

BEDE VENERABILIS,

ANGLO-SAXONIS PRESBYTERI,

OPERA EXEGETICA,

SIVE

OMNIUM EJUS OPERUM PARS II.

SECTIO PRIMA. -- GENUINA.

HEXAEMERON,

SIVE

LIBRI QUATUOR IN PRINCIPIUM GENESIS,

USQUE AD NATIVITATEM ISAAC ET ELECTIONEM ISMAELIS

Praefatio

AD ACCAM EPISCOPUM HAGUSTALPENSEM

Dilectissimo ac reverendissimo antistiti Acca, **A** humillimus famulorum Christi Beda salutem.

De principio libri Genesis, in quo mundi hujus creatio descripta est ^b multi multa dixere, multa posteris ingenii sui monumenta reliquere; sed praecipue, quantum nostra pusillitas ediscere potuit, Basilii Cæsariensis, quem Eustathius interpres de

^a Qui inter scriptores ecclesiasticos non inferiorem locum tenet Beda Venerabilis presbyter et monachus Benedictinus, inter Anglicanos primum sibi facile vindicat. Nam si doctrinae quam tradit soliditatem ac paritatem spectes, eo nullus aliquando sanctius aut verius scripsit? si Codicum multitudinem, nullus uberius; si multiplicem tractatum varietatem, nullus tot disciplinarum aut scientiarum genera ita feliciter assecutus est: adeo ut hoc uno in homine et egregium grammaticum Graecae non minus quam Latinae peritum, poetam pro tempore non vulgarem, rhetorem, astronomum, arithmeticum, chronographum, cosmographum, historicum, philosophum, theologum, et super omnia praestantissimum Scripturae sanctae interpretem demirari liceat, ut merito a Willelmo Malmesburiensi libro de Gestis regum Anglorum dicatur: *Vir, quem mirari facilius, quam digne praedicare possis, qui in extremo natu orbis angulo, doctrinae corusco terras omnes perstrinxerit. Quae verba mutuatus fuisse videtur ab ipsius Bedae vitae scriptore.*

Verum etsi liberales artes omnes, divinas humanasque scientias apprime calluerit, easque, ut scribit Pithaeus, *exacte didicerit, solide noverit, firmiter tenuerit, explicate docuerit*, sibi quoque isto aetate conferebatur perpaucos, superiores profecto habuerit neminem, praecipuum tamen et pene unicum ejus studium, in meditandis sacris Scripturis versabatur, ad

Græco fecit esse Latinum; Ambrosius Mediolanensis, Augustinus Hipponensis episcopus; quorum primum libris novem, secundus, vestigia ejus sequens, libris sex, tertius libris duodecim, et rursum alii duobus specialiter adversum Manichæos descriptis, proluxa legentibus doctrinae salutaris fluentia manarunt, completo in eis promisso Veritatis, quo dice-

cujus perfectam intelligentiam omnem laborum suorum rationem componebat, vigiliis, lucubrationesque suas dirigebat. Id sane testatur Beda ipse in sua Epitome, ubi hæc habet: *Cunctum ex eo tempus vitae in ejusdem monasterii habitatione peragens, omnem meditandis Scripturis operam dedi, atque inter observantias disciplinae regularis, et quotidianam cantandi in ecclesia curam, semper aut discere, aut docere, aut scribere dulce habui.* Hinc merito ab Acca Hagustaldensi episcopo, in *lego Domini meditanda dies noctesque duxisse pervigiles*, laudatur in epistola quæ Bedae Commentariis in Lucae Evangelium praemitti solet, et a Donifacio Moguntino episcopo et Germanorum apostolo *Sagacissimus investigator Scripturarum* appellatur. Nam scribens ad Cuthbertum seu Ubertum abbatem: *Interea, inquit, rogamus ut aliqua de opusculis sagacissimi investigatoris Scripturarum Bedae monachi, quem nuper in domo Dei, apud vos vice candelæ Ecclesiae scientia Scripturarum fulsisse audivimus, conscripta nobis transmittere dignemini*

^b Inter alios Rhodon genere Asianus a Tatiano Romæ in Scripturis eruditus, in *Hexaemeron elegantibus tractatus composuit*, teste Hieronymo, in lib. de illustribus Ecclesiae Scriptoribus, cap. 37, qui de Candido idem scribit, cap. 48, de Appione, cap. 49, et de Hippolyto, cap. 61.

dat : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ (Joan. vii, 38).* E quibus Augustinus etiam, in libris Confessionum suarum, in libris quoque quos contra adversarium legis et prophetarum eximie composuit; sed et in aliis sparsim opusculis suis nonnullam ejusdem primordialis creaturæ memoriam, cum expositione congrua fecit. Verum quia hæc tam copiosa, tam sunt alta, ut vix nisi a locupletioribus tot volumina acquiri, tam profunda, ut vix nisi ab eruditioribus valeant perscrutari, placuit vestræ sanctitati id nobis officii injungere, ut de omnibus his, velut de amœnissimis late florentis paradisi campis, quæ infirmorum viderentur necessitati sufficere decerperemus. Nec segnior in exsequendo quæ jubere es dignatus exstiti; quin potius statim perspectis Patrum voluminibus, collegi ex his, ac duobus in libellis distinximus, quæ rudem adhuc possent instituire lectorem, quibus eruditus ad altiore[m] disceret fortio[re]mque majorum ascendere lectionem. In quo opere sensum per omnia memoratorum aliorumque æque catholi-

corum Patrum, nunc ipsis eorum, nunc, breviandi causa, meis sermonibus, nunc tacitis eorum vocabulis, nunc commemoratis, prout opportunitas locorum dictabat, ponere studebam, perduxique opus usque dum ejectus Adam de paradiso voluptatis exsilium vitæ temporalis intravit; aliqua etiam de sequentibus sacræ historiæ, si Deus voluerit, auxilio vestræ intercessionis comitante, scripturus, dum primo librum sancti Esdræ prophete ac sacerdotis, in quo Christi et Ecclesiæ sacramenta sub figura solutæ longæ captivitatis, restaurati templi, reedificatæ sanctæ civitatis, reductorum in Jerosolymam vasorum quæ abducta, rescriptæ legis Dei quæ incensa fuerat, castigati ab uxoribus alienigenis populi, et uno corde atque anima in Dei servitium conversi, ut propheta simul et historicus conscripsit, parumper perscrutatus fuero, et aliqua ex his quæ commemoravi sacramentis aptiora studiosis, Deo favente, reddidero. Bene vale semper, amantissimæ antistes, nostri memor in Domino.

mini. Et in epistola ad Egbertum archiepiscopum : *Modo autem inhiante desiderantes flagitamus a vobis ad gaudium, ut memores nostri, eo modo quo et ante mecum fecistis, aliquam particulam vel scinillam de candela Ecclesiæ, quam illuxit Spiritus sanctus in regionibus provinciæ vestræ, nobis destinare curetis, id est de tractatibus quos spiritalis presbyter et investigator sanctorum Scripturarum Beda reserando composuit partem qualemcunque dignemini mittere.*

At cum vitam omnem in meditandis exponendis- que Scripturis Beda consumpserit, stupendum plane videtur, primam omnium quas in indice operum suorum ipse recensuit lucubrationem in omnibus hactenus Editionibus desiderari, nec publicam ad nostra usque tempora lucem vidisse, scilicet in principium Genesis, usque ad nativitatem Isaac et ejectionem Ismaelis libros quatuor. Ita enim legendum, non libros tres, ut vulgo in Editis, suadent antiqui res manuscripti Bedæ Codices, unus celeberrimus sancti Andoani Rothomagensis monasterii ante annos DC exaratus, alter ejusdem circiter ætatis Sagiensis sancti Martini asceterii, tertius Vindocinensis, quibus favet Editio et antiqua versio seu paraphrasis Saxonica Chiffletiana ad alios mss. Codices emendata et adornata; sed et Sigebertus, qui, in libro de Viris illustribus, cap. 68, operum Bedæ catalogum, ab ipsomet conscriptum propriis ejus verbis refert. His adde Honorium Augustodunensem presbyterum, qui in libro de Luminaribus Ecclesiæ, sive de Scriptoribus ecclesiasticis de Beda nostro sic scribit : *Beda monachus et presbyter Anglicæ provinciæ scripsit infinita, ex quibus sunt hæc : in Genesim libros quatuor. Et Trithemius, in libro de Scriptoribus ecclesiasticis : Beda, inquit, monachus et presbyter monasterii sanctorum Petri et Pauli, quod est in Anglia, ordinis sancti Benedicti, vir in divinis Scripturis studiosissimus, et valde eruditus.... subjecta opuscula composuit : in Genesim, usque ad Isaac, libros quatuor. Suffragantur antiquissimi sex Codices, in quibus Bedæ hoc opus quatuor in libros distributum continetur : unus Floriacensis monasterii sancti Benedicti ab annis circiter nonaginta eleganter scriptus, duo alii Corbeienses, quartus Divionensis, sancti Benigni, quorum character annos bene octingentos refert, quintus Clarevallensis annorum circiter DC, et sextus Metensis sancti Vincentii ejusdem circiter ætatis. Qui quidem Codices fere omnes eo majorem*

merentur fidem, quo ad ipsius Bedæ ætatem propius accedunt.

Neque tamen quatuor hosce libros uno eodemque continuo labore conscripsit; sed tria duntaxat Genesis priora capita primo suscepit exponenda, nimirum adusque Adæ ejectionem e paradiso, in subsequentiæ collaturam operam post Esdræ expositionem, quam tunc meditabatur, id quod præstitit adjectis tribus libris, quibus ea quæ ab expulsionem Adæ e paradiso usque ad nativitatem Isaac et Ismaelis ejectionem intercipiuntur commentatus est. Et priorem quidem lucubrationem, hortante Acca Hagustaldensi episcopo, qui illius familiaritate plurimum delectabatur, susceptam, duos partitus est in libros, ut constet ex nuncupatoria ad eundem Accam epistola; qui duo postmodum libri in unicum coaluerunt, cum opus suum perfecit, quemadmodum colligere licet ex vetusto Codice Corbeiensi, in quo præfata distributio seu divisio ita reperitur, ut post expositionem in Hexameron sic legatur : *Explicit liber primus*; deinde post ejectionem Adæ e paradiso iterum : *Explicit liber primus*; quia nimirum postquam additi fuerunt tres posteriores libri, ex prioribus illis duobus unicus et primus confectus est.

Porro cum hosce libros ab annis jam bene multis Editioni parassemus, eos tandem didicimus non ita pridem in Anglia editos esse. Quapropter dubii aliquandiu hæsimus utrum eos iterum typis mandaremus. Verum cum illa Editio vix mare transierit, rarissimisque reperiantur in bibliothecis, nec hactenus quæsitæ a nobis reperiri potuerit, cunctantibus nobis, et quasi repugnantibus, auctores fuerunt amici nostri ut optimos libros non solum et Anglis, sed insuper Gallis aliisque nationibus profuturos nihilominus prelo committeremus, maxime cum collatis invicem summa cum diligentia ac labore pluribus Codicibus manuscriptorum, appositisque in inferiori margine variantibus lectionibus, cum nonnullis etiam notis hic eos proferamus, ac libri primi partem priorem, quæ unica hactenus profuderat in lucem, infinitis propemodum mendis expurgaverimus; demumque cum Bedæ genium et reverentiam erga sanctos Patres ubique spirent libri isti, et eorum verba, tacitis plerumque nominibus, non semel proferant, Patrum citationes ac libros unde desumptæ sunt pro modulo nostro adnotare curaverimus.

• Editi, cum uno Ms. Corb., *alienis*.

INCIPIT LIBER PRIMUS.

In principio creavit Deus cœlum et terram. Creationem mundi insinuans Scriptura divina, apte primo statim verbo æternitatem atque omnipotentiam Dei creatoris ostendit. Quem enim in principio temporum mundum creasse perhibet, ipsum profecto ante tempora æternaliter existisse designat. Et quem ipso conditionis initio cœlum et terram creasse narrat, in tanta celeritate operationis omnipotentem esse declarat ^a cui voluisse fecisse est. Nam humana fragilitas cum aliquid operatur; verbi gratia, cum domum ædificamus, in principio operis materiam præparamus, et post hoc principium fodimus in altum, deinde immittimus lapides in fundamentum, deinde parietes augescentibus lapidum ordinibus apponimus, sicque paulatim ad perfectionem operis propositi proficiendo pervenimus. Deus autem cujus ^B omnipotens manus est ad explendum opus suum, non eguit mora temporum, quia scriptum est: *Omnia quæcunque voluit fecit* (Psal. cxiii, 3). Unde beneplacitum est, quia in principio creavit Deus cœlum et terram, ut aperte detur intelligi quod utrumque simul ^b a Deo factum est, quamvis utrumque simul ab homine dici non possit. Denique dicit propheta: *Initio terram tu fundasti, Domine* (Psal. ci, 26). Hic autem Dominus, in principio cœlum et terram creasse narratur; unde liquido colligitur quia factura est utriusque elementi pariter expleta; et hoc tanta velocitate divinæ virtutis, ut necdum primum mundi nascentis momentum esset transcensum.

Potest autem non improbabiler intelligi in principio fecisse Deum cœlum et terram in Unigenito Filio suo, qui interrogantibus se Judæis, quid eum credere deberent, respondit: *Principium quod et loquor vobis* (Joan. viii, 25). Quia in ipso, ut ait Apostolus (Colos. i, 16), *condita sunt omnia in cœlis et in terra*. Sed diligenter intuendum, ut ita [quisque sensibus allegoricis studium impendat, quatenus apertam historię fidem allegoriando non derelinquat.

Quod autem vel quale sit cœlum, quod in principio cum terra factum est, sequentibus verbis insinuatur cum dicitur.

Terra autem erat inanis et vacua, et tenebræ super faciem abyssi. Ut quid enim hæc de terra, prætermissis cœlo, intulit, nisi quia nihil tale de cœlo intelligi voluit? Ipsum est enim cœlum superius, quod ^D ab omni hujus mundi volubili statu secretum divinæ gloria præscientiæ manet semper quietum. Nam de nostro cœlo, in quo sunt posita luminaria, huic sæculo necessaria, in sequentibus scriptura, vel quomodo, vel quando sit factum declarat. Non ergo

^a Al. *cujus*.

^b Editi, *ab eo*.

^c Ita antiquiores duo Codices mss. Floriacensis, et Corbeiensis unus, atque ita legunt sancti Patres Ambrosius, lib. 1, in Hexaméron, cap. 2 et 4 et lib. iii de Fide ad Grat., c. 4, et lib. v, c. 4, et sanctus

A superius illud cœlum, quod mortalium omnium est inaccessiblei conspectibus, inane creatum est et vacuum in terra, quæ nihil in prima sua creatione viventium germinum vel viventium produxit animantium, quia nimirum suis incolis mox creatum, hoc est beatissimis angelorum agminibus impletum est; quos in principio cum cœlo et terra conditos esse, ac mox conditionem suam simul et totius creaturæ primordialis ad laudem creatoris retulisse, testatur ipse Conditor, qui loquens ad sanctum famulum suum Job dicit: *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ* (Job. xxxviii, 4)? Et paulo post: *Cum me laudarent simul astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei* (Ibid., 7); astra videlicet matutina eosdem angelos, quos et filios Dei nuncupans, ad distinctionem nimirum hominum sanctorum, qui postmodum creandi, ac velut astra vespertina post confessionem divinæ laudationis per mortem erant carnis occasuri; e quibus videlicet astris matutinis, unum ob despectum sociæ Dei laudationis audire meruit: *Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo: In cœlum ascendam, super sidera Dei exaltabo solium meum* (Isa. xiv, 12). In cujus expositione sententiæ sanctus Hieronymus meminit etiam superioris cœli, ita scribens: *Vel antequam de cœlo corrueret, ista dicebat; vel postquam de cœlo corruit: si adhuc in cœlo positus, quomodo dicit: Ascendam in cœlum? sed quia legimus, Cœlum cœli Domino, cum esset in cœlo, id est, firmamento, in cœlum, ubi solium Domini est, cupiebat ascendere, non humilitate, sed superbia. Sin autem postquam de cœlo corruit ista loquitur, verba arrogantis debemus intelligere, qui nec precipitatus quiescat, sed adhuc sibi grandia repromitat, non ut inter astra, sed super astra Dei sit* (lib. vi, in *Isaiam*). Merito itaque cœlum cœli non inane vel vacuum esse factum memoratur, sed nec tenebris in eo vel abyso locus remanere ullis perhibetur, quod Dominus Deus illuminat, et cujus lucerna est Agnus. Et merito inanis erat ac vacua terra, cum adhuc tota abyso, id est, immensa profunditate tegebatur aquarum.

Merito tenebræ super faciem erant abyssi, cum necdum lux, quæ has fugaret creata est. Non autem audiendi sunt qui, reprehendentes Deum, dicunt tenebras eum antequam lucem creasse, quia non Deus tenebras in aqua vel aere fecit ullas, sed ordine distincto providentiæ suæ, prius aquas cum cœlo creavit ac terra, et has postmodum cum voluit ipse,

Aug., in lib. imperfecto de Genesi ad litteram. Ita etiam legit antiquus Codex ms. Evangeliorum majoris monasterii ante annos DCCC exaratus. Editi cum minori Corbeiensi Ms., qui et loquor.

^d Ed. *gaudia*.

lucis gratia venustavit, quod enim usque modo et in aqua ipsa et in aere per quotidianum solis accessum ac discessum facere videmus. Neque enim aquas nisi a Deo factas credere fas est, quod etsi hic Scriptura palam non dicit, palam tamen significat, cum has a Deo illustratas atque ad jussum ejus ordinatas insinuat, sed et psalmus dicit aperte: *Et aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini, quia ipse dixit, et facta sunt* (Psal. cXLVIII, 4). Ubi notandum quod cum cælo in principio duo mundi hujus elementa, aqua videlicet et terra, nominatim facta memorantur, quibus tamen duo reliqua fuisse constat indita, ignem videlicet in ferro et lapidibus, quæ terræ viscere jam tunc condita latebant, aerem vero in ipsa terra, cui esse permistus ex eo cognoscitur, quod cum fuerit humectata, et temperiem solis acceperit, mox vapores exhalat largissimos. Ignem quoque ardentem terræ interioribus insitum calidi aquarum fontes ^a produunt, quæ cum percepta quædam metalla in profundo aquarum transcurreunt, non solum calidæ, sed et ferventes insuper faciem telluris emanant. Non enim hæc, ut quidem disputant, informiter invicem mista, sed terra ipsis quibus et nunc est finibus undique versum circumscripta talis tunc erat lota, qualis adhuc sub imo ^b maris profundo ex parte remanet. Aquæ autem universam ejus superficiem in tantam tegebant altitudinem, ut ad ^c illa usque loca pertingerent, ubi nunc usque super firmamentum cæli ex parte residentes, nomen Dei creatoris, cum cælis conformiter laudare non desinunt. Ad hæc tantum informis est illa materies, de qua mundum esse factum testatur Scriptura, quæ in Dei laudibus dicit: *Qui fecisti mundum de materia informi*. Nam cuncta quæ cum aquis et terra videre solemus in mundo, vel de ipsis exordium naturæ, vel sumpsere de nihilo; ipsa autem terra et ipsæ aquæ propterea nomen sortitæ sunt materiæ informis, quia priusquam in lucem venirent, unde formositatem haberent non erat. Quid autem inconueniens si mundanæ materiæ fuerant tenebrosa primordia, ut accedente luce melius quod factum est redderetur, et tanquam proficiens hominis, quod postea futurum erat, hoc modo significaretur affectio, exponente Apostolo ac dicente: *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, qui illuxit in cordibus nostris* (II Cor. IV, 6)? Unde alibi dicit: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Eph. V, 8); illo videlicet qui cum tenebræ essent super faciem abyssi, dixit, *Fiat lux, et facta est lux*.

Et spiritus Dei superarebatur super aquas. Non est opinandum pueriliter quod Spiritus creator, de quo scriptum est, *quia Spiritus Domini replevit orbem terrarum* (Sap. I, 7), præsitioe loci, his quæ erant creanda superferretur; ad intelligendum potius quia virtute divina præcelleret creaturis, habens in propria potestate quando aquarum illustraret abyssum,

^a Editi, *prodeunt*, minus bene.

^b Flor. *sub imo terræ, inaris profundo*

^c Al., *illos usque locos*.

A quando in locum eas secerneret unum, ut apparet arida, quando et quomodo creaturas cæteras pro suo natu disponeret, in similitudinem videlicet fabri, cujus voluntas his quæ fabricandæ sunt rebus solet superferri. Quod ipsum quoque ad distinctionem superioris cæli pertinet, in quo mox perfecte omnia disposita Spiritus sancti præsentia illustrabat: hæc autem, ut in inferioribus hoc est, hujus mundi creaturis bene primordia conditionis ex tempore ad perfectum deducere intendebat. Nam et ideo Moyses superioris mundi tam breviter fecit mentionem quia de mundo hoc in quo homo factus est, ad instructionem generis humani sermonem facere instituerat, sufficere credens, si omnem creaturæ spiritualis et invisibilis statum atque ornatum, unò cæli nomine, quod in principio factum dixit, comprehenderet; corporalem vero, visibilem et corruptibilem creaturam latius ex ordine describeret; id est tacitis eis quæ altiora quæsitu et fortiora scrutati sunt homines, illa potius quæ essent a Deo præcepta sive promissa hominibus cogitanda proponeret. Unde etiam consulte de casu prævaricatoris angeli et sociorum ejus penitus reticuit, quia hoc nimirum ad statum invisibilis illius ac spiritualis creaturæ pertinebat, cujus superioris et invisibilis creaturæ sanctus Basilius in libro Hexameron secundo ita meminit: «Arbitramur enim quia si fuit quidpiam ante institutionem sensibilis hujus et corruptibilis mundi, profecto in luce fuit. Neque enim dignitas angelorum, nec omnium cælestium militiæ, vel si quid est, nominatum aut incompellabile aut aliqua rationalis virtus, vel ministrator spiritus, degere posset in tenebris, sed in luce et lætitia decentem sibi habitum possidebat.» Bene autem cum in principio Deum, id est, in Filio Patrem fecisse cælum et terram prædiceret, etiam sancti Spiritus intulit mentionem addendo: *Et Spiritus Dei superferebatur super aquas*, ut videlicet totus simul Trinitatis in creatione mundi virtutem cooperatam esse signaret.

Et dixit Deus: Fiat lux, et facta est lux. Congruit operibus Dei, ut mundi ornatum a luce incipiat: qui cum ipse sit lux vera, lucemque habitet inaccessibleem, cujus beatissima visione mox creati in cæli cælorum angeli jam perfrui cœperant, apte huic quoque sæculo oruando primam materialis gratiam lucis donavit, ut esset unde cætera quæ crearet apparerent. Quod autem dixisse Deus, sive ut lux fieret, sive ut alia quæque, perhibetur, non nostro more per sonum vocis corporeum ^d credendus est, sed altius intelligendum dixisse Deum ut fieret creatura, quia per Verbum suum omnia, id est, per unigenitum Filium fecit: de quo manifestus evangelista Joannes: *In principio, inquit, erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt* (Joan. I, 1). Quod ergo ait Joannes, omnia

^d Editi addunt *fecisse*, quod deest in M s. nec requiritur.

facta sunt per Verbum Dei, hoc est, quod Moyses ait, quia dixit Deus: Fiat lux; dixit: Fiat firmamentum; dixit: Fiat et cætera creatura. Hoc quod psalmus adjuncta Spiritus sancti persona dicit: *Verbo Domini cæli firmati sunt et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (Psal. xxxiii, 6). Si autem quæritur quibus in locis, jubente Deo, facta sit lux, cum adhuc abyssus omnem terræ amplitudinem contegeret, patet profecto quia in superioribus ejusdem terræ partibus, quas et nunc diurna solis lux illustrare consuevit, tunc principalis illa lux emicuit. Nec mirandum nobis divina operatione lucem in aquis posse resplendere, cum et hominum operatione constat eas sæpius illustrari, nautarum videlicet, ^a qui in profundo maris demersi, emisso ex ore oleo, perspicuum sibi hoc ac lucidum reddunt. ^b Si enim homo talia per oleum sui oris potest, quantum Deus per Spiritum oris sui creare posse credendus est, præsertim cum multo rariiores quam modo in terris videre solemus; aquæ in principio fuisse factæ credendæ sint, priusquam in locum essent unum, ^c ut appareret arida, congregatæ.

Et vidit Deus lucem quod esset bona. Non velut incognitam antea repente lucem videns laudavit, quia bonam ^d dicit; sed eam quam laudabilem se facturum noverat, jam factam hominibus laude dignam ac mirandam esse declaravit. Verum quia non totas mundi tenebras luce infusa dispulit (hoc enim superni est sæculi fixa ac perpetua luce perfrui), sed ab una illum parte illustrans, aliam reliquit obscuram, recte subditur:

Et divisit lucem ac tenebras. Divisit namque eas non solum qualitatis, sed et locorum distantia, lucem videlicet in superiore orbis parte diffundendo, in qua humana erat conversatio futura, inferiora vero ejus præcis in tenebris remanere sinendo.

Appellavitque lucem diem et tenebras noctem. Hoc ad intellectum nostrum dictum est; qua enim lingua appellavit Deus lucem diem ac tenebras noctem; utrum Hebræa, an Græca, an alia aliquat? Et sic omnia quæ vocavit quæri potest, qua lingua vocaverit; sed apud Deum purus intellectus est sine strepitu et diversitate linguarum. Appellavit autem dictum est: Appellari fecit, quia sic distinxit omnia et ordinavit, ut et dies cerni possent, et nomina accipere. Sic enim dicimus: Ille paterfamilias ædificavit istam domum, id est ædificari fecit, et multa talia per omnes libros divinarum Scripturarum inveniantur.

Factumque est vespere et mane dies unus. Factumque est vespere occidente paulatim luce post expletum spatium d'urnæ longitudinæ, atque inferiores mundi partes subeunte, quod nunc usitato solis circuitu noctibus agi solet; factum et mane redeunte eadem paulatim super terras, atque alium

diem initiante; et huc usque dies expletus est unus, viginti scilicet et quatuor horarum, cujus commendatione verbi Scriptura vigilanter admonet ut lucem quæ facta est inferiora orbis casu suo lustrasse discamus. Nam si non hoc faceret, sed magis facta vespere paulatim tota periret, ac rursus paulatim mane recreata resurgeret, non jam in mane diei sequentis, sed potius in vespera primi unum diceret esse diem perfectum, unde etiam vespere et mane, quam noctem et diem factam dicere maluit, ut insinuet tunc primariæ lucis actum esse circuitum, quod nunc circuitu solis die noctuque geri constat; ^f præter hoc solummodo, quod post creata sidera nox quoque tam sua, etsi minori quam dies, luce perfunditur. Triduo autem illo primo tenebrosa prorsus et obscura manebat, decebat namque omnimodis, ut dies incipiens a luce in mane diei sequentis esset protelatus, quatenus inimicaretur opera ejus qui est lux vera, et in quo tenebræ non sunt ullæ, a luce inchoari, et in lucem cuncta esse completa.

Dicit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis; et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Et factum est ita. Vocavitque Deus firmamentum cælum, et factum est vespere et mane dies secundus. Hic nostri cæli, in quo fixa sunt sidera, creatio describitur; quod in medio constat firmatum esse aquarum. Nam suppositas ei esse aquas, et ipsi aere terrisque videmus; superpositas autem non solum hujus Scripturæ auctoritate, sed prophetæ verbis edocemur, qui ait: *Extendens cælum sicut pellem, qui tegis in aquis superiora ejus* (Psal. ciii, 2). In medio ergo aquarum firmatum esse constat sidereum cælum, neque aliquid prohibet ut etiam de aquis factum esse credatur, qui enim crystallini lapidis quanta firmitas, quæ sit perspicuitas ac puritas novimus, quem de aquarum concreione certum est esse procreatum, quid obstat credi quod idem dispositor naturarum in firmamento cæli substantiam solidarit aquarum? Si quem vero movet quomodo aquæ, quarum natura est fluitare semper atque ad ima delabi, super cælum consistere possint, cujus rotunda videtur esse figura, meminerit Scripturæ dicentis de Deo: *Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum* (Job. xxvi, 8); et intelligat quia qui infra cælum ligat aquas ad tempus cum vult, ut non pariter decidant, nulla firmioris substantiæ crepidine sustentatas, sed vaporibus solum nubium retentas, ipse etiam potuit aquas super rotundam cæli spheram, ne unquam delabantur, non vaporali tenuitate, sed soliditate suspendere glaciali. Sed etsi liquentes ibi aquæ sistere voluit, nunquid majoris hoc miraculi est, quam quod ipsam terræ molem, ut Scriptura dicit, appendit in nihilo? Nam et undæ sive

^a Hæc ex sancto Ambrosio, lib. I in Hexameron, cap. 9, desumpta.

^b In Mss. deest si enim.

^c Elitæ, ut appareant congregatæ, male omnino.

^d Al., didicit.

^e Al.: Factumque occidente paulatim luce omisso est.

^f Al., vel nisi propter

Rubri maris, seu fluvii Jordanis, cum ad transitum A
 Israeliticæ plebis in altum erectæ murorum instar
 figuntur, nonne evidens dant indicium quod etiam
 supra rotunditatem cœli volubilem, fixa possint
 statione manere? Sane quales ibi aquæ sint, quosve
 ad usus reservatæ, Conditor ipse noverit; esse tan-
 tum eas ibi, quia Scriptura sancta dixit, nulli dubi-
 tandum reliquit. Quid sit autem dicere Dei fiat hæc
 vel illa creatura, jam supra dictum est. Dixit enim
 ut fieret, cum in cœterno sibi Verbo, unigenito vi-
 de'icet Filio, cuncta creando disposuit. Cum ergo
 audimus: *Dixit Deus: Fiat firmamentum in medio*
aquarum, et dividat aquas ab aquis, intelligamus quod
 in Verbo Dei erat ut fieret, in quo faciendum intus,
 ante omne tempus, prævidit quidquid foras Deus ex
 tempore fecit. Cum vero audivimus: *Et fecit Deus* B
Firmamentum, et divisit aquas quæ erant sub firma-
mento ab his quæ erant super firmamentum, et factum
est ita, intelligamus factam cœli aquarumque crea-
 tionem, ac dispositionem non excessisse præscriptos
 sibi in verbo Dei terminos, juxta illud Psalmistæ:
Præceptum posuit, et non præteribit (Ps. cXLVIII, 6).
 Quod æque de creaturis quæ sequentibus quatuor
 diebus factæ referuntur intelligendum est. Ubi vero
 adjunctum audimus: *Et vidit Deus quod esset bonum*,
 intelligamus in benignitate spiritus ejus, non quasi
 cognitum postea quia factum est, placuisse, sed po-
 tius in ea bonitate placuisse, ut maneret, ubi place-
 bat ut fieret. Notandum enim quod hujus verbi ad-
 jectio hoc in loco in Hebraica veritate non habetur.
 Et mirum quare inter omnia quæ creasse Deus legi-
 tur hic solummodo, id est, in secundi diei operi-
 bus, probatio divinæ visionis minime addatur, quæ
 tamen ipsa cum cæteris quæ fecit Deo bona visa esse
 demonstrantur, cum in sequentibus dicitur: *Vidit-*
que Deus cuncta quæ fecit, et erant valde bona, nisi
 forte, sicut quidam Patrum exponunt, intelligere nos
 in hoc Scriptura voluit, non esse bonum duplicem
 numerum, qui ab unitate dividat, et præfiguret sæ-
 dera nuptiarum; unde et in arca Noe omnia anima-
 lia quæcunque bina ingrediuntur, immunda sunt, et
 impar numerus esse mundus ostenditur. De his sane
 quæ hactenus exposita sunt, id est de creatione diei
 primi et secundi, in historia sancti Clementis ita re-
 fertur dixisse apostolum Petrum: « In principio cum D
 fecisset Deus cœlum et terram, tanquam domum
 unam, ipsaque ex corporibus mundi reddita est umbra
 his quæ intrinsecus clausa erant, tenebras ex se dedit.
 Sed cum voluntas Dei introduxisset lucem, tenebræ
 illæ quæ ex umbra corporum factæ fuerant continuo
 devoratae sunt; tum deinde lux in diem, tenebræ
 deputantur in noctem. Jam vero aqua quæ erat intra
 mundum in medio primi illius cœli terræque spatio,
 quasi gelu concreta, et cristallo solidata, distendit-
 tur, et hujusmodi firmamento velut intercluduntur
 media cœli ac terræ spatia, idque firmamentum cœ-

lum conditor appellavit, antiquioris illius vocabulo
 nuncupatum, et ita totius mundi machinam, cum
 una domus esset, in duas divisit regiones. Divisio-
 nis autem hæc fuit causa, ut superna regio angelis
 habitaculum; inferior vero præberet hominibus (*Re-*
cognit. S. Clem. lib. I, cap. 27). Hæc nostro operi
 paucis inserere libuit, ut quantum hoc Patrum sen-
 sui concordet, lector agnoscat.

Dixit vero Deus: Congregentur aquæ quæ sub cœlo
sunt in locum unum, et appareat arida; factumque est
ita. Subducuntur aquæ quæ inter cœlum et terram
 universa compleverant, et unum congregantur in
 locum, ut et lux quæ præterito biduo aquas clara
 lustrabat, clarior puro in aere splenderet; et terra
 quæ latebat appareret, quæque contacta aquis li-
 mosa manebat et invalida, harum abscessu, redde-
 retur arida, et suscipiendis apta germinibus. Si quis
 vero quæsierit ubi congregatæ sint aquæ quæ omnes
 terræ partes ad cœlum usque cooperuerant, sciat
 fieri potuisse ut terra ipsa longe lateque jussu Crea-
 toris subsidens alias partes præberet concavas, qui-
 bus confluentes aquæ reciperentur, ut appareret
 arida ex his partibus, unde humor * abscesserat.
 Potest etiam non absurde credi rariores, sicut et
 supra commemoravimus, primarias fuisse aquas,
 quæ velut ^b nebulæ terras tegerent; congregatione
 autem esse spissatas, quæ datis sibi locis capi pos-
 sent, apparente arida in reliquis. Bene autem cum
 multa constet esse maria, in locum tamen unum
 congregatas dicit aquas, quia videlicet cuncta hæc
 jugi unda atque continua Oceano ac mari junguntur
 magno; sed etsi qui lacus in semetipsis videntur
 esse circumscripti, et hos ferunt occultis quibusdam
 c perforatos cavernis, in mare suos evolvere me-
 tus. Nam et fossores puteorum hoc probant, quia
 tellus omnis per invisibiles venas aquis est repleta
 inanimantibus, quæ trahunt ex mari principium.

Et vocavit Deus aridam terram, congregationesque
aquarum appellavit maria. Prius quidem ad distinctio-
 nem aquarum totam hanc solidiorem mundi partem
 appellavit terram, cum diceret: *In principio creavit*
Deus cœlum et terram; terra autem erat inanis et va-
cua; at nunc postquam formari jam mundus incipit,
 et aquis suum in locum recedentibus terræ facies
 appareret, ad distinctionem partis ejus quæ adhuc
 aquis premebatur, cætera portio quam aridam esse
 licebat terræ nomen accepit; inde ^d dicta Latine,
 quod animantium pedibus teratur. Congregationes
 vero aquarum appellantur maria, videlicet ^e pro
 maxima sui parte. Nam et apud Hebræos cunctas
 aquarum congregationes sive salsae, seu sint dulces,
 appellari dicunt maria. Et apte ^f qui prius propter
 continuationem omnium quæ in terris sunt aquarum
 in locum unum eas dixit congregatas, nunc et earum
 congregationes aquarum pluraliter nominat, et hæc
 appellari maria pluraliter dicit, propter videlicet

* Editi, *abscederet*.

^b Al., *nebulæ*.

^c Al. addit *meatibus*.

^d Al., *dietum*.

^e Editi, *proxima*.

^f Al., *quia*

multifidos earumdem sinus, qui diversa pro regionum vocabulis et ipsi nomina sortuntur.

Et vidit Deus quod esset bonum. Necdum terra germinabat, necdum vel ipsa, ^a vel aquæ animantia viva produserant, et tamen videre dicitur Deus quod esset bonum, cedentibus aquis, apparuisse aridam, quia videlicet aquæ ^b creator atque æstimator universitatis prævidens quæ futura sunt, quasi perfecta jam laudat, quæ adhuc in primi operis exordio sunt, nec mirum apud quem rerum perfectio non in consummatione operis, sed in suæ est prædestinatione voluntatis.

Et ait : Germinet terra herbam virentem et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum ; cujus semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. Et protulit terra herbam virentem, et afferentem semen juxta genus suum, lignumque faciens fructum, et habens unumquodque sementem secundum ^c speciem suam. Et vidit Deus quod esset bonum, factumque est respere et mane dies tertius. Patet ex his Dei verbis quod verno tempore mundi est perfectus ornatus. In hoc enim solent herbæ virentes apparere in terra et ligna pomis onustari ; simulque notandum quod non prima herbarum arborumque germina de semine, sed prodire de terra ; nam ad unam Conditoris jussionem terra, quæ arida parebat, repetit herbis completa, et nemoribus est vestita florentibus, atque hæc continuo sui quæque generis poma ex sese ac semina ^d produserunt. (oportebat enim ut forma quæque rerum ad imperium Domini primo perfecta procederet, quomodo et homo ipse, propter quem omnia facta sunt in terra, perfecte, hoc est, juvenillis ætatis plasmatus esse credendus est.

Dixit autem Deus : Fiant luminaria in firmamento cæli. Decenti satis ordine mundus ex materia informi congruam procedit ad formam. Postquam enim ante omnem hujus sæculi diem cælum et terram et aquam Deus creavit, hoc est, superiorem illum et spiritalem cum suis incolis mundum, et informem totius hujus mundi materiam, juxta hoc quod scriptum est : *(Qui vivit in æternum, creavit omnia simul (Eccli. xviii, 1) ; primo hujus sæculi die lucem fecit, quæ cæteras creaturas specie capaces redderet. Secundo firmamentum cæli, superiorem videlicet hujus mundi partem, in aquarum medio solidavit. Tertio in inferioribus mare terrasque suis discrevit finibus, aeremque suis in locis, cedente aqua, diffudit. Oportuit ergo ut eodem quo creata sunt ordine profectum caperent elementa amplioris ornatus, id est, quarto die cælum luminariis insigniretur. Quinto aer et mare, sexto terra suis impleteret animantibus. Nam quod die tertio terra herbis est arboribusque vestita, non ad ornatum ejus, sed ad ipsam, ut ita dixerim, figuræ ejus superficiem pertinet.*

^a Al. addit maria.
^b Al. deest creator atque.
^c Al., per speciem.
^d Al., produserunt.

Dixit ergo Deus : Fiant luminaria in firmamento cæli, ut dividant diem ac noctem. Ea videlicet divisione, quæ in sequentibus explicatur apertius, ut sol quidem diem, luna verò et stellæ noctem illustrent. Hoc enim factis sideribus ad augmentum primariæ lucis accessit, ut etiam nox luminosa procederet, vel lunæ utique splendore, vel stellarum, vel utroque irradiata, quæ cæteris nihil præter tenebras noverat antiquas. Nam etsi nobis sæpissime nox tenebrosa videtur, et caeca, obscurato videlicet nebulosis turbinibus aere qui terræ proximus est, superiora tamen illa spatia, quæ ætheris nomine censentur, et a turbulento hoc aere usque ad sidereum pertingunt cælum, semper ob siderum circumventium reddunt lucida fulgorem. Sed et hoc divini muneris exorta sidera cum additamento lucis mundo obtulerunt, ut distinctio quoque temporum labentium per ea posset dignosci ; unde sequitur.

Et sint in signa et tempora, et dies et annos. Quia nimirum priusquam sidera fierent, non erat quibus ordo temporum adnotaretur indicis ; non erat unde meridiana hora dignosceretur, antequam sol medium cæli conscenderet igneus orbem ; ^f non unde cæteræ dei noctisque signarentur horæ, donec astra polum æquali inter se sorte die noctuque dividerent. Sunt ergo luminaria in signa et tempora et dies et annos, non quod a conditione eorum vel tempora inciperent, quæ constat cœpisse a principio quo fecit Deus cælum et terram ; vel dies et anni, qui originem sumpsisse noscuntur ex quo dixit Deus : *Fiat lux, et facta est lux ;* sed quia per ortus eorum sive transitus temporum ordo dierumque annorumque signatur. Nam totum illud triduum superius indiscretio cursus sui processu transierat, nullam penitus dimensionem habens horarum, ut pote quia lumine primario adhuc generaliter omnia replente, nullumque caput habente, quod nunc de sole accipit, nusquam radii ardentiores illuxerant, nulla sub caute vel arbore quasi remotior umbra frigeat. Sed et excepta adnotatione temporum sunt luminaria in signa hujus vitæ usibus necessaria, quæ vel navtæ in gubernando, vel in desertis Æthiopiæ arenosis quique viantes observant, ubi quam levissimo ventu impulsu cuncta, mox quæ inventa fuerint, itinerantium vestigia complanantur. Ideoque non minus illis in regionibus euntes, quam qui in mari navigant, nocte dieque signis egent siderum. Sunt item signa ^g quibus nunquam aeris quoque qualitas quæ sit ventura horum contemplatione prævidemus.

Ut luceant in firmamento cæli, et illuminant terram ; et factum est ita. Semper quidem luminaria in firmamento cæli lucent, ut diximus, et proxima ei loca claro lumine perfundunt, sed temporibus opportunis illuminant terram. Namque aliquoties nubilosus obsistit aer, ne vel lunæ, cum parva est, vel stella-

^e Al., ut cæteras.
^f Al., vel hæc unde ; al., hæc unde ; al., non hæc unde.
^g Al., quia ; al., quæ.

rum lumen terris appareat; sed et ortus sol lunam A *dies et annos.* Cœperunt namque discerni temporum, stellasque majore lumine, ne terram illuminent impedit; unde et nomen Latine accepit, quod solus, obtusis una stellis cum luna, per diem terris fulgeat.

Fecit quoque Deus duo magna luminaria. Luminaria magna possumus accipere, non tam aliorum comparatione, quam suo munere, ut est cœlum magnum et mare magnum. Nam et magnus sol qui complet orbem terrarum suo calore, vel luna suo lumine, quæ in quacunque parte fuerint cœli, terræ illuminant omnia, et æque spertantur a cunctis. Exemplum magnitudinis eorum evidens, quod omnibus hominibus orbis ipsorum idem videtur. Nam si longe positus minor videretur, et propius constitutis major refulgeret, proderet exiguitatis indicium.

Luminare majus, ut præset diei, et luminare minus, ut præset nocti, et stellas; et posuit eas in firmamento cœli. Luminare majus est sol, non solum forma sui qualiscunque est, corporis, sed etiam magnitudine luminis, qua et ipsum luminare minus et stellas illustrare creditur. Major est et virtute ardoris, qua mundum calefecit exortus, cum præteritis ante ejus creationem diebus nihil omnino caloris habuisset: quod autem æqualis uniusque magnitudinis luna cum sole cernitur, ex eo fieri dicunt, quod ille multo longinquior a terris atque altior quam luna incedat; ideoque magnitudo ejus quanta sit, nequaquam a nobis, qui in terris degimus, valeat dignosci. Omnia enim longius posita solent breviora videri.

Et luminare, inquit, minus ut præset nocti, et stellas; et posuit eas in firmamento cœli; quia etsi lunam omni mense si aliquoties et stellas majores in die videri contingat, nequaquam eas diei, sed nocti solummodo, lucis solatium aliquod afferre certissimum est.

Ut lucerent super terram, et præsent diei ac nocti, et dividerent lucem ac tenebras. Hæc et de luminariibus magnis et de stellis intelligi possunt ea tantum distinctione, ut quod dictum est *et præsent diei*, ad solem specialiter; quod subjunctum, *et nocti*, ad lunam et stellas pertineat; quod vero subinfertur *et dividerent lucem ac tenebras*, omnibus æque sideribus conveniat, quæ ubicunque incedunt lucem secum circumferunt, ubi autem absunt tenebrosa cuncta relinquunt. Sin autem quærit aliquis quale poterit esse lumen diurnum ante creationem siderum, non ab re ^a quod tale fuerit, quale videmus quotidie mane, approximante scilicet solis ortu, sed necdum terris apparente, quando lucet quidem obtusis stellarum radiis dies, sed minime adhuc ^b donec sol oriaur, refulget. Unde nulla tunc esse discretio temporum præter diei solum et noctis poterat, meritoque factis sideribus dictum est: *Et sint in signa et tempora, et*

dies et annos. Cœperunt namque discerni temporum, vices ex quo sol die quarto mundi nascentis, a medio procedens orientis, æquinoctium vernale suo consecravit exortu, et quotidianis profectibus ad alta cœli culmina scandendo, rursusque a solstitiali vertice ad infima paulatim descendendo, ne mora ab infimis hibernisque locis æquinoctiales gyros repetendo, discretis temporibus quatuor notissimis diebusque præfinitis anni spæium complevit. Sed et luna vespere plena apparens, ea quæ in celebrationem paschæ servanda erant tempora primo suo præfixit ascensu. Ipsa est enim hora ^c qua non solum antiquus ille populus Dei, sed et nos hodie primam in agendo pascha servamus, cum æquinoctii die transceso, plena vespere luna, hoc est,

B quarta decima, in faciem cœli prodierit. Nam mox post hæc ut Dominicus dies advenerit, aptum hoc celebrandæ resurrectionis dominicæ tempus instabit, completo ad litteram quoque prophetæ verbo, qui dixit: *Fecit lunam ^d in tempora, sol cognovit occasum suum (Psal. ciii, 19).* Stellæ quoque, excepto ^e quod supra diximus, quia vel sua specie quæ sit futura qualitas aeris, vel suo cursu quæ sit vigilia noctis, ostendunt; sunt in signa et tempora, quia hæc in cœlum venientes æstiva tempora, illæ designant hiberna. Sunt et in dies, quia istæ in vernis diebus solem, illæ comitantur autumnalibus. Sunt et in annos, quia quæ nunc verbi gratia in æquinoctio verno matutine oriuntur, ipsæ omnibus annis in eodem æquinoctio in cœli faciem veniunt; quæ nunq

C in solstitio vespere vel mane, hæc semper in illo eisdem horis oriuntur. Sed et quædam sunt stellæ quæ planetas, id est, errantes vocant astrologi, quæ majores annos suo circuitu faciunt, quo ad eundem cœli locum redeunt. Nam stella quæ Saturni dicitur, triginta annis, quæ Jovis, duodecim annis, quæ Martis, duobus annis fertur solaribus, circuitu cœli expleto, ad eadem loca siderum, in quibus fuerant ante redire. Luna quoque cum duodecies spatia sui cursus peregerit, annum facit communem, id est, dierum trecentorum quinquaginta quatuor, et ut anno solari posset ejus concordare circuitus, tertio quoque vel secundo anno tertium decimum addit mensem, quem embolismum vocant annum calculatores, et fit dierum trecentorum octoginta et quatuor.

D *Et vidit Deus quod esset bonum.* Necessario sancta Scriptura multoties reperit quod vidit Deus bona esse quæ fecit, ut hinc informaretur pietas fidelium; non tamen pro humano sensu, qui sæpe etiam bonis rebus offenditur, quarum ^f causas atque ordinem nescit, de creatura visibili atque invisibili judicare, sed laudanti Deo credere et cedere. Tanto enim quisque facilius aliquid proficiendo cognoscit, quanto religiosius antequam ^g cognosceret Deo credidit. Vidit ergo Deus quod essent bona quæ fecit, quo-

^a Editi addunt *est credi*, quæ verba in Mss. desiderantur, sed subintelligenda videntur.

^b Al., *solis ortus refulget*.

^c Ita Mss. Editi habent *quam*.

^d Al., *in tempore*.

^e Al., *eo quod*.

^f Mss. omnes, *causis*.

^g Al., *recognosceret*.

iam quæ facienda placebant, ut fierent, facta placuerunt, ut manerent, quantum cuique rei existendi sive manendi a tacto fabricatore fuerat constituenda mensura.

Factum est vespere et mane dies quartus. Hæc est vespera illa memoranda, in qua populus Dei in Ægypto in celebrationem paschæ obtulit agnum hoc mane quod primum post excussum longæ servitutis jugum, cæpto libertatis itinere, vidit. Scriptum est dicente Domino ad Moysen: *Mensis iste vobis principium mensium primus erit in mensibus anni. Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familiam et domos suas, et servabit eum usque ad quartam decimam diem mensis hujus, immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel, ad vesperam* (Exod. xii, 2), etc. Qua etiam vespera, ad consummanda paschæ legalis sacramenta, Dominus noster post esum agni typice mysteria nobis sui corporis et sanguinis celebranda initiavit; quo lucescente mane, quasi agnus immaculatus, suo nos sanguine redimens, a dæmonicæ dominationis servitute liberavit. Quæ videlicet lunæ plenissimæ dies in creatione quidem mundi quarta processit; at in tempore Dominicæ passionis, alioris gratia sacramenti, in quintam Sabbati incidit, ut videlicet Dominus sexta Sabbati crucifixus, Sabbato ipso in sepulcro quiesceret, ac primam Sabbati sua resurrectione consecraret, et nobis quoque in ea, in qua lux facta est, resurgendi a mortuis ac lucem perpetuam intrandi fidem spemque donaret.

Dixit etiam Deus: Producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile super terram sub firmamento cæli. Post ornatam quarto die cæli faciem luminariibus, orbantur consequenter quinta inferioris mundi partes, aquæ videlicet et aer, his quæ spiritum vitæ moventur, quia et hæc elementa quadam quasi cognitione et sibi ad invicem et cælo copulantur. Sibi quidem, quia natura aquarum aeris qualitati proxima est; unde exhalationibus earum pinguescere probatur, ita ut nubila contrahat, et possit volatus avium sustinere, attestante Scriptura: *Quia subito aer coegetur in nubes, et ventus transiens fugabit eas* (Job. xxxvii, 21). Denique per noctes etiam serenas rorat, cujus roris guttæ mane in herbis inveniuntur; cælo autem hoc modo junguntur, quia adeo vicinus est ei aer iste, ut et ipse nonnunquam ejus nomen acceperit, sicut volatilia cæli cognominat Scriptura, quæ volare constat in aere; et Dominus ipse turbis, quæ tempus adventus sui de virtutum ostensione non cognoverant, loquitur dicens: *Cum videtis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbis venit, et ita fit; et cum Austrum flantem, dicitis quia ventus erit, et fit. Hypocritæ, faciem terræ et cæli nostis probare, hoc autem tempus quomodo non probatis* (Luc. xii, 54)? Ubi certum est, quia faciem cæli non aliam quam variantem hunc statum aeris appellat

¹ Mss. deest reptile.

² Et r., creavit Deus.

Dixit ergo Deus, producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile super terram sub firmamento cæli. Et me forte, quia sunt aquarum animantia, quæ non reptando, sed natando, vel pedibus ambulando incedunt, sunt inter volatilia quæ ita pennas habent, ut omni usu volandi careant, putaret quisquam aliquod genus volatiliam sive aquatiliam animantium in hoc Domini verbo esse prætermisum, vigilanter adjungitur:

^b *Creavitque Deus cete grandia et omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas, et omne volatile secundum genus suum.* Nullum igitur genus exceptum est, ubi cum cetis grandibus creata est omnis anima vivens eorum quæ produxerant aquæ in species diversas, hoc est, et reptilium, et natatiliam, et volatiliam; sed et eorum quæ nullo aptæ incessui fixa cautibus inhaerent, ut sunt plurima conchærum genera. Quod autem dictum, *et volatile super terram sub firmamento cæli*, nihil rationi veritatis obsistit, quia nimirum, etsi immenso interjacenti spatio sub sidereo tamen cælo volant aves quæ super terram volant, quomodo etiam nos homines in terra positi, sub cælo ac sole esse constituti veraciter et recte dicimur, attestante Scriptura, quæ ait: *Qui erant in Jerusalem habitantes Judæi, viri religiosi, ex omni natione quæ sub cælo est* (Act. ii, 5); et: *Quid habet amplius homo de universo labore suo quo laborat sub sole* (Eccl. i, 3). Sane juxta aliam translationem movet nonnullos quod dictum est: *Et volatilia volantia secus firmamentum cæli*, id est, juxta firmamentum cæli. Sed intelligendum est, quod ideo dictum sit volare aves sub firmamento cæli, quia hoc nomine etiam æther indicetur, hoc est, superius illud aeris spatium quod a turbulento hoc et caliginoso loco in quo aves volant usque ad astra pertingit, et esse tranquillum prorsus ac luce plenum non immerito creditur. Nam et errantia sidera septem, quæ in hoc ætheris spatio vaga ferri perhibentur, Scriptura in firmamento cæli esse posita dixit. Ideoque aves recte dicuntur secus firmamentum cæli volare, quia vicina sunt, ut diximus, ætheri turbulenta hæc aeris spatia, quæ volatus avium sustinent. Nec mirandum si æther firmamentum cæli nominetur, cum aer appellatur cælum,

^c ut supra docuimus. Nec prætereundum quod cum creasse diceretur Deus omnem animam viventem, additum est, *atque motabilem*, ad distinctionem videlicet hominis quem facturis erat ad imaginem et similitudinem suam, ita ut si ejus præcepta servaret, perpetua viveret incommutabilitate beatus. Nam animantia cætera, ita sunt prima mox conditione facta, ut vel alia aliis in alimoniam cederent vel ipsa suo senio deficientia perirent.

Et vidit Deus quod esset bonum, benedixitque eis dicens: Crescite et multiplicamini, et replete aquas maris, avesque multiplicentur super terram. Et factum est vespere et mane dies quintus. Quod dixit, *crescite,*

^e Flor. deest eorum.

^f Al., volitant.

et multiplicamini, et replete aquas maris, ad utrumque genus animantium de aquis factorum, hoc est, et ad pisces pertinet, et ad aves, quia sicut ^a pisces omnes non nisi in aquis vivere possunt, ita sunt pleræque aves quæ etsi in terris aliquando requiescunt, fetusque propagant, non ^b tantum de terra, sed de mari vescuntur, marinisque sedibus libentius quam utuntur terrestribus. Quod vero subjungit, *avesque multiplicentur super terram*, ad utrumque genus avium, hoc est, et earum quæ de aquis, et earum quæ vescuntur de terra, respicit, quia videlicet etiam illæ quæ sine aquis vivere nesciunt aves, ita ut multo sæpe anni tempore sub profundo aquarum quomodo pisces lateant, nonnunquam egredi super terras solent, maxime cum fetant et nutriunt pullos.

Dixit quoque Deus: Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta et reptilia et bestias secundum species suas. Factumque est ita. Post radiatum sideribus cælum, post impletum volatilibus aerem, qui ob ^c viciniam, ut diximus, cœli nomen meruit, post locupletatas suis animantibus aquas, quæ et ipse aeri sunt magna naturæ vicinitate conjunctæ: unde et de illis sumpsit animantia, de illis imbres, nives, grandines et cætera sumit hujusmodi, consequens erat etiam terram suis animantibus, hoc est, ex se genitis impleri. Nam et ipsa præcipuam habet cognationem cum aquis, ut pote quæ sine earum succo et irrigatione non solum fructificare, sed nec ipsa consistere possit, Petro attestante, qui ait: *Quia cœli erant prius, et terra de aqua, et per aquam consistens Dei verbo (II Petr. III, 5).* Jubet ergo producere Deus terram jumenta, et reptilia, et bestias terræ; quia vero nomine bestiarum omne quicquid ore vel unguibus sævit, exceptis serpentibus, constat esse comprehensum, nomine autem reptilium terræ etiam serpentes continentur, nomine vero jumentorum ea quæ in usu sunt hominum animalia designantur. Ubi ergo conditio describitur cæterorum animalium quadrupedum, verbi gratia, cervorum, caprearum, bubalorum et ^d caprorum cæterorumque hujusmodi, nisi forte et hæc ob ferocitatem indomitæ mentis inter bestias esse adnumerata dixerimus, juxta antiquam sane translationem, in qua scriptum est: *Ejiciat terra animam vivam secundum genus, quadrupedia, et reptilia, et bestias terræ*, nihil omnino quæstionis est, quia videlicet nomine quadrupedum cuncta comprehensa, sunt quæ exceptis bestiis et reptilibus, terra produxit, sive quæ sub cura humana, seu quæ sunt fera et agrestia.

Et fecit Deus bestias terræ juxta species suas et jumenta et omne reptile terræ in genere suo. Notanda transmutatio verborum, quia supra dictum est, quod

A producere jussit Deus terram, et jumenta, et reptilia, et bestias terræ; nunc autem, mutato ordine, fecisse dicitur Deus bestias terræ et jumenta et omne reptile terræ; et intelligendum quod dicto citius omne quod voluit fuit; nilque differt quod loquela humana prius in creaturarum ordine nominet, quas divina potentia condidit simul cunctas.

Cum autem sequitur: *Et vidit Deus quod esset bonum*, quæritur merito, quare non hic addatur illud quod dictum est de eis quæ aquæ producerant de animantibus: *Benedixitque eis dicens: Crescite et multiplicamini et replete terram.* An forte quod de prima creatura animæ viventis dictum a Deo commendaverit, etiam de secunda nobis subintelligendum reliquit? maxime, quia in hujus diei operibus ^B plura erat alia subjuncturus; porro de homine facte hoc necessario iterare curavit dicens: *Benedixitque illis Deus et ait: Crescite et multiplicamini et replete terram*, ne quis honorabili connubio inesse peccatum ^c thorumque fœditati fornicationis putaret esse comparandum. Facta autem atque ornata habitatione mundana, supererat ut ipse etiam propter quem omnia parabantur habitator ac dominus rerum homo crearetur, sequitur:

Et ait: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Nunc apparet evidentius quare de creatis herbis et arboribus, piscibus et volatilibus, terrestribus quoque animantibus dictum sit, ut fierint singula juxta genus et species suas. Prævidebatur enim futura ejus creatio qui non solum suo generi similitudine congrueret et specie, sed etiam ad imaginem sui Creatoris ac similitudinem fieret: cujus nobilitati creationis etiam hoc testimonium dat, quod non sicut in cæteris creaturis dixit Deus: *Fiat homo, et factus est homo*; vel: *Producat terra hominem, et produxit terra hominem*; sed, priusquam fieret, *Faciamus hominem* dicitur, ut videlicet quia rationalis creatura condebatur, quasi cum consilio videretur facta. Quasi per studium de terra plasmatur, et inspiratione Conditoris in virtute spiritus vitalis erigitur, ut scilicet non per ^f jussionem vocis, sed per dignitatem operationis existeret, quia ad Conditoris imaginem fiebat. Cum autem dicitur *faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, unitas sanctæ Trinitatis aperte commendatur. ^D Si quidem eadem individua Trinitas in præcedente rerum formatione mystice erat insinuata, quando dicebatur: et dixit Deus: *Fiat, et fecit Deus*; et vidit Deus quod esset bonum. Nunc autem manifestius hæc ipsa insinuat, cum dicitur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, et recte, quia donec is qui doceretur non erat, in profundo fuit abdita prædicatio Deitatis; ubi vero coepit ho-

^a In omnibus Mss. desideratur *pisces*.

^b Ita Mss. omnes. Editi, *tamen*.

^c Al., *vicinitatem*.

^d Al., *caprearum*.

^e Hujusmodi fuit error Eneratitarum, de quibus sanctus Augustinus, in lib. de Hæres., cap. 25: *« Nuptias, inquit, damnant, atque omnino pares eas*

fornicationibus aliisque corruptionibus faciunt, nec recipiant in suorum numerum conjugio utentem sive marem sive feminam. » Et ante eos Saturnillus *uxores ducere liberosque gignere a Satana esse pronuntiabat*, teste Epiphano, hæresi 23, qui similia attribuit apostolicis hæreticis, lib. II, hæres. 61.

^f Editi et unus Ms., *jussionis vocem*

minis expectari creatio, revelata est fides, et evidenter dogma veritatis enicuit. In eo enim quod dicitur. *Faciamus*, una ostenditur trium personarum operatio; in eo vero quod sequitur, *ad imaginem et similitudinem nostram*, una et aequalis substantia ejusdem sanctæ Trinitatis indicatur. Quomodo enim una esset imago et similitudo, si minor Patre Filius, si minor esset Filio Spiritus sanctus, si non consubstantialis ejusdem potestatis esset gloria totius Trinitatis? aut quomodo diceretur *Faciamus*, si trium in una deitate personarum cooperatrix virtus non esset? neque enim angelis a Deo dici poterat *Faciamus* hominem ad imaginem et similitudinem nostram, quia nulla prorsus ratio sinit ut Dei et angelorum unam esse eandemque imaginem sive similitudinem credamus. In quo autem sit homo factus ad imaginem et similitudinem Dei, testatur Apostolus, cum nos solerter admonet ut hanc quam in primo parente perdidimus, per gratiam ejusdem Conditoris recuperemus in nobis. *Renovamini*, inquit, *spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est, in justitia, sanctitate, et veritate* (*Ephes. iv, 23*). Creatus est ergo Adam novus homo de terra secundum Deum, ut esset justus, sanctus et verus, subditus et humilliter adhærens gratiæ sui Conditoris, qui æternaliter ac perfecto justus, sanctus et verus existit: qui quoniam pulcherrimam hanc novitatem in se divinæ imaginis peccando corrupit, corruptamque ex se prosapiam generis humani procreavit unde venit secundus Adam, id est, Dominus ipse et conditor noster, natus ex Virgine, creatus incorruptibiliter atque incommutabiliter ad imaginem Dei, immunis omnis delicti, et plenus omnium gratiæ et veritatis, ut imaginem in nobis suam ac similitudinem exemplis suis restauraret et donis. Ipse est enim novus homo veraciter secundum Deum creatus, quia nimirum ita veram de Adam carnis substantiam sumpsit, ut nihil de illo vitii sordentis traheret: cujus exempla pro captu nostro sequi, cujus adhærere donis, cujus obtemperare mandatis, hoc est, imaginem Dei quam in veteri homine perdidimus, recuperare in novo. Non ergo secundum corpus, sed secundum intellectum mentis ad imaginem Dei creatus est homo. Quamquam et ipse in corpore habeat quamdam proprietatem quæ hoc indicet, quod erecta statura est factus, ut hoc ipso almoneretur, non sibi terrena esse sectanda, velut pecorum, quorum voluptas omnis ex terra est; unde ^a in altum cuncta prona atque prostrata sunt, juxta quod quidam poetarum pulcherrime ac verissime dixit:

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
 Quæ homini sublime dedit, cælumque videre,
 Jussit et erectos ad sidera tollere vultus.
 (*Ovid. l. i Metam.*)

Congruit ergo et corpus ejus animæ rationabili, non secundum lineamenta figurasque membrorum, sed potius secundum id quod in cælum erectum est,

^a Leg. in terram.

^b Al. pess. t.

A ad inveniendâ quæ in corpore ipsius mundi superna sunt, sicuti anima rationalis in ea debet erigi, quæ in spiritalibus natura maxime excellunt, ut quæ sursum sunt sapiat, non quæ super terram. Bene autem additur.

Et præsit piscibus maris et volatilibus cæli, et bestiis, universæque terræ, omnique reptili quod movetur in terra; quia nimirum in hoc maxime factus est homo ad imaginem Dei, in quo irrationalibus antecellit: capax videlicet rationis conditus, per quam et creata quæque in mundo recte gubernare, et ejus qui cuncta creavit ^b posset agnitione perfrui. In quo honore positus, si non intellexerit ut bene agat, eisdem ipsis animantibus ^c insensatis, quibus prælatus est, comparabitur, sicut Psalmista testatur (*Psal. xlviii, 13*).

Et creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum. Quod prius dixerat, *ad imaginem suam*, confirmationis gratia geminavit, addendo, *ad imaginem Dei creavit illum*, ut diligentius inculcasset nobis quales a Deo facti sumus, et spem recipiendæ Dei imaginis arctius nostris mentibus infunderet ne qui in imagine Dei ambulamus, vane conturbemur, thesaurizantes in incerto divitiarum, sed expectemus potius Dominum sitientes quando veniamus et pareamus ante faciem ejus, certi quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Quod autem nunc dicitur, *ad imaginem Dei creavit illum*, cum superius dictum sit *faciamus ad imaginem nostram*, significat quod non id agat illa pluralitas personarum, ut plures deos credamus, sed Patrem et Filium et Spiritum sanctum, propter quam Trinitatem dictum est *ad imaginem nostram*, unum Deum accipiamus, propter quod dictum est *ad imaginem Dei*.

Masculum et feminam creavit eos. Plenius in sequentibus, unde et quomodo protoplastos fecerit Deus exponitur. Sed nunc brevitatis causa ^d tantum creati referuntur, ut sexti diei operatio ac septimi dedicatio cum cæteris explicetur, ac sic ex tempore liberius et hoc et alia prætermissa quæ erant relatu digna dicantur. Masculum autem unum et feminam in primis creavit Deus unam, non ut animalia cætera, quæ in singulis generibus non singula, sed plura creavit, ut per hoc humanum genus arctiore ad invicem copula charitatis constringeret, quod se ex uno totum parente ortum esse meminisset; cujus causa unionis Scriptura sacra cum dixit: *Et creavit Deus hominem, ad imaginem Dei creavit illum*, statimque subjungeret: *Masculum et feminam creavit eos*, noluit addere, ad imaginem Dei creavit eos, femina enim ad imaginem Dei creata est, secundum id quod et ipsa habebat mentem rationalem; sed addendum hoc de illa non putavit Scriptura, quod propter unitatem conjunctionis etiam in illa intelligendum reliquit, imo omni quod de eis ortum est genere humano intelligendum esse signavit.

^c Flor., sensatis.

^d Editi, tunc.

Omnis enim homo etiam nunc in quantum ratione utitur, imaginem in se Dei habet; unde dicit Joannes: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. 1, 9). Ipsum est enim lumen de quo Psalmista gloriatur in Domino dicens: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (Psalm. 137, 7). Et quidem apte hoc in loco masculus et femina creati esse commemorantur, tametsi modus ejusdem creationis necdum referatur ut videlicet habeat locum congruum sermo divinæ benedictionis, de quo sequitur:

Benedixitque illis, et ait: Crescite et multiplicamini, et replete terram, et subjicite eam. Hæc etenim multiplicatio hominum et repletio terræ non nisi per conjunctionem erat maris et feminæ perficienda. Si autem benedictione Dei crescit ac multiplicatur genus humanum; quanta sunt maledictione digni, qui prohibent nubere, et dispositionem cælestis decreti quasi a diabolo repertam condemnant? Non ergo damnandæ sunt nuptiæ, quas ad propagationem generis humani, terramque replendam, supernæ gratia benedictionis instituit; sed magis honoranda, majore est digna benedictione virginitas, quæ postquam repleta est terra hominibus, casta mente simul et corpore Agnum quocumque ierit, id est, Dominum Jesum in cælestibus sequi, et canticum novum, quod nemo alius potest et cantare, desiderat. Deus namque ac Dominus noster, qui in primordio mundi nascentis feminam ex virili lære formavit, ut mutua illorum conjunctione terram esse implendam doceret, ipse in fine sæculi assumpsit virum de carne Virginis, totius contagionis expertem, tota divinitatis plenitudine perfectum, ut virginitatis se gloriari potius quam nuptias diligere probaret.

Et dominamini piscibus maris, et volatilibus cæli, et universis animantibus quæ moventur super terram. Merito quæritur in quam utilitatem homo dominatum in pisces, et volucres, et animantia terræ cuncta, perceperit, vel quos ad usus, quæve solatia, sint hæc a creatura homini, si nunquam peccaret: cui sicut sequentia Scripturæ hujus declarant, non hæc ad escam^b sed herbæ solam et arborum sunt fructus in prima conditione concessi, nisi forte dicendum est, quia peccaturum presciebat Deus hominem, et mortalem peccando futurum quem immortalē ipse creavit, ideoque ea illi solatia primordialiter instituit, quibus suam fragilitatem mortalitatis posset tueri, vel alimentum videlicet ex his, vel indumentum, vel laborum, vel itineris, habens adjumentum. Nec quæsitum dignum est quare non etiam nunc cunctis homo dominetur animantibus; postquam enim ipse suo Conditori subjectus esse noluit, perdidit dominium eorum quæ suo Conditor juri subjecerat. Denique testimonium primæ creationis legi-

^a Ita omnes Mss., sed Editi, *creati hominis.*

^b Ante diluvium vescendæ carnis copiam non esse factam docent Tertullianus, lib. de Jejunio, cap. 4; Orig., homil. 1 in Gen., Basilii orat. 1 de Jejunio, Chrysost., hom. 27 in Genesim, Hieronim., lib.

mus vris sanctis atque humiliter Deo servientibus aves obsequium præbuisse, et rictus beatiarum cessisse et venenum nocere non potuisse serpentium.

Dixitque Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terræ omnique volucris, et universis quæ moventur in terra, et in quibus est anima vivens, ut habeatis ad vescendum; Jam hic patet quod ante reatum hominis nihil noxium terra protulit, nullam herbam venenatam, nullam arborem sterilem cum manifeste dictum sit, quod omnis herba et universa ligna data hominibus ac volatilibus, terræ quoque animantibus cunctis in escam, patet quia nec ipsæ aves raptu infirmorum alium vivebant, nec lupus insidias explorabat ovilia circum, nec serpenti pulvis panis ejus erat, sed universa concorditer herbis virentibus ac fructibus vescabantur arborum. Sane inter hæc nec prætereunda nasci quæstio quomodo et immortalis sit factus homo præ aliis animantibus, et nihilominus acceperit communiter terrenam cum illis alimoniam. In qua intuendum nobis est quia alia est immortalitas carnis quam in prima conditione in Adam accepimus, alia quam nos in resurrectione per Christum accepturos esse speramus. Ita quippe immortalis factus est ille, ut posse non mori, si non peccaret; sin autem peccaret, moreretur. Ita vero immortales erunt filii resurrectionis cum erunt æquales angelis Dei, ut nec mori ultra, nec peccare possint. Ideoque caro nostra post resurrectionem nulla eget refectione ciborum, quia ei nulla suppetit a fame, vel lassitudine vel alia qualibet infirmitate defectio. Caro autem Adæ ante peccatum ita est immortalis creata, ut, adminiculis adjuncta temporalis alimonie, mortis expertis ac doloris existeret, donec corporalibus incrementis ad illam usque perductus ætatem quæ Conditori placeret; tum creata progenie multa hujusmodi jam, jubente ipso, sumeret etiam de ligno vitæ, ex quo perfecte immortalis effectus, sustentacula cibi corporalis ulterius nulla requireret. Sic ergo immortalis et incorruptibilis est condita caro primorum hominum, ut eandem suam immortalitatem atque incorruptionem per observantiam mandatorum Dei custodirent; in quibus mandatis et hoc erat, ut de lignis paradisi concessis vescerentur, ab interdicti autem se esu temperarent, per horum edulium inditæ sibi immortalitatis dona conservarent, in illius tactu ruinam mortis invenirent. Sic vero incorruptibilis et immortalis in fine erit caro nostra; ut, ad similitudinem angelicæ sublimitatis, in eodem semper statu permaneat, neque cibis corporalibus, quippe qui in vita spiritali nulli erunt egere possit. Nam quod angeli cum patriar-

adversus Jovinianum, cap. 10

^c Ed. et Corb., *habrant.*

^d Ed. addunt *sint*, quod certe supplendum videtur.

^e Al., *egebit.*

his manducasse leguntur, non indigentia causa, sed benignitatis agebant, ut videlicet hæc agendo dulcius hominibus quibus apparebant congrueret. Dominus quoque post resurrectionem manducavit cum discipulis, non ut indignus refectiois sed ut veram se post mortem recepisse carnem monstraret.

Et factum est ita, id est, ut dominaretur homo cunctis quæ in terra vel aquis creata sunt, et ut facultatem potestatemque edendi de fructibus terræ cum volatilibus cæli et animantibus terræ perciperet.

Viditque Deus cuncta quæ fecit, et erant valde bona. Quia de singulis Dei operibus singulatim fuerat dictum quod videret ea esse bona, recte in conclusione, perfectis omnibus, positum est cum additamento, quia *vidit cuncta quæ fecit, et erant valde bona.* Sed quæritur merito, quare de homine facto non sit adjunctum singillatim: *Et vidit Deus quod esset bonum, sed ipsius magis factura inter cætera universaliter laudando reservetur?* An quia præsciebat Deus hominem peccaturum, nec in suæ imaginis perfectione mansurum, non singillatim, sed cum cæteris eum dicere voluit bonum, velut intimans quid esset futurum? Homo igitur ante peccatum et in suo utique genere bonus erat, sed Scriptura prætermisit hoc dicere, ut potius illud diceret quod futurum aliquid prænuntiaret. Deus enim naturarum optimus conditor, peccantium vero justissimus ordinator est, ut etiam si qua singillatim fiunt delinquendo deformia, semper tamen universitas cum eis pulchra sit.

Et factum est vespere et mane dies sextus. Igitur perfecti sunt cæli, et terra, et omnis ornatus eorum. Senarium numerum constat esse perfectum, quia primus suis partibus impletur, sexta videlicet quod est unum, et tertia quæ sunt duo, et dimidia quæ sunt tria. Unum etenim et duoq; tria faciunt sex, quale in monadibus numeris nusquam præter hic invenies, sed neque in decadibus præter vicesimum et octavum numerum. Sex ergo diebus perfecit Deus omnem ornatum cæli et terræ, ut qui omnia in mensura et numero et pondere constituit, ipso etiam numero in quo operaretur sua opera doceret esse perfecta. Complevitque Deus die septimo opus suum quod fecerat. In alia translatione dicitur quia *consummavit Deus in die sexto opera sua quæ fecit.* Quod nihil omnino questionis affert, quia manifesta descriptione quæ in eo sunt facta declarantur. Sed merito quæritur quomodo nostra Editio, quæ de Hebraicæ veritatis fonte descendit, complevisse Deum in die septimo dicat opus suum quod fecerat, in quo nihil novum creasse commemoratur, nisi forte ipsum diem septimum tunc eum fecisse, atque in ejus factura opus suum complevisse dixerimus, quod eo facto mensuram numerumque consummaverit dierum quorum circuitu omnia delinc sæcula ad finem usque procurrent. Nam in revolutione temporum octavus idem qui et primus computatur dies.

Complevit igitur die septimo Deus opus suum quod fecerat. Quia dierum quos fecerat summam ^c in eo terminavit, addito ipso septimo, quem Sabbatum dici et esse voluit, eo quod eum mystica præ cæteris benedictione et sanctificatione donaret, ut sequentia docent. Unde etiam dies iudicii et consummationis sæculi, quia post septimam Sabbati ventura est, octava in Scripturis nuncupatur, videlicet quia septem soli præcesserint. Dictum enim est in titulo psalmodum: *In finem in hymnis pro octava psalmus David, quod de die iudicii scriptum totus sequentis psalmi textus docet, in quo iram venturi iudicis timens propheta exclamat: Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripas me (Psal. vi, 1), etc.* Sed et dies dominicæ Resurrectionis cum post tot dierum millia ventura esset, octava tamen et ipsa dicta est in titulo alterius psalmi, quia nimirum septimam sequebatur, ut septimanæ sequentis prima existeret, id est, eadem ipsa in qua in principio dixit Deus *Fiat lux et facta est lux.* Quem quidem psalmum de Resurrectione dominica scriptum probat ipse qui in eo loquitur, dicens: *Propter miseriam inopum et gemitum pauperum nunc exurgam dicit Dominus (Psal. xi, 6).* Potest autem recte accipi complevisse Deum die septimo opus suum quod fecerat, etiam in eo quod ipsum diem benedixit et sanctificavit. Neque enim nullum opus est benedictio et sanctificatio. Neque Salomon nihil operis fecisse dicendus est, cum templum quod fecerat dedicavit; ino eximium Dei opus est, cum ea quæ fecit benedictione ac sanctificatione æterna ^d glorificavit. Denique de hoc opere quod in æterno die Sabbati facit, dicit ipse in parabola fidelium servorum: *Amen dico vobis quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis (Luc. xii, 37).* Qui enim præcingit se, qui discubitu præparat, qui transit, qui ministrat, utique operatur. Sed his tamen verbis omnibus nihil aliud intimatur, quam quod sanctos suos Dominus in æternum benedicit et sanctificat, id est, visione suæ gloriæ post opera illorum bona quæ donavit remunerat.

Et requievit die septimo ab universo opere suo quod pararat. Non quasi lassus ex nimio labore Deus instar humanæ fragilitatis completa mundi fabrica requievit; sed requievisse ab universo opere suo dicitur, quia novam creaturam ultra instituire aliquam cessavit. Solet namque Scriptura sæpe nomine requies cessationem operis sive sermonis indicare, sicut in Apocalypsi de sanctis animalibus: *Et requiem, inquit, non habebant die ac nocte dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus, Deus omnipotens (Apoc. iv, 8).* Pro eo ut diceret, non cessabant hæc semper decantare. Nam maxima et unica sanctis est requies in cælo, laudem summæ Trinitatis, quæ Deus est, indefessa voce dicere. Potest vero altius intelligi requievisse Dominum ab omnibus operibus suis, non

^a Duo Mss., *congruerent.*

^b Al., *facturum; Flor., venturum.*

^c Al., *in eis.*

^d Editi, *glorificat.*

eam ^a scilicet opus habuisse ^b illis operibus suis in quibus requiesceret, quippe cujus requies in seipso sine initio ac termino semper vera est, sed sola bonitatis suæ causa fecisse opera, quæ in ipso requiescerent: quod e contrario facilius intelligitur, cum meminerimus humanam indigentiam pro hoc maxime laboribus quotidianis insistere, ut in operibus suis requiem percipere possit, dicente ei Domino: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo* (Genes. III, 19). Deus autem qui ante creationem mundi æternaliter in seipso perfectam habebat requiem, ipse etiam creato mundo, non in operibus quæ fecit, sed ab omnibus quæ fecit operibus requievit, ut pote nihil habens secum necessitatis in creaturis requiescere sui, quin potius creaturis rationabilibus ipse requiem præstans, cum in seipso ^c perfecte semper requiescat, eoque bono beatus sit, quod ipse sibi est.

Et benedixit diei septimo et sanctificavit illum. Illa videlicet benedictione et sanctificatione quam populo suo in lege plenius intimat dicens: *Memento ut diem Sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua: septimo autem sabbati Domini Dei tui, non facies omne opus* (Exod. xx, 8). Et paulo post: *Sex enim diebus fecit Dominus cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, et requievit in die septimo* (Exod. xx, 11). Idcirco benedixit Dominus diem septimum et sanctificavit eum. Quæ profecto benedictio et sanctificatio diei septimi in typum majoris benedictionis ac sanctificationis facta est. Nam sicut per crebras, imo quotidianas in lege victimas, sanguis Dominicæ passionis, qui semel erat pro salute mundi effundendus, signabatur; ita etiam per requiem diei septimi, quæ post opera sex dierum semper celebrari solebat, præfigurabatur magnus ille dies Sabbati, in quo Dominus semel in sepulcro erat requieturus, completis ac perfectis in die sexto omnibus operibus suis, quibus mundum, quem in die sexto perfecerat, jam perditum restaurabat. In quo etiam die quasi antiqui recolens operis, aperto sermone declaravit salvationem se jam mundi perfecisse. *Cum enim accepisset acetum, dixit: Consummatum est, et inclinato capite, tradidit spiritum* (Joan. xix, 30). Sed et hæc sanctificatio ac benedictio septimi diei, et requies in illa Dei post opera sua valde bona designavit quod nos singuli post opera bona quæ in nobis ipse operatur et velle et perficere, ad requiem tendimus vitæ cœlestis, in qua æterna ejus sanctificatione et benedictione perfruamur. Unde bene idem dies septimus vesperam habuisse non scribitur, quia nimirum perpetuam nostram in illo requiem significat.

Et benedixit, inquit, diei septimo et sanctificavit illum, quia in ipso cessaverat ab omni opere suo, quod creavit Deus ut faceret. Id est, completo mundi ornatu, cessaverat ab instituendis ultra novis rerum generibus. Naque huic sententiæ contrarium debet

^a Al., deest scilicet.

^b Al., ullis.

^c Al., perfecto.

A istud æstimari, quod in Evangelio dicit: *Ipse Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Joan. v, 17). Respondens videlicet eis qui propter requiem Dei, Scripturæ hujus auctoritate antiquitas commendatam, Sabbatum ab eo non observari querebantur. Cessaverat enim septimo die a condendis generibus creaturæ, quia ultra jam non condidit aliqua genera nova; deinceps autem usque nunc operatur eorumdem generum administrationem quæ nunc instituta sunt, ^d non ut ipso saltem die septimo potentia ejus cœli et terræ, omniumque rerum quas condiderat, gubernatione cessaret, alioquin continuo dilaberentur.

fluc usque primordia mundi nascentis juxta sensum litteræ dixisse sufficiat; libet autem paucis intimare ut etiam ordo sex illorum, sive septem, ^B dierum in quibus factus est, ^e totidem ejus ætatibus conveniat. Primus namque dies in quo dixit Deus: *Fiat lux, et facta est lux*, primæ ætati congruit, in cujus initio mundus idem factus, et homo in deliciis paradisi voluptatis positus est, ubi præsentem gratia sui Conditoris, malorum omnium liber ac nescius frueretur; sed hic dies ad vesperam jam cœpit declinare, cum protoplasti peccando felicitatem patriæ cœlestis perdidissent, atque in hanc convulsem lacrymarum dimissi sunt, quod etiam significatum est hora temporis illius, cum Adam post culpam prævaricationis audivit Dominum deambulantem in paradiso, ad horam post meridiem: deambulavit quippe Dominus, ut se ab homine, in cujus corde quietus manserat, recessisse signaret; et hoc ad horam post meridiem, ut lucem in se homo divinæ cognitionis fervoremque divinæ dilectionis minoratum esse cognosceret. Plena autem vespera diei hujus advenit, cum crebrescentibus vitiiis humani generis, corrupta est omnisterra coram Deo, et iniquitate repleta, adeo ut deleri diluvio omnis caro, præter quos clauserat arca, mereretur.

Secundo die factum firmamentum in medio aquarum; et secunda ætate sæculi, arca in qua reliquæ generis humani, et semen, ut ita dixerim, sequentium servabatur ætatum, posita est in medio aquarum, quas certatim hinc rupti fontes omnes abyssi, inde apertæ cœli cataractæ fundebant. Sed et hic inclinatus est ad vesperam dies, cum se nationes, oblitæ proximæ vel iræ vel misericordiæ Dei, contulissent ad ædificandam superbæ turrem; plenam vero accepit vesperam quando cum confusione linguarum humani generis est discissa societas.

Tertio die confluentibus in loca sua aquis, arida apparuit terra, et mox herbis virentibus ac frondentibus est vestita nemoribus; et ætatis initio tertiæ separatis in loca sua gentibus idololatris, quarum error instabilis, et vanis simulacrorum doctrinis tanquam ventis omnibus mobilis, maris nomine bene significatur, semen patriarcharum ab eorum societate diremptum est, ac spiritali fruge fecundatum, di-

^d Flor., ut ipso; unus Corb., ita ut ipso.

^e Al. addit mundus.

cente Domino ad Abraham : *Exi de terra tua et cognatione tua, et de domo patris tui in terram quam monstravero tibi; faciamque te in gentem magnam, et benedicam tibi* (Genes. xii, 1), etc., usque dum ait : *Atque in te benedicentur universæ cognationes terræ.* In qua videlicet gente discreti ordines fidelium quasi herbæ virentes, et arbores pomiferæ, ex una eademque terra ^a prodibant, ^b suscipientes imbrem cœlestem divinarum eloquiorum. Verum hic quoque ad vesperam vergere cœpit dies, cum eadem gens Israelitica, et fidem patriarcharum et caeremonias datæ sibi legis abiciens, exterarum gentium et polluta sceleribus et servitio depressa est. Supervenit jam vespera, quando ipsa gens una cum rege quem sibi neglecto Deo, elegerat alienigenarum est gladio maxima ex parte deleta.

Quarto die imminaria cœlum accepit, et quarta ætate præfatus Dei populus nova est factus claritate conspicuus, per imperium David et Salomonis aliorumque regum Deo auctore regnantium, per nobilissimum illud quod Salomon Deo condidit templum, per signa prophetarum, quæ conciliis regum ^c eorundem non destiterunt florere temporibus, perque illud maxime, quod primo ac præeminentissimo regum sibi placentium juravit Dominus dicens : *De fructu ventris tui ponam super sedem ^d meam* (Ps. cxxxii, 11). Verum et hic ad vesperam dies inclinari cœpit, cum post modum et reges iidem et populi, templum legesque Dei spernentes, vastati ac dilacerati sunt ab hostibus. Gravissima vero ei non solum vespera, sed nox succedit, cum totum illud regnum eversum, templum incensum, populus est in Babyloniam captivus omnibus abductus.

Quinto die produxerunt aquæ reptilia aninarum viventium, et volatilia volantia super terram sub firmamento cœli; et quinta ætate creverunt filii transmigrationis, et multiplicati sunt in Babylone, quæ sæpe aquarum nomine designatur. Quorum plurimi ibidem quasi in aquis pisces residere, e quibus tamen erant nonnulli qui velut ceti magni dominari magnis fluctibus sæculi quam servire studuerunt, quia nullo terrore ad idololatriam depravari potuerunt. Alii, soluta captivitate, quasi acceptis pennis libertatis, ad terram Israel reversi sunt, et instar volantium tota intentione cœlestia petebant, ita ut etiam templum ac civitatem Dei reædificare, legem quoque ejus summa instantia restaurare, niterentur. Sed appropiabat vespera, cum postmodum, inter alias scelerum tenebras, etiam domesticis contra se invicem dissidere conflictibus, patriæque suæ Romanis ipsi fuere proditores: quæ et advenit, cum eos non solum tributarios effeci, sed etiam alienigenæ regis contigisset imperio subdi.

Sexto die terra jumenta, bestias et reptilia produxit, ouo etiam die creavit Deus hominem primum

A Adam ad imaginem suam, ac de latere ejus dormientis feminam creavit Evam; sexta ætate sæculi inter multos reprobos, qui merito serpentibus comparari poterant ac bestiiis, propter sævitiam scilicet, et quia toto animo terrestribus inhærere curis vel illecebris nati sunt; et sancti in plebe Dei perplures, qui ad similitudinem mundorum animalium verbum Dei ruminare, unguam discretionis in via tenere, bonæ operationis jugum divinæ legis portare, et de velle-ribus opus suum calefacere noverunt, quorum in Evangelio utrorumque mentio est idonea, inter quos secundus Adam, mediator Dei videlicet et hominum, in quo tota plenitudo erat imaginis Dei, in mundo apparuit, et de latere ejus in cruce dormientis exivit sanguis et aqua, de quibus sacramentis nascitur ac **B** nutritur Ecclesia, quæ est mater omnium per orbem vera vita viventium, quod Evæ nomen sonat. Unde de eisdem sacramentis dicit ipse Dominus : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam* (Joan. vi, 55). Cujus diel vesperam jam nunc appropinquare cernimus, cum, abundante per omnia iniquitate, refrigescit charitas multorum. Adveniet autem multo tenebrosior cateris, cum, appa-rente homine peccati, filio iniquitatis, qui extollitur et elevatur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, tanta fuerit tribulatio, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Subsequente statim hora universalis judicii de qua scriptum est : *Verumtamen Filius hominis veniens, putas, inveniet et fidem in terra* (Luc. xviii, 8)?

C Septimo die requievit Deus ab omnibus oporibus suis, et sanctificavit et benedixit illum; et septima est ætas perpetuæ quietis in alia vita, in qua requiescit Deus cum sanctis suis in æternum post opera bona, quæ operatur in eis per sex hujus sæculi ætates. Hæc autem ætas summæ pacis et quietis in Deo quidem est, et erit sempiterna; sed hominibus tunc cœpit, quando protomartyr Abel corpore quidem sedem sepulcri, anima vero gaudium vitæ perennæ intravit, ubi vidit requiescentem pauperem dives ille, cum apud inferos ipse torqueretur. Perseverabit autem hic sabbatismus animarum sanctarum usque ad finem sæculi, et cum ultima ætas sæculi post vesperam suam, de qua præfati sumus, finem, intersecto per Dominum Jesum Antichristo, ^e perceperit, tunc et ipse sabbatismus majori benedictione ac sanctificatione resurrectionis ad vitam perpetuam corporibus donabitur. Et ideo bene septimo diei vespera successisse non legitur, quia tristitiam qua terminetur septima hæc ætas, nullam habebit; quin potius ampliori lætitia, ut diximus, octavæ ætatis perficitur, illius videlicet quæ per gloriam resurrectionis tunc incipiens, cum hæc tota vita transierit, nullo unquam fine, nulla rerum vicissitudine, a contemplando Dei vultu transmuetabitur ^f.

^a Al., præebant.

^b Duo mss., suscipiente.

^c Mss. non habent eorumdem.

^d Ita Mss. Editi, tuam.

^e Al., perfecert.

^f Illic desinunt Editi, atque hic desinebat liber primus ex illis duobus quos, antequam scripsisset in Esdraam, Accæ antistiti nuncupavit Beda, id quod

* *Istæ generationes cœli et terræ quando* ^b *creatæ sunt.* Hac conclusione Scriptura tangit eos qui mundum sine initio semper fuisse affirmant, vel qui factum quidem a Deo putant, verum ex materia quam non fecerit Deus, sed quæ cœterna ipsi absque initio fuerit Creatori. * Dicit enim ^d generationes cœli et terræ ipsum ordinem divinæ institutionis, quo ornatus eorum per opera sex dierum ad illam usque perfectionem, quæ superius est designata, pervenit, juxta quod in Decalogo legis suæ dixit ipse Conditor: *Sex enim diebus fecit Dominus cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt* (Exod. xv, 41); quod vero sequitur: *In die quo fecit Dominus cœlum et terram, et omne virgultum agri antequam oriretur in terra omnemque herbam regionis priusquam germinaret,* nequaquam memoratæ Dei sententiæ videri debet ^B adversum, sed aperte intelligi, quia diem hoc loco Scriptura pro omni illo tempore posuit quo primordialis creatura formata est. Neque enim in uno quolibet sex dierum cœlum factum est, vel sideribus illustratum, et terra est separata ab aquis, atque arboribus et herbis consita; sed more sibi solito Scriptura diem pro tempore posuit, quomodo et Apostolus, cum ait: *Ecce nunc dies salutis* (II Cor. vi, 2), non unum specialiter diem, sed totum significat tempus hoc quo in presenti vita pro æterna salute laboramus. Et propheta non de uno specialiter die, sed de plurimo tempore divinæ gratiæ dicit: *In die illa audient surdi verba libri hujus* (Isai. xxix, 18). Cæterum difficile intellectu est quomodo in ^o hoc die fecerit Deus cœlum et terram et omne virgultum ^C agri, omnemque herbam regionis, nisi forte dixerimus quod in materia informi pariter omnis creatura sit facta, juxta hoc quod scriptum est: *Qui vivit in æternum creavit omnia simul* (Eccli. xviii, 4), sed hoc utique ante omnem diem hujus sæculi fecit, cum in principio cœlum creavit et terram, quando et si terra erat inanis et vacua, et tenebræ erant super abyssum, in ipsius tamen terræ et abyssus, id est, aquarum natura quasi per substantiam seminalem simul condita latebant, quæ postmodum ex his ^f opere Creatoris non simul erant producenda; ideoque si hoc dicimus, ad eundem revolvitur memorata questio finem, ut appellationem diei pro significatione temporis positam intelligamus, illius videlicet, quo hæc Deus in principio simul cuncta creavit: *In die,* inquit, ^D *creavit Dominus Deus terram et cœlum et omne virgultum*

agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis priusquam germinaret. Quod si in diem quem dicit, tempus intelligimus illud designatum, quando ante omnem hujus sæculi diem facta sunt omnia simul, facilis patet sensus quod et herba et arbor omnis ^e in ipsius terræ substantia sit causaliter facta priusquam visibiliter orientur aut germinarent ex terra. Sin autem appellationem diei, ut consequentius arbitramur, pro significatione positam accipiamus temporis illius in quo mundus iste per sex dies factus et ornatus est, possumus intelligere quia nunc apertius Scriptura voluerit explicare quomodo supra dixerit quia *protulit terra herbam virentem et afferentem semen juxta genus suum, lignumque faciens fructum.* Non enim sic in primordio rerum hæc terra ^h produxit quomodo nunc ubi irrigatio adfuerit aquarum, disponente Deo, terra ultro fructificat; sed mirabiliore prorsus opere Conditoris tunc antequam aliqui fructus ex terra crescendo orientur, aut germinarent, ⁱ campi repente, montes et colles, herbis erant et arboribus cooperti, habentibus congruam altitudinem staturæ, diffusionem ramorum, opacitatem foliorum, copiam fructuum, quam non paulatim ex terra oriendo vel germinando, et accessu incrementorum proficiendo, sed subito ex illa existendo acceperunt. Nam et hunc magis sensum subjuncta quoque videntur verba juvare, quibus dicitur:

Non enim pluerat Dominus Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram, sed fons ascendebat e terra irrigans universam superficiem terræ. Quis enim non videat quod hæc dici non poterant de prima creatione terræ, quando erat adhuc inanis et vacua, et tenebræ super faciem abyssi? Nunquid opus erat de pluvia non descendente in terra narrari eo tempore, quo nec ipsa adhuc accipere pluviam, nec aer dare poterat, eo quod loca utriusque adhuc aquæ cuncta ^j compleverent? Sed nec fons ascendere de terra ad irrigandam eam potuit, quando tota tegebatur abysso; unde, ni fallor, restat intelligi quod nomine diei supra cum dicitur: *In die quo creavit Dominus Deus terram et cœlum,* etc., tempus sit intimatum illud sex dierum primorum, in quo universa mundi est creatura formata, ubi recte ^k memorat quod non pluisset Deus super terram, et homo non esset qui operaretur terram, ut intelligamus quantum prima terræ germinatio a moderno

constat ex minori Codice Corbeiensi, in quo hoc loco legitur *Explicit liber primus.* Quæ vero sequuntur usque ad secundum librum, alterum ex dicatis Accæ episcopo constituebant. Sed postmodum hi duo libri in unum coaluerunt, cum scilicet sequentes tres libros adjecit; unde præfatus Codex Corbeiensis post secundum illum librum iterum habet *Explicit liber primus.*

^a Al., *istæ sunt.*

^b Ita Mss. omnes in Vulgat; legitur *creata sunt.*

^c Tales exstiterunt Aristoteles cum suis et Plato, de quorum primo sanctus Ambrosius, lib. I in Hexam., cap. 1: « Ipsum mundum semper fuisse et fore Aristoteles usurpat dicere; » de secundo vero ait: « Tantumne opinionis assumpsiisse homines, ut aliqui eo-

rum tria principia constituerent omnium, Deum, et exemplar, et materiam, sicut Plato et discipuli ejus; et ea incorrupta et increata ac sine initio esse asseverarent; Deumque non tanquam creatorem materiæ, sed tanquam artificem ad exemplar, hoc est ideam, intendentem fecisse mundum de materia. »

^d Al., *gubernationes.*

^e Al., *in hunc diem.* Al., *in uno die.*

^f Al., *opera.*

^g Al., *ipsius omisso in.*

^h Al., *produxerunt.*

ⁱ Al., *campi repente omnes et colles.*

^j Al., *implerent.*

^k Al., *memoratur.*

distaret. Nam modo et irrigatione pluviarum terra sponte germinat, et industria cultusque hominum multa in hortis satis ac nemoribus procreantur; sed longe aliter prima herbarum et arborum est perfecta creatio, in qua novo summi opificis imperio terra, quæ arida parebat, absque pluvia et absque opere humano, repente longe lateque multifariis fructuum repleta est generibus; *sed fons, inquit, ascendebat e terra irrigans universam superficiem terræ.*

De hoc fonte et ascensu ejus in terram dicturi, primo videamus quia prima illa germinatio terræ, ejus præmissa sententia meminit, siue ulla irrigatione aquarum, Deo jubente, facta est. Illius autem fontis, qualiscunque erat, irrigatio post vestitam herbis ac lignis terram supervenit, quod ipsis etiam Scripturæ syllabis probatur, quæ postquam verbo præteriti temporis dixit, quia *creavit Dominus Deus cælum et terram, et omne virgultum agri, omnemque herbam regionis,* subjunxit mox verbo temporis præteriti plusquam perfecti: *Non enim pluerat Dominus Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram,* ostendens quod ante creationem virgultorum et herbarum pluviam Deus non miserat; quid vero postea factum sit, statim verbo præteriti temporis imperfecti subnexuit dicens: *Quia fons ascendebat e terra irrigans universam superficiem terræ,* ipsa declinatione verbi significans non hoc semel, sed sæpius esse gestum, dum non ait *ascendit*, sed *ascendebat*; dum ascendisse dicitur fons e terra, qui universam ejus superficiem rigaret, merito quo ordine ascenderit quæritur; neque aliquid obstat credi quod ita per vias ad irrigandam eam ascenderit ac redierit, quomodo usque hodie solet Nilus ad irriganda Ægypti plana annuatim ascendere, quomodo irrigabat aliquando Jordanis terram Pentapolim, de qua Scriptura ait: *Quia universa irrigabatur sicut paradisus Domini* (Genes. XIII, 10), et sicut Ægyptus antequam subverteret Deus Sodomam et Gomorrhama; quomodo, teste sancto Augustino, et de quorundam fontium mira vicissitudine perhibetur certo annorum intervallo sic eos inundare, ut totam illam regionem rigent, cui alio tempore ex altis puteis ad potandum sufficientem præbent aquam. Cur sit ergo incredibile, ut idem dicit, si ex uno abyssi capite, alterna mutatione fluente atque refluxente, tunc universa terra rigata est? Quod si, inquit, ipsius abyssi magnitudinem, ea parte excepta quod mare dicitur, et evidenti altitudine atque amaris fluctibus terras ambit in ea sola parte quam reconditis sinibus terra continet, unde se omnes fontes omnesque aquæ diversis tractibus venisque distribuunt, et suis quique locis erumpunt, fontem voluit Scriptura appellare, non fontes, propter naturæ unitatem, eumque per innumerabiles vias antrorum atque rimarum ascendentem de terra, et ubique dispersit quasi cribris irrigantem omnem faciem terræ, non

continua specie tanquam maris aut stagni, sed sicut videmus ire aquas per alveos fluminum flexusque rivorum, et eorum excessu vicina perfundere, quis non accipiat nisi qui contentioso spiritu laborat? Potest quippe etiam ita dicta intelligi omnis terræ facies irrigata, quemadmodum dicitur omnis vestis facie colorata, etiamsi non continuatim, sed maculatim fiat; præsertim quia tunc in novitate terrarum etsi non omnia, plura tamen plana fuisse credibile, qua latius erumpentia fluere dispergi atque distendi. Quapropter de istius fontis magnitudine, vel multitudine, qui, sive unam habuit alicunde eruptionem, sive propter aliquam in terræ occultis sinibus unitatem, unde omnes aquæ super terram scitent, omnium fontium magnorum atque parvorum unus fons dictus est, per omnes dispersiones suas ascendens de terra, et irrigans omnem faciem terræ; sive etiam, quod est credibilis, quia non ait, *unus fons ascendebat de terra*, sed ait, *fons autem ascendebat de terra*, pro numero plurali posuit singularem, ut sic intelligamus fontes multos per universam terram, loca, vel regiones proprias irrigantes: sicut dicitur miles, et multi intelliguntur, sicut dicta est locusta et rana in plagis quibus Ægyptii percussus sunt, cum esset innumerabilis locustarum numerus et ranarum, jam non diutius laboremus. Cum ergo dictum esset creasse Deum herbas, et virgulta, necdum pluvia descendente, neque homine existente qui operaretur terram, consequenter hominis creatio subinfertur ac dicitur: *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem.* Hic itaque latius hominis factura describitur, qui in die quidem sexto factus est; sed ibi breviter ejus est commemorata creatio, quæ hic plenius exponitur, quia videlicet in corporis et animæ substantiam factus sit, e quibus corpus de limo terræ formatum, anima vero de nihilo sit, Deo inspirante, creata, sed et femina de ejus sit latere dormientis condita. In qua videlicet sententia vitanda est paupertas sensus carnalis, ne forte putemus Deum vel manibus corporeis de limo formasse corpus hominis, vel faucibus labi sive inspirasse in faciem formati, ut vivere posset et spiraculum vitæ habere. Nam et Propheta cum ait: *Manus tuæ fecerunt me, et plasnaverunt me* (Ps. cxviii, 73), tropica hoc locutione magis quam propria, id est, juxta consuetudinem qua solent homines operari, locutus est. Spiritus enim est Deus, nec simplex ejus substantia liniamentis membrorum corporalium esse composita nisi ab ineruditis creditur. *Formavit igitur de limo Deus hominem.* Quem verbo suo de limo fieri jussit. *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem,* cum ei substantiam animæ ac spiritus, in qua viveret, creavit. Nam ita recte intelligitur spirasse Deum in faciem hominis spiravit

^a In Mas. desideratur aquæ; sed exstat in sancti Augustini textu quem hic citat Beda.

^b Al., *inter se.*

^c S. Aug., lib. v de Gen. ad litt., c. 10.

^d Al., *substantia.*

^e Al. *proprie.*

culum quo viveret creasse, sicut supra intellectum est : *Vocavit Deus lucem diem*, pro eo positum quod est vocari ab hominibus fecit. Bene autem in faciem inspirasse ^a Deus homini dicitur, ut fleret in animam viventem, quia nimirum insitus ei spiritus ea quæ foris sunt contemplatur, ut pote qui pars cerebri anterior unde sensus omnes distribuuntur, ad frontem collocata est. Nam et tangendi sensus qui per totum corpus diffunditur, etiam ipse ab eadem anteriore parte cerebri ostenditur habere viam suam, quæ retrorsus per verticem atque cervicem ad medullam spinæ deducitur. Congruit autem huic sententiæ quod supra de homine dictum est.

Ad imaginem Dei creavit illum. Masculum et feminam creavit eos. Quod enim dictum est *ad imaginem Dei*, non nisi in anima; quod additum *masculum et feminam*, non nisi in corpore factum recte intelligitur. Non ergo audiendi sunt qui putant animam partem Dei esse, quasi hominis anima pars Dei esset, nec a se ipsa nec ab aliquo diripi, nec ad aliquid male faciendum sive patiendum ulla necessitate compelli, nec in melius vel deterius mutari omnino, potuisset. Flatus autem ille Dei qui hominem animavit factus est ab ipso, non de ipso, qui nec hominis flatus hominis pars est, nec homo eum facit de se ipso, sed ex aereo halitu sumpto et effuso. Deus vero potuit et de nihilo, et vivum rationabilemque potuit quod non potest homo; quamvis nonnulli existiment non tunc animatum primum hominem, quando Deus in ejus faciem sufflavit, et factus est in animam vivam, sed tunc accepisse Spiritum sanctum. Quodlibet autem horum credibile ostendatur, animam tamen non esse partem Dei, nec de substantia ei naturam creatam sive prolatam, sed ex nihilo factam, dubitare fas nos est.

Plantaverat autem Dominus Deus paradysum voluptatis a principio, in quo posuit hominem quem formaverat. Ab illo utique principio plantasse Deus paradysum credendus est, ex quo terram omnem, remotis quæ eam operuerunt aquis, herbas et ligna fructifera producere jussit, in quo tamen hominem die sexto, ^b quo et ipsum formaverat, posuit. Neque ullatenus dubitandum est paradysum, in quo positus est homo ^c primus, etsi vel Ecclesiæ præsentis, vel futuræ patriæ typum tenet, ad proprietatem tamen litteræ intelligendum esse, locum scilicet amenissimum, fructuosis nemoribus opacatum, eundemque magnum, et magno fonte fecundum. Pro eo autem quod nostra Editio, quæ de Hebraica veritate translata est, habet *a principio*, in antiqua translatione positum est *ad Orientem*; ex quo nonnulli volunt quod in orientali parte orbis terrarum sit locus paradysi, quamvis ^d longissimo interjacente spatio, vel Oceani, vel terrarum, a cunctis regionibus quas

A nunc humanum genus incolit secretum. Unde nec aquæ diluvii, quæ totam nostri orbis superficiem altissime cooperuerunt, ad eum pervenire ^e potuerunt. Verum seu ibi, seu alibi, Deus noverit, nos tantum locum hunc fuisse et esse terrenum dubitare non licet. Denique sequentibus verbis Scriptura plenius qualiter eum Deus plantaverit exponit dicens :

Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave, lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignumque scientiæ boni et mali. Hoc eo die factum intelligitur, quo et reliqua ligna fructifera terra, Deo jubente, produxit. Sed hic ideo necessario repetitur, ut qualis sit locus paradisi nosse ^f possemus, maxime quia de ligno vitæ lignoque scientiæ boni et mali erat specialiter referendum; in quorum uno homini signum obedientiæ quam debebat, in altero sacramentum vitæ æternæ, quam per ipsam obedientiam mereretur, inerat. Et quidem lignum vitæ inde dictum, quia hanc virtutem, ut diximus, divinitus accepit, ut qui ex eo manducaret, corpus ejus stabili sanitate firmaretur, neque unquam ulla infirmitate vel ætate in deterius mutaretur, aut in occasum etiam laboretur; sed hoc ita corporaliter factum est, ut sacramenti quoque esset figura spiritalis, id est, Dei et Domini nostri Jesu Christi, de quo in laude sapientiæ dictum est : *Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam* (Prov. 11, 18). Et in Apocalypsi sancti Joannis : *Qui vicerit, inquit, dabo ei edere de ligno quod est in paradiso Dei mei* (Apoc. 11, 18). Quod est aperte dicere : Qui vicerit tentationem serpentis antiqui, a qua victus est Adam, dabo ei quod daturus eram Adæ si vinceret, ut præsentis visionis gloriæ Christi in æternum reficiatur, ideoque nullo possit incursu mortis attingi, quia videlicet Dominus Christus virtus et sapientia Dei Patris in paradiso est regni cælestis, quem cum cæteris sanctis etiam contenti se in cruce latroni promittere dignatus est. ^g *Lignumque scientiæ boni et mali.* De hoc ligno sanctus Augustinus : *« Mibi autem, inquit, etiam atque etiam consideranti dici non potest quantum placeat illa sententia, non fuisse illam arborem cibo noxiam. Neque enim qui fecerat omnia bona valde, in paradiso instituerat aliquid mali, sed malum fuisse homini transgressionem præcepti. Oportebat autem ut homo sub Domino Deo positus aliunde prohiberetur, ut ei promerendi Dominum suum virtus esset ipsa obedientia, quam possum verissime dicere solam esse virtutem omni creaturæ rationabili agenti sub Dei potestate; primumque esse et maximum vitium tumoris ad ruinam, sua potestate velle uti, ^h cui summum vitii nomen est inobedientia. Non est ergo unde se homo Dominum habere cogitaret atque sentiret, nisi ei aliquid juberetur. Arbor itaque illa non*

^a Al., *Deum*.

^b Al., *quem*.

^c Al., *primum*.

^d Al., *largissime*.

^e Al., *potuerint*.

^f Al., *possimus*.

^g Ita Mss. Prius tamen legunt lignum scientiæ, ut in Vulgata.

^h Al., *cujus vitii nomen*.

erat mala, sed appellata est scientiæ^a dignoscendi bonum et malum; quia si post prohibitionem ex illa homo ederet, in illa præcepti futura transgressione homo per experimentum pœnæ disceret quid interesset inter obedientiæ bonum et inobedientiæ malum. Proinde et hoc non in figura dictum, sed vere quoddam lignum accipiendum est, cui non de fructu vel pomo quod inde nasceretur, sed ex ipsa re nomen impositum est, quæ, illo contra vetitum tacto, fuerat secutura^b.

Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum. Id est ligna illa pulchra atque fructuosa quæ omnem terram regionis illius opacabant, quo eo facilitatum fuisse credendum est, quo in hac quam nos incolimus terra Nilus plana irrigat Ægypti, unde, quod et supra posuimus, dictum est de terra Sodomorum, quæ universa irrigabatur sicut paradysus Domini, et sicut Ægyptus (Gen. xiii, 10). Et provida utique dispositione Domini ac Conditor rerum in nostro orbe voluit habere similitudinem nonnullam patriæ illius ad quam possidendam in primo parente creati sumus, ut ad promerendum ejus reditum de vicino nos admoneret exemplo, maxime et flumine illo quod de paradiso constat emanare. Nilus namque qui irrigat Ægyptum, ipse est Geon, qui in sequentibus de paradiso procedere memoratur. Sicut etiam eversis eisdem Sodomorum civitatibus, quæ quondam ut paradysus Domini irrigabantur, exemplum eorum qui impie acturi sunt posuit, ut vestigia perditionis malorum castissima in mundo vigilantia æterna eorum tormenta fegeremus.

Qui inde dividitur in quatuor capita nomen uni Phison. Constat, astruentibus certissimis auctoribus, horum omnium fluminum quæ de paradiso exire referuntur, in nostra terra fontes esse notos. Phisonis quidem, quem nunc Gangem appellant, in locis Caucasii montis; Nili vero, quem Scriptura, ut diximus, Geon nuncupat, nunc procul ab Atlante monte, quod est ultimus finis Africæ ad occidentem. Porro Tigris et Euphrates ex Armenia, unde credendum est quoniam locus ipse paradisi a cognitione hominum est remotissimus, indeque quatuor aquarum partes dividi; sed ea flumina quorum fontes noti esse dicuntur, alicubi esse sub terris et post tractus prolixarum locis regionum aliis erupisse, ubi tanquam in suis fontibus noti esse perhibentur. Nam hoc solere nonnullas aquas facere quis ignorat? Sed ibi hoc scitur, ubi non diu sub terris currunt. Denique eadem ipsa flumina Tigris, Euphratem et Nilum, ferunt historici plerisque in locis terræ sumi, et aliquanto interjacente spatio rursus emergentia solitum agere cursum; quod etiam ipsum Dominus ad iudicium facere credendus est illius cursus, quo ad nos de paradiso per occultiores terræ

A sinus venasque longiores exeunt. Interpretatur autem Phison oris mutatio, et recte, quia nimirum aliam in nostra gratiam suæ faciei, id est, viliores multo quam in paradiso habent ostendit.

Ipsa est qui circuit omnem terram Evilath. Hæc est Indiæ regio, nomen inde habens quod possessa sit post diluvium ab Evila filio Jectan, qui fuit filius Heber patriarchæ Hebræorum, quem etiam Josephus^c refert cum fratribus suis a flumine Cephene et regione Indiæ usque ad eum locum qui appellatur Hieira possedissee.

Ibi nascitur aurum, et aurum terræ illius optimum est. Et Plinius Secundus Indiæ regiones auri venis præ cæteris abundare terris, unde et insulæ eorum chrysa et argyra a copia auri sive argenti vocabula sumpserunt.

Ibique invenitur^d bdoellium et lapis onychinus. Bdoellium est, ut idem Plinius^e scribit, arbor aromatica, colore nigro, magnitudine oleæ, et folia roboris, fructu caprificis, ipsius natura quæ gummis. Est autem lacryma ejus lucida, subalbida, levis, pinguis, æqualiter cerea, et quæ facie molliatur, gustu amara, odoris boni, sed vino perfusa odoratio, cujus et liber Numerorum meminit, *Erat autem*, inquit, *man quasi semen coriandri coloris bdellii* (Num. xi, 7), id est, lucidi et subalbidi. Onyx autem lapis est pretiosus, inde appellatus quod habet in se permistum candorem in similitudinem unguis humani. Græci enim unguem onychem dicunt. Hanc et Arabia gignit, sed Indica igniculos habet, albis cingentibus zonis; Arabica autem nigra est cum candentibus zonis. Antiqua Translatio pro his habet carbunculum et lapidem^f prasinum. Est autem carbunculus, sicut et nomine probat, lapis ignei coloris, quo noctis quoque tenebras illustrare perhibetur. Est lapis prasinus viridantis aspectus: unde et Græce a porro, quod apud eos prason dicitur, nomen accepit.

Et nomen fluvio secundo Geon. Ipse est qui circuit omnem terram Æthiopiæ. Nomen vero fluminis tertii Tigris. Ipse vadit contra Assyrios. Fluvius vero quartus ipse est Euphrates. Idcirco de Euphrate ubi vadat quasve terras circumeat non dicit, quia ipse in vicino profluens terræ reprobationis, facillime a populo Israel, qui ibidem positus, hæc lecturus erat, poterat sciri. Quia vero per aquas regeneratrices regressus nobis ad cælestia patet, congruit satis dispensationem divinæ pietatis, ut ipsum elementum per quod ad supernam patriam reducimur nobis sit cum paradiso, in quo positus sit homo primus, commune, et sicut gratia nos recreans invisibiliter regni cælestis ingressui præparat: ita etiam invisibiliter ad Dominum orbem de paradiso per terræ venas ipsa per quam nos recreat unda profusiat. Sicut ergo Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed non scis unde veniat, aut quo vadat (Joan. iii,

^a Al., et dignoscendi.

^b S. Aug. lib. viii de Gen. ad litt., c. 6.

^c Antiq. Jud., lib. i, cap. 20.

^d Al. Bdoellum.

^e Hist. Nat. lib. xii, cap. 9.

^f Al., parassinum.

^g Al., necris

8.); sic etiam decebat ut aqua quæ eos quos vult Spiritus sanctificat, ignotis ad nos viis de paradiso adveniat, ad ignota nobis loca redeat, quia tantum de paradiso voluptatis originem constat habere.

Tulit ergo Dominus Deus hominem quem formaverat, et posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum. Quod ait, ut operaretur et custodiret illum, ad eum videtur respicere locum in quo situm est, *Et homo non erat qui operaretur terram.* Verum nos et in hujus expositione verbi dicta sancti Patris Augustini ponamus ^a. « Quid operaretur, inquit, vel custodiret? Nunquid forte agriculturam Dominus voluit operari primum hominem? An non est credibile quod eum ante peccatum damnaverit ad laborem? Ita sane arbitraremur, nisi videremus cum tanta voluptate animi agricolari quosdam, ut magna eis poena sit inde ad aliud evocari. Quidquid ergo deliciarum habet agricultura, tunc utique longe amplius erat, quando nihil accidebat adversi vel terriæ vel cælo. Non erat enim laboris afflictio, sed exhilaratio voluntatis, cum ea quæ Deus ^b creavit humani operis adiutorio lætius feraciusque provenirent, unde Creator ipse uberius laudaretur, qui animæ in corpore animali constitutæ rationem dedisset operandi ac facultatem, quantum animæ volentis satis esset, non quantum invitum indigentia corporis cogeret. » *Ut operaretur, inquit, et custodiret illum, custodiret videlicet eundem paradysum ipsi sibi, ne aliquid admitteret quare inde mereretur expelli. Denique accipit et præceptum, ut sit quod sibi custodiat paradysum, id est, quo servato, non inde projiciatur. Rectè enim quisque dicitur non custodisse rem suam, qui sic egit ut amitteret eam, etiam si alteri salva sit, qui eam vel invenit vel accipere meruit. Est alius in his verbis sensus, quem puto non immerito præponendum, ut ipsum hominem operaretur Deus et custodiret; sicut enim operatur homo terram, non ut eam faciat esse terram, sed ut cultam atque fructuosam, sic Deus hominem multo magis quem ipse creavit ut homo sit, cum ipse operatur ut justus sit, si homo ab illo per superbiam non abscedat. Posuit ergo Deus hominem in paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum. Operaretur scilicet ut bonus beatusque esset: custodiret vero, ut ^c totus esset, ipsius se dominationi ac protectioni humiliter subdendo.*

Præcepitque ei dicens: Ex omni ligno paradisi comedere, de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas. Non est credendum quod in ligno illo aliquid mali naturaliter inesset, sicut et supra docuimus, sed ab eo ligno quod malum non erat prohibitus est homo, ut ipsa per se præcepti conservatio bonum illi esset et transgressio malum. Denique a peccante nihil aliud appetitum est nisi non esse sub domina-

tionem Dei, quando illud admissum est in quo ne admitteretur sola deberet jussio ^d dominantis attendi, quæ si sola attenderetur quid aliud quam Dei voluntas amaretur? quid aliud quam Dei voluntas humana voluntati præponeretur? Nec fieri potest ut voluntas propria non grandi ruinæ pondere super hominem cadat, si eam voluntati superioris extollendo præponat. Hoc expertus est homo contemnens præceptum Dei; et hoc experimento didicit quid interesset inter bonum et malum, scilicet bonum obedientiæ, malum autem inobedienciæ, id est, superbiæ, contumaciæ, perversæ imitationis Dei, et noxiæ libertatis. Hoc autem in quo accidere potuit ex ipsa re, ut supra dictum est, nomen accepit.

In quocunque die comederis ex eo, morte morieris.

Non ait, si comederis mortalis eris, sed *in quocunque die, inquit, comederis ex eo, morte morieris.* Mortuus namque est homo in anima cum peccavit, quia recessit ab eo Deus, qui est vita animæ, cujus merito ^e mortem secuta est mors corporis, discedente ab illo anima, quæ est vita ejus, quæque mors eidem primo homini tunc evenit, cum præsentis vitæ terminum accepit non parvo post tempore quam vetitum comedit. Potest ^f etiam intelligi quod illam mortem in eis fecerit dies ille in quo peccaverunt, quam Apostolus gemit dicens: *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus* (Rom. vii, 22)? Non enim ^g sufficit ei si diceret: Quis me liberabit de corpore mortali hoc, sed *de corpore, inquit, mortis hujus.* Sicut etiam illud: *Corpus quidem, inquit, mortuum est propter peccatum* (Rom. viii, 10); nec ibi ait, mortale, sed mortuum, quamvis utique et mortale quia moriturum, non ita credendum est fuisse illa corpora, sed licet animalia nondum spiritalia, non tamen mortua, id est, quæ necesse esset ut morerentur, quod eo die factum est quo lignum contra vetitum tetigerunt.

Dixit quoque Dominus Deus: Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile sui.

Et hæc locutio Dei non corporali voce foris in auras emissa, sed in terra ratione divinæ voluntatis, per quam creata sunt omnia, ineffabiliter facta esse credenda est, juxta quod et supra docuimus, ubi scriptum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Si autem quærit aliquis ad quam rem fieri oportuerit hoc adiutorium, audiat responsum sancti Augustini, cujus et superius verba sæpissime, tacito ejus nomine, posuimus. Nihil, inquit, aliud probabiliter occurrit, quam propter illos procreandos, sicut adiutorium semini ^h in

^a Lib. viii de Genesi ad litt., cap. 8.

^b Al., creaverat.

^c Al., totus.

^d Al., dominationis.

^e Al., mortuis.

^f Al., et ita.

^g Al., sufficeret.

^h Al., terræ.

terra est, ut virgultum ex utroque nascatur. Hoc enim et in prima rerum ^a conditione dictum erat: *Masculum et feminam fecit eos, et benedixit eos dicens: Crescite et multiplicamini, et implete terram et dominamini ^b ejus.* Quæ ratio conditionis et conjunctionis masculi et feminæ atque benedictionis nec post peccatum hominis poenamque defecit. Ipsa enim est secundum quam nunc terra hominibus plena est dominantibus ^c ejus. Quanquam enim jam emissi de paradiso convenisse et genuisse commemorentur; tamen non video quid prohibere poterit, ut essent eis etiam in paradiso honorabiles nuptiæ et thorus immaculatus, hoc Deo præstante, fideliter justequè viventibus, eique obedienter instanterque servientibus, ut sine ullo inquieto ardore libidinis, sine ullo labore ac dolore pariendi, fetus ex eorum semine gigneretur, non ut morientibus parentibus filii succederent, sed ut illis qui genuissent in aliquo formæ statu manentibus, et ex ligno vitæ quod ibi plantatum erat corporalem vigorem sumentibus, et illi qui gignerent ad eundem perducerentur statum, donec certo numero impleto, si juste omnes obedientisque viverent, tunc fieret illa commutatio, ut sine ulla morte animalia corpora conversa in aliam qualitatem, eo quod ad omnem nutum regenti se spiritui deservirent, et solo spiritu vivificante sine ullis alimentorum corporalium sustentaculis viverent, spiritualia vocarentur. ^d Nam si Enoch et Elias in Adam non mortui, mortisque propaginem in carne gestantes, quod debitum ut solvant creduntur etiam redituri ad hanc vitam, et, quod tandiu dilatatum est, morituri, nunc tantum in alia vita sunt ubi, ante resurrectionem carnis, antequam animale corpus in spiritale mutetur, nec morbo nec senectute deficiunt, quanto justius atque probabilius primis illis hominibus præstaretur sine ullo suo parentumve peccato viventibus, ut in meliorem aliquem statum filiis genitis cederent, unde sæculo finito cum omni posteritate sanctorum in angelicam formam, non per carnis mortem, sed per Dei virtutem multo felicitius mutarentur ^e.

Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, et universis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam. Si quem movet quia non dixit, *formatis de humo cunctis animantibus terræ et de aquis universis volatilibus cæli, sed tanquam utraque genera de terra formaverit, Formatis igitur, inquit, Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ et universis volatilibus cæli; videat duobus modis esse intelligendum: aut tacuisse nunc unde formaverit volatilia cæli, quia et tacitum posset occurrere, ut non de terra utrumque accipiatur Dominum formasse; sed tantummodo animantia terræ et volatilia cæli, etiam tacente*

A Scriptura intelligamus unde formaverit; aut terram universaliter sic appellatam simul cum aquis, quemadmodum appellata est illo psalmo ubi, cælestium laudibus terminatis, ad terram facta est conversio sermonis et dictum: *Laudate Dominum de terra, dracones, et omnes abyssi (Ps. cxlviii, 7),* etc. Nec postea dictum est: *Laudate Dominum de aquis.* Ubi enim sunt omnes abyssi quæ ^f de terra laudant Dominum, ibi etiam reptilia et volatilia pennata quæ nihilominus de terra laudant ^g Deum secundum istam universalem appellationem terræ, secundum quam etiam de toto mundo dicitur: *Deus qui fecit cælum et terram, sive de arida sive de aquis quæcunque creata sunt de terra creata veraciter intelliguntur.*

B *Adduxitque ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea.* Non est cogitandum carnaliter quod ita adduxerit Deus animantia terræ vel aves ad Adam, quomodo solet pastor gregem minare suum de loco ad locum: sed magis intelligendum, quia sicut divina potentia cum voluit, hæc de aquis creavit; ita etiam ^h eadem occulto nutu suæ potentisæ quando voluit ad hominem conspicienda perduxit, quomodo etiam ad arcam Noe cunctis generis volatilia vel quadrupedia non hominis manu congregata, sed divinitus acta venisse, eamque intrasse leguntur, nescientibus quidem ipsis ad quid venirent, sciente autem homine, qui ea venientia in arcam, Deo adducente ac jubente, suscipiebat.

C *Omne enim quod vocavit Adam animæ viventis, ipsum est nomen ejus, appellavitque Adam nominibus suis cuncta animantia terræ, et universa volatilia cæli, et omnes bestias terræ.* Constat Adam in ea lingua, qua totum genus humanum usque ad constructionem turris, in qua linguæ divisæ sunt, loquebatur, animantibus terræ et volatilibus cæli nomen imposuisse. Cæterum in dejectione turris, cum Deus suam cuique genti propriam atque diversam tribueret linguam, tunc eis credendus est etiam animantium vocabula quomodo et rerum cæterarum juxta suam cuique distinxisse loquelam: quævis etiam non latet homines postea plurimis, quæ sive ⁱ nova forte occurrerunt rebus, hæc animantibus per singulas gentes juxta suum placitum indidisse vocabula, et nunc etiam indere solere. Donique de piscibus adductis ad Adam, ut eis nomina imponeret, nihil Scriptura refert: quibus tamen credibile est paulatim cognitis pro diversitate gentium nomina ab hominibus esse diversa imposita. ^j Prima autem lingua fuisse generi humano Hebræa videtur, ex eo quod nomina cuncta quæ usque ad divisionem linguarum in Genesi legimus, illius constat esse loquelæ. Causa autem adducendi ad Adam cuncta animantia terræ et volatilia

^a Al., *creatione.*

^b Al., *eis.*

^c Al., *eis.*

^d Quæ subsequuntur apud Augustinum præcedentibus non subjiciuntur, sed sunt ex cap. 6 ejusdem libri

^e De Genesi ad litt., lib. ix, cap. 3.

^f Al., *tam de terra.*

^g Al., *dominum.*

^h Al., *deest eadem.*

ⁱ Al., *sibi nova.*

^j Al., *primam linguam Hebræam.*

cæli, ut videret quid ea vocaret, et eis nomina imponeret, hæc est, ut sic demonstraret Deus homini quanto melior esset omnibus irrationabilibus animantibus. Ex hoc enim apparet ipsa ratione hominem meliorem esse quam pecora, quod distinguere et nominatim ea discernere non nisi ratio potest quæ melior est

Adam vero non inveniebatur adjutor similis ejus. Inmisit ergo Dominus Deus soporem in Adam, cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea, et ædificavit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem. Quod mulier viri de latere facta est, propter ipsius conjunctionis vim commendandam ita fieri oportuisse credendum est. Quod autem dormienti illi factum est, quod osse detracto in cuius locum caro suppleretur, altioris mysterii gratia factum est. Significabatur enim quod de latere Christi in cruce per mortem sopiti sacramenta essent salutis exitura, videlicet sanguis et aqua, de quibus sponsa illi conderetur Ecclesia, nam si ^a tanti sacramenti non esset figura in creatione femine præmittenda, quid opus erat dormisse Adam, ut costam illi Deus, de qua feminam faceret, tolleretur, qui et vigili ac non dolenti idem facere poterat? Quid necessarium ut cum os quod de viri latere sumptum est, unde ^b femina condebatur, in locum ossis non os, sed caro suppleretur, nisi quia figurabatur quod Christus propter Ecclesiam infirmus, at vero Ecclesia per ipsum esset firma futura? Unde ejusdem mysterii gratia typico quoque verbo usa est Scriptura, ut non diceret: fecit, aut formavit, aut creavit, sicut in omnibus supra operibus; sed *ædificavit*, inquit. *Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam in mulierem*, non tanquam corpus humanum, sed tanquam domum, quæ domus nos sumus, si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus. Taliter enim debebat, ut humani generis origo, Deo operante, procederet, quatenus redemptioni ipsius quæ in fine erat sæculi per eundem ventura conditorem concinentibus figuris testimonium daret.

Et adduxit eam ad Adam. Dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Quoniam Adam adductus ad animantibus terræ et volatilibus cunctis nullum in his sibi ^c simile invenerat, merito nunc ubi adjutorium simile sui factum atque ad se adductum vidit, agnovit, et exclamavit dicens: *Hoc nunc os ex ossibus meis.* Nunc videlicet, quia visis prius animantibus aliis similem sibi non viderat: *Os autem de ossibus meis et caro de carne mea*, quia cætera quæ os et carnem habentia viderat nominatimque distinxerat, non ex sua substantia, sed ex terra vel aëquis esse facta noverat. Sicut vero illis vocabula ad se adductis posuerat, sic restabat ut ei quam sibi similem, ac de suo corpore creatam cognovit, nomen inderet.

Hæc, inquit, vocabitur virago, quoniam de viro

^a Al., tanta.

^b Al., in feminam.

^c Al., similem.

sumpta est. Quomodo autem Latina etymologia congruit in his nominibus, cum a viro nuncupatur virago, ita convenit et Hebræa in qua videlicet lingua vir appellatur *his*, et derivato ab hoc nomine femina dicitur *hissa*. Denique quod his appellatur Hebraice vir, testatur etiam nomen Israel, qui *vir videns Dominum* interpretatur. Sed et sacramentis Christi et Ecclesiæ convenit aptissime quod Adam mulierem de sua carne creatam nominis sui participem fieri voluit, quia et Dominus noster Jesus Christus æque Ecclesiæ, quam per sui corporis ac sanguinis pretium redemit, sibi adoptavit in sponsam, participium sui nominis donavit, ut a Christo videlicet Christiana vocaretur, ab Jesu, id est, Salvatore, salutem ^d requireret æternam. Non autem prætereundum quod sopor ille, sive exstasis, id est mentis excessus, ut antiqua Translatio habet, quam Deus immisit in Adam, recte intelligitur, ut S. Augustinus ^e dicit, et ad hoc immissa, ut prius mens per exstasim particeps fieret tanquam angelicæ curiæ, et intrans in sanctuarium Dei intelligeret in novissima. Denique ^f evigilans tanquam prophetia plena, cum ad se adductam mulierem suam videret, eructavit continuo quod magnum sacramentum commendavit Apostolus: *Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea. Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est; et quod sequitur.*

Quomobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Quæ primi cum verba hominis fuisse Scriptura ipsa testatur, Dominus tamen in Evangelio Deum dixisse declaravit. Ait enim: *Non legistis quia qui fecit ab initio masculum et feminam fecit eos, et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una (Matth. xix, 4),* ut hinc intelligeremus propter exstasim quæ præcesserat in Adam, hoc eum divinitus tanquam prophetam dicere potuisse. Si ergo Christus adhæsit Ecclesiæ, ut essent duo in carne una, quomodo reliquit Patrem, quomodo matrem? Reliquit Patrem, quia *cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens (Phil. ii, 6).* Hoc est enim reliquit Patrem, quia non deseruit et recessit a Patre, sed quia non in ea forma apparuit hominibus, in qua æqualis est Patri, quomodo reliquit matrem relinquendo Synagogam Judæorum, de qua secundum carnem natus est, et inhærendo Ecclesiæ, quam ex omnibus gentibus congregavit, ut pace Novi Testamenti essent duo in carne una: quia cum sit Deus apud Patrem per quem facti sumus, factus est per carnem particeps noster, ut illius capitis corpus esse possemus.

Erat autem aterque nudus. Adam scilicet et uxor ejus, et non erubecebant. Et merito, quid enim puderet quando nullam legem senserant in membris suis repugnantem legi mentis suæ? quæ illos poena

^d De Gen. ad litt., lib., ix, cap. 19.

^e Al., ipsius.

^f Al., vigilans.

peccati post perpetratiōem praevaricationis secuta est, usurpante inobedientia prohibitum, et iustitia puniēte commissum : quod antequam fieret, nudi erant, et dictum est, et non confundebantur. Nullus erat motus in corpore, cui verecundia deberetur ; nihil putabant velandum, quia nihil senserant refrenandum^a. »

Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terræ quæ fecerat Dominus Deus. Potest iste serpens non irrationabili anima sua, sed alieno jam spiritu, id est, diabolico, callidior dici cunctis animantibus : quantumlibet enim praevaricatores angeli de supernis sedibus suæ perversitatis et superbiæ merito dejecti sint, natura tamen excellentiores sunt omnibus animantibus terræ propter rationis eminentiam. Quid ergo mirum si suo instinctu diabolus jam implens serpentem, eique suum spiritum miscens, eo more quo vates dæmoniorum impleri solent, callidissimum eum reddiderat omnium animantium terræ ; sive, ut alia editio habet, sapientissimum bestiarum secundum animam vivam irrationabilemque viventium ? (Si ergo quæritur cur Deus tentari permiserit hominem, quem tentatori consensurum esse præsciebat ; occurrit ratio vera, non magnæ laudis futurum fuisse hominem, si propterea posset bene vivere, quia nemo male vivere suaderet, cum et in matura posse, et in potestate haberet velle non consentire suadenti, adjuvante tamen illo, qui superbia resistit, humilibus autem dat gratiam. Nec arbitrandum est, quod esset hominem dejecturus tentator iste, nisi præcessisset in anima hominis^b quædam elatio comprimenda, ut per humiliationem peccati quam de se falso^c præsumperat, disceret verissimæ : quippe dictum est : *Ante ruinam exaltatur cor, et ante gloriam humiliatur* (Prov. xvi, 18) ?^d Sic autem quidam moventur de hac primi hominis tentatione, quod eam fieri permiserit Deus quasi nunc non videant universum genus humanum diaboli insidiis sine cessatione^e vexari, cur et hoc permisit Deus ? an quia probatur et exercetur virtus et est palma gloriosior non consensisse tentatum quam non potuisse tentari. Si autem quæritur cur potissimum per serpentem diabolus^f tentare permissus sit, jam hoc significandi gratia factum est, non^g quo diabolus aliquid ad structionem nostram significare voluerit, sed cum accedere ad tentandum non posset, nisi permissus, neque per aliud posset, nisi per quod permittebatur, accedere. Quidquid igitur serpens ille significavit, ei providentiæ tribuendum est sub qua et ipse diabolus suam quidem habet cupiditatem nocendi, facultatem autem non nisi quæ datur vel ad subvertenda ac perdenda vasa iræ, vel ad humilianda^h sive probanda vasa misericordiæ.

A Non itaque serpens verborum sonos intelligebat, qui ex illo fiebant ad mulierem : neque enim converso credenda est anima ejus in naturam rationalem, quando nec ipsi homines, quorum rationalis natura est, cum dæmon in eis loquitur ea passione cui ab exorcista requiritur, nesciunt quid loquantur : quanto minus ille intelligeret verborum sonos, quos per eum et ex eo diabolus illo modo faciebat qui hominem loquentem non intelligeret, si eum a diabolica passione immunis audiretⁱ. »

Dixit ergo ad mulierem : Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno Paradisi ? Cui respondit mulier : De fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescemur, de fructu vero ligni quod est in medio paradisi præcepit nobis Deus ne comederemus, et ne tangeremus illud, ne forte moriamur. (Ideo prius interrogavit serpens et respondit hoc mulier, ut praevaricatio esset inexcusabilis, neque ullo modo dici posset id quod præceperat Deus oblitam fuisse mulierem^k. »)

Dixit autem serpens ad mulierem : Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus quod in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii scientes bonum et malum. Quid hic intelligitur, nisi persuasum^l ei esse, ut sub Deo esse nolent, sed in sua potestate potius sine Deo, ut legem ejus non observarent quasi invidentis sibi, ne se ipsi regerent, non indigentes illius æterno lumine, sed vacantes propria providentia quasi oculis suis ad dignoscendum bonum et malum quod ille prohibuisset. In quibus verbis notandum quanta arte nequitia diabolus hominem ab initio^m tentaverit, qui non solum eum inobedientiam contemptumque sui Creatoris velut sibi invidentis docuit, sed et numerositatem deorum illi credendam proponit dicens : *Et eritis ut dii*, quatenus eisi forte ad inobedientiam eum protrahere nequiret, fidei tamen, n^o qua unum Deum colebant, castitatem corrumpere ; si vero protraheret, in utroque victor existeret. (Quando autem his verbis crederet mulier a bona atque utili re divinitus se fuisse prohibitos, nisi jam inesset mentis amor ille propriæ potestatis, et quædam de se superba præsumptio, quæ per illam tentationem fuerat convicenda et humilianda ? Denique verbis non contenta serpentis, consideravit lignum, viditque, ut Scriptura dicit, quod bonum esset ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile ; et non credens posse inde se mori, arbitrator quod putaverit Deum alicujus significationis causa dixisse ; si manducaveritis, morte moriemini ; atque ideo tulit de fructu illius, et comedit, deditque viro suo, fortassis etiam cum verbo suasorio, quod Scriptura tacens intelligendum reliquit. An forte nec^o suaderi

^a August., de Gen. ad litt., lib. xi, c. 4.

^b Al., deest quædam.

^c Al., præsumperit.

^d Al., si autem.

^e Al., arctari ; al., certari.

^f Al., tentari.

^g Al., quod.

^h Al. Deest sive probanda.

ⁱ Aug. Ibid., cap. 4, 5, 6, 12, 28.

^j Al., respondens.

^k Aug. Ibid., c. 30.

^l Al., eis.

^m Al., tentaverat.

ⁿ Al., qui ; al., quia.

^o Al., suadere.

am opus erat viro quando illam eo cibo mortuam non esse cernebat ^a?

QUI COMEDIT. ET APERTI SUNT OCULI AMBORUM. « Quo? nisi ad invicem concupiscendum, ad peccati pœnam carnis ipsius morte conceptam, ut jam esset corpus non animale tantum, quod poterat, si obedientiam conservarent, in meliorem spiritalemque habitum sine morte mutari, sed jam corpus mortis, in quo lex in membris repugnaret legi mentis ^b. » Neque enim clausis oculis facti erant, et in paradiso deliciarum cæci palpantesque oberrabant. Tale est illud Evangelii cum diceret de illis duobus, quorum erat unus Cleophas, quod cum fregisset eis Dominus panem, aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum quem per viam non ^c cognoverant: non utique clausis oculis ambulantes, sed eum cognoscere non valentes. Ad hoc ergo aperti sunt oculi primorum hominum, ad quod antea non patebant, quamvis ad alia pate-

Cumque cognovissent esse se nudos, consuerunt folia ficus, et fecerunt sibi perizomata. « Anima rationalis bestialem motum in membris suæ carnis erubuit, eique incussit pudorem, non solum quia hoc ibi sentiebat, ubi nunquam ante tale aliquid senserat; verum etiam quod ille pudendus motus de præcepti transgressione veniebat. Ibi enim sensit qua prius gratia vestiretur, quando in sua nuditate nihil indecens patiebatur. Denique illa conturbatione ad folia ficulnea concurrerunt, quæ forte perturbati prima invenerunt: perizomata, id est, succinetoria consuerunt; et quia glorianda deseruerunt, pudenda texerunt. Nec arbitror eos cogitasse aliquid in illis foliis quod talibus congrueret contegi jam membra prurientia, sed occulto instinctu ad hoc illa conturbatione compulsi sunt, ut etiam talis pœnæ suæ significatione nescientibus fieret, quæ ^d peccatorem facta convinceret et doceret scripta lectorem ^e. » **Mysterium** autem hujus arboris sub qua et Nathanael adhuc positum Dominus vidit, S. Ambrosius breviter quidem, sed patenter exposuit dicens: « Beati qui sub vite et olea equos suos alligant, laborum cursum suorum faciei lætitiæ consecrantes. Me ficus adhuc, id est, illecebrosa deliciarum obumbrat prurigo mundi humilis ad altitudinem, fragilis ad laborem, mollis ad usum, sterilis ad fructum. » Et in alio loco: « Quod ^f igitur gravius est, inquit, hac se Adam interpellatione succinxit: eo loci ubi fructu magis castitatis se succingere debuisset, in lumbis enim quibus præcingimur quædam semina generationis esse dicuntur, et ideo male ibi succinctus Adam foliis inutilibus, ubi futuræ generationis non fructum futurum, sed quædam peccata signaret ^g. »

Et cum audisset vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam

et uxor ejus. Post meridiem tales jam convenerat visitari qui defecerant a luce veritatis. Unde apte Dominus meridie crucem ascendit, et promissa latroni habitatione paradisi, post meridiem, id est, hora nona spiritum tradidit; ut videlicet eadem hora qua primus homo lignum prævaricationis tetigerat, secundus homo lignum redemptionis ascenderet, et qua hora diei prævaricatores paradiso expulerat, ea confessorem in paradysum induceret.

Abscondit se, inquit, *Adam et uxor ejus a facie Domini Dei in medio ligni paradisi.* « Cum Deus avertit intrinsecus faciem suam, non miremur hæc fieri quæ similia sunt dementiæ, per nimium pudorem ac timorem, illo quoque occulto instinctu non quiescente, ut ea nescientes facerent, quæ aliquid significant, quandoque scituris posteris propter quas ista conscripta sunt. Abscondunt se ^h namque a facie Dei qui peccant, quia indignos se divini pietatis reddunt aspectu. Abscondunt se a facie Dei, non ut ipsorum conscientiam internus arbiter non videat, sed ut ipsi gloriam vultus ejus nunquam nisi respiscendo conspiciant ⁱ. »

Vocavitque Dominus Deus Adam, et dixit ei: Ubi es? Non utique ignorando quæsit, sed increpando admonuit, ut attenderet ubi esset in quo Deus non esset. Jam enim quia de arbore vetita comederat, mortuus erat mortis animæ, cum eam deseruisse vita sua dicitur. « Et hoc sane ad aliquam pertinet significationem, quod sicut præceptum viro datum est per quem perveniret ad feminam; ita vir prior interrogatur. Præceptum enim a Domino per virum usque ad feminam: peccatum autem a diabolo per feminam usque ad virum. Hæc mysticis significationibus plena sunt, non id agentibus in quibus facta sunt, sed de his id agente potentissima sapientia Dei non autem nunc significata referamus, sed gesta defendimus ^j. »

Qui ait: Vocem tuam audivi in paradiso, et timui eo quod nudus essem, et abscondi me. Satis probabile est solere Deum per creaturam tali actioni congruam in forma humana primis illis hominibus apparere, quos tamen nunquam permisit advertere nuditatem suam, eorum intentionem in superna sustollens, nisi post peccatum pudendum in membris motum pœnali membrorum lege sensissent. Sic ergo affecti sunt, ut solent affici homines sub oculis hominum: et talis affectio de peccati pœna erat, eum latere velle quem latere nihil potest. Quod enim jam ipsos pudebat erga se ipsos, unde sibi et ^k succinetoria fecerant, multo vehementius ab illo etiam sic succincti videri verebantur, qui tanquam familiari temperamento ad eos videndos per creaturam visibilem velut humanos oculos afferebat.

« Dominus ergo volens jam peccatores more justi-

^a Aug. ibid., c. 30.

^b Aug. ibid., c. 31.

^c Al., cognoverunt.

^d Al., peccatorum.

^e Aug. ibid., c. 32.

^f Al., eo loco

^g Ambros., lib. de Paradiso, c. 13.

^h Al., deest namque.

ⁱ Aug. ibid., c. 33.

^j Aug. ibid., c. 34.

^k Al., sua cinctoria.

tix interrogatos punire amplius quam erat illa pœna, A de qua jam cogebantur erubescere, *Quis enim, inquit, indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno de quo tibi præceptum ne comederes, comedisti?* Hinc enim mors concepta propter Dei sententiam, qui sic fuerat comminatus, fecit adverti concupiscentialiter membra: ubi dicti sunt aperti oculi, et secutum est quod puderet ^a.

Dixitque Adam: Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno et comedi. « Superbia nunquid dixit, peccavi? Habet deformitatem confusionis, et non habet humilitatem confessionis. Ad hoc ista conscripta sunt, quia et ipsæ interrogationes nimirum ad hoc factæ sunt, ut utiliter scriberentur, ut advertamus quomodo ^b superbia laborent homines bodie, non nisi in Creatorem conantes referre si quid egerint mali, cum sibi velint tribui si quid egerint boni. *Mulier, inquit, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno et comedi,* quasi ad hoc data sit, ut non ipsa potius obediret viro, et ambo Deo.

« *Et dixit Dominus Deus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quæ respondit: Serpens decepit me, et comedi.* Nec ista confitetur peccatum, sed in alterum refert, impari sexu, pari fastu, *Serpens, inquit, decepit me et comedi;* quasi cujusquam suasio præcepto Dei deberit anteponi ^c. » Et ipsa autem culpæ causam in Creatorem refert, qui serpentem in paradiso per quem deciperetur, creaverit.

Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia et bestias terræ. « Quia serpens cur hoc fecerit non est interrogatus, potest videri quod non ipse utique id sua natura et voluntate fecerat, sed diabolus de illo et per illum fuerat operatus, qui jam ex peccato impietatis ac superbix suæ igni destinatus fuerat. Nunc ergo quod ^d serpenti dicitur, et ad eum qui per serpentem operatus est utique refertur, procul dubio figuratum est. Nam in his verbis tentator ille describitur qualis generi humano futurus esset ^e. »

Super pectus tuum gradieris, et terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Super pectus quippe graditur serpens, quia omnes gressus diaboli nequitix sunt et fraudes: nam in pectore calliditatem et versutias cogitationum ejus indicat, quibus ad eos quos vult decipere serpit, pro quo antiqua translatio habet: *Pectore et ventre repes.* Repit autem pectore, cum terrenas hominibus, quos sua membra facere desiderat, cogitationes suggerit. Repit et ventre, cum eos ingluvie superatos in æstum libidinis excitat. Omnia namque quæ repunt, corpus per terram trahunt. Corpus autem diaboli sunt omnes reprobî; et ipse pectore et ventre suo repit, cum eos per iniquas cogitationes vel illecebras comessionis ac luxuriæ ad infima deprimit. Devorat autem terram, cum errore peccantium pascitur ac delectatur, eosque se-

ducens ad interitum rapit. Sicut enim sancti sæpe cœlorum, ita nomine terræ hi qui terrena sapiunt, indicantur, quomodo in sequentibus Adæ dicitur: *Terra es, et in terram ibis,* quod nostra translatio habet: *Quia pulvis es et in pulverem revertieris.* In cujus signum devoracionis spiritalis ipse etiam serpens irrationalis, quo ad decipiendum hominem velut organo suo usus est diabolus, nunc terram materialem comedere jubetur, cui prius una cum cæteris animantibus terræ ^f herbis et lignorum ^g fructa vesci concessum erat.

Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius. Semen mulieris totum est genus humanum, semen diaboli prævaricatores sunt angeli, qui exemplo sunt superbix illius ac rebellionis depravati. Semen illius est perversa suggestio: semen mulieris fructus boni operis, quo perversæ suggestioni resistitur. Hujus autem serpentis ac seminis ejus memorati inimicitiam quantum genus humanum toleret, quantam adversus eum inimicitiam omnes electi recte vivendo exerceant, cunctis sole clarius fidelibus constat. Cujus signum inimicitix in natura etiam apparet irrationalis serpentis, qua cunctis animantibus et bestiis terræ pro insita sibi peste veneni generalis semper existit inimicus: quod videlicet ei a tempore maledictionis hujus, et non ante insitum esse credendum est.

Ipsa conteret caput tuum, et insidiaberis calcaneo ejus. Mulier conterit caput serpentis, cum Ecclesia sancta insidias diaboli et suasiones venenosas in ipso mox initio deprehensas abigit, et quasi conculcans ad nihilum deducit. Conterit caput serpentis, cum superbix, per quam Eva decepta est, sæpe sub potenti manu Dei humiliando resistit: initium enim omnis peccati superbia. Et serpens insidiatur calcaneo mulieris, quia circuiens Ecclesiam diabolus velut leo rugiens quærit quem devoret, quomodo gressus bonæ nostræ actionis evertat. Insidiatur calcaneo, cum in fine vitæ præsentis nos rapere satagit. Calcaneo namque qui finis est corporis, non immerito finis vitæ nostræ designatur, quod utramque ipsa quoque serpentis conditio figurate denuntiat, qui conteri solet ab omnibus qui possunt, et ipse feriens hominum vestigiis insidiari non desinit

Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas et conceptus tuos. In dolore paries filios tuos. « Hæc quoque in mulierem Dei verba figurate ac prophetice multo commodius intelliguntur. Verumtamen quia nondum pepererat femina, nec dolor et gemitus parientis nisi ex corpore mortis est, quæ præcepti transgressione concepta est, refertur hæc pœna et ad proprietatem litteræ: nam et in eo quod sequitur: *Et sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui,* cum et ante peccatum aliter ^h factam fuisse non deceat credere mulierem, nisi ut vir ei dominaretur,

^a Aug. ibid., c. 35.

^b Al., per superbiam.

^c Aug. ibid., c. 35.

^d Al., de serpente.

^e Aug. ibid., cap. 36.

^f Al., herbarum.

^g Al., fructibus.

^h Al., facta.

et sub ejus ipsa potestate degeret, recte accipi potest hanc servitutem significatam, quæ cujusdam conditionis est potius quam dilectionis, ut etiam ipsa talis servitus, qua homines hominibus postea servi esse coeperunt, de pœna peccati reperitur exorta. Dixit quidem Apostolus: *Per charitatem servite invicem* (Gal. v, 13); sed nequaquam diceret: *Invicem dominamini*. Possunt itaque conjuges per charitatem vivere invicem; sed mulierem non permittit Apostolus dominari in virum. Hæc enim viro potius sententia detulit, et maritus habere dominium inervit mulieris, non natura, sed culpa: quod tamen nisi servetur, depravabitur amplius et augebitur culpa ^a. » Figurate autem verba hæc ad Ecclesiam conjugem videlicet Christi ^b conveniunt, cujus ærumnæ post reatum primæ prævaricationis multiplicantur in hac vita, ut ad vitam perpetuam castigata perveniat; multiplicantur et conceptus, cum spiritalem Deo sobolem prædicando ac recte vivendo gignere satagit; unde eidem suæ soboli per egregium prædicatorem dicitur: *Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis* (Gal. iv, 19). Parit in dolore filios, cum sollicita metuit, ne sicut serpens seduxit Evam astutia sua, ita corrumpantur sensus eorum, et excidant a simplicitate quæ est in Christo. Agit sub viri potestate, quia servit Domino in timore et exultat ei non in securitate, sed cum tremore: cui, si nunquam peccasset, solo securæ dilectionis copularetur amplexu. Et ipse dominabitur ejus, carnales ejus cohibens motus, eamque ad ^c perceptionem vitæ cœlestis continuo supernæ institutionis exercitio provehens, a qua si nunquam recessisset, socia cum illo semper libertate regnaret.

Adæ vero dixit: Quia audisti vocem uxoris tuæ, et comedisti de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, male facta terra in opere tuo. In laboribus comedeas eam cunctis diebus vitæ tuæ, spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terræ, etc. « Hos esse in terra labores humani generis quis ignorat, et quia non essent si felicitas quæ in paradiso fuerat teneatur ^d? Per peccatum enim hominis terra maledicta est, ut spinas pareret, non ut ipsa pœnas sentiret quæ sine sensu est, sed ut peccati humani crimen semper hominibus ante oculos poneret, quo admonerentur aliquando averti a peccatis, et ad Dei præcepta converti. Nam et herbæ venenosæ ad pœnam vel ad exercitationem mortalium creatæ sunt. Et hoc notandum propter peccatum, quia mortales post peccatum facti sumus. Per infructuosas quoque arbores insultatur hominibus, ut intelligant quam sit erubescendum sine fructu bonorum operum esse in agro Dei, hoc est in Ecclesia, et ut timeant ne deserat illos Deus, quia et ipsi in agris suis infructuosas arbores deserunt, nec aliquam culturam eis adhibent. Ante peccatum ergo hominis non est scriptum quod terra protulerit nisi herbam pabuli et ligna fructuosa;

^a Aug. ibid., cap. 57.

^b Al., veniunt.

^c Al., receptionem.

A post peccatum autem videmus multa horrida et infructuosa nasci, propter eam videlicet quam diximus causam. Mystice vero terra quæ in opere prævaricationis Adæ maledicta esse perhibetur, non alia melius quam caro accipitur. Namque spinas jam et tribulos germinat nobis, quia per carnis concupiscentiam propagati, punctiones et incentiva vitiorum de ipsa carne patimur.

In sudore vultus tui vesceris pane donec revertaris in terram de qua sumptus es, quia pulvis es et in pulverem reverteris. Illum hic panem intellige qui ait: *Ego sum panis vitæ, qui de cælo descendi* (Joan. iv, 51); quo in sudore vultus nostri vescimur, quia ad conspectum divinæ celsitudinis, non nisi per laborem necessariæ afflictionis ascendimus.

^B *Et vocavit Adam nomen uxoris suæ Eva, eo quod mater esset cunctorum viventium.* Et hoc nomen Adam divino instinctu constat uxori suæ posuisse, quod aptissime congruit Ecclesiæ sanctæ, in cujus solum unitate, quæ catholica vocatur, vitæ cunctis janua patet.

Fecitque Dominus Deus Adæ et uxori ejus tunicas pellicias, et induit eos. Et hoc significationis gratia factum est, sed tamen factum. Nam hujusmodi indumento Dominus eos mortales jam factos fuisse insinuat; pelles quippe, quæ non nisi mortuis pecudibus subtrahuntur, mortis figuram continent. Ita ^e cum contra præceptum non imitatione legitima, sed illicita superbia Deus esse appetit homo, usque ad belluarum mortalitatem dejectus est. Et quidem ipsi sibi fecerant perizomata de foliis ficis, quibus pudenda tegerent: sed Deus facit illis tunicas pellicias, quibus omne corpus illorum induat: quia ipsi, perdita per prævaricationem gloria innocentiae, præ-tenderunt sibi velamen excusationis, quo suam culpam in Conditorum transfunderent: et ipse Conditor illos per sententiam justitiam, ablato statu vitæ immutabilis, in anima simul et carne multavit pœna mortalitatis. Narrat autem Evangelica parabola quia pius pater revertenti ad se per pœnitentiam filio luxurioso inter alia munera etiam stolam primam proferri, et eum indui præcepit, mystice insinuans quod electi habitum immortalitatis, quem in Adam in exordio sæculi perdiderunt, in fine sæculi sint recepturi in Christo, et quidem ampliori gratia. Nam Adam ita immortalis factus est, ut posset non mori, si præceptum servaret: filii autem resurrectionis ita erunt immortales, ut nec mori unquam, nec metu mortis possint affici. De cujus receptione stolæ dicit Apostolus: *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem* (I Cor. xv, 55): ubi induere sonat, ablatam utique significat nuditatem, quam Adam in se et Eva post peccatum agnitam erubescerant,

Et ait: Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis, sciens bonum et malum. De hoc S. Augustinus: « Quo-

^d Aug. ibid., c. 38.

^e Al., illi qui contra.

^f Al., oblato.

niam, inquit, per quodlibet et quomodolibet dictum A
sit, Deus tamen dixit, non aliter intelligendum est, quod ait unus ex nobis, nisi propter Trinitatem numeros pluralis accipiatur, sicut dictum erat *Faciemus hominem*, sicut etiam Dominus de se et Patre: *Venimus ad eum, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv). Replicatum est igitur in caput superbi quo ex-
tu concupiverit quod a serpente suggestum est *Eritis sicut dii*. Ecce, inquit, *Adam factus est sicut unus ex nobis*. Verba enim sunt hæc Dei, non tam ei insultantis, quam cæteros ita ne superbiant deterrentis; propter quos ista descripta sunt: *Factus est, inquit, tanquam unus ex nobis, sciens bonum et malum*. Quid aliud intelligendum nisi exemplum timoris incutiendi esse propositum? quia non solum non fuerit factus qualis fieri voluerit, sed nec illud quod factus fuerat B
conservaverit. De hoc alio loco: Nec Dei consentientis, inquit, verba sunt, sed potius exprobrantis. *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis*, sicut Apostolus ubi dicit: *Donate mihi hanc injuriam* (II Cor. xii, 13), utique a contrario vult intelligi.

« Nunc ergo ne forte mittat manum suam et sumat etiam de ligno vitæ et comedat et vivat in æternum, emisit eum Dominus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram de qua sumptus est. Superiora verba Dei sunt, hoc autem factum propter ipsa verba secutum est. Alienatus enim a vita non solum quam fuerat, si præceptum servasset, cum angelis accepturus; sed ab illa etiam, quam ducebat in paradiso, felici quodam corporis statu, separari utique debuit a ligno vitæ, sive quod ex ipso illi subsisteret felix C
ille ipse status corporis ex re visibili virtute invisibili, sive quod in eo esset et sacramentum visibile invisibilis sapientiæ. Alienandus inde utique fuerat vel jam moriturus, vel etiam tanquam excommunicatus, sicut etiam in hoc paradiso, id est, in Ecclesia, solent a sacramentis altaris visibilibus homines discipula ecclesiastica reinoveri b. »

Ejecitque Adam, et collocavit ante paradysum voluptatis cherubim et flammeum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ. Hunc locum antiqua translatio sic habet: *Et ejecit Adam, et collocavit eum contra paradysum voluptatis, et ordinavit cherubim et flammeam rompheam*, etc. « Quam si sequimur, et hoc significandi gratia factum credere debemus, sed tamen factum, ut contra paradysum, D
quo beata vita etiam spiritaliter significabatur, habitaret peccator utique in miseria. Quod autem dicitur collocasse Deus ante paradysum voluptatis cherubim et flammeum gladium, hoc per cælestes utique potestates in paradiso visibili factum esse credendum est, ut per angelicum ministerium esset illic ignea quædam custodia, non tantum frustra fa-

ctum esse, nisi quia significat aliquid etiam de spiritali paradiso, non est utique dubitandum c. » quæ etiam custodia bene versatilis esse asseveratum pro eo quod quandoque veniret tempus, ut etiam removeri potuisset. Remota est namque, Enoch et peccatoribus translato; remota, Elia in curru igneo raptus; remota omnibus electis, cum, Domino baptizato, aperti sunt ei cæli; remota item singulis electis, cum baptismi fonte lavantur; remota iisdem perfectius, cum soluti a vinculis ad cælestis paradisi gloriam suo quique tempore conscendunt. Item quia cherubim scientiæ multitudo, sive scientia multiplicata interpretatur, bene cherubim et flammeum gladius ad custodiendam viam ligni vitæ collocatus esse perhibetur: quia nimirum per disciplinam nobis scientiæ cælestis, et per laborem afflictionum temporalium reditus ad supernam patriam patet, ex qua per stultitiam prævaricationis, perque appetitum carnalium voluptatum discessimus. Et bene non simpliciter flammeum, sed dicit gladium flammeum ante paradysum esse collocatum, ut feriendas in nobis illecebras concupiscentiæ temporalis insinuet gladio spiritus, quod est verbum Dei, si ad lignum vitæ, qui est Christus Dominus, penetrare concupiscimus. Et bene eundem gladium versatilem esse refert, ut indicet mystice non nobis semper hunc necessarium esse gladium, sed, ut scriptum est, tempus esse belli, tempus pacis: belli, videlicet cum in hujus vitæ stadio adversum aereas potestates, vel etiam nostræ mentis aut corporis vitia certamus; pacis autem, cum perfecta victoria coronamur, ac fructu ligni vitæ perpetuo sine fastidio satiamur. Quærit autem adversarius legis et prophetarum, sed ista inquiring, arbor quæ in paradiso vitæ fructus ferebat cui proderat? Cui respondens S. Augustinus: Cui, inquit, nisi prius illis primis hominibus qui in paradiso fuerant constituti? Deinde istis de paradiso pro merito suæ iniquitatis ejectis, mansit ad memoriam significandæ spiritalis arboris vitæ, d quæ est sapientia beatorum, cibus immortalis animarum. Utrum autem illo cibo nunc vescatur aliquis, nisi forte Enoch et Elias, non temere asseverandum puto. Ligno tamen illo vitæ, quod est in spiritali paradiso, nisi alerentur animæ beatorum, non pro munere pietatis et fidelissimæ confessionis latronis animæ credentis in Christum legeremus paradysum eodem die fuisse concessum. Amen, inquit, *dico tibi hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii, 43). Esse autem ibi cum Christo, hoc est esse cum vitæ ligno, ipse est quippe Sapientia, de qua scriptum est: *Lignum vitæ est omnibus amplectentibus eam* (Prov. iii, 18); Amen

^a Aug. ibid., cap. 39.

^b Aug. ibid., cap. 40.

^c Aug. ibid.

^d Al., quod est.

LIBER SECUNDUS

Adam vero cognovit Evam uxorem suam, quæ concepit et peperit ^a Cain dicens : Possedi hominem per ^b Deum. Hinc jam post delicias paradisi et prævaricationis primæ reatum, hujus sæculi ac vitæ mortalis gesta narrantur, cum protoplasti, qui immortales fuerant conditi, post acceptam moriendi conditionem mortalium ex se sobolem gignere incipiunt, omnibus in iniquitate conceptis, et in delictis materno ex utero prodeuntibus. Interpretatur autem Cain possessio, cujus causam vocabuli exposuit genitrix ipsa cum ait : Possedi hominem per Deum. Et hoc dicto, mater nostra jam catholica discretione nos docet, quod ita filium peccato suæ prævaricationis obnoxium genuit, ut tamen hoc quod homo natus est, id est, quod ^c anima constans et corpore, ^d effectu divinæ creationis ac primæ benedictionis munere possideret.

Rursumque peperit fratrem ejus Abel. Abel interpretatur luctus sive miserabilis : quo nomine præsagabatur a prima ætate dolenda immaturæ mortis ejus conditio. Nam etsi pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus, gustato calice salutiferæ passionis, quantum tamen ad humanum pertinet intuitum, lugubre est satis, in tantum nos ab innocentia primæ conditionis recessisse, ut nec illi qui primi in terra editi sunt germani fratres pacem inter se et concordiam habere potuerint, sed alter alterum invidendo occiderit, dum soli adhuc cum parentibus orbis totius domini exstitissent ; manifeste jam tum præsagantes quod sancti in hac vita pressuras essent a reprobis mortesque passuri : in quibus et hoc notandum quod Cain in hac vita prior natus, sed Abel de hac vita prior est sublatus, quia nimirum hæc vita proprie malorum est vita, de qua in mortem præcipitantur æternam ; at vero electorum vita proprie futura est vita, ad quam ut felicius perveniant, mortificantur in hac vita quotidie, et æstimantur ut oves occisionis.

Factum est autem post multos dies, ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino : Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui et de adipibus eorum. Manifeste ostenditur quod ambo fratres fidem in Deum habuerint, ambo vel naturaliter admoniti, vel a parentibus edocti, noverint offerenda Deo dona, et rentum paternæ ^e transgressionis oblati ei ^f sacrificiis esse diluendum : sed quia non æquali mente obtulerunt, non æqualiter sunt utriusque vota accepta. Non enim in hoc peccasse Cain arbitror, quod vel opus exercuit agricolæ, vel munera Deo de fructibus terræ obtulit, sed quod minus perfecta pietate in agenda carnis cura laboraverit, minus perfecta devotione ad offerenda Deo munera accesserit. Deni-

A que et Noe vir agricola exercebat terram, plantavitque vineam : et Melchisedech sacerdos Dei altissimi offerebat de fructibus terræ panem et vinum. Non ergo Cain ob genus oblationis vile reprobatus est. Inde etenim offerebat Deo, unde et ipse vivere consueverat ; sed ob mentem impiam offerentis, ipse una cum muneribus ab eo qui corda inspicit abjectus est, juxta quod sequentia verba manifestant cum dicitur :

Et respexit Dominus ad Abel et ad munera ejus, ad Cain vero et ad munera illius non respexit. Non enim ait : Et respexit Dominus ad munera Abel et ad ipsum ; ad munera vero Cain et ad ipsum non respexit : sed primo personam offerentis acceptam Deo vel non acceptam, deinde munera respecta, vel non respecta esse testatur. Homines etenim sæpe muneribus eorum a quibus fuerant offensi placantur ; Deus autem, qui est discretor cogitationum et intentionum cordis, nullo magis munere quam pia offerentis devotione placatur : Qui cum puritatem nostræ mentis probaverit, consequenter etiam vota orationum vel operum nostrorum suscipiet.

Iratusque est Cain vehementer, et concidit vultus ejus. Unde noverat Cain respexisse Dominum ad Abel et ad munera ejus ; a se autem ac suis muneribus vultum avertisse, nisi quia, sicut quidam interpretati sunt, inflammavit Dominus super Abel et sacrificium ejus, super Cain vero et sacrificium ejus non inflammavit, id est igne misso de cælis hostiam Abel suscepit, quod sæpissime factum offerentibus sanctis viris legimus. Cain vero ipse sacrificium suum consumere igne debebat. C Nam et hoc significare videtur Apostolus, cum ait : Fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneribus ejus Deo (Hebr. xi, 4). Testimonium ergo perhibuit muneribus Abel Deus per ignem, hæc suscipiendo de cælis, quo etiam Apostoli testimonio docemur, quod hostia Abel per fidei illius devotionem acceptabilis Deo facta est, et e contrario subintelligere debemus Cain propterea reprobatum, quod non integra suo Conditori fide servierit.

Dixitque Dominus ad eum : Quare iratus es, et cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies ; sin autem male, statim in foribus peccatum tuum aderit? Quare, inquit, irasceris, et invidiæ in fratrem livore cruciaris, vultum dimittis in terram? Nonne si bene egeris, si pura mente sacrificium obtuleris, recipies, respiciente Domino ad te et ad sacrificium tuum : sin autem male egeris, statim in foribus peccatum tuum aderit, et tali janitore intrans semper exiensque comitaberis, pro eo ut Dominus custodiret introitum tuum et exitum tuum, et sicut de sapientia dicitur : Qui de luce vigilaverit ad illam non

^a Al., filium Cain.

^b Al., Dominum.

^c Al., ex anima.

^d Al., ex affectu.

^e Al., prævaricationis.

^f Al., muneribus.

laborabit. Assidentem enim illam in foribus suis inveniet Sap. vi, 15). Et iterum: Quoniam dignos se ipsa circum querens, et in viis ostendit se illis habitator, et in omni providentia occurrit illis (Ibid., 17).

Sed sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius. Juxta idioma linguæ Hebræicæ indicativum modum pro imperativo posuit, qualia habes innumera: Dilige Dominum Deum tuum, diliges proximum tuum, non fornicaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices (Deut. vi, 5), pro eo ut diceretur: Dilige, et ne occidas, ne forniceris, ne furtum facias, ne falsum testimonium dicas. Sub te ergo, inquit, erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius; tu quia liberi es arbitrii, moneo ut appetitum peccati impugnari compescas, et non illud tui amplius crescendo, sed tu magis illius correctius vivendo domineris. Hunc locum antiqua translatio sic habet: Nonne sic recte offeras, recte autem non dividas peccasti? quiesce, ad te enim conversio ejus, et tu dominaberis illius. Recte autem offertur Deo, cui uni tantummodo sacrificandum est. Non autem recte dividitur, cum non discernuntur recte vel loca, vel tempora oblationum, vel res ipsæ quæ offeruntur, vel qui offert, vel hi quibus ad vescendum distribuitur quod oblatum est, ut divisionem hic discretionem intelligamus. In quo autem horum Domino displicerit Cain, facile non potest inveniri. Sed quoniam Joannes apostolus, cum de his fratribus loqueretur, Non sicut Cain, inquit, qui ex maligno erat, et occidit fratrem suum. Et cujus rei gratia occidit? quia opera illius maligna fuerunt, fratris autem ejus justa (Joan. iii, 13); datur intelligi propterea Deum non respexisse in munus ejus, quia hoc ipse male dividebat, dans Deo aliquid suum, sibi autem seipsum, quod omnes faciunt qui non Dei, sed suam sectantes voluntatem, id est, non recto, sed perverso corde viventes; offerunt tamen Deo munus, quo putant eum redimi, ut eorum non opituler sanandis pravis cupiditatibus, sed explendis. Quiesce, inquit, ad te enim conversio ejus, et tu dominaberis illius. Desine peccato invidiæ in fratrem contabescere, quia ad te erit conversio ejusdem tui peccati, et in tuum caput iniquitas tua^a redundabit, et tu dominaberis illius, habens in potestate per gratiam divini adjutorii conceptam de tuo corde repellere nequitiam. Hæc Deus locutus est ad Cain, eo more quo cum primis hominibus per creaturam subiectam velut eorum socius forma congrua loquebatur. Verum quia ille non intus, sed foris est admonitus, nihilominus deliberatum scelus in necando fratre etiam post verbum divini admonitionis vel correptionis implevit; sequitur enim.

Dixitque Cain ad Abel fratrem suum: Egre diamur in agrum: cumque essent in agro, consurrexit Cain adversus Abel fratrem suum, et interfecit eum. Et hic perfidia Cain simul et innocentia demonstratur Abel: innocentia quidem Abel, in eo quod majorem fratrem, sed erga se hostili odio accensum simpliciter

quo jubebatur ut fratrem frater secutus est; perfidia vero Cain, in eo quod occisurus fratrem foras ducit, quasi in loco secretiori divinam possit declinare præsentiam: non recogitans, neque intelligens quia qui occulta cordis sui quæ redarguit^b noverat, etiam quo ipse secederet quidve in abdito generet posset intueri.

Et ait Dominus ad Cain: Ubi est Abel frater tuus? Non tanquam ignarus eum à quo discat interrogat, sed tanquam judex reum quem punit.

Qui respondit: Nescio. Num custos fratris mei sum? Stulta pariter et superba responsio; stulta, cum illum falli posse putabat, qui conscientiam suam peccantis et ante patratum scelus fratricidii velut occultorum cognitor arguebat; superba, cum in modum servi pervicacis custodem fratris se esse negabat, qui manifestatione, si quid periculi immineret, minoris fratris curam habere, et eum ab ingruentibus adversis tutari quasi major debuerat.

Dixitque ad eum: Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Magnam vocem habet sanguis, non solum Abel, sed et omnium interfectorum pro Domino: vox est enim sanguinis eorum ipsa fidei constantia, ipse fervor charitatis, per quem pati pro Domino meruere. Ipse clamat ad Dominum de terra: quia etiam si in abditis terræ sinibus sicut Abel fuerint ab impiis interempti, causa tamen ipsa mortis eorum in conspectu interni^c arbitri pretiosa existit et clara, juste postulans ut et hi qui in sua simplicitate sunt injuste perempti, coronentur; et illi qui eos injuste persequendo trucidavere, damnentur. Eorum ergo sanguis occisorum clamat ad Dominum, quorum et vita ante mortem clamasse probatur ad illum, qui dicere solent: Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine, justificationes tuas requiram (Psal. cxviii, 145). Ille enim ad Dominum corde clamat, qui magna postulat, qui cœlestia precatur, qui æterna sperat, qui non gloriam hujus sæculi ab illo, sed justificationum ejus custodiam requirit. Qui videlicet clamor unde in cordibus justorum nascatur docet Apostolus dicens: Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem abba Pater (Gal. iv, 6); clamantem namque in cordibus nostris ad Patrem dicit Spiritum, quia nimirum ipse hæc ad clamandum cum impleverit accendit. Hunc clamorem piæ devotionis et animas martyrum post mortem habere manifestat Joannes cum ait: Vidi sub altare animas interfectorum propter verbum Dei et propter testimonium quod habebant, et clamabant voce magna dicentes: Usquequo, Domine sanctus et verus, non judicas, et vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra (Apoc. vi, 9) ? Clamant enim hæc animæ sanctorum non odio inimicorum, sed amore justitiæ, quam semper esurire ac sitire didicerunt, simul et desiderio recipiendæ suæ carnis, ut quam pro Domino in mortem dederant,^d in hac immortalis atque

^a Al., reclinavit.

^b Al., norit.

^c Al., iudicis.

^d Al., in hoc.

incorruptibili Domino astare mereantur. Magna autem est vox clamoris eorum, magnum est desiderium justitiæ. Clamante vero ad Dominum sanguine sanctorum, id est justam ultionem suæ, iniustæ necis expetente, quid de persecutoribus eorum agatur, subsequenter ostenditur, dicente Domino ad Cain :

Nunc igitur maledictus eris super terram quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua : cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos : vagus et profugus eris super terram. Juxta mensuram peccantium justus iudex et mensuram ponit vindictæ : Adam namque vetitum comedens nequaquam ipse maledicitur, sed terra potius in ejus opere maledictioni subjicitur ; non quidem adeo ut fructus operanti denegat, sed ut laboranti ac desudanti sua cultori proferat fructus ; et ut labor idem aliquando posset finire, ac requies æterna ingredi. Carnis etiam morte addicitur : quod beneficii gratia factum, ne semper ita laboraret ac doleret, soli qui præsentis sæculi quam sit ærumnosa vita perpendere nesciunt, dubitant. Porro Cain cum sciret prævaricationem suorum damnationemque parentum, addidit ejusdem noxæ prævaricationis, quam de ^a traduce traxerat, graviolem perfidiæ, livoris, homicidii et mendacii reatum ; unde merito et poena plectitur acriore : primo ut ipse maledictus sit super terram, quam cruore fratris, catenus mundam, polluerat ; deinde ut in terra exercenda supervacue desudaret, nulla suis laboribus frugum copia respondente : tertio ut in eadem terra vagus semper esset et profugus, neque ausus usquam sedes habere quietas, sive, ut alia translatio habet, *tremens gemensque viveret super terram.* At ^b ille, audita poena tantæ suæ maledictionis, noluit veniam deprecari, sed peccatis peccata congeminans, tantum putavit nefas, cui a Deo non posset ignosci. Denique respondit ad Dominum :

Major est iniquitas mea quam ut veniam merear. Ecce ejicias me hodie a facie tua, et a facie terræ abscondar, et ero vagus et profugus in terra. Ejicior, inquit, a conspectu tuo, et conscientia sceleris lucem ipsam ferre non sustinens, abscondar ^c ut latitem. Vel certe ejicias me a facie terræ, ne videlicet in ulla terrarum regione, ne inter illos habitatores ejus orbis securus liberque manere permittar, a facie quoque tua abscondar, ne hanc ultra videre merear, quam usque hodie sæpius intuendo, ac tuam vocem audiendo, felicior vivebam.

Omnis igitur qui invenierit me, occidet me. Dum ex tremore corporis et furia tremantis, sive ex instabilitate vagi ac profugi, eum esse ^d intelligit qui meretur interfici. Verum Deus nolens eum compendio mortis sine cruciatu, nec tradens poenæ quæ seipsam damnaverat :

Nequaquam, inquit, ita fiet, sed omnis qui occide-

^a Al., radice.

^b Al., illa.

^c Al., et latitem

rii Cain septuplum punietur. Non ut æstimas morieris, et mortem pro remedio accipies, sed vives plurimo tempore ad exemplum cæterorum, ne sic peccare audeant ; tantumque abest ut te ^e abs quolibet interfici velim, ut si quis te interfecerit, septuplum, id est, gravissima ultione puniatur, qui nec tuæ damnationis acerbitate admonitus, a sanguine effundendo voluit manus cohibere. Non enim illum debuit homo occidere hominem cui Deus vitam peccanti donaverat, vel ad cumulum poenæ ipsius, vel ad exemplum cautelæ et aliorum correctionis. Solet namque nonnunquam Scriptura septenario numero plenitudinem ejus de qua loquitur rei significare, sicut in Levitico : *Si ambulaveritis, inquit, ex adverso mihi, nec volueritis audire me, addam plagas vestras septuplum* ^B (Lev. xxvi, 21). Et paulo post : *Et percussiam vos septies propter peccata vestra* (Ibid., 24), pro eo quod est multipliciter. Et in bonam partem Psalmista : *Septies in die laudem dixi tibi* (Psal. cxviii, 164), quod est aliis verbis dicere : *Semper laus ejus in ore meo* (Psal. xxxiii, 2). Quod vero antiqui interpretes dixerunt : *Omnis qui occiderit Cain septem vindictas* ^f *exsolvet*, hunc habet sensum. Vives usque ad septimam generationem, et conscientiam tuam igne torqueberis : ita ut quicumque te occiderit, secundum duplicem intelligentiam, aut in septima generatione, aut magno te liberet cruciata : non quo ipse qui occiderit Cain septem ultionibus subjiciendus sit, sed quo septem vindictas, quæ in Cain toto tempore cucurrerunt, solvat in interfecto, occidens eum qui vitæ fuerat derelictus ad poenam. Nam et septimus ab Adam fuit Lamech a quo occisus esse Cain perhibetur : et hic eundem Cain per mortem septem vindictis, quas septupliciter peccans meruit, absolvit. Primum namque ejus peccatum est quod offerens Deo non recte dividebat ; secundum, quod fratri invidit ; tertium, quod dolose egit dicens : *Egradiamur in agrum*, quod interfecit ; quintum, quod procaciter negavit : *Nescio* ; sextum, quod se ipsum damnavit : *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear* ; septimum, quod nec damnatus egit poenitentiam.

Posuitque Deus Cain signum, ut non eum interficeret omnis qui invenisset eum. Ipsum videlicet signum quod tremens et gemens vagusque et profugus semper viveret : eadem sua ærumna admonitus, quia non passim a quibuslibet posset occidi ; quicumque autem eum occideret, vel magnis miseriis ipsum Cain liberaret, vel se ipsum hoc faciens septuplici vindictæ manciparet

Egressusque Cain a facie Domini, id est, a penetralibus illarum ædiarum in quibus eatenus cum parentibus inhabitans, sæpius illum videre in angelica forma solebat.

Habitavit in terra profugus ad orientalem plagam Eden. Eden interpretatur voluptas sive delicia, quo

^d Al., intelliget.

^e Al., a quolibet

^f Al., absolvet.

nomine paradisi designatur de quo supra dicitur : *A se pro Domino mortificari curaverunt, ipse virtute sui spiritus, quo amplius in caelestibus ignescant, imo toti caelestes efficiantur, inflammat. Ad Cair vero et ad munera ejus non respicit, quia redarguens carnalia Judaeorum opera dicit per prophetam : Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus : Plenus sum, holocausta arietum et adipem pingutum et sanguinem taurorum et hircorum et vitulorum nolui (Isa. 1, 11). Et paulo post : Manus enim vestrae sanguine plene sunt. Lavamini, mundi estote videlicet per fidem gratiae Christi. Irascitur Cain contra fratris pietatem, nec redargutus a Domino a concepto per invidiam furore respicit. Quanto Judaei contra Dominum et gratiam pro Novi Testamenti livore bacchati sint, quoties ab illo correpti vel admoniti nihilominus malignis perstiterint in coeptis, sufficienter evangelica prodit historia, quibus apte convenit quod de Cain dicitur, quia conciderit vultus ejus : non enim poterant revelata facie gloriam Domini speculari. Perdiderant namque gaudium illud divinae gratiae, de quo justii gloriantes aiunt : Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; dedisti laetitiam in corde meo (Psal. 17, 7).*

Eduxit Cain fratrem suum foras, et occidit in agro. Eduxit populus Judaicus Dominum foras de civitate sua Hierusalem, et crucifixit in loco Calvariae; quo utriusque loco passionis admonemur typice ut exemus ad Dominum extra castra, improprium ejus portantes, id est, relicto mundi consortio ac societate pravorum, libenter abjecta quaeque saeculi pro patriae caelestis amore toleremus. Interrogante Domino Cain ubi esset Abel frater ejus, nescire se respondit, nec ejus esse custodem. Haecenus Judaei interrogantibus se fidelibus, membris videlicet Christi, de Christo, se nescire dicunt. Essent autem ipsi quodammodo Christi custodes, si Christianam fidem suscipere et custodire voluissent. Nam qui custodit in corde suo Christum, non dicit quod Cain, nescire se fratrem suum, nec ejus esse custodem.

Dixit Deus ad Cain : Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Sic arguit in Scripturis sanctis vox divina Judaeos. Habet enim magnam vocem Christi sanguis in terra, cum eo accepto ab omnibus gentibus responderetur Amen. Haec est, clara vox sanguinis quam sanguis ipse exprimit ex ore fidelium eodem sanguine redemptorum de quo bene fidelibus dicit Apostolus : Accessistis ad Testamenti Novi mediatorem Jesum, et sanguinis sparsionem melius loquentem quam Abel (Heb. 12, 24). Melius quippe loquitur sanguis Christi

Ufferebat enim Cain de fructibus terrae munera Domino. Quia populus ille per bona opera, quae terrenae retributionis gratia sectabatur, Domino se placere putabat. Vel certe de fructibus terrae munera obtulit, cum se populus idem per terrenam circumcisionem, terrenum sabbatum, terrenum azyma, terrenam Pacha, justificari credens, justitiam fidei quae in Christo est accipere desepit.

Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui et adipibus eorum. Quia Dominus interpellans Patrem pro sanctis, secundum formam assumptae humanitatis offert illi vota eorum, opera videlicet bona, et pinguedinem internae dilectionis. Haec sunt enim primogenita gregis ejus et adipis eorum. Respicit Dominus ad Abel dicens : Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui (Matth. 17, 5). Respicit et ad munera ejus, quia vitam electorum quam offert illi grataster, Deus Pater accipit, et quasi per ignem de caelo hostiam ejus incendit, quia eos qui

^a Veteres, et maxime circa Bedae tempora, martyris titulo donabant non solum eos qui pro fide in odium Christi occidebantur, sed eos etiam omnes qui injuste quacunque ex causa, v. g., ex invidia necabantur. Ita Leodegarius Augustodunensis episcopus martyr dicitur, quem Ebroinus ex sola invidia causa trucidavit. Ita Lambertus Trajectensis episcopus, qui simili casu occubuit. Hinc infra Abel dicitur protomartyr.

^b Al., erat enim.

^c Al., secutus est.

^d Al., incarnati.

^e Al., add. Dominus.

^f Al., irascatur.

^g Al., dicit Dominus; al., dixitque Deus.

^h Hic alludit ad antiquam Ecclesiae consuetudinem, qua fideles communicandi Eucharistiam percipientes dicebant, Amen. De qua vide, si lubet, ea quae diximus in lib. I de Antiquis Ecclesiae Ritibus, c. 4, art. 10.

ⁱ Al., deest sanguinis.

quam Abel, quia nimirum ille in condemnationem A fratricidæ clamabat ad Dominum, hic autem in salvationem Christi fratrum fidelium vocem suam tollit ad cælum.

Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Terram dicit Ecclesiam: ipsa enim, non alia, aperit os suum gustare in mysterio sanguinem Christi qui effusus est manibus populi Judæorum. Super hanc maledictus est populus idem: quia nimirum hæc quanto arctius amori sui Conditoris inhæret, tanto gravius inimicam ei gentem maledictam esse intelligit, quamvis seipsam, adhuc superbiens specialiter benedictam gloriatur.

Cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos. Operatus est populus idem in ea terra quam caput B Ecclesiæ Christus portavit, id est, in ejus carne salutem nostram, crucifigendo eum qui mortuus est propter delicta nostra, nec ei dedit eadem terra fructus suos, quia non justificatus est fide resurrectionis ejus qui resurrexit propter justificationem nostram: unde nec resurgens eis a quibus erat crucifixus apparuit, tanquam Caïn operanti terram, ut granum illud seminaretur, non ostendens eadem terra fructum virtutis suæ. Sed eam terram quæ est Ecclesia operati sunt Judæi, suis persecutionibus agendo ut amplius in Deum proficeret: sæpe etiam in multos ad inortem usque sæviendo, sed ipsi fidei et pretiosæ mortis eorum fructum videre non meruerunt. Quod autem respondit Domino Caïn *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear. Ecce ejicis me hodie a facie terræ, et a facie tua abscondar, et ero vagus et profugus in terra:* patet de Judæorum populo luce clarius, quia major est iniquitas qua Filium Dei occidit, quam ut veniam mereatur; et ideo quicumque ex eo veniam pœnitentes accipiunt, hi profecto trans meritum suum divinæ gratia pietatis salvantur. Patet quia ejectus est a facie terræ, id est, a sorte sanctæ Ecclesiæ, et absconsus a facie divinæ contemplationis; quod sibi ipse protendebat, quando faciem Christi in passione velavit, quod illi etiam cœlestia signa protendebant, quando eo crucifixo sol radios suæ lucis abscondit, perditoque regno profugus ac vagus per orbem quacunquē dispersus est, timens ne ipsa etiam temporali vita privetur, et quasi dicit cum Caïn: *Omnis igitur qui invenerit me, occidet me.* Sed quid ei respondit Deus? *Nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Caïn septem vindictas exsolvet,* id est, non corporali morte interibit genus impium carnalium Judæorum. Quicumque enim eos ita perdiderit, septem vindictas exsolvet, id est, auferet ab eis septem vindictas quibus alligati sunt propter reatum occisi Christi, ut hoc toto tempore, quod septenario dierum numero volvitur, magis quia non interit gens Judæa, satis appareat fidelibus Christianis quam subjectionem meruerint, qui superbo regno Dominum interfecerunt. Hujus exposi-

^a Al., *Omnis enim.*

^b Antiq. Jud., lib. 1, cap. 3.

tionem sententiæ propterea juxta antiquam translationem posuimus, quia de opusculis S. Augustini qui hanc sequebatur, sicut et alia multa decerpimus.

Posuitque Deus Caïn in signum, ut non eum interficeret omnis qui invenisset eum. Habet gens Judæa sive sub paganis regibus, sive sub Christianis signum legis suæ, quo a cæteris gentibus populisque distinguitur, et omnis imperator vel rex, qui eos in regno suo invenit, cum ipso signo eos invenit, nec occidit, id est, non efficit ut non sint Judæi, certo quodam et proprio suæ observationis signo a cæterarum gentium communiōe discreti, nisi quicumque eorum ad Christum transierunt.

Egressusque Caïn a facie Domini habitavit in terra profugus ad orientalem plagam Eden. In facie Domini agnitio ejus, qua se manifestat ac dignoscitur, solet intelligi. Merito ergo populus, qui a divinæ cognitionis gratia recessit, in terra habitare perhibetur. Non enim potest dicere cum electis: *Nostra autem conversatio in cælis est: unde etiam Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum* (Philip. III, 20). Hunc locum LXX Interpretes ita transtulere: *Exiit autem Caïn a facie Domini Dei, et habitavit in terra Naid contra Eden.* Naid autem in profugum, sive ut in libro Hebræorum nominum invenimus, instabilem motum et fluctuationem vertitur, quod nonnulli, quibus et Josephus^b consentit, locum esse in quo habitaverit Caïn, autumant. Porro noster interpres non hoc nomen loci, sed rei ipsius esse significativam intellexit; quia Caïn instabilis semper et fluctuans atque incertarum sedium esset futurus. Quod quantum præsentis Judæorum statui conveniat, universus testis est mundus. Qui bene etiam contra Eden^d habitare perhibetur. Eden quippe voluptatem sive delicias significat: quia nimirum perfidus ille populus quantum aversus a cognitione veritatis terrenis se negotiis implicat, tantum contrariam delectis cœlestibus vitam gerit; et quia temporalia solummodo gaudia sitit, torrenti voluptatis divinæ, quo justis potantur, siccis faucibus cordis adversarius existit.

Cognovit autem Caïn uxorem suam, quæ concepit et peperit Enoch, et ædificavit civitatem vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui Enoch. Sicut ab initio sæculi incipientis in occisione Abel passiones sanctorum; in livore autem et persecutione Caïn perfidiæ sunt insinuatæ reproborum, quæ ad finem usque sæculi erunt ambæ in mundo permanentes; sic et in civitate quam ædificavit Caïn typice intimabatur quod spes tota pravorum in hujus sæculi regno esset ac felicitate ligenda, ut pote qui futurorum bonorum aut fidem aut desiderium nullum haberent. De qua civitate loquitur Dominus per prophetam Osee: *Deus ego, et non homo, in medio tui sanctus, et non ingrediar civitatem* (Ose. II, 9). Neque enim Abel sive Seth, qui pro eo natus est, civitatem

^c Al., *tantum.*

^d Al., *habitasse.*

aut ^a domos ^b ædificasse leguntur : quia nimirum eos designabant, imo eorum erant primitiæ, qui suo gaudent cantare Creatori : *Quoniam incolæ ego sum apud te in terra et peregrinus sicut omnes patres mei* (Psal. xxxviii, 13). Quibus apte convenit hoc quod præmisimus Domini promissum : *Deus ego et non homo in medio tui sanctus* : quia quo a mundanæ civitatis consortio se reddunt extraneos, eo inhabitatione sui Conditoris existunt digniores. Aptè autem Cain nomen civitatis ex nomine filii sui Enoch vocavit, ut successores se tales habiturum designaret, qui patriæ cœlestis exsortes, in hujus vitæ delectatione corda fundarent. Et bene Enoch interpretatur Dedicatio, quia reprobi dum pro eis quæ operantur in præsentî gaudere desiderant, quasi civitatem, quam sibi ædificant, in prima generatione dedicant. At contra in illa generis humani prosapia quæ per Seth ad Noe descendit, septimus ab Adam nascitur Enoch, qui ambulasse coram Deo legitur, et non apparuisse, quia tulerit eum Deus : quia nimirum requies et lætitia spesque omnis electorum nonnisi in futuro sabbato est, qui postquam in hac vita ambulat cum Domino, humiliter ejus præcepta sequentes, tolluntur ab eo in vitam perpetuæ quietis, et non apparent ultra inter mortales, quia cum illo immortaliter vivunt. Ipsi enim sunt civitas ejus et templum, nunc quotidianis profectibus honorum operum ad perfectionem tendentes, tunc finitis laboribus, cum illo regnantes, et in sua ipsi dedicatione, quæ per præsentium sancti Spiritus perpetuo celebrabitur, singuli quasi in Enoch nomine gaudentes.

Porro Enoch genuit ^c Iram, et Iram genuit Maviahel, et Maviahel genuit Matusahel, et Matusahel genuit Lamech, qui accepit uxores duas : nomen uni Ada, et nomen alteri ^d Sella, genuitque Ada Jabel. ^e Progenies Cain usque ad septimam generationem computatur, et in hac ipse a Lamech occisus, septem vindictis quas diutissime miser gestabat, absolutus est. In hac tota quæ de illo nata erat soboles, postquam ad augmentum maledictionis etiam adulterio Lamech polluta est, ^f ingruente diluvio periiit. In sexta quidem generatione adulterio fœdata, in septima vero diluvio deleta : in quo spiritaliter insinuat quod impiorum civitas, id est, societas tota reproborum, in sex hujus sæculi ætatibus se corruptura sceleribus, in septima autem, quæ est in futuro, in æternum sit peritura. Sicut enim septimus ab Adam Enoch raptus est in paradysum, et non vidit eum homo, quia vivit in pace cum Deo ; ita septimus a Cain Jabel, interpretatur Mutatus, cum suis fratribus et universa progenie deletus est diluvio, et non vidit eum homo, quia æterna morte mulctatus, et ab ea quam dilexerat gloria sæculi, illam quam non prævidebat est mutatus in pœnam. In quibus aperte designatur, ut diximus, quod sancti post hujus sæculi sex ætates

A ad requiem in alia vita, et reprobi tendant ad supplicium, ut etiam, narrante Domino, Lazari pauperis et divitis superbi manifeste probat historia.

Genuit, inquit, *Ada Jabel, qui fuit pater habitantium in tentoriis atque pastorum, et nomen fratris ejus Jubal. Ipse fuit pater canentium cithara et organo. Sella quoque genuit Tubalcain, qui fuit malleator in cuncta opera æris et ferri. Cuncta hæc quæ filii Lamech invenisse vel egisse referuntur, ad cultum vel ornatum vel illecebras hujus vitæ pertinent : nihil autem tale Abel, nihil ^g tale natus pro eo Seth, aut nepotes ejus fecisse leguntur, sed velut peregrini in terra simplicem duxisse vitam probantur. Nam etsi Abel pastor erat ovium, non tamen voluit adeo huic se officio mancipare, ut tentoria sibi in quibus familiarius hoc exercere posset contexeret. Citharæ autem et organo absit ut vir tantus ullum tempus indulgeret. Si quis vero cuncta opera quæ de ære ac ferro sunt solerter intuetur, manifeste cognoscit quia si recte naturalem legem servaret genus humanum, etiam de paradisi gaudiis culpa prævaricationis expulsum, nequaquam his omnibus opus haberet : unde hæc omnia a filiis maledictionis esse constat inventa, quamvis postmodum, degenerante humano genere a castitate primæ conversationis, etiam boni Dei famuli pro communiione vitæ socialis aliquoties hujusmodi rebus operam dabant. Sed magna utique distantia, quia nimirum reprobi talibus quasi summo suo bono ^h delectabantur : electi vero his aut omnimodis abrenuntiant, aut pro commodo vitæ hujus aliquo, donec ad æternam perveniant, sicut viator stabulo sive viatico, transeuntes utuntur. Denique patriarchæ habitabant in tentoriis, sed hoc velut peregrini in mundo, ad distinctionem eorum qui in urbibus ac domibus quasi terræ cives habitare solebant. Utebantur psalmistæ cithara et organo, sed ad laudandum in eis Dominum : et e contra arguit propheta eos qui cithara, tympano et lyra in conviviis personabant. Erant in populo Dei viri docti in cuncta opera æris et ferri, necnon et argenti et auri : sed hos ipse hanc artem ad distinctionem sui tabernaculi transferre præcepit. Propheta quoque gaudia Dominicæ incarnationis evangelizans, opera ferri noxia tollenda atque in melius commutanda prædixit, et *confabunt, inquit, gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces ; non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prædium* (Isa. ii, 4). Nec prætereundum negligenter quod cum homines adulterio inquinari, cum pascendis pecoribus amplius justo insistere, cum modis musicis dissolvi, cum fabrilibus operam dare artibus cœperant, tunc diluvio sunt superveniente deleti. Sed cavendum solertius ne nos hujusmodi rebus ultra modum irretitos ultimus dies inveniat, cum etiam Dominus de die judicii loquens commemorato hoc tempore, ad*

^a Al., domus.

^b Al., ædificasse.

^c Al., Iram, et Iram ; al., Irad, et Irad.

^d Al., Sela.

^e Al., primo genitus est Cain.

^f Al., incongruente.

^g Al., deest tale.

^h Al., delectantur.

caute nos studium incitet, dicens : *Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes et bibentes, nubentes et nuptum tradentes usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam, et non cognoverunt donec venit diluuium et tulit omnes ; ita erit et adventus Filii hominis (Math. xxiv, 38).*

Soror vero Thubalcain^b Noema. Noema interpretatur Voluptas. Bene autem series generis Cain in natiuitate feminæ terminatur ; et eadem femina Voluptas nominatur : quia tota pravorum intentio mundi servit illecebris, et in expletione carnalium voluptatum vitam finire desiderat. Verum nata hac femina, non multo post universa progenies maledicta diluuium consummata est : quia cum delectationibus mundi colla mentis subdiderint, cum dixerint pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus. Notandum autem quod delectatio sive voluptas duobus modis, id est, et in bono et in malo, solet intelligi : in bono, videlicet cum dicitur, *mansueti autem possidebunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis (Psal. xxxvi, 12)*. Et rursum : *Inebriabuntur, inquit, ab ubertate domus tuæ, et torrentis voluptatis tuæ potabis eos (Psal. xxiv, 9)*. A qua voluptate et paradidis cognominatur, quia nimirum ad hoc in eo positus est homo, ut in præsentia sui Conditoris ibidem beatissimis ac sanctissimis carnis et animæ deliciis perpetuo frueretur. In malo autem voluptas accipitur, cum notantur ab Apostolo quidam voluptatum amatorum magis quam Dei. Quibus apte vocabulum^c Noemæ, in cuius generatione prima, mundi ætas, paucis exceptis, deleta est, congruit. Recessisset ergo genus humanum ab Eden, id est, a deliciis internorum bonorum ; et evercebat relictis cælestibus terram,^d et pervenit usque ad natiuitatem feminæ, quæ Noema, id est, Voluptas vocaretur : nec multo post totum cataclysmo periit : ut profecto natiuitatē talis sobolis et eventu subsequente cladis insinuaretur, quia merito ad ruinam properant quique, neglectis spiritualibus, carnis sese voluptatibus subigunt. Et quidem Noema in septima a Cain generatione nata est. Si autem ab ipso Adam generationes Cain computare, et omnes etiam filios Lamech annumerare volueris, invenies Noemam in undecimo loco positam. Lamech namque est septimus ab Adam, quibus cum quatuor liberos ejusdem Lamech adjeceris, undecimum profecto numerum implebis. Solet autem undenario numero, qui denarium transgreditur, peccatum designari, quod transgressione decalogi legis perpetratur. Atque ideo recte generatio reproba in undenario numero, et hoc in femina, terminatur ac deperit : quia dum legis divinæ scita

^a Ita in mss. qui alia manu correcti legunt *nuptui*. Nuptum tamen reperio in vetustissimo Codice ecclesiæ Turonensis ante annos centum supra mille exarato, in duobus aliis Codicibus ecclesiæ sancti Martini, quorum unus ante annos mille aureis caracteribus, alius ab annis circiter nongentis scriptus est. Quibus etiam accedunt alii duo Codices Majoris monasterii non ita antiqui.

^b Al., *Noemma*.

contemnens, pravis suis voluptatibus satiari contendit, repentinum sibi struit exitium.

Dixitque Lamech uxoris suis Adæ et Sellæ : Audite vocem meam uxores Lamech, auscultate sermonem meum, quoniam occidi virum in vulnus meum, et adolescentulum in livorem meum. Virum vel adolescentulum, quem dicit, Cain significat, quem idem Lamech, sed non sponte, interfecit, sicut Hieronymus in quodam Hebræo volumine scriptum esse testatur. Occidit autem eum in vulnus et in livorem suum, quia et ipse sibi^e in hoc mortem adscivit ac damnationem, quod eum, quem Deus vitæ donaverat, peremit.

Septuagies ultio dabitur de Cain : de Lamech vero septuagies septies. Septuagies ultio data est de Cain, quia usque ad septimam generationem fratricidii et invidiæ suæ vagus profugusque pœnas luebat. De Lamech vero septuagies septies, quia sicut Hieronymus^f relatum sibi ab Hebræis testatur, et Josephus idem affirmat^g, lxx et vii animæ progenitæ sunt de stirpe Cain, quæ diluuium perierunt. Et in hoc numero de Lamech factam aiunt esse vindictam, quod genus ipsius usque ad diluuium perseveraverit. Interpretatur autem Lamech Percutiens sive Percussus, quæ utraque interpretatio eidem uni convenit qui et percussit Cain, et ob hoc idem parricidium etiam ipse divina ultione percussus est. Mystice autem Lamech genus humanum significat, et percussum fraude antiqui hostis in primo parente, et percutiens seipsum quotidianarum augmentationum culparum, de quo ultio septuagies septies data est ; quia usque ad adventum Christi, qui in septuagesima et septima generatione in mundo apparuit, noxa primæ prævaricationis genus premebat humanum, donec adveniens ille^h tolleretur peccata mundi, et in æternam nos vitam, quam in Adam perdidimus, aperta suo baptismate vel passione janua regni cælestis, induceret. Tunc ergo ultio de Lamech cessavit, quia contrito per passionem ac resurrectionem dominicam aculeo mortis atque peccati, genus humanum ad regnum cælestis rediit.

Cognovitque adhuc Adam uxorem suam, et peperit filium, vocavitque nomen ejus Seth, dicens : Posuit mihi Deus semen aliud pro Abel. Postquam Cain fratricidam extinctum commemoravit, et progeniem ejus in septima generatione denuo maledictam replicavit, revertitur ad restaurationem seminis sancti exponendam,ⁱ utque hoc pereuntibus impiis perpetuo^j manserit narrat. Interpretatur autem Seth Positio, sive Resurrectio, cujus causa nominis aperitur, dicente parente :

Posuit mihi Dominus semen aliud pro Abel quem

^e Al., *Noemma*, et ita semper cum duplici in hoc nomen scribit.

^d Al., *pervenit*.

^f Al. *deest in hoc*.

^g Al., *revelatum*.

^h Antiq. Jud., lib. 1, cap. 3.

ⁱ In uno ms. altera manu, *qui tolleretur*.

^j Al., *atque hoc ; al., et quæ*.

^k Al., alia manu, *mansuram*.

occis. *Cain.* Positus est pro Abel, non solum ordine nascendi, sed et merito virtutis, locum fratris implens, cujus devotio mentis etiam ad sobolem ipsius transisse monstratur, cum subditur :

Sed et Seth natus est filius, quem vocavit Enos. Iste cepit invocare nomen Domini. Enos interpretatur Homo vel Vir : unde recte qui tale nomen ipse habet, nomen Domini incipit invocare, tanto instantius quotidianis in precibus auxilium Conditoris implorans, quanto se fragilis naturæ factum munit. Mystice autem sicut Abel occisus a Cain passum Dominum ; ita natus pro eo Seth resuscitatum eum a morte designat : unde apte apud Septuaginta Translatores nato eo dixisse fertur pater sive mater ejus : *Suscitavit enim mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain.* Quod ideo recte juxta mysticos sensus semen aliud appellatur, cum idem Dominus qui occisus est resurrexit, quia nimirum mortalis occisus est, resurrexit immortalis : mortuus est ne nos mori timeremus : surrexit ut nobis resurgendi a morte spem fidemque tribueret : quorum distantiam seminum, loquens de nostra resurrectione, Apostolus manifesto discrevit, *seminatur*, inquit, *in corruptione, surget in incorruptione : seminatur in ignobilitate, surget in gloria : seminatur in infirmitate, surget in virtute : seminatur corpus animale, surget corpus spiritale* (I Cor. xv, 42). Et de ipso Domino, *Etsi mortuus est, inquit, ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei* (II Cor. xiii, 4). Enos vero filius Seth populum * Christianum figuratim exprimit, qui per fidem ac sacramentum dominicæ passionis ac resurrectionis quotidie per totum orbem ex aqua et Spiritu sancto nascitur. Iste enim gratiam regenerationis suæ primæ generationi præferens, in universis quæ b agit auxilium nominis Domini invocare consuevit, dicens : *Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum* (Matth. vi, 9), etc., ejusdem dominicæ orationis, sive aliarum quibus gratiæ ejus, sine qua nihil valemus, supplicare solemus ; unde etiam recte nos propter conscientiam nostræ fragilitatis Enos, id est, Hominis vocabulo cognominamur : propter vero spem futuræ nostræ immortalitatis filii Seth, id est, Resurrectionis, existimus.

Hic est liber generationis Adam. In die qua creavit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum : masculum et feminam creavit eos, et benedixit illis. Hic est liber primæ creationis hominis, quod ad similitudinem suam fecit illum Deus, ut videlicet participatione bonitatis ejus esset perpetuo bonus, immortalis et felix ; quod masculum et feminam fecit eos, quod actos gratia suæ benedictionis illustravit. Talis erat generatio Adam cum uxore sua in die qua creatus est : Sed, heu ! proh dolor ! e profanavit ille similitudinem Dei, hosti magis quam Creatori credendo, contraxit primogenitus ejus poenam maledictionis graviolem invidendo et occidendo fratrem, corruptit

* Al., Christianorum.

b Al., ait.

c Al., profanabat.

A septimus ab illo Lamech statutam masculi et femine legem, de qua dictum erat, *Erunt duo in carne una* (Gen. ii, 24), accipiendo duas uxores, et in una carne tres conjungendo, et crebrescentibus passim malis, in tantum a similitudine sui Conditoris ac prima benedictione genus recessit humanum, ut in decima generatione, exceptis paucis, quos arca cohibuit, totum deleri meruisset ; ad quam tamen similitudinem ac benedictionem nobis redire concessit Conditor ipse, in nostræ naturæ similitudine nasci ac maledici morique dignatus, quatenus per ipsum redempti et dicere de ipso mereamur : *Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus : videbimus enim eum sicuti est* (I Joan. iii, 2), et audire ab ipso : *Venite, benedicti Patris mei, possidete d paratum vobis regnum* B *a constitutione mundi* (Matth. xxv, 34).

Et vocavit nomina eorum Adam in die quo creati sunt. Adam sicut et Enos interpretatur Homo, sed sic Enos sonare fertur Hominem, ut masculis tantum congruat : Adam vero ita ut utriusque sexui possit aptari ; unde recte dicitur quia vocavit nomina eorum Adam, id est, Homo. Sicut autem homo Latine ab humo nominis etymologiam habet, quia de humo carnis originem traxit, ita apud Hebræos Adam a terra nominatur, quia de limo terræ homo formatus est ; unde etiam Adam Terrenus, sive terra rubra potest interpretari. Porro apud Græcos homo aliam habet etymologiam : vocatur enim antropos, ab eo quod superna speculari et ad cœlestia contuenda debeat oculos mentis attollere. Inest autem nomini C Adam, excepta interpretatione qua hominem designat, et aliud sacramentum quod silentio præteriri non debet. Habet enim litteras quatuor A, et D, et A, et M, a quibus litteris et quatuor orbis plagæ, cum Græce nominantur, initium sumunt. Vocatur namque apud eos anatole oriens, dysis occidentis, arctos septentrio, mesembria meridies ; multumque decebat ut nomen protoplasti omnes mundi plagas ipse mystice contineret, per cujus progeniem mundus erat omnis implendus. Quod autem e dicit, *Et vocavit nomina eorum Adam*, f et addidit, *In die quo creati sunt*, patenter insinuat quod uno eodemque die, id est, sexto mundi nascentis, Adam et uxor ejus facti sunt, et non uxor de latere ejus post sextum aut septimum diem seorsum creata.

D *Vixit autem Adam centum triginta annis, et genuit ad similitudinem et imaginem suam, vocavitque nomen ejus Seth.* Adam quidem creatus est ad imaginem et similitudinem Dei, quia immortalis est in anima et carne conditus. Postquam vero imaginem in se Dei ac similitudinem peccando corruptit, genuit ad similitudinem et imaginem suam filium, id est, mortalem, corruptibilem, rationis capacem, reatu suæ prævaricationis astrictum, et non nisi ejusdem Conditoris sui gratia solvendum. Notandum autem quod ubi nostri Codices ex Hebræo fonte transfusi habent vixisse

d Al., quod vobis paratum est.

e Al., dicens.

f Al. omittit et.

Adam centum triginta annis, et genuisse Seth, antiqua translatio habet, pro centum triginta, ducentos triginta; ubi autem in nostris Codicibus sequitur, *Et facti sunt dies Adam postquam genuit Seth octingenti anni, et genuit filios et filias*, illa pro octingentis septingentos habet. Ubi vero in conclusione subjungitur: *Et factum est omne tempus, a quod vixit Adam, anni nongenti triginta, et mortuus est*, ibi et illa eandem summam ponit, talisque distinctio numerorum in omnibus usque ad diluuium generationibus inter utramque editionem servatur, ut ante natum filium quisque in LXX Interpretibus centum annos plus, et post natum centum minus quam in Hebraica veritate annos habuisse legatur. At in conclusione utraque editio æqualem numerum ponit; præter in sexta solummodo generatione; ubi in utrisque Codicibus Jaret annorum centum sexaginta duorum genuisse Enoch, et post ejus ortum octingentos annos vixisse reperitur: et in nona, in qua novo genere distantia secundum Hebraicam veritatem Lamech genuisse Noe cum esset annorum centum octoginta, et eo nato supervixisse annis quingentis nonaginta quinque reperitur. Porro in Septuaginta Interpretibus ante natum Noe inveniuntur anni centum octoginta octo, post natum vero quingenti sexaginta quinque; sicque fit ut ^b viginti quatuor annis plus vixisse Lamech in Hebræis quam in Septuaginta Translatorum Codicibus inveniatur: qua interpretum diversitate efficitur ut tempus vitæ Mathusalem quatuordecim annis ultra diluuium videatur extendi, utque anni ante diluuium juxta Hebræos mille quingenti centum quinquaginta sex; juxta Septuaginta autem Interpretes, quos chronographi sequuntur, duo millia ducenti quadraginta duo reperiantur: quamvis doctissimus Augustinus ^e profiteatur quod etiam in Septuaginta translatione Mathusalem in Codicibus paucioribus, sed veracioribus, sex ^d annis ante diluuium reperitur fuisse defunctus: qui cum studiosissime causam dissonantiæ præfatæ interpretationum inquireret, nec vellet Septuaginta Translatorum fidei derogare, quos et apostoli atque evangelistæ plerisque in locis probantur esse secuti; et ipse ^e transferendo Scripturas propheticæ magis dono quam officio interpretandi usos esse credebatur; ita conclusit ut diceret: « Credibilis ergo quis dixerit cum primo de bibliotheca ^f Ptolomæi describi isti cœperunt; tunc ^g aliud tale fieri potuisse in Codice uno, sed prinitus inde descripto, unde jam latius emanaret, ubi potuit quidem accidere etiam scriptoris error. Sed hoc in illa quæstione de vita Mathusalem non absurdum est suspicari. » Et post aliquanta: « Recte fieri, inquit, nullo modo dubitaverim, ut

^a Al., quo.

^b Al., triginta quatuor

^c Lib. I Quæst. in Gen., quæst. 2.

^d Al., annos.

^e Al., in transferendo.

^f Al., Ptolomæi.

^g Al., aliquid.

^h De Civitate Dei, lib. xv, cap. 13.

ⁱ Al., annis.

A cum diversum aliquid in utrisque Codicibus invenitur, quandoquidem ad fidem rerum gestarum utrumque esse non potest, verum ei linguæ potius credatur, unde est in aliam per Interpretes facta translatio ^h. » Itaque juxta Hebraicam veritatem vixit Adam centum triginta annis, et genuit Seth. Vixit Seth centum quinque ⁱ annos, et genuit Enos. Vixit Enos nonaginta annis, et genuit Cainan. Vixit Cainan octoginta annis, et genuit Malalehel. Vixit Malalehel sexaginta quinque annis, et genuit Jared. Vixit Jared centum sexaginta duobus annis et genuit Enoch. Porro Enoch vixit sexaginta ^k quinque annis, et genuit ^l Mathusalem, et ambulavit ^m cum Deo. Postquam genuit Mathusalem vixit trecentis annis, et genuit filios et filias. ^B Dei in omnibus voluntatem et præcepta secutus est, Deo in se commorante, et cor ejus possidente ac regente, bona foris opera exercuit, juxta illud propheta: *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus quærat a te: utique facere judicium et diligere misericordiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo* (Mich. vi, 8). Et sicut Zacharias ait: *Confortabo eos in Domino, et in nomine ejus ambulabunt, dicit Dominus* (Zach. x, 12). Non autem ita dictum est quia post natum Mathusalem ambulaverit Enoch cum Deo trecentis annis, quasi non etiam ante nativitatem ejus divinis obtemperaverit jussis; sed hac potius sententia simpliciter indicatur, quia non amplius quam trecentis annis post ortum Mathusalem in hac vitæ Deo bonis actibus servierit. Verum his completis ad ^C ulterius vitæ gaudia ducatum ejus secutus ⁿ sit. Sequitur enim:

Et facti sunt omnes dies Enoch trecenti sexaginta quinque anni, ambulavitque cum Deo, et non apparuit, quia tu'it eum Deus. Pulcherrime autem dicitur, quia qui ambulavit in hac vita prius cum Deo, obediendo præceptis ejus, ambulavit postmodum cum illo transcendo de hac vita in aliam, ubi in maxima carnis et spiritus quiete ac felicitate viveret: ^o quem tamen fides Ecclesiæ universalis habet ante diem judicii, id est, imminente adventu Antichristi, reditorum cum Elia ad conversionem hujus sæculi, quatenus auctoritate ac doctrina tantorum virorum erudiantur et confirmantur corda hominum ad tolerandam et superandam persecutionem ejusdem filii ^p perditionis; et tunc eos, consummato suo martyrio, ad immortalis vitæ gaudia consensuros, juxta quod ^q in Apocalypsi Dominus Joanni: *Et dabo, inquit, duobus martyribus meis, id est, testibus, et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amicti saccis* (Apoc. xi, 3), id est, tribus semis annis in magna continentia et agonia conversantes. Et paulo post: *Et cum fuerint*

ⁱ Al., Caian.

^k Al., sex.

^l Al., Mathusalem.

^m Al. add. Enoch.

ⁿ Al., est.

^o Al., quem tunc.

^p Al., persecutionis.

^q Al., in Apocalypsin.

testimonium suum, bestia quæ ascendit de abyssa. A virtutis esset futurus, quodque in diebus ejus impiorum natio exterminanda, et per ipsum esset, transactio diluvio, generatio restauranda fidelium. Opera autem et labores manuum, quos dixit, non alios, credo, majores voluit intelligi, quam eos quibus progenies electorum eo tempore a malorum improbitate premebatur: consolationem vero suam suorumque illam dixit, cum perditio per diluvium mundo qui tunc erat, ablatis de medio cunctis mundi rebus atque habitatoribus, novum iterata sæculi facie genus justorum ^f præscirent esse nasciturum. Nam et hoc tempore consolatio honorum est, cum viderint crebrescentibus mundi ruinis appropinquare diem judicii, in quo, consumpta universitate pravorum, ipsi cum Domino nova futuri sæculi regna possideant. Pro eo autem quod nostra editio habet *consolabitur*, antiqui interpretes dixerunt: *Iste requiescere & nos faciet ab operibus nostris, quod nomini Noe magis convenire videtur. Noe quippe Requies interpretatur. In quo juxta litteram illud potest intelligi quod temporibus ejus omnia retro opera hominum quieverint per diluvium. Juxta sensum vero spiritalem eadem est requies quæ et consolatio sanctorum, intueri videlicet, appropinquante mundi termino, et interitum impiorum, et sanctorum adessee tempus præmiorum. Bene autem Noe, in cujus meritis Domino devotis requies et consolatio erat sæculo danda, in decima ab Adam generatione nascitur: quia nimirum per completionem decalogi legis æterna nobis requies et vita tribuitur. Bene cum eum genuisse Scriptura dixit, nequaquam unum ejus filium voluit nominare, ne in viro perfecto numerus undenarius quasi transgressio denarii aliquem habere locum videretur, sed velut de viro virtutis mystice loquens, tres ei pariter natos filios refert.*

Diximus autem præoccupando supra, quia sicut Lamech in septima ab Adam generatione maledictus interitum designat reproborum, quem in futuro sæculo, ubi requiem sperare debuerant, inveniunt: ita Enoch in septima generatione translatus de mundo veram demonstrat requiem electorum, quam post hujus vitæ labores, qui sex ætatibus transeunt, sine fine percipiunt. Unde recte Lamech et uxores legitur accepisse duas contra decretum ejus qui dixit: *Erunt duo in carne una*, et prolem ex his genuisse mundi actibus atque illecebris deditam, ac sic patrato homicidio proprii oris maledictus esse sententia. Porro Enoch ambulasse cum Deo perhibetur. ^a Quæ laus hominis major esse poterit? nulla, ^b cum sit comes individuus, in cunctis actibus divinæ vestigia sequitur jussionis: quod ^c si fecisset Adam, nequaquam a comitatu Conditoris ad audienda serpentis colloquia pedem avertisset, hactenus cum genere suo toto in paradiso maneret. Quod vero omnes dies Enoch trecenti sexaginta quinque anni esse dicuntur, quod dierum numero annus solis ^d includitur, significat mystice per totum hujus sæculi tempus eos qui fideliter Domino serviunt, et ad æternam requiem tendunt, nunquam ^e defuturos. Nec frustra trecenti anni seorsum excipiuntur, quibus specialiter ambulasse cum Deo Enoch perhibetur. Illic etenim numerus apud Græcos per T litteram solet notari. T vero littera crucis figuram tenet; et si apicem solum qui deest in medio suscepisset, non jam figura crucis sed ipsum crucis esset signum manifesta specie depictum.

Ambulavit ergo Enoch cum Deo, qui dicitur Dedicatio, trecentis annis; quia nimirum vitam et conversationem expressit, imo ipse egit eorum qui in fide dominicæ passionis gaudium perpetuæ salutis expectant, abnegantes seipsum, tollentesque crucem suam quotidie, et sequentes Dominum: quod est aliis verbis dicere, ambulantes cum Deo, et ad ingressum paradisi tendentes. Notandum autem quod cum progeniem Seth usque ad Noe, et deinde usque ad Abraham Scriptura sub tanta distinctione contextuerit, stirpem Cain usque ad Lamech et liberos ejus absque ulla ætatum mentione descripsit, quasi tacite nobis intimans illud Psalmistæ: *Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit* (Psal. 1, 6).

Vixit quoque Mathusalani centum octoginta septem annos, et genuit Lamech. Vixit autem Lamech centum octoginta duobus annis, et genuit Noe, dicens: *Iste consolabitur nos ab operibus et laboribus manuum nostrarum in terra cui maledixit Dominus. Providit Lamech spiritu prophetico qualis suus filius, quantæ*

*virtutis esset futurus, quodque in diebus ejus impiorum natio exterminanda, et per ipsum esset, transactio diluvio, generatio restauranda fidelium. Opera autem et labores manuum, quos dixit, non alios, credo, majores voluit intelligi, quam eos quibus progenies electorum eo tempore a malorum improbitate premebatur: consolationem vero suam suorumque illam dixit, cum perditio per diluvium mundo qui tunc erat, ablatis de medio cunctis mundi rebus atque habitatoribus, novum iterata sæculi facie genus justorum ^f præscirent esse nasciturum. Nam et hoc tempore consolatio honorum est, cum viderint crebrescentibus mundi ruinis appropinquare diem judicii, in quo, consumpta universitate pravorum, ipsi cum Domino nova futuri sæculi regna possideant. Pro eo autem quod nostra editio habet *consolabitur*, antiqui interpretes dixerunt: *Iste requiescere & nos faciet ab operibus nostris, quod nomini Noe magis convenire videtur. Noe quippe Requies interpretatur. In quo juxta litteram illud potest intelligi quod temporibus ejus omnia retro opera hominum quieverint per diluvium. Juxta sensum vero spiritalem eadem est requies quæ et consolatio sanctorum, intueri videlicet, appropinquante mundi termino, et interitum impiorum, et sanctorum adessee tempus præmiorum. Bene autem Noe, in cujus meritis Domino devotis requies et consolatio erat sæculo danda, in decima ab Adam generatione nascitur: quia nimirum per completionem decalogi legis æterna nobis requies et vita tribuitur. Bene cum eum genuisse Scriptura dixit, nequaquam unum ejus filium voluit nominare, ne in viro perfecto numerus undenarius quasi transgressio denarii aliquem habere locum videretur, sed velut de viro virtutis mystice loquens, tres ei pariter natos filios refert.**

Noe vero, inquit, cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, ^b Cham et Japheth. Natus est ergo Noe in decima generatione, quia illorum vitam ⁱ et figuravit et egit, qui in observatione decalogi perfecti sunt. Genuit tres filios, ut in fide sanctæ Trinitatis se Domino servisse ac virtutum spiritualium frugem protulisse etiam carnalis sobolis fractu designaret; quamvis etiam juxta historiam tres creasse filios decebat eum, in quo pereunti mundo semen erat nascituri denuo sæculi relinquentium, ut per trium videlicet progeniem filiorum totidem orbis terrarum partes implerentur. Sem etenim filii maxime Asiam, Cham liberi Africam, Japheth posterius Europam possedere.

Cumque cœpissent homines multiplicari super terram et filias procreassent, videntes filii Dei filias eorum quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant. Homines dicit progeniem Cain, quæ a divinæ voluntatis intuitu aversa, humanis solummodo negotiis animum subjugaverat: filios vero

^a Al., quia.

^b Al., cum sicut.

^c Al., cum fecisset.

^d Al., inducitur.

^e Al., defectuosos.

^f Al. deest nos.

^g Al., prædicarent; al., prædiscerent.

^h Al., et Cham.

ⁱ Al. et figuram tenet et egit.

Dei, eos qui de prosapia Seth generati, exemplo paternæ devotionis servitium quod Deo debebant in violata mente servabant. Quæ a distinctione et Dominus in Evangelio discipulos suos a cæterorum comparatione discrevit, dicens: *Quem dicunt homines esse filium hominis (Matth. xvi, 13)?* Et accepto eorum responso, *vos vero, inquit, quem me esse dicitis? videlicet eminentiores eos hominibus volens intelligi, et in eorum numero computandos, de quibus ipse ait: Ego dixi, dii estis, et filii Excelsi omnes (Psal. lxxxii, 6).* Quidam Codices pro filiis Dei habent angelos Dei, quod in eadem utique significatione accipitur. Angeli quippe Dei recte appellantur homines justî, qui juxta modum suæ capacitatis angelicam in terris agere vitam curant: qualibus dicit Apostolus: *Vos autem fratres non estis in carne, sed in spiritu (Rom. viii, 9).* Et iterum: *Nostra autem conversatio in cælis est (Phil. iii, 20).* Videtur ergo quia generatio stirpis Seth, quandiu cum progenie Cain non est commixta, illibatam suæ civitatis normam servaverit; at postquam in concupiscentiam lapsa nequam seminarum maledictæ se soboli conjunxit, tunc et ipsa vitio sobolæ mentis decore, maledictionis ejus cœperit existere consors. Denique in lege diligenter ac sedulo præcipitur filiis Israel, ne cum alienigenis misceant connubia, *ne seducat, inquit, filia ejus filium tuum, et sequantur deos eorum (Deut. vii, 4).*

Dixitque Deus: Non permanebit Spiritus meus in homine in æternum, quia caro est: eruntque dies illius centum viginti annorum. Hos versiculos exponens S. Hieronimus^b, in Hebræo, inquit, scriptum est: *Non judicabit Spiritus meus homines istos in sempiternum, quia caro sunt:* hoc est, quia^c fragilis est in homine conditio, non eos ad æternos servabo cruciatus; sed hic illis restituum quod merentur. Ergo non severitatem, ut in nostris Codicibus legitur; sed clementiam Dei sonat, dum peccator hic pro suo scelere visitatur: unde et iratus Deus loquitur ad quosdam: *Non visitabo filias eorum cum fuerint fornicatæ, et sponsas eorum cum adulteraverint (Ose. iv).* Et in alio loco: *Visitabo in virga iniquitates eorum, et in flagellis peccata eorum, verumtamen misericordiam meam non auferam ab eis (Psal. lxxxviii).* Porro ne videretur in eo esse crudelis, quod peccantibus locum pœnitentiæ non dedisset, adjecit: *Eruntque dies illius centum viginti annorum (Gen. vi),* hoc est, habebunt centum viginti annos ad agendam pœnitentiam; quia vero pœnitentiam agere contempserunt, noluit Deus tempus expectare decretum, sed viginti annorum spatii amputatis, iuduxit diluvium anno centesimo agendæ pœnitentiæ destinato.

Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Gigantes dicit homines immensis corporibus editos ac potestate nimia præditos, quales etiam post dilu-

vium, id est, temporibus Moysi vel David multos fuisse legimus, qui nomen habent Græce ex eo quod illos juxta fabulas poetarum terra genuerit. Videntur autem tunc fuisse progeniti, cum posteri Seth de stirpe Cain uxores sibi gratia pulchritudinis contra jus suæ dignitatis elegerant. Nam sequitur:

Postquam enim ingresi sunt filii Dei ad filias hominum, illæque genuerunt: isti sunt potentes a sæculo viri famosi. Notandum autem quod hoc in loco pro gigantibus, in Hebræo *cadentes*, id est, *annasim* leguntur; facilisque atque absolutus est sensus, quia cadentes erant in terram homines in diebus illis, id est, terrenis concupiscentiis adhærentes, amisso statu Deo devotæ rectitudinis. Gigantes autem illorum lingua proprie *Rafaim* nominantur. Ponitur vero et *gigans* aliquando in bono, ut est^d istud de Domino: *Exultavit ut gigans ad currendam viam (Psal. xviii, 6);* sed hoc pro potentia singulari qua cæterum genus humanum jure transcendit, dispositumque Incarnationis sacramentum mirabili virtute peregit, sicut etiam leo aliquando Dominum, aliquando diabolus^e designat; sed diabolus, propter superbiam et ferocitatem; Dominum, propter potentiam: quamvis in Hebraica veritate memoratus psalmi versiculus ita scriptus sit: *Exultavit ut potens ad currendam viam.*

Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra. Pœnituisse Deum dicit, non quia vere sicut hominem, ita Deum cujusquam facti sui pœniteat, cujus est de omnibus omnino rebus tam fixa sententia quam certa præscientia: sed utitur Scriptura talibus verbis, ut se quodammodo familiarius insinuet nobis, qui mutare cœptum aliquid et in aliud transferre non nisi pœnitendo solemus: quanquam ergo divina providentia sereno corde intuentibus appareat cuncta certissimo ordine administrare; congruit tamen Scriptura, et se coaptat humili intelligentiæ tardiorum, quorum longe major est multitudo, ut dicat quasi per pœnitentiam Dei ablata ea quæ incipiunt esse, neque perseverant quantum perseverantura sperata sunt: cui simile est^f illud quod sequitur:

Et tactus dolore cordis intrinsecus; delebo, inquit, hominem quem creavi a facie terræ, ab homine usque ad animantia, a reptili usque ad volucres cæli; pœnitent enim me fecisse eos. Humano etenim more dolere dicitur Deus, cum homines quos ipse creavit hosti potius maligno peccando, quam sibi pie vivendo adhærere considerat, juxta illud Salomonis: *Et dolor patris filius stultus (Prov. xix, 13).* Et iterum: *Ira patris filius stultus, et dolor matris quæ genuit eum (Prov. xvii, 23).* Quod autem etiam interitum omnium animantium terrenorum volatiliumque denuntiat, magnitudinem futuræ cladis effatur: nam ani-

^a Al., qui ad distinctionem.

^b Quæst. in Gen.

^c Al., fragilitatis est.

^d Al., illud in Domino.

^e Al., significat.

^f Al., et illud.

mantibus rationis expertibus, tanquam et ipsa peccaverint, minatur exitium.

Hæ generationes Noe. Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit. Eadem laude Noe quia Enoch prædicatur, videlicet quod divinæ vestigia jussionis rectis operum honorum gressibus secutus sit, atque ideo mundo perituro ille in paradysum translatus; iste mundo pereunte in arca salvatus est. Justus autem atque perfectus^a fuit Noe, non sicut perficiendi sunt sancti in illa immortalitate qua æquabuntur angelis Dei, sed sicut esse possunt in hac peregrinatione perfecti; et propterea adjungitur *in generationibus suis*, ut significetur eum, non juxta justitiam consummatam, sed juxta generationum suarum justum fuisse justitiam, illarum videlicet generationum in quibus Seth, Enos, Enoch et cæteri illius temporis viri sancti ac perfecti fuere. Ad quas generationes etiam filios ejus Sem et Japheth pertinere sequens sanctæ Scripturæ textus insinuat.

Cumque vidisset Deus terram esse corruptam: omnis quippe caro corruerat viam suam. Omnis caro omnis homo dicitur, juxta illud prophetæ: *Et videbit omnis caro salutare Dei* (Luc. III, 6). Non enim volueres aut quadrupedia viam suam peccando corruerant, sicut nec illa Salutare Dei nostri, id est Christum, sed omnibus homo videbit.

Dixit ad Noe: Finis universæ carnis venit coram me, repleta est terra iniquitate^b a facie eorum, et ego disperdam eos cum terra. Fac tibi arcam de lignis lævigatis, etc. Multiforme in fabrica arcæ ac superventu diluvii continetur mysterium. Primo quidem quod, sicut Dominus ipse ostendit per inundationem diluvii repentinam, improvisa novissimi examinis hora designatur: *Et sicut factum est, inquit, in diebus Noe, ita erit et in die Filii hominis. Edebant et bibebant, uxores ducebant, et dabantur ad nuptias usque in diem qua intravit Noe in arcam. Et venit diluvium et perdidit omnes* (Math. XXIV, 38). Fabricatio enim arcæ quæ per centum annos agebatur, universum tempus significat hujus sæculi, quo et Ecclesia sancta construitur, atque ad finem perfectum deducitur. Nulli enim dubium^c quin numerus centenarius perfectionem^d significet, vel quia decem decadibus impletur, vel quia de sinistra transit in dextram, velut illam exprimens actionem, quæ in hac quidem vita quasi in læva exerceatur, sed in vita futura velut in dextera consumetur. Sicut autem facta arca, et illatis in eam omnibus quæ erant salvanda, venit diluvium, et tulit omnia quæ extra eam erant; sic ubi omnes qui præordinati sunt ad vitam æternam Ecclesiam intraverint, veniet finis mundi, et peribunt omnes qui extra Ecclesiam fuerint inventi; et juxta hunc sensum

manifeste arca Ecclesiam, Noe Dominum qui Ecclesiam in sanctis suis^e ædificat, diluvium finem sæculi vel judicium^f designat extremum. Verum excepta arcæ fabrica, etiam in eo Noe, quia requies interpretatur, et requiem daturus hominibus sive consolaturus, præ sagabatur homines ab operibus^g et laboribus manuum suarum quiescere, in terra cui maledixit Dominus, Domini Salvatoris imaginem tenet. Ipse enim^h consolatur nos per illustrationem Spiritus sui, qui propterea Paracletus, id est, consolator, vocatur. Ipse eripuit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Ipse vocat ad requiem laborantes: *Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et disciteⁱ a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* (Math. XI, 28). Ipse veraciter in generationibus, id est, in omni sanctorum congregatione solus per omnia vir justus atque perfectus fuit, ut pote quia peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Juxta aliam vero interpretationem æque piam et catholicam, arca Ecclesiam, diluvium aquam baptismi, qua ipsa Ecclesia in cunctis suis membris abluitur et sanctificatur significat, juxta quod Petrus apostolus exponens ait: *Quando expectabat Dei patientia in diebus Noe cum fabricaretur arca, in qua pauci, id est, octo animæ salvæ factæ sunt per aquam, quod et vos nunc similis formæ salvos facit baptismum, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio^j in Deum per resurrectionem Jesu Christi* (I Petr. III, 20). Quod autem ait per resurrectionem Jesu Christi nos esse in baptismo salvatos, breviter exponit^k quid octo animarum quæ salvæ factæ sunt per aquam numerus mystice designet. Dies etenim dominicæ resurrectionis a die quidam passionis ejus tertius, sed a die primæ conditionis octavus est. Undas quoque diluvii nonnulli Patrum sæpe super tentationibus hujus sæculi interpretantur, quibus sancta Ecclesia quotidie pulsatur, nec tamen superatur; quin potius ipsa tentationibus^l exercita magis a terrenis cupiditatibus in cælestia quærenda sustollitur. Quidquid vero extra illam est, eisdem mundi tentationibus necatur, quemadmodum dicitur quod multiplicatæ ac vehementer inundantes aquæ in superficie terræ arcam quidem elevaverint in sublime a terra; quidquid vero extra arcam fuit perdidit. Cui expositioni convenit illa Domini de duabus domibus parabola, una supra petram, alia super arenam ædificata; quæ cum æqualiter pluvia, ventis et fluminibus essent pulsatæ, illa quæ super petram fidei fundata erat, tentationibus probata; quæ vero in caducis vitæ hujus delectationibus velut in arenis speu posuerat, labefactata est. Quod enim^m in arca structor

^a Al., est.

^b Al. deest a facie.

^c Al., quia.

^d Al., designat; al., significat.

^e Al., ædificavit.

^f Al., signat.

^g Al. deest et laboribus.

^h Al., consolabitur.

ⁱ Al. deest a me.

^j Al., in Deo.

^k Al., quod... designat.

^l Al., exercitata.

^m Al., instructor in arca ac rector Noe.

Noë, hoc in domo fidei fundamentum petra; et quod extra arcam corrupta gigantum mens atque in terram proclivis, hoc in domo perfidiæ congesta exprimit arena. Designet ergo arca Ecclesiam, designet dilu-
vium fontem baptismi quo abluitur, designet fluctus mundi tentantis quibus probatur, designet finem in quo coronatur. Porro Noë fabricator arcæ vel ipsum Dominum ac Salvatorem nostrum vel unumquemque devotum ejusdem sanctæ Ecclesiæ rectorem typice denuntiat.

Fac tibi, inquit, arcam de lignis lævigatis. Non solum homines qui in arca salvati sunt, sed et animantia quæ eam pariter intrarunt; ipsa etiam ligna de quibus facta est fideles sanctæ Ecclesiæ mystice denuntiant. Ligna ergo de quibus facta est lævigata esse jubentur, quia quicumque ^a in fabrica Ecclesiæ ad fidem veniendo imponitur, necesse est ut, abscissus primo a radice prisce conversationis per eruditionem vel castigationem eorum qui in Christo præcesserunt, omne quod sibi ^b noxiæ toritudinis ac deformitatis inesse deprehenderit eruat, atque ad regulam catholicæ fidei ac veritatis tota se mente et actione componat, quatenus in ordine ædificii cœlestis suo loco ac tempore novus homo creandus opportune possit imponi.

Pro lignis autem lævigatis antiqua translatio *ligna quadrata* posuit, quod ad eandem electorum perfectionem æque respicit. Ubicumque enim verteris quadratum, stabit, neque ulli poterit obnoxium esse casui. Sic nimirum, sic electorum mens, quæcumque sibi tentamenta occurrerint, inviolabilem piæ intentionis statum servare meminit.

Mansiunculas in arca facies. Universæ in arca mansiones ad receptacula sunt diversorum animantium quæ eam erant ingressura dispositæ, et in Ecclesia multi sunt ordines institutionum pro diversitate eorum qui ad fidem veniunt. Neque enim una eademque debet esse vita vel conversatio conjugatorum et continentium, peccatorum et rectorum; et huic dicitur: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices* (Matth. xix, 17), et cætera hujusmodi. Alteri autem: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus* (Ibid., 21). Unde etiam de ipso præmio æternæ retributionis Dominus ait: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt* (Joan. xiv, 2). Ergo mansiunculæ sunt in arca quia non unum in Ecclesia meritum omnibus, nec idem in fide profectus est, licet omnes intra unam fidem contineantur, eodemque baptismo diluantur.

Et bitumine lines intrinsecus et extrinsecus, et facies sic eam. Bitumen est ferventissimum et violentissimum gluten, cujus hæc virtus est, ut ligna quæ ex eo fuerint cœlita, nec vermibus exedi, nec solis ardore, vel ventorum flatibus, vel aquarum possint inundatione dissolvi; unde quid aliud mystice in bitumine quam constantia fidei accipitur? Bitumina-

ter autem arca intrinsecus et extrinsecus, et sic universæ perficitur, dum et cogitationes electorum et opera, ne ullis vincantur aut decipiantur vitiorum incursibus, fidei in omnibus virtute muniantur.

Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, et triginta cubitorum altitudo illius. Longitudo arcæ longanimitatem patientiæ, qua fortiter adversa tolerantur; latitudo amplitudinem charitatis, qua et hi qui adversa irrogant completuntur; altitudo sublimitatem spei, qua æterna in cœlis retributio præstatur insinuat; unde bene longitudo arcæ trecentorum cubitorum esse jubetur, qui numerus sicut et supra perstrinximus per T litteram Græce notatur. Hæc autem littera in crucis figura scribitur, quia nimirum sancta Ecclesia dum invicta et stabilis inter adversa perdurat, dominicæ passionis vestigia sectatur, memor sermonis ejus quo dixit: *Et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus* (Matth. x, 38). Latitudo in quinquaginta cubitos extenditur, in quo numero Spiritus sanctus mittitur, et in lege populo Dei universalis requies ac remissio donatur, quia charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, non ex merito nostræ actionis, sed per Spiritum sanctum qui datus est nobis. *Et hæc est requies* atque in hoc nostrorum remissio ^d debitorum, cum Deum ex toto corde, tota anima, tota virtute, et proximum in Deo tanquam nosmetipsos, adversarium autem propter Deum, diligimus. Altitudo triginta cubitorum est, quia videlicet hæc est sola et unica spes electorum, ut per observationem Decalogi legis, qui in Dei et proximi dilectione perficitur, ad contemplationem sanctæ Trinitatis ascendant. Ter enim deni triginta faciunt.

Est autem aliud memorabile in arca: figura mysterium, quod in mensuram humani corporis probatur esse formata. Humani quippe corporis longitudo a vertice usque ad vestigia sexies tantum habet quam altitudo quæ est ab uno latere ad alterum latus, et decies tantum quam altitudo, cujus altitudinis mensura est in latere a dorso ad ventrem, velut si jacentem hominem metiaris supinum, seu pronom, sexies tantum longius est a capite usque ad pedes, quam latus a dextera in sinistram vel a sinistra in dextram, et decies quam altus a terra; unde facta est arca trecentorum in longitudinem cubitorum, et quinquaginta in latitudinem, et triginta in altitudinem; et quia de Ecclesia dicit Apostolus quod sit unum corpus et unus spiritus in Christo, recte arca quæ hujus figuram præferbat, in effigiem humani corporis formata est, quia etiam ipse Christus Deus et Dominus noster pro nobis incarnari et per sacramenta humanitatis suæ nos a peccatis abluere et consecrari voluit; recte arcam, in qua pereuntibus impiis reliquias humani generis salvare decrevit, in modum humani corporis fieri præcepit, sicut templum quod fecit Salomon Domino non solum Ecclesiam ejus, sed et ipsam ejus carnem, quam de Vir-

^a Al., in fabricam.

^b Al., noxæ.

^c Al., oblita.

^d Al., peccatorum.

gine sumpsit, figurabat, teste ipso, cum ipse ait **A** *Judæis : Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Hoc autem dicebat, inquit evangelista, de templo corporis sui (Joan. 11, 19).* Sic et arca, quam in figuram fecit Noe corporis humani, et nostri typum tenuit, de quibus dixit Apostolus : *Donec occurreremus omnes in virum perfectum (Eph. 1v, 13); et ipsius Domini, qui per mysterium suæ Incarnationis nos in unitatem fidei colligere atque a peccatis emundare gratia sancti Spiritus, quam columba olivam arcæ inferens designavit, illustrare atque a pereuntis mundi exterminio salvare dignatus est.*

Fenestram in arca facies, et in ^a cubito consummabis summitatem ejus. Fenestra ad hoc fieri jubetur in arca, ut, cessantibus postmodum imbris, et requiescente arca, per hanc posset volucrum Noe **B** emittere, ad dignoscendum si jam cessassent aquæ, vel si arefacta esset aut germinaret terra, ut ipse, etiam, hæc aperta, lumen cœli videret; unde bene in Hebræo pro fenestra meridianum fertur haberi, eo quod fenestræ meridiano sole clarius soleant illustrari; quod etiam sacramentis spiritalibus aptissime congruit. Nam fenestra quæ non nisi transacto diluvio inhabitatores arcæ splendore meridiani solis illustravit, illarum celestium arcanorum scientiam, quæ baptizatis fidelibus plenius revelatur, insinuat. Quod vero summitas arcæ in ^b cubito esse consummata perhibetur, videtur quia in imo trecentos cubitos longitudinis, et quinquaginta latitudinis habuerit; paulatim vero angulis in artum attractis, in spatium ^c sit unius cubiti in cacumine collecta, tanto videlicet brevior atque angustior, quanto altior facta. Et quidem quantum ad necessitatem pluviarum ac diluvii spectat, nulla alia tam congrua potuit arcæ species dari, quam ut ab angusto tecti culmine ruinæ diffunderentur imbrium, dum, cataractis cœli apertis, pluvia tanto tempore facta est; sed et Ecclesiæ sanctæ statui species hæc arcæ mystice convenit. Sicut enim arca latior in inferioribus, ubi bestias habuisse creditur; in superioribus erat angustior, ubi homines volucresque continebat, donec ad unius cubiti mensuram in summitate perveniretur; sic Ecclesia plures in se carnales quam spirituales, plures habet qui quadrupedum more toto mentis intuitu ad terrena concupiscenda sunt proni, quam qui pennis virtutum cœlestia petant; et quanto quique in ea sanctiores, tanto inveniuntur pauciores, quousque ad ipsum **D** Mediatorem Dei et hominum perveniatur, qui ita inter homines homo apparuit, ut sit super omnia Deus benedictus in sæcula.

Ostium autem arcæ pones ex latere deorsum. Ostium hoc per quod ^e et homines et omnia quæ in arca salvanda erant animalia intrabant, ipsam fidei unitatem, sine qua Ecclesiam nemo ingredi potest, insinuat; unus enim Dominus, una fides, unum bap-

tisma; unus Deus, quod apte ex latere arcæ poni præcipitur, quia illam nimirum januam designat, quæ in latere posita in cruce Domini Salvatoris lancea militis patefacta est, de qua continuo exivit sanguis et aqua: per quæ sacramenta singuli quique fidelium in societatem sanctæ Ecclesiæ tanquam in arcæ interiora recipiuntur. Non solum autem ex latere, sed et deorsum fieri ostium arcæ mandatur, ut humilitas vel ipsius Domini per quam pro nobis occubuit, vel nostra, insinuetur, sine qua salvari nequimus. Item ostium arcæ deorsum et juxta terram factum est, ut tibi homines vel animantia quæ erant salvanda ingrederentur, et ingressa mox ad superiora in suas quasque sedes ascenderent, quia Dominus in profundo hujus mortalitatis apprensus, vulneratus est propter iniquitates nostras, ut nos per sacramenta suorum vulnerum redemptos ad supernas virtutum mansiones in præsentem ad superna in cœlis præmia invisibili ascensu perduceret. Quod bene etiam in templo Salomonis illud ^d quo ad superiora ascendebatur ostium designat, de quo ita scriptum est: *Ostium autem lateris medii in parte erat domus dextræ;* quam videlicet sententiam nonnulli ita intelligunt, quasi templum dicat a meridiana parte habere introitum, quod longe aliter fuit. Nam si hoc vellet intelligi, Scriptura posset breviter dicere: *Et habebat ostium ad Meridiem sive ad Austrum.* Nunc autem templum quidem ipsum ab ortu solis habebat introitum. Quod vero dicitur: *Ostium autem lateris medii in parte erat domus dextræ,* domus dextra vocatur domus pars meridiana, in cujus latere medio ostium erat illud per quod ad superiora ascendebatur, incipiente videlicet introitu ab orientali parte ejusdem lateris, hoc est ab ipso angulo, et paulatim ad superiora cœnaculorum per interanea medii parietis ^e procedente; unde consequenter adjungitur: *Et per cochleam ascendebant in medium cœnaculum, et a medio in tertium.* Quia ergo Dominus cum ait *Judæis : Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud (Joan. 11, 19),* dicebat hoc de templo corporis sui, ostium in latere dextro templi hujus, nonne manifeste claret quia ipsum est hoc quod in latere illius dextro expleta passione apertum est, ut supra ^f diximus, per cujus apertionem nos de præsentem sanctæ Ecclesiæ vita ad æternam requiem animarum in vita futura transeamus, in exemplum eorum qui ingressi latus dextrum templi per cochleam ad medium cœnaculum penetrabant. Sed et post animarum beatissimam requiem ad receptionem corporum spiritalium, quasi de medio cœnaculo ad tertium usque scandentes, perveniamus, ex quo in utriusque simul, hoc est animæ et corporis, perpetua immortalitate cum ^g Deo lætemur.

Cœnacula et tristega facies in ea. Tristega triplex tectum designat. Stege etenim Græce tectum dicitur;

^a Al., cubita.

^b Al., in cubita.

^c Al., deest et homines et omnia.

^d Al., qucd.

^e Al., protendente.

^f Al., dictum est.

^g Al., Domino.

unde antiqui interpretes pro hoc verbo *tricamerata* posuerunt. Denique in Actibus apostolorum, ubi adolescens, quem ^a resuscitavit a morte Paulus apostolus, de tertio tecto sive cœnaculo cecidisse perhibetur, in Græco a tristego cecidisse scriptum est. Cœnacula autem et tristega, sicut priscae translatorum dixerunt, bicamerata et tricamerata ad hoc facta sunt in arca, ut in sedibus ^b multifariam distinctis diversi generis animantia manerent. Bestiæ quidem, ut credibile est, in inferioribus, munda animalia in superioribus, homines et volatilia in supremis. Constat enim quia ubi homo sedebat, ibi et corvus et columba, et consequenter cæteræ quoque volucres, et hoc in vicinitate fenestrationis, quæ in supremis arcæ locis facta esse credenda est. Nam per hanc præfatas volucres emisit, ut videret quomodo sese terræ facies haberet; in quibus etiam tectis variorum sunt factæ mansiunculæ, ut supra dictum est, ob distinctionem eorumdem animalium sive volatilium, ne aliis alia, mitioribus ferociora, nocerent. Non autem frustra Scriptura cœnacula et tristega in arca facta, sive bicameratam et tricameratam factam eam dixit, cum posset uno verbo dicere quinque cœnaculorum sive tectorum eam esse dispositam; sed bicameratam eam dixit, ut significaret in Ecclesia circumcisionem et præputium, Judæos et Græcos esse salvandos. Tricameratam vero propter triplicem seminis evangelici fructum, tricenum, sexagenum, centenum, ut in infimo habitat pudicitia conjugalis, supra vidualis, atque hac superior virginalis. Dicit autem Origenes quod in inferioribus arca bicamerata sit facta, ut infima regio stercora reciperet, secunda conservandis pabulis deputaretur; in superioribus vero tricamerata, ut in prima harum parte bestiæ cubilia, in secunda mansuetiora animalia stabula, in suprema homines sedem haberent.

Ecce ego adducam diluvii aquas, super terram, ut interficiam omnem carnem, in qua spiritus vitæ est subter cælum. Universa que in terra sunt consumerunt, ponamque fœdus meum tecum, et ingredieris arcam tuam et filii tui, et cætera. Adductæ super terram aquæ diluvii omnem carnem quæ extra arcam reperta est interfecerunt, Noe vero et quæ in arca fuere cuncta salvata sunt. Lavans mundum aqua baptismatis quoscunque in unitate sanctæ Ecclesiæ fideliter manentes reperit, salvat; qui vero extra Ecclesiam ab hæreticis sive schismaticis baptismata accipiunt, nisi ad catholicam unitatem redeundo respiciant, intereunt. Item veniente articulo novissimi examinis, quicunque in sancta Ecclesia fide et actione perseverantes inveniuntur, in æternum salvantur: qui ab Ecclesia vel fide, vel opere, vel utroque separati, pereunt.

Tolles igitur tecum ex omnibus escis, quæ manducari possunt, et comportabis apud te, et erunt tibi,

^a Al., suscitavit.

^b Al., multifarie.

^c Al., multifarie.

^d S. Aug., lib. I Quæst. in Genes., q. 4.

^e Al., notabat.

A quam illis in escam. Et Ecclesiam suam Dominus ^c multifariam vitæ spiritualis alimonia replevit, et ut turbas fidelium generalibus mandatorum suorum institutis ad perceptionem invitaret cœlestium præmiorum, et perfectiores quoscunque arctioris observantiæ disciplinis ad altiora ejusdem regni perennis dona vocaret. Sed quæri solet utrum arca tanta capacitate quanta describitur animalia cuncta quæ eam ingressa dicuntur, cum escis eorum ferre potuerit? Quam quæstionem cubito geometrico solvere conatur Origenes, asserens non frustra Scripturam dixisse quod Moyses omni sapientia Ægyptiorum fuerit eruditus, qui geometricam dilexerunt. Cubitum autem geometricum dicit tantum valere quantum nostri cubiti sex valent. Si ergo tam magnos cubitos intelligamus, nulla quæstio est tantæ capacitatis arcam fuisse, ut posset illa omnia continere ^d. Sed notandum quia si Moyses geometricos cubitos didicerat, populum tamen, cui librum scribebat, harum artium noverat expertem, nec fallere eum voluit scribendo quæ non ille in veritate, sed ipse solus cum Ægyptiorum peritissimis intelligeret. Hoc quoque intuendum, quod idem Moyses etiam de tabernaculi constructione scribens, non alterius modi, sed ejusdem quem in arca posuerat cubitos ^e notavit. Neque enim in eodem opere et eisdem lectoribus sive auditoribus scribens ^f diversum quid ponere potuit. Si autem et ibi geometricos cubitos sectabatur; ergo ipsum tabernaculum non triginta cubitos longum et denos cubitos altum ac latum factum est, ut legitur, verum ^g sexcuplicato hoc numero, centum octoginta cubitos in longitudine et sexagenos in altitudine ac latitudine habebat, sicque longior multo et latior quam templum Salomonis factum est, quod ^h quadraginta tantum in longitudine, et viginti habebat cubitos in latitudine. Tabulæque ipsius tabernaculi, quæ denos cubitos longitudinis ac latitudinis cubitum et semissem habere dicuntur, sexagenos cubitos longitudinis et ⁱ novenos latitudinis habebant, majoresque fuerunt quam vel generales silvæ gignere soleant, vel tali ædificio convenire aut manibus hominum circumferri facile possent. Saga quoque quibus tegebatur, quæ triginta cubitos singula longitudinis et quatuor latitudinis habuisse dicuntur, centum octoginta cubitos longa et viginti quatuor lata fuerunt; sed hæc ita debere intelligi prohibet etiam Josephus ^j, qui de constructione tabernaculi scribens ejusdem: *Facta est autem, inquit, et arca longitudinis quidem quinque palmorum, latitudinis vero trium; pro quo in Exodo scripsit Moyses, quod habuerit longitudo arcæ duos semis cubitos, latitudo cubitum et dimidium, qui juxta attestationem Josephi, non geometrici, sed vulgares intelliguntur esse cubiti. De arca ergo Noe altius animadvertendum, quod omnia quæ in ea vel erga eam gesta sunt divinæ virtutis erant ple-*

^f Al., adversum.

^g Al., sexcuplato

^h Al., lx.

ⁱ Al., nonagenos.

^j Josephus, Antiq. Judaic. lib. III, cap. 6.

culis. Si enim consueto hominibus more res ageretur, quomodo sufficerent octo homines tantæ avium, jumentorum, bestiarum et reptilium multitudini quotidie cibum potumque ^a apponere, et cætera quæ usus ^b deposcit ministrare? præserim cum de potu in arcam inferendo Scriptura nihil a Deo jussum retulerit? Quomodo non steruus et urina tot animantium vel intolerabilem fetore ipsis animantibus locum faceret, vel fundum arcæ quamvis optime bituminatam ^c non corrumperet? quomodo una in sede per annum integrum manentia, nec volatum volatilia, nec quadrupedia gressum perderent? Ipse ergo Dominus qui arcam cum eis quæ gestabat omnibus incorruptam servavit, quique hanc ne in mare dilaberetur gubernavit, sed tali in loco montium deposuit, ubi de ostio quod habebat facilis esset accessus ad terram egressus cunctis quæ in illa continebantur animantibus, ^d providit etiam eisdem qualiter in arca vescerentur ac salva perdurarent. Nec abs re est credi, ut quidam astruunt, quod ingressuris arcam animantibus Noe victum singulis qui unius diei usui sufficeret præparaverit, et hoc reflecta singula ob significandum mysterium, quod in Ecclesia cuncti pro modo propriæ capacitatis vitæ cibo reficimur, deincepsque ad diem egressionis suæ quieta divino nutu vel etiam sopita manserint.

Fecit ergo Noe omnia quæ præceperat illi Deus, dicitque Dominus ad eum: Ingredere tu ^e et omnis domus tua arcam, etc. Omnia quæ præceperat Deus fecit, id est, arcam ædificavit, et, mansuenculis dispositis, escas in eam cunctis animantibus comportavit.

Ex omnibus animantibus mundis tolle septena septena, masculum et feminam; de animantibus vero non mundis, duo et duo, masculum et feminam; sed et de volatilibus ^f cæli septena septena, masculum et feminam, ut salvetur semen super faciem ^g universæ terræ. Quod ait septena septena, non in singulis generibus bis septena, sed septem solummodo tolli vult, e quibus unum quod paribus supererat post diluvium Deo posset offerri. Septena autem septena dicit, propter multa animantium genera, quæ hoc erant numero comprehendenda. Similiter quod ait duo duo, non ^h binis bina in uno quolibet genere animantium immandorum, sed duo tantummodo, mare designat et feminam. Dicit autem duo et duo, quod in pluribus animantium generibus eadem paria essent accipienda, ubi facillime cuilibet patet quia si salvandi tantum generis et non altioris arcani gratia res gereretur, sufficeret minor animantium numerus ad ⁱ restitutionem sobolis conservandam; nunc autem quia non omnes qui lavacrum baptismatis in Ecclesia subeant, etiam boni operis munditiam custo-

diunt, immunda quoque cum mundis arcam animantia intrant. Et bene munda septenario numero continentur, quia septiformis est gratia Spiritus, qua stielium corda mundantur ac sanctificantur. Immunda duali numero comprehenduntur, quia falsi catholici sacramenta fidei duplici corde percipiunt, et hic volentes gaudere cum mundo, et in futuro regnare cum Christo; de qualibus dicit Jacobus: *Non ergo æstimet homo ille quod accipiat aliquid a Domino, vir duplici animo inconstans i est in omnibus viis suis (Jac. 1, 7).*

Fecit ergo Noe omnia quæ mandaverat ei Dominus, eratque sexcentorum annorum quando diluvii aquæ inundaverunt ^k super terram. Et ingressus est Noe, et filii ejus, uxor ejus, et uxores filiorum ejus cum eo in arcam, et cætera. Ætas Noe magnam eorum qui Ecclesiam ingrediuntur, et per fidem atque actionem fide condignam ad æterna gaudia perveniunt, perfectionem designat. Sexies enim centeni sunt sexcenti; senarius autem numerus, in quo factus sive formatus est mundus, non immerito ^l perfectionem designat bonæ actionis. Centenarius vero, qui, sicut et supra meminimus, in computo digitali de læva transfertur in dextram, maxime convenit eis qui in novissimo examine ad dextram stantes Judicis, audituri sunt: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum (Matth. xxv, 34).* Et ideo multiplicatus per senarium numerus centenarius illam virtutum spiritualium perfectionem designat, quæ non ad hominum favorem ostentata forinsecus, sed ad gloriam est Conditoris in spe supernæ retributionis impleta, meritoque præsul arcæ, in qua Ecclesiæ status est expressus, etiam in tempore suæ ætatis devotionem designat eorum qui hanc ita ingrediuntur, ut etiam per bonæ merita actionis ad salutem ^m transire mereantur æternam; quamvis et ita recte possit intelligi, quia cum aquæ diluvii baptismatis undam designant, tunc ætas Noe perfectionem, ad quam hi qui baptizantur contendere debeant, insinuet. Cum vero tempus ultimi examinis præfigurant, tunc idem annorum ejus numerus quales cum Domino ad requiem perpetuam, quod nomen Noe sonat, intraturi sint figurate denuntiat, id est, effectu boni operis et intentione mundi cordis cælesti introitu digni.

Cumque transissent septem dies, aquæ diluvii inundaverunt terram. Septima dies sabbatum, id est, requiem, indicat vitæ futuræ. Cum ergo diluvium aquam baptismi significat, apte post septem dies ex quo arca facta est venit, quia ⁿ in spe perpetuæ quietis baptizamus. Cum vero fluctus tentationum aquæ diluvii figurant, merito etiam tunc post septem dies veniunt, quia propter fidem ad spem futurorum honorum, persecutionem ^o justi patiuntur ab

^a Al., afferre.

^b Al., poscit.

^c Al., deest non.

^d Al., prævidit.

^e Al., in arcam et omnis domus tua.

^f Al., deest cæli.

^g Al., deest universæ.

^h Al., bis bina.

ⁱ Al., restaurationem.

^j Al., deest est.

^k Al., deest super terram.

^l Al., perfectionis bonæ designat actiones.

^m Al., transisse.

ⁿ Al., in spem.

^o Al., juste.

ois qui terrena miseri bona cœlestibus, mansuris A temporalia præponunt. At vero diluuium cum adventui novissimi examinis assimilatur, etiam sic congruenter post dies septem terram inundat, quia tunc electi omnes qui jugum Christi suave et onus leve portaverunt inveniunt requiem animabus suis.

Anno sexcentesimo vitæ Noe, mense secundo, septimo decimo die mensis, rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, et cataractæ cœli apertæ sunt, et facta est pluvia super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus. Menses apud Hebræos non nisi juxta lunæ cursum a prima usque ad primam computantur, primusque eorum mensis in quo pascha fieri præceptum est, et in quo mundus est factus, appellatur Nisan, quem nos Aprilem vocamus. Secundus Jair, quem nos Maium dicimus, cujus die septimo decimo, id est, cum luna ejusdem mensis esset septima decima, venit diluuium, cum eodem ipso die intrasset Noe in arcam cum hominibus et animantibus cunctis ac volatilibus, quæ per illam erant salvanda, hoc est enim quod sequitur.

In articulo diei illius ingressus est Noe et Sem et Cham et Japhet, filii ejus, et uxor ejus, et tres uxores filiorum ejus cum eis in arcam. Ipsi et omne animal secundum genus suum, et cætera usque dum ait : omnesque volucres ingressæ sunt ad Noe in arcam. Cuncta ergo animantia a uno eodemque die ingressa sunt in arcam, quia non Noe laboravit ea multo labore ac longo tempore colligere atque b introducere vel minare in arcam ; sed divino nutu coacta, sponte cuncta veniebant in suo quæque numero, præcedente illo cum liberis suis et uxoribus, sequebantur ex ordine, ac suas singula mansiunculas, Domino agente, quasi propria sponte subibant. Ad hoc enim valet quod dicitur de avibus, ingressæ sunt ad Noe in arcam, et supra generaliter, et ex omni quod movetur super terram duo et duo ingressa sunt ad Noe in arcam. Eodem quoque die, id est, septimo decimo mensis secundi factum est quod sequitur.

Et inclusit eum Dominus deforis, factumque est diluuium quadraginta diebus super terram. Illic autem dies octavus est ex quo arcæ c ædificium omne perfectum est. Ex quo constat quod arca in magno mysterio ejusdem secundi mensis decimo die facta est. Primus namque mensis antiquus ille qui de Hebræis collectus est Dei populus apte potest accipi. Secundus D autem mensis populus Novi Testamenti. Hinc est enim quod in lege præcipitur, ut quicumque vel immundi super mortuo, vel d in itinere longius positi, vel alia qualibet necessitate præoccupati, ad faciendum pascha in primo mense non possent occurrere, in secundo hoc mense facerent in sanguine agni et azymis panibus quarta decima die ad vespertim. In cujus videlicet mensis adjectione nos signati sumus, qui cum priore Dei populo sacramentum dominicæ passionis

celebrare nequivimus, ut pote longe adhuc positi a communionem sanctorum, et immundi, imo mortui peccatis ; sed qui post peracta eadem Dominicæ incarnationis sacramenta ad fidem venimus, quasi in luce secundi mensis pascha dominicum facimus ; cujus videlicet mensis die decima arca perfecta est, quia Dominus in carne apparens denarium nobis regni cœlestis promisit, Decalogum legis nos perficere posse, data Spiritus sancti gratia, concessit : quæ videlicet gratia etiam illo septem dierum numero e quo post factam arcam ingressio ipsius ac diluuii adventus expectabatur, potest figurari, quia nimirum, accepta promissione regni, quæ denario exprimitur, datur fidelibus gratia Spiritus, per quam Ecclesiæ sanctæ membris possint adunari. Possumus B et ita recte intelligere quod arca septimo decimo die mensis et non ante diluuium perfusa sit, quia singulos quosque fidelium primo in fide percipiendæ veræ quietis et denarii cœlestis, id est, imaginis regis æterni, catherizari oportet, et sic in societatem Ecclesiæ per lavacrum regenerationis intromitti. Quod autem propter diluuium rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ et cataractæ, id est, fenestræ f cœli apertæ sunt, abyssi magnæ nomine designata est Scriptura Testamenti Veteris, quæ, diutius velamine litteræ præclusa, spiritalis intelligentiæ venas mundo aperire non potuit, sed per Dominum revelata et ipsa nunc Ecclesiæ fontes largissimos scientiæ salutaris ministrat. Cataractæ autem cœli apertæ effusionem evangelicæ et apostolicæ prædicationis, quæ manifeste de supernis terrena corda irrigant, designant. C Quia ergo et revelatis prophetiæ verbis, et palam prædicantibus Novi Testamenti præconibus, in fide regenerationis confirmamur, recte dicitur quia ad faciendum diluuium rupti omnes fontes abyssi magnæ et cataractæ cœli sint apertæ.

Incluit autem Dominus arcam deforis, quia Ecclesiam suam et in ablutione sacri baptismatis gaudentem cœlesti semper præordinavit ulla ratione pereat, et inter mundi fluctus laborantem, ne opprimi aut mergi pressuris vel delectationibus sæculi valeat, undique custodit. g Immittit enim angelum Dominus in circuitu timentium, eum, et eripiet eos. Sed et in die iudicii Dominus Noe cum habitatoribus arcæ deforis h includit, cum, electis suis secum in domo Patris sui collocatis, januam regni a perditorum ingressu, tametsi sero pœnitentium i, in perpetuum præstruit, juxta illam in Evangelio parabolam decem virginum, ubi dicitur quia quæ paratæ erant intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua, et cætera. Bene autem dicitur quod quadraginta diebus et quadraginta noctibus l pluerit super terram ; decem namque quater ducta quadraginta faciunt, quia omnis reatus peccatorum, qui in decem præceptis le-

a Al., una.

b Al., inducere.

c Al., factum est ædificium.

d Al., itinere.

e Al., qui.

f Al., deest cœli.

g Al., immittet.

h Al., includet.

i Al., deest in perpetuum.

j Al., plueret.

gis committitur, per universum orbem terrarum, qui quatuor partibus continetur, sacramento baptismi cœlestis abluitur, sive ille reatus, quod ad dies pertinet ex rerum prosperitate, seu quod ad noctes ex rerum adversitate contractus sit.

Et multiplicatæ sunt aquæ, et elevaverunt arcam in sublime a terra, vehementer inundaverunt aquæ, et omnia repleverunt in superficie terræ. Et aquæ baptismatis ac fidei multiplicatæ per orbem universum Ecclesiam a terrenarum rerum appetitu in cœlestis vitæ spem ac desiderium sustollunt; sed et unde tribulationum frequenter Ecclesiam pulsantes, quanto vehementius omnia repleverunt, tanto altius eam ad quærenda vitæ alterius gaudia compulerunt: quod bene in sacra historia designatur, cum dicitur quia arctavit Amorrhæus filios Dan, in monte, nec dedit eis locum, ut ad planiora descenderent. Amorrhæus quippe Amarus, Dan interpretatur Judicans, sive Judicium; et qui per filios Dan, nisi illi designantur, qui omnia quæ agunt diligenter, ut recta sint, in libra veritatis examinant, qui ad lucernam verbi Dei incidentes jurant et statuunt custodire judicia iustitiæ ejus; qui vero exprimentur per Amorrhæum, nisi hi qui dulcedinem vitæ sanctorum amaritudine tribulationum conturbare vel etiam subvertere tentant? Arctatque Amorrhæus filios Dan in monte, nec ad planiora descendere sinit, cum tantus plerumque electos turbo persecutionum afficit, ut nequaquam eis liceat infirmis cogitationibus aliquod tempus indulgere; sed in summa continentia viventes necesse habeant orationibus et jejuniis et divinarum meditationibus Scripturarum continue operam dare, quatenus majori exercitio virtutum majora tentationum valeant superare certamina.

Porro arca ferebatur super aquas, et aquæ prævaluerunt nimis, operisque sunt omnes montes excelsi sub universo cœlo. Montes superbos quosque et in hujus sæculi gloria se extollentes significant: quos videlicet montes aquæ operiunt, sed ipsis aquis arca superfertur, quia tentationum gurges superbos quidem atque impios premit ac demergit, sed ipse a justis seperatur, qui libero boni operis cursu atque alacri mente ad portum salutis æternæ tendere non desinant: quod bene, Petro super mare ad Dominum transeunte, figuratum est, quia videlicet Ecclesia, calcatis sæculi fluctibus, ad tranquillitatem esset vitæ cœlestis perventura. Item aquæ diluvii arcam in sublime tollunt, montes operiunt et abscondunt, quia sacramentum baptismatis, quo Ecclesia sublimatur, superbiam sæculi altitudinem contemnit, et nihili habendam demonstrat; et quia in spe futuræ animarum quietis ac resurrectionis corporum in vitam æternam baptizamus, quam sapientia carnalis ignorat, recte subditur:

Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes quos operuerat. Septem quippe et octo quindecim fa-

ciunt; septem autem ad requiem animarum quæ post mortem futura est pertinent, quia nimirum Dominus septima Sabbati in sepulcro quievit; quia vero post Sabbatum, id est, octava die, resurrexit a mortuis, octo rectissime tempus nostræ resurrectionis insinuant. Quindecim ergo cubitis, id est, septem et octo, aqua montes excelsos transcendit, quia fides Ecclesiæ, quæ fonte lavacri salutaris sanctificatur, spe futuræ quietis et immortalitatis antecellit omni fastui philosophiæ carnalis, quæ de mundi quidem creatura novit subtiliter disputare, sed de Creatore mundi et ea quæ supra mundum in illa est vita sanctorum nihil dicere novit.

Obtinueruntque aquæ terras centum quinquaginta diebus. Et hic numerus ad idem sacramentum quod quindenarius pertinet; quia enim septuaginta a septem, et ab octo denominantur octoginta, conjuncto utroque numero centum quinquaginta diebus obtinuerunt aquæ terras, eandem, ut dixi, commendantes et confirmantes actionem baptismi in consecrando novo homine ad tenendam quietis ac resurrectionis fidem.

Recordatus autem Dominus Noe, cunctorumque animalium, et omnium jumentorum quæ erant cum eo in arca, adduxit spiritum super terram, et imminutæ sunt aquæ. Potest in nomine Spiritus ipse vivificator Dei Spiritus accipi, de quo in principio dictum est: Et Spiritus Dei ferebatur super aquas (Genes. 1, 3), de quo dubium non est quia sicut tunc, congregatis aquis, in locum unum arefecit terram, ita etiam nunc, ablatis de medio aquis diluvii, denuo faciem terræ revelavit. Potest et ventus iste aereus nomine Spiritus appellari, juxta illud Psalmistæ: Dixit et stetit spiritus procellæ (Psal. cvi, 25), cujus flatibus crebris plerumque solent aquæ minui vel de loco moveri; unde est illud Exodi: Cumque extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud Dominus, flante vento vehementi et urente tota nocte, et vertit in siccum, et divisaque est aqua (Exod. xiv, 27).

Et clausi sunt fontes abyssi, et cataractæ cœli, et prohibitæ sunt pluvix de cœlo, reversæque sunt aquæ de terra euntes et redeuntes, et cœperunt minui post centum quinquaginta dies. Quod dicit reversas esse aquas de terra euntes et redeuntes, aperte indicat juxta litteram quod omnes fluviorum ac rivorum decursus per occultas terræ venas ad matricem abyssum redeant, juxta illud Salomonis: Omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat; ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant (Eccle. 1, 7). Mystice autem post centum quinquaginta dies clauduntur fontes abyssi et cataractæ cœli, pluviis cessantibus, aquæ revertuntur, quia verba sacri oraculi, postquam nos in fide ac spe perpetuæ quietis atque immortalitatis instituerint, ultra nos docere cessabunt, quia nihil majus quod promittere debeant habebunt, postquam immortalis carnis et spiritus gloria

^a Al. deest aquæ.

^b Al., ad acquirenda.

^c Al., cubitos.

^d Al., cubitis.

^e Al. deest Dei.

^f Al., divisa est.

perfectos ad beatam nos visionem nostri Conditoris adduxerint. Unde bene liber Psalorum, qui centenario et quinquagenario numero continetur, in divina laude consummatur. Initium quidem beatitudinis a continentia et divinæ legis meditatione sumens, dicendo: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum* (Psal. 1, 1), et cætera. Circa finem vero nova futuri sæculi gaudia commendans dicendo, et in ipso fine cuncta in Dei laude consummans: *Cantate Domino canticum novum*,^b *laus ejus in ecclesia sanctorum* (Psal. cxlix, 1); ita^c concludendo; *Omnis spiritus laudet Dominum* (Psal. cl, 6). Qui centesimus et quinquagesimus psalmus merito totus in Dei laude canitur, atque completur, quia nimirum totius nostræ beatitudinis in hoc summa est, ut inhabitantes in domo ejus ipsum sine fine laudemus.

Requievitque arca mense septimo, vigesima septima die mensis super montes Armeniae. Quod arca septimo mense requievit, ad illam septimam requiem, de qua sæpius dictum est significatio recurrit, quia perfecti quique, et qui constantia fixæ in Deum cogitationis^d velut quadrati sunt, ad requiem tendunt. Bene vicesima septima die mensis ejusdem, qui numerus est juxta arithmeticam rationem ternarius quadratus solidus, ad requiem arca pervenit. Ternarius namque numerus devotioni nostræ mentis congruit propter memoriam qua Deum recolimus, propter intelligentiam qua cognoscimus, propter voluntatem qua diligimus. Sed hæc ipsa trinitas ut de simplici ac recta linea ad quadraturam perveniat, multiplica tria per tria, fiunt novem; ut vero eadem quadratura etiam altitudinem sumat ac solida efficiatur, item multiplica novem per tria, erunt viginti septem, id est, numerum ternarium quadratum solidum complebis, in quo arca requievit, quia Ecclesiæ suæ mentis atque actionis stabilitate quasi quadrata requiem et in hac vita exspectat, et in futura percipit æternam. Requievit autem super montes Armeniae, quia calcato apice pompæ mundialis, etiam in hac peregrinatione vitam ducens, cœlestibus gaudiis animo propinquat.

At vero aquæ ibant et decrecebant usque ad decimum mensem. Potest in mense decimo illud tempus exprimi, quo ad æternæ lucis gaudia sancti cum Domino ingrediuntur. Nam et ipse in Evangelio nomine denarii, qui cultoribus vinæ daretur, perceptionem ejusdem regni cœlestis insinuat. Denarius quippe decem obolos habet. Eunt ergo aquæ, quæ arcam ditaverant, et decrecant usque ad decimum mensem, quia lavacrum baptismatis, ubi in singulis quibusque fidelium suum munus impleverit, cessat. Neque enim quisquam, si peccaverit, potest denuo eodem sacri baptismatis fonte mundari: sed eos jam semel ablu-

^a Al., pervenerunt.

^b Al., laudatio.

^c Al., conclusit.

^d Al., vel ut quadrati ad requiem tendunt.

^e Al., quadraginta dierum.

^f Al., eadem.... cognitione. Sed non raro cum accusativo etiam constructur verbum *utor*, ut apud

atos ac sanctificatos ad spem mittit vitæ cœlestis, videlicet quando veniant et appareant ante faciem Dei.

Decimo enim mense prima die mensis apparuerunt cacumina montium. Potest dies prima decimi mensis initium illud vitæ perennis intelligi, quo etiam in hac vita positi gustant et vident sancti quoniam suavis est Dominus. In qua die apparent cacumina montium, quia quanto perfectius hoc in eorum mundo corde geritur, tanto certius mundana celsitudo quam frustra infletur patescit.

Cumque transissent quadraginta dies, aperiens Noe fenestram arcæ, quam fecerat, dimisit corvum, etc. Diximus supra de fenestra arcæ, quæ transacto diluvio aperitur, quod illa designet arcana mysteriorum cœlestium, quibus baptizati specialiter initiuntur; sed eisdem ipsis sacramentis quidam ad illecebras sæculi, quidam vero ad opera pietatis utuntur; et hi quidem in corvo, illi exprimuntur in columba. Quod vero quadraginta per decem quater ducta completur, potest in numero^o dierum quadragenario non immerito divinæ legis impletio, quæ per evangelii gratiam perficitur, intimari. Lex enim in decem præceptis continetur: Evangelii doctrina in quatuor libris descripta est, et apte post initium decimi mensis, post apparentia montium cacumina quadraginta dies transeunt, et sic fenestram suam aperiens Noe novæ lucis in arcam patefecit introitum, quia nimirum patefacta fidelibus vita futura quam percepturi sunt, patefacta superbia eorum qui extra Ecclesiam positi de mundana se gloria jactant, etiam hoc patefacit fidelibus suis Christus, quia præcepta legis non viribus humanæ libertatis, sed evangelicæ gratiæ per ipsum debeant munere perfici, qui cum et hanc fidem atque humilitatem flagitandi in omnibus divini auxilii perceperint, tunc etiam altiora supernæ patriæ dona cognoscere, quasi aperta noviter fenestra in arca merentur, sed^f eandem donorum cœlestium cognitionem, ut diximus, alii ad perniciem suam, alii utuntur ad salutem; unde bene de emissio ex arca corvo subjungitur.

Qui egrediebatur et revertebatur, donec siccarentur aquæ super terram. Non ait egressus est et reversus est in arcam; sed *egrediebatur*, inquit, *et revertebatur donec siccarentur aquæ^g super terram*, quia videlicet huc illucque volatu dubio vertebatur, modo abire incipiens, modo ad arcam velut intraturus rediens, nec^h tamen fenestram unde egressus fuerat repetens, sed potius foris vagans usque dum remotis aquis requiem sibi ac sedem extra arcam reperiret; cujus egressui atque itineri recte comparantur hi qui sacramentis quidem cœlestibus instituti atque imbuti sunt, necⁱ tamen nigredinem terrenæ oble-

Ciceronem lib. Academ.. *Et quæ a superioribus acciperant, utebantur; et apud Varronem: Utile namur potius quam ab re abutamur.*

^g Al. deest super terram.

^h Al., tunc.

ⁱ Al., tunc.

etationis exuentes, lata potius mundi itinera quam A ecclesiasticæ conversationis claustra diligunt.

Emissi quoque columbam post eum, ut videret si jam cessassent aquæ super faciem terræ; quæ cum non invenisset ubi requiesceret pes ejus, reversa est ad eum in arcam. Aquæ enim erant super universam terram; extenditque manum, et apprehensam intulit in arcam. Columba, ut diximus, spiritalem ac simplicem designat mentem electorum, qui, patefacta sibi fenestra supernæ contemplationis, tanto cautius quæ in infimis volvuntur omnia spernunt, quanto altius ea quæ perpetuo manent gaudia cernunt. Tales namque in exemplum hujus columbæ adeo cuncta sæculi oblectamenta quasi sublimius volando despiciunt, ut ne ultimis quidem suæ mentis vestigiis ea tangere curent, ut pole qui nullam sibi in hoc mundo invenire veram requiem possint, cujus et adversa simul et prospera instar aquarum labentium vaga feruntur æ debia. Non solum autem hi intra septa Ecclesiæ ipsi manere, sed et alios quantum valent vel exemplo suo vel hortatu in hanc introducere satagunt; unde recte subditur :

Expectatis autem ultra septem diebus, rursus dimisit columbam ex arca; at illa venit ad vesperam portans ad eum ramum olivæ virentibus foliis in ore suo. Ramus enim olivæ foris inventus, a et ore columbæ in arcam illatus typum gerit eorum qui extra Ecclesiam quidem baptismi percipiunt, sed b pinguedine charitatis fructuosi, et pia intentione velut foliorum sunt viriditate integri: quorum plurimi posteriore tempore quasi ad vesperam reconciliatione spiritualium virorum velut ore columbæ revocantur ad Ecclesiam, quod bene post septem dies ex quo foris ipsa requiem non invenit columba fecit. Septenarius quippe dierum numerus mystice luci gratiæ spiritualis solet aptari, quia nimirum viri spirituales postquam a carnalibus desideriis mentem abstrahunt suam, eodem spiritu gratiæ admoniti abstrahere ab his et alios conantur. c Potest in columba, quæ aperta post diluvium fenestra ramum olivæ intulit in arcam, etiam hoc præfiguratum intelligi, quod, baptizato Domino in Jordane, aperti sunt cæli, et descendit Spiritus sanctus in specie columbæ super eum; quod, accipientibus baptismi singulis Ecclesiæ filiis, ad aperiendam et illis januam regni cælestis imponitur manus a pontifice per unctionem sacrosancti christi, ut accipiant Spiritum sanctum. Cui figuræ congruit apte quod corvus ante illationem olivæ d per columbam egressus fuerat, nec reversus in arcam, ne videlicet prophetia vel Simonis perfidiam silendo præteriret, qui baptizatus quidem in Ecclesia, sed, priusquam per manus impositionem gratiam sancti Spiritus acciperet, est ab Ecclesia repulsus, eo quod felle amaritudinis plenus non innocentiam columbinæ simplicitatis, pio sed maligno potius in corde corvinam gestaret nigredinem

a Al., ex ore columbæ intus inlatus.

b Al., in pinguedine.

c Al., potestque columba.

d Al., post.

Intellexit ergo Noe quod cessassent aquæ super terram, expectavitque nihilominus septem alios dies, et emisit columbam, quæ non est revera ultra ad eam. Columba quæ, cessantibus aquis, super terram exiit de arca nec rediit, significat exeuntes de hac vita animas sanctorum in liberam lucem patriæ cælestis, neque ultra ad terrenam conversationem remeantes: in qua videlicet patria sicut prophetia evacuabitur, scientia destruetur, linguæ cessabunt, sic et unda e baptismi siccabitur; charitas autem nunquam f cadet, per quam s veritas et vita incommutabilis perpetuo præsens videbitur atque laudabitur. Et quia non solum, ut bona operemur, verum etiam ut post bona opera ad vitam perveniamus æternam superni est donum muneris, recte columba non solum post dies septem exiit, ut sureculum olivæ inferret in arcam, sed et adducta oliva post dies septem alios egressa est, ut libero solis et velut novi orbis fruere aspectu. Gratia enim Dei vita æterna in Christo Jesu, et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, gratiam pro gratia, gratiam videlicet retributionis pro gratia bonæ actionis

Igitur sexcentesimo primo anno, primo mense, primo die mensis h imminutæ sunt aquæ super terram; et aperiens tectum arcæ Noe aspexit, viditque quod exsiccata esset superficies terræ. Tectum arcæ supremam ejus tabulam dicit de qua prædictum erat: Et in cubito consummabis summum tectum. In quo videlicet tecto unum cubitum longo ac lato ipsum Mediatorem Dei et hominum significari diximus, qui ita membris Ecclesiæ suæ voluit humanis sociari, ut dignitate suæ potestatis singulariter hanc transenderet, æ totam ab alto protegeret. Hoc autem tectum, abeunte diluvio, aperuit Noe, quia celebrato baptismi sacramento, singulis fidelium oportet diligentius ex tempore dominicæ Incarnationis arcana doctorum oro reserari, ut cognitis eis quæ ille gessit vel docuit in carne, vestigia ejus pro modulo suo imitando sequantur. Et hoc aptissime primo post sexcentos annos, primo mense, prima die mensis, factum esse perhibetur, ut primordium quoque anni, mensis, et diei, novam vitæ spiritualis inchoationem quæ fidelibus esset inchoanda monstraret. Denique idem mensis in lege in quo et pascha fieri præceptum est, mensis novorum vocatur, ob magnum utique sacramentum innovandæ in Christi passione nostræ vitæ veteris.

Mense secundo, vigesima septima die mensis arefacta est terra. Supra dictum est quod primo mense inchoante exsiccata esset superficies terræ; et nunc mense secundo pene completo arefacta esse terra describitur, quia nimirum tunc in superficie virentibus herbis tellus exsiccata est, ut posset revirescere, atque herbas, quas absumpserat aqua, denovo germinare. Nunc vero in tantum etiam interius arefacta est, ut calcantium gressus sustineret, in

e Al., baptismatis.

f Al., cadit.

g Al., via et veritas incommutabilis.

h Al., imminutæ.

tantum herbis vestita florentibus, ut etiam pascendis esset idonea pecoribus ac jumentis.

*Locutus est autem Deus ad Noe dicens: Egredere arcam tu et uxor tua, filii tui et uxores filiorum tuorum tecum; cuncta animantia quæ sunt apud te ex omni carne, tam in volatilibus, quam in bestiis, et universis reptilibus quæ reptant super terram educ tecum; et ingredimini super terram. Crescite et multiplicamini, et replete eam. Egressus est ergo Noe et filii ejus, et cætera. Multifariam multis modis eadem Christi Ecclesiæ mysteria sæpius iterata significatione repetuntur. Egressio ergo Noe de arca in terram diluvio mundatam cum his quos secum induxerat hominibus et animantibus, illi tempori figurate convenit, cum quique fidelium fonte baptismatis abluti ad exercenda etiam in publico bona opera, Christo duce, spiritali videlicet Noe procedunt, et continuo virtutum spiritualium augmento crescunt et multiplicantur. *Euntes, inquit, in mundum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19)*; quod est figurate dicere: cuncta animantium genera in arcam aquis diluenda inducite, statimque adjunxit: *Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis (Ibid., 20)*, quasi typice diceret: Et egressa post diluvium animantia de arca ingrediantur in novam terræ faciem, novis vernantem floribus, ^b ibique multiplicentur et creseant. Quod autem vigesima septima die mensis egrediuntur arcam, qui est numerus ternarius quadratus solidus, ut præstati sumus, significat perfectionem fidei quæ in baptismo consecratur, quod nulla possit ex parte titubare, sed adversus omnes diaboli insidias invicta semper ac stabilis perduret. Notandum, quasi juxta litteram quod annum solis integrum fuerunt in arca qui septima decima die mensis secundi eam ingressi sunt, et post annum vicesima septima die ejusdem mensis egressi. Si enim hodierna die, verbi gratia, per Kalendas Apriles esset luna septima decima, sequenti anno pridie Kalendarum earundem vicesima septima esset luna ventura, decursis ex ordine diebus trecentis sexaginta quinque, quibus annus solis expletur. ^c Anno ergo toto erant in arca, id est, quousque sol, transcurso circulo signifero, per duodecim suos menses omnes mundi plagas illustraret, ut sicut aqua orbem totum operiens diluebat, ita velut cooperans illi sol eodem temporis spatio totum circuiens orbem luce sui fulgoris irradiaret. Quomodo autem Fons vitæ Dominus, sic et Sol justitiæ solet figurate vocari. Fons, ^d quia regenerat; Sol, quia nos illuminat, juxta illud Psalmographi: *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen (Psal. xxxv, 10)*. Et ^e anno solis integro erat Noe cum his quæ salvanda erant per diluvium*

^a Al., multiplicamini super eam.

^b Al., ubi.

^c Al., annum ergo totum.

^d Al., qui regenerat sol, qui nos illuminat.

^e Al., annum solis integrum.

^f Al., dedicaret.

A animantibus et hominibus in arca, quia Dominus per totum hujus sæculi tempus, perque omnes orbis plagas Ecclesiam suam et unda lavacri salutaris abluit, et gratia sui Spiritus illustrat

Edificavit autem Noe altare Domino, et tollens de cunctis pecoribus et volucribus mundis, obtulit holocausta super altare. Ut vir justus et vere perfectus in generationibus suis postquam tantæ cladis superfuit, mox, ædificato altari, gratias agit Conditori, simul obsecrans ne ultra mundus tali plaga mereatur percuti. Et quia devote ac pie supplicat, ociosius auditu dignus efficitur. Sequitur enim:

*Odoratusque est Dominus odorem suavitatis, et ait ad eum: Nequaquam ultra maledicam terram propter homines. Dignumque fecit ut vir sanctus et futurorum providus, sicut Abel primæ, ita et ipse initium secundæ mundi ætatis, oblati Deo sacrificiis, consecraret; quod ipsum et Abraham ac Melchisedech inter initia tertiæ ætatis fecisse memorantur. David etiam rex quartæ patriarcha ætatis hoc ipsum in arca Aræne Jebusæi; Jesus quoque sacerdos magnus, et Zorobabel in principio quintæ ætatis, restaurato altari quod destruxerunt Chaldæi, in eodem loco fecisse referuntur: quæ cuncta figuram præterire summi Regis ac veri Pontificis nostri, qui initium sextæ ætatis, imo totam sextam ætatem hostia sui corporis et sanguinis in altari sanctæ crucis Deo dicaret: quod autem dicitur quia offerente Noe odoratus est Dominus odorem suavitatis, non illum significat odorem suavitatis qui de accensis extens hostiis humanas poterat nares delectare; sed illum potius virtutum dicit odorem, qui, de purissimo offerentis corde procedens, ad conspectum divinæ Majestatis ascendebat; qualem in filio suo Jacob Isaac patriarcha olebat, cum diceret: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus (Genes. xxvii, 27)*, et de quo Apostolus, *Christi, inquit, bonus odor sumus Deo in omni loco (II Cor. ii, 15)*. Juxta mysticos vero sensus aptissime post diluvium immolavit Noe, quia et hic est ordo nostræ in Christo consecrationis, ut primo fonte vitæ lavemur, ac deinde ad sacrum altare Dominicæ oblationis libamine reficiamur; unde dicit Apostolus: *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis (I Cor. vi, 11)*. Abluti videlicet in baptismo, sanctificati hostia salutaris, justificati bonis actibus. Possunt autem in holocaustis quæ post diluvium Domino de mundis animantibus oblata sunt etiam sancti martyres specialiter figurari, qui post lavacrum baptismi non solum vitæ munditiam servavere, sed et sanguinem suum pro Domino fudere. Holocaustum quippe totum incensum dicitur, quo nomine illa sacrificia nuncupantur quæ sacro igni tota solebant absumi, et de quibus nihil in usum cedebat offerentium; unde*

^g Al. deest suavitatis.

^h Al. deest pleni.

ⁱ Antiquum hic Ecclesiæ ritum designat, quo baptizati, de sacro fonte levati, statim Eucharistiæ sacramento participes fiebant, uti demonstravimus in lib. I, de antiquis Ecclesiæ Ritibus.

merito tales nostiæ martyribus sanctis figurate conveniant, qui non in vita tantummodo sua, verum in morte etiam Deum clarificare meruerunt. Altare autem in quo hæc holocausta offeruntur ipsum est cor electorum, a nostro Noe videlicet Christo ædificatum, et igne spiritus ejus, quem misit in terram et voluit vehementer accendi, cœlitus imbutum. Et bene multa holocausta, unum vero altare, quia multitudinis credentium erat cor unum et anima una, nec erat in eis separatio ulla; et Apostolus. *Solliciti*, inquit, *servare unitatem Spiritus in vinculo pacis* (Ephes. iv, 15). Offeruntur autem holocausta de cunctis pecoribus et volucris mundis, quia de omni natione, de omni hominum genere, de omni ætate, fideles ad palmam pervenere martyrii. Si quid sane inter pecora munda et volucres mundas distare credendum est, in pecoribus in holocaustum oblati designantur hi qui de communi vita populi Dei sunt martyres effecti; in volucris vero, illi qui crebro contemplationis volatu cœlestia prætere soliti, pretiosa insuper sunt morte coronati. Exeunt ergo arcam diluvio ablutam munda simul et immunda animalia, sive volatilia, sed de mundis solummodo Domino sacrificium offertur. Ascendunt de lavacro baptismi fideles accepta remissione peccatorum, sed plures ex his ad peccatorum sordes post baptismum redeunt. Alii in accepta vitæ munditia usque ad finem firmum perseverant. Nonnulli tantam perceptæ semel munditiæ curam gerunt, ut etiam animas pro hujus custodia ponant; quia vero munda animalia sive volatilia septena et septena arcam intraverant, constat quia de his quæ paribus superfuerunt holocausta Domino oblata sunt. Et bene septima volatilia sive pecora in hostiam Domini deputata sunt, propter gratiam videlicet Spiritus septiformis, cujus dono præstatur fidelibus non solum ut credant in Dominum, sed etiam ut patiantur pro illo. Potest etiam rectissime in pecoribus et volatilibus quæ in septimo numero inventa holocaustum Domini sunt facta, virginum gloria designari, quæ velut impari numero continetur, quia nimirum copulæ conjugalis expers, cœlibem ducere vitam maluit, et quasi in holocaustum Domino offertur cum, neglectis curis et actionibus carnalibus, totam se Conditori per ignem summi amoris consecrat, de quibus in Apocalypsi Joannes ait: *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt*: ^a *hi qui sequuntur agnum quocumque abierit; hi empti sunt ab hominibus primitiæ Deo et Agno.* Offerente autem Noe holocausta, odoratus est Dominus odorem suavitatis, quia vel passionem beatorum martyrum vel vitam fidelium virginalium per Christi gratiam sibi consecratam atque oblatam Deus Pater gratanter accipit.

Et ait ad eum: *Nequaquam ultra maledicam terræ*

^A *propter homines; sensus enim et* ^b *cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Non igitur ultra percussam omnem animantem sicut fecit. Non se ultra maledicturum terræ, neque omnem animantem percussurum Dominus pollicetur, eo quod in tantum sint homines ad peccandum proclives, ut etiamsi diluvio rursus puniantur, nihilominus, transacto illo, denuo sese vitiiis ac sceleribus involvant. Ubi intuendum* ^c *quia etsi sensus humani cordis ab adolescentia ad malum pronus esse perhibetur, ex qua nimirum ætate carnalium in nobis desideriorum solent incentiva generari, non tamen est consequens ut a tempore pubertatis primum incipiamus peccatis esse obnoxii, quamvis ex tunc ad majora patranda ætas lasciva incitet.* ^B *Nam et illa divina est sententia* ^d *quæ dicit: Græce jugum super filios Adam a die exitus de ventre matris eorum (Eccli. xl, 1), ipsum videlicet jugum primæ prævaricationis, propter quam omnes in iniquitatibus concepti et in delictis sumus editi, quamvis ab ineunte adolescentia sponte plura addimus eis quibus non nostra sponte, sed paterni merito reatus gravati hanc in lucem venimus; a quibus omnibus non nisi gratia Dei per Jesum Christum liberamur. Non igitur, inquit, ultra percussam omnem animantem sicut feci; sed hæc promissio pietatis quo usque pertingat subdendo manifestat cum* ^e *dicit:*

Cunctis diebus terræ sementis et mesis, frigus et æstus, æstas et hiems, nox et dies, non requiescent. ^C *Cum enim dixisset cunctis diebus, mox addidit terræ, ut intelligeres cunctis diebus quibus terra modernum habitura est statum securos homines ab impetu universalis diluvii esse debere; nec tamen* ^f *defuturum tempus quando, cessante hac labentium rerum vicissitudine quæ annuatim geritur, orbis universus cum animantibus sit igne periturus, Petro attestante, qui ait: Quia cœli erant prius, et terra, de aqua et per aquam consistens Dei verbo, per quem ille tunc mundus aqua inundatus periit. Cœli autem qui nunc sunt, et terra, eodem verbo repositi sunt igni reservati in diem judicii (II Pet. iii, 5). Ubi notandum quia cœlos quos vel aqua perditos vel igni perituros dicit, non alios quam turbulentum hunc aerem qui terræ proximus est accipere debemus, a quo volucres cœli quod in eo volitent, cognominantur. Non enim ætherei aut sideres cœli igne consumendi sunt, sicut nec aqua consumpti sunt.*

Benedixitque Deus Noe et filiis ejus et dixit ad eos: Crescite, et multiplicamini, et implete terram, et terror vester ac tremor sit super cuncta ^h *animantia terræ, et super omnes volucres cœli cum universis quæ moventur super terram. Omnes pisces maris manus vestræ traditi sunt, et omne quod movetur et vivit erit vobis in cibum; quasi olera virentia tradidi vobis om-*

^a Al., et sequuntur.

^b Al., cognitio.

^c Al., qui.

^d Al., qua dicitur.

^e Al., dicitur.

^f Al., de futuro tempore quo.

^g Al., verbum.

^h Al., animalia.

nia. Patet sensus litteræ quod secundæ ætatis sæculi quomodo et primæ et cæterarum initia benedicantur a Domino. Benedicuntur enim Noe cum filiis suis, omnibus scilicet illis qui ejus et carne progeniti, et fide atque obedientia præditi, veraciter se ejus esse filios docent; quod progenies ejus terram implere jubetur, sicut et factum esse constat; quod animalibus terræ cunctis ac volucris cœli prædicantur homines terrori esse debere; quod hæc una cum piscibus illis edenda conceduntur, a quomodo usque ad diluuium olera comedenda acceperunt. Ubi notandum quia terrorem eorum ac tremorem cum esse super animalia præcipit, profecto esse super homines prohibet. Contra naturam quippe superbiere est ab æquali veile timeri: et tamen necesse est ut rectores a subditis timeantur, quando ab eis Deum minime timeri deprehendunt. In eo enim quod metum sibi a perverse viventibus exigunt, quasi non hominibus, sed animalibus dominantur, quia videlicet ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea debent etiam formidini jacere substrati. Juxta intelligentiam vero spiritalem benedicuntur Noe cum filiis suis, Dominus videlicet et Salvator noster cum apostolis, quos etiam filios appellare dignatus est, dicens: *Non possunt filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus (Matth. ix, 15)*. Hos crescere ac multiplicari Deus pater toto orbe præcepit, cum ait discipulis Dominus: *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ (Marc. xvi, 14)*, id est, omnibus gentibus. Cuncta namque Domini Salvatoris præcepta Patris utique præcepta sunt. Ipse etenim dixit: *Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor (Joan. xii, 50)*. Horum namque dominio cuncta animalia quæ moventur in terra, universas volucres cœli, omnes pisces maris subjecit cum ait: *Quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo; et quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo (Matth. xviii, 18)*. Animalia quippe, volatilia, pisces diversorum ingeniorum ac morum personas insinuant, quæ cuncta post diluuium filiis Noe dantur in cibum, quia postquam mundo Dominus donum lavacri salutaris attulit, cunctis etiam nationibus hoc ministrari voluit dicens apostolis: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19)*. Dantur enim hæc filiis Noe in escam juxta hoc quod Petro ostensis in limbo mystico cunctis quadrupedibus ac reptilibus terræ dicitur: *Surge, Petre, occide, et manduca (Act. x, 13)*; id est, extingue gentiles ab hoc quod male vixerant, veritatem prædicando; et infer in Ecclesiæ membra sacris mysteriis initiando; unde hic quoque recte subjungitur:

Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis.

- Al., quo usque.
- Al., filios vocare.
- Al., domino.
- Al., ligaveritis.
- Al., cælis.

A Sanguine namque carnalia desideria carnalemque sensum merito designat. Effunditur autem sanguis cum abrenuntiaur carnalibus illecebris atque cogitationibus, in quibus male vivebatur, ut possint dicere tales cum Apostolo: *Vivo autem, jam non ego; vivit vero in me Christus (Gal. ii, 29)*. Et iterum: *Continuo non acquievi carni et sanguini (Gal. i, 16)*: alioquin qui perseverantes quosque in sceleribus pristinis unitati sanctæ Ecclesiæ incorporari baptizando incipit, quasi animalia sibi a Domino data cum sanguine comedit, quia in societatem recipit eos quorum adhuc conscientia conversatio prisca velut suffocata tenetur. Ferunt autem quod in hoc unaxima fuerit prævaricatio gigantum, quia cum sanguine carnem comederent; ideoque Dominus illis diluio extinctis, carne quidem vesci homines concesserit, sed ne id cum sanguine facerent prohibuerit.

Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, et de manu hominis, de manu viri et fratris ejus requiram animam hominis. Quicumque euderit humanum sanguinem, fundetur sanguis ipsius. Sanguinem enim animarum typico i dicit ipsum vitale quo vegetantur, et sustentantur, et vivunt homines in carne per animam, sicut etiam manum bestiarum typice vocat ipsum devorandi effectum, quo hominem occidunt. Quis namque sanum sapiens veraciter sanguinem hominis ad substantiam animæ credat pertinere? quamvis idem legislator alibi manifestius dicere videtur: *Anima enim omnis carnis in sanguine est (Levit. xvii, 14)*. Sic etenim dictum est hoc quomodo dictum est *Petra autem erat Christus*, non quod hoc erat, sed quod hinc significabatur. Non autem frustra lex voluit animam significare per sanguinem, rem scilicet invisibilem per rem visibilem, nisi quod sanguis per venas omnes ab ipso corde diffusus in nostro corpore plus cæteris humoribus principatur, ita ut ubicunque fuerit vulnus inflictum, non humor alius, sed ipse procedat. Itaque anima quæ omnibus quibus constamus invisibiliter prævalet illo melius significatur quod omnibus quibus constamus visibilibus prævalet. In promptu est autem intelligere quomodo de manu hominis requirat Deus animam hominis, ultionem expetens ab eo qui peccavit; sed quæri merito potest quomodo et a bestiis quæ rationis sunt expertes requiratur, nisi forte mysterium futuræ resurrectionis hic nobis intimatum intelligere valemus, quando cuncta generis humani corpora quæ vel a feris comesta, vel alio quolibet consumpta modo, sive corrupta fuerant, incorrupta redduntur, cunctæ animæ hominum quocunque genere mortis separatæ a corpore sua quæque remittuntur in corpora, ut vel vitam pro bonis, vel mor-

- Al., quoque.
- Al., donata.
- Al., carnem.
- Al., illius.
- Al., dicitur.

ten. pro malis meritis in iudicio cum eisdem corporibus consequantur æternam. Apte autem additur :

Quicumque effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis illius. Quanti effuderunt sanguinem humanum, et sanguis eorum effusus non est. Et alii occiderunt hominem veneno, vel suspendio, et tamen cum homo mortuus sit, non est sanguis effusus; quomodo ergo Dominus effusus est sanguinem eorum in tali homine, cum ille qui occidit sanguinem non effudit, nisi quia sanguis hominis, ut diximus, ipsum vitale ejus quo subsistit debet intelligi? quod qui effuderit, id est, qui aliquo genere mortis hominem occiderit, fundetur sanguis illius, quia peccando vitam perdit æternam. *Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur (Ezech. xviii, 20).* Cui simile est hoc quod Petro dicitur: *Omnes enim qui acceperint gladium gladio peribunt*; ac si aperte diceretur: *Omnes qui injuste occidunt hominem, et eisdem occisione ipsi in anima pereunt.* Apte autem additur :

Ad imaginem quippe Dei factus est homo. Idcirco namque majoris est sceleris innocentem occidit hominem; quoniam qui hoc facit, non solum opus quod fecit Deus solvit, sed et imaginem ipsius corrumpit. Idcirco requirit Deus animas hominum a bestiis, vel hominibus a quibus fuerant effugatae de corpore, quia ad imaginem suam fecit hominem in eo quod hunc manere ad æternitatem voluit, neque ad similitudinem animantium cum corporis morte perire; et hujus sacramenti causa carnem cum sanguine non licet comedi, ut admonemur hoc præcepto semper quod ad imaginem Conditoris nostri secundum animæ substantiam creati sumus, eandemque in nobis imaginem peccando corrumpere timeamus.

Hæc quoque dixit Deus ad Noe et ad filios ejus cum eo : Ecce ego statuum pactum meum vobiscum, et cum semine vestro post vos, et cætera usque ad id quod ait : Et nequaquam interficietur ultra omnis caro aquis diluvii; neque erit deinceps diluvium dissipans terram. Patet litteræ sensus, quia non ultra timendum est mundo iudicium aquæ, sed ignis, crebraque repetitione redarguitur ac damnatur hæresis Origenis, qui revolutiones sæculorum infinitorum eodem ordine semper currentium, dogmatizare præsumpsit. Mystice autem non reditura in terram aqua diluvii significat quod aqua baptismi semel accepta non valet repeti; qui enim lotus est, non indiget ut lavet, ut Dominus ipse testatur (*Joan. xiii, 10*), quique aquis tribulationum semel abluti ad salutem pervenere perpetuam, nequaquam ultra iisdem aquis purgandi immittuntur, sed læti in æternum suo Redemptori cantabunt: *Transivimus per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium*

(*Psal. lxxv 12*). Neque vero significatione lavaeri salutaris debet contrarium videri quod de aquis diluvii supra dicitur: *Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines*; vel quod hic dicitur: *Neque erit diluvium deinceps dissipans terram, cum aqua baptismi nequaquam maledictionem vel dissipationem nostræ mentis, sive carnis, sed benedictionem potius et sospitatem soleat conferre; sed intelligendum quia priscæ nostræ conversationi Dominus quodammodo maledicat in baptismo, et hæc dissipet cum abrenuntiare nos diabolo et omnibus operibus ejus ac pompis præcipiat; ac sic demum nova confessione mundati ad benedictionis æternæ gratiam mereamur attingere.*

Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum fœderis inter me et inter terram; cumque obduzero nubibus cælum apparebit arcus meus, et recordabor fœderis mei vobiscum, et cum omni anima vivente quæ carne vegetat, et non erunt ultra aquæ diluvii ad delendam universam carnem. Arcus in cælo usque hodie quoties videtur, signum nobis divini fœderis quod non sit ultra terra diluvio perdenda in memoriam reducit; sed et futuri iudicii quod per ignem est mundo futurum, si bene consideretur, signum nobis ante oculos præterit. Neque enim frustra cæruleo simul et rubicundo colore resplendet, nisi quia cæruleo colore aquarum quæ præterierunt, rubicundo flammarum quæ venturæ sunt nobis testimonium perhibet. Apte autem arcus cælestis, quem Irim vocant, in signum divinæ propitiationis ponitur, arcus quippe ille resplendere solet in nubibus, et radiis solis quo roscida illustratur obscuritas, grata quodammodo confessione respondere. Sol ergo justitiæ Christus est, nubes ab illo illustratæ sancti, quorum nomina scripta sunt in cælo, et de quibus Psalmista: *Domine, in cælo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes (Psal. xxxv, 6).* Et appropinquante arcu in nubibus memor sit promissionis suæ Dominus, ne perdat terram diluvio, quia per intercessionem sanctorum, qui non de suo, sed de ipso lucere sciunt, propitiabitur fidelibus, cum oculos mentis ad cælestia desideranda sustollunt, ejusque gloriam in præcedentium justorum factis, sive dictis, seu etiam se sopitis, tanquam in ipsius nubibus, agnoscunt, eritque arcus in nubibus, et videbo illum, et recordabor fœderis sempiterni quod factum est inter Deum et inter omnem animam viventem universæ carnis quæ est super terram. Humano more dicitur recordari Deus fœderis sui, visus in nubibus arcu, qui propter merita sanctorum, quibus ipso illustrante gloriosi et cælestes existunt, nostræ fragilitati parcat et miseretur; non autem ipse noviter aliquid recordatur, qui nihil unquam potest oblivisci. Memor enim fuit in sæculum testamenti

^a Al., perisse.

^b Al., immittuntur.

^c Al., hæc.

^d Al., pompis ejus.

^e Al., novæ vitæ confessione.

^f Al., cum obduzero.

^g Al., carnem.

^h Al., ventura.

ⁱ Al., ne se.

sui, sed nobis tunc recordari videtur fœderis quod nobiscum pepigit, cum in tribulatione positus auxilium suæ protectionis impendit; unde bene in psalmo ex persona quorundam afflictorum, quibus tardum videbatur divinæ subsidium^a pietatis, dicitur: *Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopiæ nostræ et tribulationis nostræ (Psal. XLIII, 24)?*

Cæpitque Noe vir agricola exercere terram, et plantavit vineam, etc. Libet sæpe repetere sermonem Domini, quem dixit Judæis: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi, de me enim ille scripsit (Joan. x, 46)*. Nam et in hac lectione Moyses historiam texens Noe ac filiorum ejus, passionem Domini devotionemque credentium in eum populorum, nec non et fidei contradicentium perfidiam figurate denuntiat; Noe quippe terram exercens vineam plantavit, quia Dominus, curam generis humani gerens, Synagogam Judæa in gente constituit; cujus videlicet vineæ et Psalmista meminit dicens: *Vineam^b ex Ægypto transtulisti (Psal. LXXIX, 9)*; et Dominus in Evangelio loquens ad Judæos: *Homo, inquit, plantavit vineam et sepem circumdedit ei (Luc. xx, 9)*, et cætera usque ad finem parabolæ, ubi ait: *Quid ergo faciet Dominus vineæ agricolis illis? Dicunt: Malos male perdet, et vineam locabit aliis agricolis.*

Bibensque vinum inebriatus est, et nudatus in tabernaculo suo. Bibit vinum Dominus cum calicem passionis accepit. Inebriatus est bibendo, cum patiendo pro nobis usque ad mortis extrema pervenit. Nudatus est in tabernaculo suo, cum in populo Judæorum, quem suum fecerat proprium, et in quo jam dudum velut in tabernaculo suo manere consueverat, probra irrisionesque sustinens, ad ultimum crucis patibulum subiit, manifestissime omnibus patefaciens veritatem substantiæ mortalis quam suscipere dignatus est.

Quod cum vidisset Cham pater Chanaam, verenda scilicet patris sui esse nudata, nuntiavit duobus fratribus suis foras. At vero Sem et Japheth pallium imposuerunt humeris suis; et incedentes retrorsum opererunt verenda patris sui, faciesque eorum aversæ erant, et patris virilia non viderunt. Cham qui verenda sui patris^c nudata conspiciens irrisit, populum Judæorum contradicentem atque incredulum designat, qui passionem Domini et Salvatoris nostri magis habere contemptui periturus quam salvandus per eam honorari gaudebat, qui et fratribus suis quæ accidissent patri foras narravit, quia per ipsum manifestatum est et quodammodo publicatum quod erat in prophetia secretum passionis dominicæ sacramentum, quoad secundæ generationis donum pervenimus; unde dicit Apostolus: *Nos autem prædicamus*

^a Al., potestatis.

^b Al., de Ægypto.

^c Al. deest nudata.

^d Al. deest et quod infirmum est Dei fortius est hominibus.

^e Al., nece.

^f Al., nece.

^g Al. deest videlicet

Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam (I Cor. 1, 23). Porro in duobus filiis maximo et minimo illi sunt figurati, de quibus subæquenter addidit: *Ipsis autem vocatis Judæis et gentibus Christum Dei virtutem et Dei sapientiam, quia quod stultum est Dei sapientius est hominibus, et quod infirmum est Dei fortius est hominibus.* Qui unum idemque ambo sacramentum jam præteritæ atque transactæ dominicæ passionis quasi unum pallium a tergo portant, et nudi aem patris neque intuentur, quia in Christi^e necem non consentiunt, et tamen honorant velamento, tanquam scientes unde sint nati, ut essent filii misericordiæ qui fuerant in prima nativitate filii iræ. Medius autem filius, id est, populus Judæorum, qui ideo medius est, quia nec primatum apostolorum tenuit, nec ultimus in gentibus credidit, vidit nuditatem patris, quia consensit in^f necem Christi. Bene autem dicitur de duobus illis quod faciebatur aversis verecunda patris velaverint, velut quibus factum soeleratæ vineæ displicuerit: quæ^g videlicet vinea, id est, gens Judæa, quantum a nobilitate paterna^h degeneraverit, tempore dominicæ passionis mystice signatum est, cum sitiienti in cruce Domino acetum pro vino obtulit; sitiiebat enim ille fidem ac dilectionem gentis ejusdem, sed illa pro suavitate fidei, ac fervore dilectionis, acredine illum odii atque infidelitatis potavit.

Evigilans autem Noe ex vino, cum didicisset quæ fecerat ei filius suus minor, ait: Maledictus Chanaam, servus servorum erit fratribus suis. Evigilans ex vino Noe progeniem ejus a qua irrisus est maledicit; eos vero qui se ut patrem honorare benedictione debita remunerat; et Dominus juxta vocem psalmi (Psal. III, 6) cum dormisset in morte, ac resurgeret immortalis, percussit omnes adversantes sibi sine causa, dentesque peccatorum contrivit; super populum vero suum benedictionem perpetuæ salutis profudit. Non solum autem Chanaam maledictioni, sed etiam servitio fratrum suorum subicitur. Quid est enim aliud hodie gens ipsa, nisi quædamⁱ scriptionaria Christianorum, bajulans legem et prophetas ad testimonium assertionis Ecclesiæ, ut nos honoremus per sacramentum quod^j nuntiat illa per litteram.

Dixitque: Benedictus Dominus Deus Sem; sit Chanaam servus ejus. Diximus in Sem primogenito^k filio Noe primitivam Ecclesiam, quæ ex Israelitico populo collecta est, in Japheth minimo filio electionem gentium quæ secuta est esse designatam; unde et recte dicitur:

Benedictus Dominus Deus Sem. Quanquam enim

^h Al., degenerat.

ⁱ Hæc verba desumpsit Bedæ ex sancto Augustino, lib. XII contra Faustum, cap. 23. Similia habet in Psalmum XL, n. 14, et in Psalmum LVI, n. 9, et alibi passim.

^j Al. deest nuntiat.

^k Al. deest filio.

ait Deus omnium gentium, quodammodo tamen proprio vocabulo et ^a in ipsis jam gentibus dicitur Deus Israel; et unde hoc factum est, nisi ex benedictione Japheth? In populo enim gentium orbem terrarum occupavit Ecclesia. Hoc prorsus ^b prænuntiatur cum dicitur subsequenter.

Dilatet Deus Japheth, et habitet in tabernaculis Sem. In tabernaculis quippe Sem ^c habitat Japheth, quia in fide patriarcharum et prophetarum, in Scripturis propheticis, in sacramentis legalibus spiritualiter intellectis, peregrinatur Ecclesia in terris. Tabernaculis namque in bello vel itinere uti solemus, et in tabernaculis Israelitici populi nos, qui de gentibus ad Christum venimus, habitamus, quia nimirum quando in hujus vitæ via positi cælestem patriam suspiramus, quando contra insidias antiqui hostis, Christo duce atque adjutore, certamus, necesse est ut semper antiquorum patrum dicta pariter et facta et opera in exemplum vitæ et professionis teneamus; quatenus horum auctoritati protecti, certius ac securius ad palmam remunerationis perfecto agone tendamus. Congruit autem profectibus sanctæ Ecclesiæ, quibus orbem implevit totum, etiam nomen Japheth, quod Latitudo dicitur; unde alludens ad nomen ipsum, dicit Noe: *Dilatet Deus Japheth*, id est, ^d latitudinem. Bene ^e autem quod dictum fuerat de Sem repetitur et de Japheth: *Sitque Chanaan servus ejus*, quia nimirum utroque populo credentium Judæi perfidi, quamvis impia mente, salutis præbent obsequium, non solum in eo ^f quod auctoritate sacræ voluminum eos juvant, atque in fide corroborant, verum etiam in illo quod eos, quantum valent, insequuntur, quia videlicet insequendo propter justitiam, alius eos participes æternæ beatitudinis reddunt, nec non et in eo quod offensa sua duritia cæcitatæ majores gratis illos suo Redemptori atque illustratori reddere monent. Cui nimirum populo nomen Chanaan, quod interpretatur Commotio, aptissime convenit. Non enim potest dicere: *Statuit supra petram pedes meos, et direxit gressus meos* (*Psal. xxxix, 3*); sed incertus et fluctuans semper in motu est. Notandum autem etiam juxta sensum litteræ quod non frustra Cham peccante, non ipse, sed filius ejus Chanaan maledicitur, maxime cum non ipse primogenitus Cham, sed ultimus esset filius. Scriptum quippe est: *Filii Cham, Chus, Saba, et Mesraim, et Phuth, et Chanaan.* Prævidebat enim pariter in spiritu quod progenies Chanaan amplius multo quam cætera stirpis filiorum Cham esset peccator, ideoque digna futura quæ vel maledictione periret, vel servitio subacta gerneret; quod Sodomorum maxime qui de genere Chanaan exire vel sce-

lere nefando, vel horrenda ultione, probatum est ostensum, et exterminio, sive servitio, Chanaanæorum, quod, egressa de Ægypto plebe Israelitica, quæ de stirpe Sem descenderat, perpassi sunt. De Chus namque Æthiopes, de Mesraim Ægyptii, de Phuth orti sunt Lybies, quod ipsa earumdem gentium apud Hebræos usque hodie vocabula testantur, de quibus omnino nihil talis flagitii vel vindictæ, quale de Sodomitis et Chanaanæis Scriptura refert.

Dilatavit quoque Deus Japheth, ut habitaret in tabernaculis Sem, et esset Chanaan servus ejus, cum Græci sive Romani, exorti utique de genere Japheth, regna Asiæ, in quibus posteri Sem habitabant, possiderent, et inter alia Chanaanæos quoque sibi tributarios facerent.

^B *Vixit autem Noe post diluvium trecentis quinquaginta annis, et impleti sunt omnes dies ejus nongentorum quinquaginta annorum, et mortuus est.* Sicut sexcenti anni vitæ Noe, quibus exactis arcam intravit, perfectionem designant fidei ac professionis eorum qui gratiæ cœlestis et perpetuæ mercedis Ecclesiæ sacramenta subeunt, ut supra docuimus, sic etiam trecenti et quinquaginta anni quibus post diluvium vixit, magnam eorum perfectionem figurant qui, perceptis vitæ sacramentis, fideliter Domino ad mortem usque deservunt. Diximus enim quod trecenti, quia per tau litteram græce notantur (tau vero in ϵ figura crucis scribitur), illorum aptissime typum gerant, qui nesciunt gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi; unde et Gedeon, Domino jubente simul ac juvante, cum trecentis viris innumerabilem Medianitarum superavit exercitum, docens figurate quod fide dominicæ crucis adversantia nobis et mundi hujus et vitiorum nostrorum essemus bella victuri. Quinquagenarius vero numerus, ^h quia per figuram designet requiem legis Scriptura docet, quæ anno semper quinquagesimo universum Dei populum maximam habere remissionem laborum omnium ac servitiorum libertatem sanxit. Ideoque certi gratia mysterii Noe post diluvium trecentis quinquaginta annis vixit, ut insinuaret nos, accepto baptismi lavacro, labores pro Domino sustinere in spe supernæ quietis ac felicitatis debere. Vixit enim trecentis annis, ut simus in tribulatione patientes; vixit et quinquaginta, ut simus et spe gaudentes. Verum quia septies quinquageni faciunt trecentos quinquaginta, septenarius autem numerus gratiæ sancti Spiritus, quinquagenarius veræ requiei, quæ per eundem Spiritum electis tribuitur, typice congruit. Possumus et ita numeri hujus sacramentum interpretari, quod ille qui post diluvium trecentis quinquaginta annis vivat, qui toto tempore accepti baptismatis, adjutus ⁱ dono

^a Al., ipsis.

^b Al., prænuntiabatur cum diceretur.

^c Al., habitat.

^d Al., latitudine.

^e Al. deest autem.

^f Al., pro auctoritate.

Al., figuram.

^h Al., quia figuram designet.

ⁱ Al., de oleo spiritali, nec forte male.

spirituali, pro æterna in a cœlis requie laborare non cessat; felixque mortem videbit carnis, imo de morte transiet ad vitam, quæ sola vera est vita dicenda,

^a Al., ecclesiis.

^b Al., *Explicit liber secundus. Incipit liber tertius*

A qui cursum vitæ præsentis tali perfectionis summa compleverit. Amen.

^b *Explicit liber secundus in Genesi Bedæ presbyteri.*

Hexameron Bedæ presbyteri. In alio nullus exstat titulus.

LIBER TERTIUS.

hæ generationes a filiorum Noe. Sem, Cham, et Japheth; natiq̄ sunt eis filii post diluuium. Filii Japheth, Gomer, et Magog, et Madai, Javan, et Thubal et Mosoch et Thiras. Series stirpis Noe a minimo ejus filio incipit, et in maximo completur, quæ scripturis sanctis est usitata locutio, mystice significans quod minor populus gentium Christo in carne veniente præferendus esset in fide majori populo Judæorum. Filii autem filiorum Noe qui commemorantur erediuntur singulis singularum gentium progenitores existisse, qui ita inter se orbem diviserunt, ut Sem primogenitus Asiam obtineret, et Cham secundus Africam Japheth ultimus Europam; ita duntaxat ut, quia major est multo Asia terrarum situ quam Europa vel Lybia, progenies Cham et Japheth etiam nonnullam in Asia portionem teneret. De Japheth ergo septem filii nati sunt qui possederunt terram in Asia e ab Aman et Tauro Syriæ d Cœlis et Cylicæ montibus, usque ad fluvium e Tanaim. In Europa vero usque ad Gadira, nomina locis et gentibus relinquentes, ex quibus postea immutata sunt nomina plurima, et cætera permanent ut fuerunt. Sunt autem Gomer Galatæ, Magog Scythiæ, Madai Medi, Javan, Iones, qui et Græci, unde et mare Ionium, Thubal Hiberi, qui et Hispani ab Hiberno flumine hoc vocabulo nuncupati, e quibus Celtiberi, licet quidam Italos suspicentur; Mosoch Cappadoces, unde et urbs apud eos usque hodie f Mazecha dicitur, quæ et Cæsarea ab Augusto Cæsare dicta est. Porro septuaginta Interpretes Capturim Cappadoces arbitrantur, Thiras Thraces, quorum non satis immutatum vocabulum est.

Porro filii Gomer Aschenez et Riphath et Thogorma. Aschenez Sarmatæ quos Græci Riginos vocant. Riphath Paflagones, Thogorma Phryges.

c Filii autem Javan Elisa et Tarcis, Cethim et Dodanim. De Ionibus, id est, Græcis nascuntur Elisæ, qui vocantur Elides, unde, et quinta lingua Græciæ Eolis appellatur, quam illi penten dialecton vocant. Tharses Josephus Cilicæ arbitratur, Thar aspirationis litteram vitiose a posteris in Tar dicens fuisse

^a Al., deest filiorum.

^b Al., Chiras.

^c Al., Ab Amar.

^d Al., Cœles.

^e Al., Fanaum. Al., Tanau.

^f Al., Magica.

^g Al., Niphath.

^h Al., Tarsus.

ⁱ Includa parenthesi desiderantur apud sanctum Hieronymum.

^j Al., Cethii.

corruptam; unde et metropolis eorum civitas ^b Tarsis appellatur, Paulo apostolo gloriosa. ⁱ (Nonnulli Tharsis unde aurum Salomoni deferrebat Indicæ putant esse regionem.) *Cethim* ^j Cethi a quibus usque hodie urbs ^k Cyptotium nominatur. ^l *Dodanim* Rhodii, melius enim legitur Rodanim, sive Rodim, ut septuaginta Interpretes transtulerunt ^m, ⁿ et in libro Hebræorum noninum etiam noster interpretæ posuit. Similitudo enim litterarum *Daleth* et *Res* hunc apud Hebræos sæpe facit errorem, ut alia legatur pro alia. Est autem Rhodus Cycladarum maxima, et in Ionio mari quondam urbs potentissima, navalique certamine gloriosa, et propter tutissimum portum mercatorum omnium receptaculum

Ab his divisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis unusquisque secundum linguam suam et familiam in nationibus suis. Legamus o antiquorum historias, et videbimus omnes pene insulas, et totius orbis littora, terrasque mari vicinas, r a Græcis accolis occupatas, qui, ut supra diximus, ab Aman et Tauro montibus omnia maritima loca usque ad oceanum possidere Britannicum q. Dum vero dicitur unusquisque secundum linguam et familiam in nationibus suis, liquido ostenditur quia juxta opinionem vulgatam singuli qui hic commemorantur filii Noe, vel nepotes filiorum Noe, singulas gentes sive cognationes diversarum fecere linguarum. Nam eadem sententia, enumerata quoque stirpe Cham sive Sem, de varietate generationum linguarumque subinfertur.

Filii autem Cham: Chus, et Mesraim, et Phuth et Chanaam. c Chus hodieque ab Hebræis Æthiopia nuncupatur, Mesraim Ægyptus, Phuth Lybies, a quo et Mauritanicæ fluvius usque in præsens Phuth dicitur, omnisque circa eum regio Phuthensis. Porro Chanaam obtinuit terram quam Judæi deinceps possederunt ejectis Chananæis.

d Filii Chus: Saba, et Hevila, et Sabatha, et Recma et Sabatacha. Saba a quo Sabæi. Virgilius: Solis est, inquit, thurea virga Sabæis. e Centumque Sabæo thure calent ænæ. Hevila a quo Getuli in parte remotioris Africæ eremo cohærentes. Sabatha a quo

^k Al., Cyprocitium. Al., et Ipso citium.

^l Al., Donanim.

^m Hier., Quæst. in Genes.

ⁿ Al. deest suam.

^o Scilicet Varronis de antiquitatibus libros, et Sinii Capitonis, et Græcum Phlegonta, cæterosque eruditos viros, ut habet Hieronymus.

^p Al., Græcis.

^q Hier., Quæst. in Genes.

^r Al., Recina.

^s Adde et alibi, ut apud Hieronymum.

Sabathani, qui nunc Astabari nuncupantur. *Recma* A homo potens; sed ^a quia homo impius contra voluntatem Conditoris vitam duxerit superbam.

vero et *Sabatacha* paulatim antiqua vocalula perdidere; et quæ nunc pro veteribus habeant ^a ignorantur ^b. Attamen ex eo quod in visione Tyri dicit Ezechiel venditores Saba et Recma, sive ut LXX interpretes dixerunt, Regma, ipsi negotiatores tui, videtur etiam ille suam gentem fecisse, et quia jungitur Saba, vicinam provinciæ huic ejus esse regionem.

Filii Saba Recma et ^c Dadan. ^c Illic Saba per *Sin* litteram scribitur, supra vero per *Samech*, a quo diximus appellatos Sabæos. Interpretatur ergo nunc Saba Aralia. Nam in septuagesimo psalmo, ubi nos habemus *Reges Arabum et Saba munera offerent* (*Psal.* LXXI, 10), in Hebræo scriptum est *R. ges Saba et Saba*, primum nomen per *Sin*, secundum per *Samech* ^d (quæ nostræ litteræ similis est). Dadan gens est Æthiopiæ in occidentali plaga ^e.)

Porro Chus genuit Nemrod. Ipse cæpit esse potens in terra, et erat robustus venator coram Domino. Progenie Sem et Japheth in vitæ simplicitatis innocentia ^f permanente, nascitur de stirpe Cham ^g maledictus, qui statim humanæ conversationis novo vivendi genere perverteret, dum singulari potentia elatus, primum venatu viveret; dein, collecto exercitu, insolitam in populos tyrannidem studuit exercere; denique in sequentibus regnum habuisse et civitates maximas ædificasse legitur: quod quia primus ipse fecerit testatur Scriptura, quæ ait: *Ipse cæpit esse potens.* Cæpit enim, quia primus fecit. Potens autem erat in terra, quia, neglectis cælestibus, in quo justis erant potentes, infima quærere, et in his spem ponere didicit.

Ab hoc exiit proverbium: Quasi Nemrod robustus venator coram Domino. Ideo in proverbium versa, quia insolita sæculis ejus facta fuere; quod vero additur *coram Domino*, exaggerandi facinoris causa est, quia videlicet satis temerarium fuerit et superbum, ut coram Domino, qui de cælo prospicit super filios hominum, taliter vivere homo in terra præsumeret; ex quo nimirum proverbio patet quia multi tempore illo fuere qui talia facere metu superni respectus vitabant, quamvis alia Editio habet *quia Nemrod gigans venator contra Dominum.* Ex ambiguo quippe Græco, quod est *enantion*, utrumque potest interpretari. Denique in psalmo ubi canimus *ploremus coram Domino qui fecit nos* (*Psal.* CIV, 6), hoc verbum est *enantion* Cyrium. Hoc et in libro Job, ubi scriptum est, *in furorem eruptisti contra Dominum.* Facilis ergo patet intellectus de gigante, quia robustus fuerit venator brutorum animalium, quasi

Fuit autem principium regni ejus Babylon, et Arach, et ^h Archad, et Chalanne in terra Sennaar. In sequentibus quomodo sit facta Babylon plenius intimatur; sed hic præmittitur quod ibi reticetur, quia civitas illius et turris superbissimæ Nemrod auctorexstitit. Principium autem regni ejus fuit Babylon, quia vel prima civitatum ejus condita vel metropolis regni illius pro sui magnitudine ac decore est habitata.

ⁱ Arach vero ipsa est quæ nunc Edissa, ^k Archad quæ nunc ^l Nisibis, civitas Mesopotamiæ. Chalanne quæ nunc Seleucia, a Seleuco rege, vel certe quæ nunc et ^m Esifon appellatur ⁿ. Quod autem additur in terra Sennaar, ad omnes easdem quatuor videtur pertinere civitates. Sennaar quippe tantæ latitudinis esse campus perhibetur, ^o quæ et ipsam Babylonem, ^p et alias urbes non paucas facillime caperet. Quia vero Babylon cum civitatibus quarum caput est, superbam hujus mundi gloriam, quæ confusioi obnoxia est, designat; Babel enim confusio dicitur, recte conditor ejus ipsum malorum omnium caput diabolium figurate denuntiat; cui etiam Nemrod vocabulum, quod tyrannum, vel profugum, vel transgressorem, sonat, apte congruit. Tyrannus est enim quia contra conditorem rebellans arcem divinitatis ac regnum orbis obtinere contendit. Profugus est, quia de cælo lapsus, et a persistentium in suo statu angelorum societate dejectus, miser nimis exsultat. Transgressor, quia voluntati auctoris obedire contempsit, cui persona quoque venatoris non immerito aptatur;

ponit namque in silva hujus mundi suarum pedicas insidiarum, atque homines sua natura et ingenio mundos ^p quasi cervos et capreas decipiendo venatur ad mortem: contrarius nimirum illis venatoribus, qui animas hominum ob id sua doctrina capere quærunt, ut ad vitam æternam pertrahant: quibus Dominus loquitur: *Venite, inquit, post me, et faciam vos fieri piscatores hominum* (*Matth.* IV, 39); quorum ob id patria Bethsaida, id est Domus venatorum dicta est, quoniam homines erant venaturi ad vitam. Est autem Nemrod filius Chus, quod interpretatur ^q Æthiops, quia nimirum antiquus hostis semper de obscuro perfidorum populo per executionem doctrinæ sive operationis nequam quasi recens nascitur.

A quo et usque hodie manet proverbium, ut dicatur: Quasi Nemrod robustus venator coram Domino. Cum imitantibus diabolium his qui sunt ex parte illius dici ^r possit verissime, quia tales cum animas hominum suo vel verbo vel exemplo venantur ad interi-

^a Al., ignoratur.

^b Hier., Quæst. in Genes.

^c Al., Dadanus. Al., Dodanim.

^d Inclusa parenthesi desiderantur apud Hieronymum.

^e Hier., Quæst. in Genes.

^f Al., permanentibus.

^g Al., maledicta.

^h Al., quasi.

ⁱ Al., Achad.

^j Al., Archad.

^k Al., Achad.

^l Al., Nisibi; al., Nisibius.

^m Al., et Isifon al., Esifon. Lege ut apud Hieronymum κροσισών.

ⁿ Hier., Quæst. in Genes.

^o Al., quo.

^p Al., quos.

^q Al., Æthos.

^r Al., potest

um, antiqui transgressoris ac deceptoris facta sequantur.

De terra illa egressus est Assur, et ædificavit Niniven, et plateas civitatis. De terra illa, de terra Sennaar dicit, de qua Assyriorum pullulavit imperium, qui ex nomine Nini Beli filii Ninum condiderunt urbem magnam, quam Hebræi appellant Niniven. Sane quia tacere videtur Scriptura unde Assur ortus sit, a quo Assyriorum gens nasceretur, sed tantum de qua terra exierit ad construendam Niniven, vel alias quas commemorat civitates dicere, nonnulli Patrum intellexerunt hunc esse Assur filium Sem, de quo in sequentibus legitur. Sed sive idem, sive alius Assur fuerit, constat quia primum in terra regnum Babyloniorum, secundum Assyriorum, quorum metropolis erat Ninive, de eadem terra prodeuntium, fuerit.

At vero Mesraim genuit Ludim, et Anamim, et Laabim^a Nephthum, et Phethusim, et Cheslum; de quibus egressi sunt Philistiim et Capturim. Magis hæc gentium quam hominum singulorum videntur esse vocabula, cum dictum sit manifeste et Cheslum de quibus egressi sunt Philistiim. Nam et cuncta in imdesinunt, quod est proprium numeri pluralis apud Hebræos in genere masculino, sed et interpretata plurali magis numerum quam singularem significant. Sunt autem Laabim Lybies, Philistiim Palæstini, Capturim Cappadoces, ut in libro nominum Hebræorum juxta opinionem Septuaginta interpretum positum invenimus. Cæterarum quæ nunc habeantur ignota sunt nobis gentium vocabula. Possederunt autem terram a Gaza usque ad terminos et fines Ægypti.

Chanaam autem genuit Sidonem primogenitum suum, Ethæum, et Jebussæum, et Amorrhæum, Gergesæum, Eoæum et Arachæum, Sinæum, et Aradium, Samari-ten, et Amathæum. A Sydone primogenito Chanaan urbs in Phœnicie insignis Sidon vocatur, olim terminus Chananæorum ad Aquilonem. Arachæus Arcas condidit, oppidum contra Tripolim in radicibus Libani situm, a quo haud procul alia civitas fuit nomine^b Sini, quæ postea vario eventu bellorum eversa nomen tantummodo loco pristinum reservavit. Aradii sunt qui Aradum insulam possederunt angusto^c fretu a Phœnicis littore separatam: quæ videlicet insula, in vicinia Tyri posita, tuta esse rivitas, et contra se positum oppidum^d Antaradum nabere usque hodie cernitur. Samari, ^e Emissa nobilis Syriæ civitas. Æmath, usque ad^f nostrum tempus, iam ab Assyriis quam ab Hebræis, ita ut apud veteres dicta fuerat appellatur. Hanc Macedones, qui

^a Al., *Nephtum.*

^b Al., *Sini.*

^c Al., *Aradi.*

^d Al., *fretu.*

^e Al., *Antaraaum.*

^f Apud sanctum Hieronymum, *Edessa.*

^g Al., *ipsium tempus.*

^h Hier., *Quæst. in Genes.*

ⁱ Al., *Sela. Pro Sela.*

post Alexandrum in Oriente regnaverunt Æpiphaniam nuncupaverunt, nonnulli Antiochiam ita appellatam putant^h. Revera autem duæ fuere Emath civitates, una Æmath magna, quæ nunc Antiochia nominatur, magna autem ad distinctionem minoris Emath, quæ appellatur Epiphania, in qua a Nabuchodonosor oculi Sedechiæ excæcati sunt.

Factique sunt termini Chanaam venientibus a Sidone Geraram usque Gazam donec ingrediatis Sodomam, et Gomorrhæam, et Adamam, et Seboim usqueⁱ Lesa. Pro Lesa antiqua translatio habet Lice. Ipsa est autem quæ nunc^j Callirhoe dicitur, ubi aquæ calidæ prorumpentes in mare Mortuum defluunt. Sidon ergo erat terminus Chananæorum, ad Aquilonem^k Gerara, ad Meridiem Gaza juxta Ægyptum.

De Sem quoque nati sunt^l patres omnium filiorum Heber fratre Japheth majore. Fratrem Japheth dicit, fratrem vero Cham eum esse reticet, quia quos in fide pietatis unanimes novit, eos jure fratres vocandos intelligit; perfidum vero, quamvis eisdem parentibus natum, a fraternâ justorum societate demonstrat alienum. Videtur autem hac sententia designari quod cum multi de Sem nati filii multos populos procreaverint, illa tamen progenies specialius ejus sit fidem ac pietatem secuta, quæ per Heber ad Abraham ac populum descendit Hebræorum; unde et ipsorum proprie, id est, omnium filiorum Heber pater appellatur. Denique soli in constructione turris, ut Scriptura dicit, labio universæ terræ in domo Heber, qui illa ætate fuit, ut in sequentibus legitur, prima humani generis loquela remansit, quod nomina sequentis ævi hominum Hebræa manifeste probant, illo ut credendum est merito, quia fidem proavi Sem cum sua domo secutus, a conjuratione superbi operis se se immunem servaverit. Neque enim frustra Abraham Hebræus appellari elegit; sed quia hujus Seth vitam imitari noverat, hujus vocabulum et sibi habere cognomen et suis in posterum relinquere voluit.

Filii Sem: Ælam, et Arphaxad, et Lud, et Aram. Hi ab Euphrate fluvio partem^m Asiæ usque ad Indicum oceanum tenent. Est autem Ælam a quo Ælamitæ principes Persidis. De Assur ante jam dictum est, quod Ninom urbem condiderit. Arphaxad a quo Chaldæi. Lud a quo Lydia. Aram a quo Syri, quorum metropolis est Damascus. Nam Hebræo sermone Syria dicitur Aram.

Filii Aram: Hus, et Ul, et Gether, et Mes. Hus Traconytidis et Damasci conditor inter Palæstinæum etⁿ Cœles Syriam tenuit principatum. Ul a quo Armenii. Gether a quo^p Arcannii, sive Carii. Porro

^h Ita legit sanctus Hieronymus, Codices vero nostri varie hoc vocabulum enuntiant. Al., *Callir-Noe*, al., *Callur-Noe*; al., *Calliso hoe.*

^k Al., *Genera.*

^l Al., *patre.*

^m Al., *veros fratres.*

ⁿ Al., *Syriæ.*

^o Al., *Cœlen*; al., *Cœle.*

^p Al. *Arnanii. Al., Acarcannii.*

Nes pro quo Septuaginta interpretes Mosach dixerunt, qui vocantur Meones ^a. »

At vero Arphaxad genuit ^b Sala, de quo ortus est Heber. Ab hoc Heber et Abraham et populus ex eo natus, ut præfati sumus, Hebræus cognominatur.

Natiq̄ sunt Heber filii duo : nomen uni Phaleg, eo quod in diebus ejus divisa sit terra, et nomen fratris ejus Jectan. Divisionem terræ eam dicit, quæ in confusione linguarum facta est. Vocavit ^c filium Phaleg, id est, Divisionem, ut perpetuam in hoc posteris suis memoriam suæ devotionis relinqueret, quia nimirum, divisus ob superbiam linguis perfidorum, ipse merito fidei primitivam generis humani loquelam servaverit.

^d Qui Jectan genuit Helmodad, et Saleph, et Asarmoth, Jare et Adura et Uzal Decha, et Ebal, et Abimael, Saba et Ophir, et Evila, et Jobab. Omnes isti filii Jectan. Harum gentium posteriora nomina Hieronymus se invenire nob̄ potuisse testatur. « Sed usque in præsens, inquit, quia procul a nobis sunt, vel ita vocantur ut primum, vel quæ immutata sunt ignorantur ^e. » Legimus autem supra quia Phison unus de quatuor paradisi fluminibus, quem nostri Gangen vocant, et esse in India non dubitatur, circumeat omnem terram Evilath; quæ videlicet terra ab hoc Evila nomen accepisse videtur. Narrat enim cum Josephus cum fratribus suis a fluvio ^f Cœphere omnem Indiæ regionem quæ vocatur ^g Hieira possedisse, sed et Verba dierum narrant quia servi Salomonis per mare Rubrum ^h abierunt in Ophir, et attulerunt inde aurum, et ligna thina, et gemmas pretiosissimas, quæ esse Indiæ regio, et ab Ophir filio Jectan vocabulum traxisse, credibile est.

Omnes isti filii Jectan. Et facta est Habitatio eorum de Messa ⁱ pergentibus usque Sephar montem orientalem. Diximus supra quia Sem primogenitus Noe credentes ex antiquo Dei populo, Japhet credentes ex gentibus significet; Cham verecundiam patris ^j deridens, et ob hoc maledictus, illam ejusdem populi partem ^k insinuet, quæ, velut in medio remanens, nec prius cum suis contribulibus, nec postmodum voluit cum gentibus fidei socius existere. Horum ergo figuris et loca habitationum aptissime congruunt; filii quippe Heber, qui præminentissimus posterorum Sem ostenditur, habitationem de Messa usque ad montem orientalem qui vocatur Sephar extendisse perhibentur. Messa est autem Indiæ regio quæ interpretata dicitur Elatio, quæ non vituperabilem ac superbam, sed illam magis ^l extollentiam mentis significat ad quam nos hortatur Apostolus

A dicens : Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est, ^m ad dexteram Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram (Colos. III, 1). Mons vero orientalis quis, nisi ille est de quo Isaias dicit. Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob (Isai II, 3)? qui recte mons vocatur, quia omnes ad se ascendentes ab infirmorum appetitu ad cœlestia ⁿ desideranda sustollit. Recte Orientalis mons, quia cunctis ad se confluentibus exitum veræ lucis aperit. Recte etiam Sephar, id est, Liber cognominatur. Ipse enim liber vitæ, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi, in quo electorum omnium nomina conscripta sunt. Facta est ergo habitatio filiorum Jectan, qui interpretatur Parvulus, de Messa, id est, Elatione, ^o pergentibus usque ad montem ^p orientalem qui vocatur Liber, quia sancti quique priorum justorum humilitatem sequentes, de quibus dicitur : Custodiens parvulos Dominus (Ps. cxiV, 6), in principio religiosæ conversationis mentem a terrenis contagiis sublevant, ut ad videndam æterni Solis claritatem ascendere mereantur, et de ipso libro vitæ, ^q qui est Dominus Christus, patefactis æternæ sapientiæ paginis, instrui. Similiter de filiis Japheth quod dicitur, ab his divisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis, nonne manifestissime etiam ipso nomine gentium per orbem Ecclesiam indicat, quæ sicut insulæ fluctibus maris, ita tumidis anarisque sæculi procellis continue pulsantur, nec tamen superantur; et nunc quidem blandiente mundo quasi lenibus ^r labuntur undis, nunc sæviante velut in altum elatis adversitatum fluctibus feriuntur; sed in suæ statu fidei nihilominus invincibiles perdurant? At contra filii Cham principium regni habent in Babylone, id est, Confusione, quæ est in terra Sennaar, id est, fetoris eorum; et hoc in campo, quia neque montem contemplationis, qua superna inquirant, ascendunt reprobi; neque tranquillitatem intellectualium adeunt insularum, per quam labentis sæculi curas altiori animi libertate transcendant; sed in concupiscentiis tantum terrestribus ^s effrenata gaudent petulantia circumferri; quo nimirum principio condignus sequitur finis, dum dicitur, quia facti sunt termini Chanaan venientibus a Sidone Geraram usque Gazam donec ingrediaris Sodomam et Gomorrhham et ^t Adamam et Seboim usque Lesa. Sidon quippe Venatio mœroris dicitur, quia non alia hoc in loco debet intelligi quam ea per quam hostis antiquus animas venatur ad interitum; unde merito Venatio mœroris vocatur, quia omnes quos ceperit,

^a Hier., Quæst. in Genes.

^b Al., Sale.

^c Al., exm filium.

^d Unus Corb. Sceleps qui genuit Jectan.

^e Hier., Quæst. in Genes.

^f Al., Cophere.

^g Al., Ehira; al., Hieric.

^h Al., abierint... et attulerint.

ⁱ Al., pergentium.

^j Al., desigmans.

^k Al., insinuat.

^l Al., extolerantiam.

^m Al., in dexteram.

ⁿ Al., desideria.

^o Al., pergentium.

^p Al., deest orientalem.

^q Al., quæ.

^r Al., lambuntur.

^s Al., effrenati; al., effrenare.

^t Al., Adama.

a-ternis doloribus subjicit : qualem a Nemrod utique gigans, qui Robustus venator contra Dominum appellatur, significat. De Sodoma et Gomorrha et finitimis civitatibus nulli dubium quin sempiterna impiorum tormenta portendant.

Hæ familiæ Noe juxta populos et nationes suas. Ab his divisæ sunt gentes in terra post diluivum. Recenseat diligens lector ex ordine nomina hominum sive populorum qui ex tribus filiis nati esse perhibentur, et ^b inveniuntur numero LXX et unum : XIII videlicet de Japheth, XXI de Cham, XXVI de Sem, ex quibus totidem gentium linguas et nationes mundum implere ^c creduntur, vel potius LXXII, ut clarior fama habet, cum aliquis fuerit eorum de quo postmodum duæ nationes et populi nascerentur; nisi forte duo esse Assur, et duos creasse populos intelligendi sunt: unus ^B qui de terra Sennaar egressus Ninivem ædificavit, et alter filius Sem; et sic numerus LXX duarum nationum adimpleatur. Neque abs re videtur quod Dominus ideo LXXII ad prædicandum discipulos miserit, quod tot essent gentes et linguæ, quibus verbum prædicationis erat committendum, ut sicut prius duodecim apostolos elegit propter totidem tribus Israel ad fidem vocandas; ita postmodum septuaginta duos designaret doctores ad insinuandam gentium universarum salvationem, quæ eodem essent numero comprehensæ.

Erat autem terra labii unius et sermonum eorumdem. Quia præoccupando dixerat filios Noe terram secundum cognationes et linguas et regiones in gentibus suis divisisse, redit ostendere quomodo fuerint homines ab invicem disjuncti: ubi certissime claret quia ^C genus humanum quandiu Conditori suo debita humilitate servivit, etiam sibimetipsi pacifica charitate concordavit. At ubi contra Auctorem cervicem superbiens erexit, mox juste punitum, nec ^d ad seipsum pacem habere potuit. Quanta autem hominum esse felicitas posset etiam paradisi dejectorum, si vel tunc Creatori suo servire humiliter vellent, testatur gratia ejusdem Domini Conditoris ac Redemptoris nostri, qui discipulis sibi fideliter adhærentibus inisso de super Spiritu omnium notitiam tribuit linguarum; unde mira immutatione dexteræ Excelsi factum est ut sicut hic linguis ob superbiam divisæ gentes sunt ab invicem toto orbe dispersæ, ita illic, ob meritum humilitatis, adunata diversitate linguarum, collecti ^D ex omni natione quæ sub cælo est populi una et non dispari confessione ac fide laudes et magnalia Dei resonarent; meritoque hæc civitas, in qua linguæ divisæ ac gentes sunt dispersæ, Babylon, id est Confusio; illa dicitur Jerusalem, id est, Visio pacis, in qua, adunatis in Dei laudem loquelis universarum gentium, est facta concordia. Sed hæc postmodum latius. Interim textum litteræ videamus

Cumque proficiscerentur de Oriente, invenerunt camoum in terra Sennaar, et habitaverunt in eo. Apparet ex his verbis quia verum etiam primi homines pla-

gam Orientis tenuerunt; ideoque hanc caput esse orbis computandam, non solum quia lux siderum inde exoritur, verum etiam quia hanc primo genus incoluit humanum.

Dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres et coquamus eos igni, habueruntque lateres pro saxis, et bitumen pro cæmento. Forte ideo lateribus pro saxis et bitumine utebantur pro cæmento, quia illis in regionibus copia lapidum, unde tantum opus completeretur, deerat; vel quia murum lateritium periculo ignium fortius obistere noverant. Fit autem bitumen de arboribus, sit et de terra, sive aquis; unde scriptum est in sequentibus de terra Sodomorum. *Vallis autem silvestris habebat puteos multos bituminis; et mare Mortuum Græce lacus a Asfalti, id est bituminis appellatur; eo quod bitumen supernatans solet in illo colligi, quo magis videtur muros Babylonis fuisse compactos.*

Et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem et turrem, cujus culmen ascendat ad cælum, et celebremus nomen nostrum antequam dividamur in universas terras. Quod ait *cujus culmen*, non civitatis, sed turris significat, id est, arcis quam in editiore loco altiore cæteris mœnibus facere disponebant. Mirandum sane quia intentione et culmen suæ turris ad cælum usque attollere disponant, et se nihilominus in universas terras dividendos esse perhibeant; nisi forte ita se per orbem dividere vanissima ac superbissima mente cogitabant, ut si forte delectaret pertæsos terrenæ habitationis, vel certe si aquæ diluvii rursus terris ingruerent, per hanc superiora aeris sive cæli spatia peterent.

Descendit autem Dominus, ut videret civitatem et turrem quam ædificabant filii Adam. Pro filiis Adam vetus translatio habet filios hominum, hoc est non filii Dei, sed hi qui secundum hominem viventes mererentur audire a Domino: *Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes; vos autem sicut homines murietimini* (Psal. LXXXI, 6). Non autem loco movetur Deus qui semper est ubique totus; sed descendere dicitur, cum aliquid facit in terra quod, præter usitatum naturæ cursum mirabiliter factum, præsentiam ejus quodammodo ostendit; nec videndo discit ad tempus, qui nunquam potest aliquid ignorare; sed ad tempus videre et cognoscere dicitur, quod videri et ^f cognosci facit. Non sic ergo videbatur illa civitas quomodo eam Deus videri fecit, quando sibi quantum displiceret ostendit; quamvis possit intelligi Deus ad illam civitatem descendisse, quia descenderant angeli ejus, in quibus habitat, ut quod adjunctum est: *Et dixit: Ecce unus populus et unus labium omnibus, et cætera, ac deinde additum: Venite igitur, descendamus, et confundamus ibi linguam eorum, recapitulatio sit, demonstrans quemadmodum factum sit quod dictum fuerat, descendit Dominus; si enim jam descenderat, quid sibi vult venite descendamus, quod intelligitur*

^a Al., Nembrot.

^b Al., et inveniet; al., inveniatur.

^c Al., dicuntur.

^d Al., a seipso.

^e Al., asfaltu.

^f Al., cognoscere.

angelis dictum, nisi quia per angelos descenderat, qui in angelis descendentes erant?

Ece, inquit, unus populus et unum labium omnibus; cœperuntque hoc facere, nec desistent a cogitationibus suis donec eas opere compleant. Multa est distantia peccandi inter eos qui ita Dei mandata continent, ut aliquos inter se ^a iusti æmulatores et cultores habeant; et inter eos qui omnes unanimo consensu mandatis cœlestibus contradicunt. Multa item distantia inter eos qui ita peccant, verbi gratia tempore adolescentiæ, ut postmodum, succedente senecta, poenitentiam admissorum agere disponant, et inter eos qui in malis quæ faciunt nullum correctionis propositum gerunt. Ut ergo monstretur hoc in loco unanimitas peccantium, dicit invisibilis arbiter: *Ece unus populus et unum labium omnibus;* et ^b propositum non poenitendi adjungit: *Cœperuntque hoc facere, nec desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleant;* quibus apte congruit principium psalmi tertii decimi, in quo dictum est: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus (Psal. xiii, 1),* id est, ^c Nemrod artifex operis nefandi; ac deinceps de opificibus perditæ civitatis: *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt (Ibid.).* Hæc autem de quibus loquimur verba interius Judex ministris virtutibus incomprehensibili ^d nobis ordine loquitur: cujus loqui ad eos est eorum cordibus occulta sua invisibilia ostendere, ut quidquid agere debeant in ipsa contemplatione veritatis legant; quasi enim audientibus dicitur, quod videtibus inspiratur; unde cum eorum cordibus Deus contra humanam superbiam animadversionem ultionis infunderet, dicit:

Venite, descendamus, et confundamus ibi linguam eorum. Dicitur eis qui aderant *Venite,* quia nimirum hoc ipsum nunquam a divina contemplatione decrescere, in divina contemplatione semper accrescere est; et nunquam corde recedere quasi quodam stabili motu est semper venire. Quibus et dicit: *Descendamus et confundamus ibi linguam eorum.* Ascendunt angeli in eo quod Creatorem conspiciunt, descendunt angeli in eo quod creaturam sese illicitis erigentem examine ^e distinctionis premunt. Dicere ergo est descendamus et confundamus linguas eorum, in se ipso eis hoc quod recte legatur ostendere, et per viam internæ visionis eorum mentibus exhibenda judicium occultis motibus inspirare. Et bene non ait: *Venite, et descendentes confundite;* sed *confundamus ibi linguam eorum,* ostendens ita se operari per ministros suos, ut sint etiam ipsi cooperatores Dei, sicut Apostolus dicit: *Dei enim sumus ^f cooperarii.*

Confundamus, inquit, ibi linguam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui. Merito malus pu-

nitur affectus, etiam cui non succedit effectus; quoniam vero dominatio imperantis in lingua est, ibi est damnata superbia, ut non intelligeretur jubens homini, qui noluit intelligere ut obediret Deo jubenti.

Atque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras, et cessaverunt ædificare civitatem; et idcirco vocatum est nomen ejus Babel, quia ibi confusum est labium universæ terræ. Merito confusum est labium in dispersionem, quia male conjuraverat in locutionem nefariam: ablata est potestas linguæ superbis principibus, ne in contemptum Dei subditos possent quæ cœperant ^h mala docere, sicque judicium divinæ severitatis in adiutorium humanæ versum est utilitatis, ut tacendo cessarent ab opere, cui perverse loquendo congregati insistebant: ac sic descendente ac vidente Domino civitatem elationis, Babylonem, hoc est confusionem appellari contigit: cui contrarium satis civitas veritatis sicut nomen, ita habet et statum; dicitur enim Hierusalem, id est, Visio pacis, in qua cœtum fidelium atque humilium spiritu Dominus videns, misit gratiam Spiritus sancti, qui eis scientiam omnium tribueret linguarum, quibus imbuti, omnes qui in diversis erant linguis populos ad constructionem ejusdem sanctæ civitatis, id est, Ecclesiæ Christi, unanimam convocarent; quique humiliter ⁱ auditum veritati apposuerant, sublimiter ora ad prædicandam toto orbi scientiam veritatis aperirent. Notandum autem quod Scriptura dicit quidem, dispersis per orbem structioribus, cessatum ab ædificatione civitatis; non tamen dicit ab inhabitatione ejus fuisse cessatum: unde colligendum videtur, aliis inde descendentes, et a structura cessantibus, ^j Nemrod operis auctorem cum sua domo ibidem ac familia remansisse, donec progenito ex sua stirpe pro majore et in hac potentius regnare ^k et alias regno suo posset addere civitates. Neque enim, ni fallor, aliter intelligi sinit quod supra dictum de illo est: *Fuit autem principum regni ejus Babylon, et Arach, et ^l Achad, et Chalanne in terra Sennaar:* quamvis eandem urbem Babyloniam postea Ninus vel Semiramis conjux illius majorem ex tempore et augustiorem reddidisse ferantur; unde est illud poetæ ^m quod ⁿ dicitur olim

Coctilibus muris ciuixisse Semiramis urbem;

et præcipue Nabuchodonosor de spoliis Hierosolymorum ejus ornamenta accumulans: unde ipse superbiens dixit: *Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificavi in domum regni, in robore fortitudinis meæ, et in gloria decoris mei?* de cujus magnitudine ac decore Hieronymus ^o ita narrat: *«Babylonem fuisse potentissimam, et in campestribus per quadrum sitam, ab angulo usque ad angulum muri xvi millia tenuisse»*

^a Al., justos.

^b Al., ut propositum non poenitendi adjungat.

^c Al., Nembrot.

^d Al., deest nobis.

^e Al., distinctionis.

^f Al., cooperatores.

^g Al., dispersione.

^h Al., male.

ⁱ Al., ad auditum veritatis.

^j Al., Nembrot.

^k Al., et alia regno suo posset addere regna.

^l Al., Acudh.

^m Ovid., lib. iv Metam.

ⁿ Al., quam.

^o In cap. xiv Isaia.

passuum ^a id est, simul per circuitum ^b LXIII refert A et in una omnes compage charitatis ac fidei emmedea Deum ac Dominum conlaudarent

Herodotus (*Lib. 1*), et multi alii qui Græcas historias conscripserunt. Arx autem, id est, capitolium illius orbis est turris quæ post diluivum ædificata, quatuor millia passuum tenere dicitur. Orosius in suis historiis (*Lib. 1, cap. 6*) ejusdem ita meminit: Hæc campi planitie undique conspicua, natura loci ^c lætissima, castrorum facie mœnibus paribus per quadrum disposita, murorum ejus, vix credibili relato, firmitas et magnitudo, id est, latitudine cubitorum quinquaginta, alti tudine quater tanta: cæterum ambitus ejus quadringentis LXXX stadiis ^d circumvenit, murus coctili latere atque interfuso bitumine compactus, fossa extrinsecus late patens, vice annis circumfluit. A fronte murorum centum portæ æræ: ipsa autem latitudo in consummatione pinnarum ^e ex utroque latere habitaculis defensorum, atque dispositis media intercapedine ^f sui quadrigas capit. Domus intrinsecus quater germinæ habitationis minaci proceritate ^g mirabiles. Quia vero juxta spiralem sensum Babylon est diaboli civitas, hoc est reproba hominum multitudo universa, structores Babylonie qui sunt nisi magistri errorum, qui vel contrarium veritati cultum divinitatis introducunt, vel agnitam fidem veritatis malis actibus sive verbis impugnant?

Erat autem omnis terra labii unus et sermonum eorumdem, quoad homines in Oriente permanserunt: at ubi ab Oriente pedes moverunt, mox propter verba sive opera superbæ, et ab invicem disjuncti, et a suo sunt Creatore longius expulsi. Orientis plaga unde mundus ortu siderum lumen accipere solet, ipsum recte significat qui ait: *Ego sum lux mundi; qui sequitur me, non ^h ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ* (*Joan. viii, 12*): in quo quoad manent homines, unius sunt labii et vocis ejusdem: quia nimirum una est confessio fidei, eadem castitas actionis, communis charitas et spes æternorum: quia omnes qui in Christo perseverant, inlustrantur. At qui a contemplatione veræ lucis recedunt, nec cum Domino pacem habere, nec ad se invicem possunt: quia non sicut una fidei, ita etiam una eademque infidelitatis est norma; sed unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus, in quo electorum salus est: multi autem Domini reproborum, diversi anfractus perfidie, diversa ⁱ pollutionum volutabra, diversi sunt dii gentium, quibus ad unum damnationis interitum omnes miseri pertrahuntur: quod bene utriusque illius civitatis figura ^j significavit, cum, divisus in Babylonia linguis, nemo vocem proximi sui posset agnoscere. Porro in Hierusalem sociatis per gratiam Spiritus sancti linguis, fideles etiam exterorum omnium qui advenerant vocem intelligerent

et in una omnes compage charitatis ac fidei emmedea Deum ac Dominum conlaudarent

Profecti de Oriente invenerunt campum in quo habitarent, quia recedentes a luce justitiæ reprobi, latas sæculi vias sibi metipsi, in quibus fluxa mente manerent, invenerunt; et hoc in fetore vitiorum carmilium. Sennaar namque, ut diximus, Fetor eorum interpretatur: Et quid per terram Sennaar, nisi putrida ^k concupiscentia carnalis socordie exprimitur, in qua quicumque habitare, id est, secum et fixa intentione perdurare non devitant, mox augete nequitia, etiam proximos ad injuriam Conditoris atque opera nefanda provocant. Sequitur enim quia dixit alter ad proximum suum: *Venite, faciamus nobis lateres, et coquamus eos igni*. Accendunt ergo se alterutrum ad lateres faciendos, quibus civitatem ^l Nemrod in campo Sennaar condant; quia nimirum omnis impiorum multitudo lutulentus, sordidis ac terrenis operibus diabolo servit, et ei civitatem non aliam quam seipsum male vivendo ædificat: at contra civitas Hierusalem, in qua David et Salomon, manu fortis scilicet et pacificus regnat, non de latere, sed de lapide: non in campo, sed in monte construitur, dicente ad eum rege ipsius: *Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, et fundabo te in saphyris* (*Isa. liv, 11*). et de qua Propheta: *Mons Sion, latera Aquilonis civitas regis magni* (*Psal. lxxvii, 3*): quia videlicet civitas diaboli profugi utique transgressores et tyranni, quod Nemrod vocabulum sonat, hoc est universa reproborum multitudo, per fluxam corruptionem vitæ præsentis vagabunda oberrat. Ecclesia autem civitas nimirum Christi, de vivis ædificatur lapidibus, hoc est animabus fide atque operatione robustis, qualibus sapiens ejus architectus cum de rege illius loqueretur aiebat: *Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobis, a Deo autem electum, et honorificatum; et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini* (*I Petr. ii, 4*): neque hoc in campo Sennaar, sed in monte sancto Domini: quia non se in infirmis carnalium rerum voluptatibus relaxare, sed ad superna potius desideria electi stringere atque exaltare contendunt: unde dicunt quia *conversatio nostra in cælis est* (*Phil. iii, 20*).

Quod autem lutum in lateres formant, quæ æquis per quadrum lateribus fieri solent, unde et nomen accipiunt, compositionem et ornatum eloquentiæ sæcularis ostendit, per quam civitas superba diaboli, sive in philosophia fallaci, seu in hæretica verusitia, multum ad tempus videtur erigi; sed in examine districti judicis quam sit damnabilis et confusione digna patebit.

^a Al. in edit. Hieron., id est, simul per circuitum quadraginta octoginta stadia. Verum in pervetusto Cod. ms. Majoris monasterii ante annos 809 scripto legitur, id est, simul per circuitum sexaginta quatuor.

^b Al., LIII, sed lege LXIV.

^c Al., latissima.

^d Al., circumit.

^e Al., utroque.

^f Al., citas quadrigas; al., sui citas quadrigas.

^g Al., mirabilis.

^h Al., ambulabit.

ⁱ Al., pollutione.

^j Al., significat; al., signavit.

^k Al., concupiscentiæ carnalis socordia, al., concupiscentiæ carnalis exordia.

^l Al., Nembrod.

Cogitant lateres quos fecerant igni. Videlicet illo A de quo dictum est omnes adulterantes velut clibanus corda eorum (*Use. vii, 4*), et de quo Isaias : *Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis ambulate in lumine ignis vestri et in flammis quas succendistis (Isa. I, 41)*. Ignis quippe iste amor est vitiorum et cupido favoris humani, quo nimirum igne inventa semel dogmata falsitatis stu'ti deceptorum magistri confirmare et in tantum obdurare satagunt, ne ullo veritatis ac doctrinæ cœlestis possint certamine superari : sed nihilominus vincente militia veritatis, ut Scriptura ait, *cecidit, cecidit Babylon magna (Apoc. xviii, 2)*, ^a duplici nimirum casu, et in præsentī dejecta per manifestationem veritatis, et in futuro damanda per sententiam ultimæ severitatis. Hujusmodi civitates quondam in Ægypto plebs Israelitica de luto et latere faciebat, quia et ipsa necdum legis auditu erudita, vitiis atque erroribus serviebat, et eorum quoque figuram in suis operibus exprimebat, qui obscuris adhuc immundorum spirituum, quibus deus adhuc Ægyptiorum imperiis mancipati, nullam adquirendæ patriæ cœlestis fidem spemve habere didicerant ; ideoque mundi hujus solum inlecebris ad hæerere ac subdi noverunt. Bitumen vero quo structores Babylonix utebantur pro cæmento, quod de terra vel puteis assumebatur, intentionem nimirum terrestre et infimæ voluptatis ostendit, qua homines hujus sæculi cuncta sua opera ^b muniunt, ut pote qui nulla superuorum bonorum spe sive cognitione se ad appetenda ea quæ in cœlis sunt gaudia suspendat, et propterea omne quod agunt temporalis oblectationis sive favoris gratia gerunt : cui contra bene templum Domini cæmentarii fecisse leguntur : cæmentum quippe de lapidibus incensis atque in cinerem versis conficitur, quibus ex igne agitur, ut qui prius singuli ^c viritum firmi ac fortes exstiterant, postmodum cum additamento candoris emolliti, et sibi ad invicem infusa aqua melius connecti sunt, et positos in muro lapides possint alios connectere, ipsi quoque non multo post recipientes melius firmitatem, quam paramper amisisse videbantur. Qui ergo in cæmento, nisi hi debent accipi, qui sedulo tribulationum temporalium fornace decocti, prius in seipsis omnem vitiorum obscuritatem virtutum candore mutarunt, dicentes suo Creatori : *Lavabis me et super nivem dealabor (Psal. I, 9)*; deinde etiam proximos ^d suis exhortationibus sive exemplis candificare atque ^e copula dilectionis alterutrum neclere student ? de quibus recte dicatur : *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (Math. v, 9)* : qui quo magis tribulationum flamma humiliati mollescunt, eo fortiores ad confirmanda et continenda in tribulationibus proximorum corda existant. Quod etiam templum de lapide albo construitur, dicente David ad Salomonem cum ei im-

pensas daret, ac mensuras templi faciendi ostenderet : *sed et marmor Parium abundantissime præparavit (I Par. xxix, 2)* : quia nimirum Ecclesia Christi de fortibus fide et actione fulgidis animabus colligitur electorum. Marmor quippe iusulæ ^f Parix validæ virtutis et candidi constat esse coloris ; sed hujus materiæ structores Babylonix copiam, sive curam non habentes, bitumine puteorum suos lateres conglutinant : quia candorem innocentix, robur fidei, concordiam fraternitatis, disputationum argumentis munire conantur.

Venite, inquit, faciamus nobis civitatem et turrem, cujus culmen ascendat ad cælum. Faciunt sibi civitatem mali doctores, cum relicta civitate cœlesti, cujus artifex et conditor Deus est, id est, sancta B Ecclesia, propria sibi conventicula colligunt. Faciunt sibi civitatem omnes reprobi, cum neglecto præsidio præceptorum Dei, sensus ac desideria sui cordis in agendis sive loquendis, quæ ^g ipsos libet sequuntur. Ædificant civitatem Babyloniam, cum opera confusione digna faciunt : Faciunt et turrem cujus culmen ascendat in cælum, cum etiam in sui Conditoris injuriam impias exerunt linguas, cum juxta Psalmistæ vocem, iniquitatem in ^h Excelsum loquuntur, cum ponunt in cælum os suum ; quod gentiles faciunt, multos deos colendo, hæretici fidem unius Dei erroribus polluendo, Judæi Filium Dei Christum negando, falsi catholici fidem malis operibus sive schismatibus rectam profanando : quibus omnibus convenit illud Psalmistæ ad Dominum : C *Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper (Psal. lxxii, 23)*, ad te, id est, in memoriam tui justī examinis. Ascendente autem superbia pravorum quasi culmine turris nefandæ ad cælum, æquum est ut Conditor cœli descendens destruat unanimes cepta malignorum, et hoc eis primum beneficii conferat, non valentes implere manus eorum quod cœperant, gravius in æternum damnentur ; deinde ut etiam inter se scissa noxia conspiratione dissidentes, minus bonis noceant. Hoc autem semel fecit per se ipsum descendens de cœlo Dominus : hoc quotidie per prædicatores suos in Ecclesia facit : ⁱ confundit enim linguas superbientium Judæorum, qui contra gratam Evangelii, quam prædicabat, unanimo omnes consensu et quasi omnes uno labio rebellant ; eosque D ab impiis conatibus retardans, totum dispersit in orbem. Præcipitat et dividit per doctores catholicos linguas hæreticorum, et eos ab invicem dissocians, ne contra Ecclesiam suam portas inferi erigere possint, prohibet. Nulla est enim hæresis, quæ non ab aliis hæreticis impugnetur ; nulla philosophiæ sæcularis secta ; quæ ab aliis æque stultæ philosophiæ sectis mendacii redarguatur ; sicque fit ut dum inter se alterutrum confusas habent linguas reprobi, ita

^a Al., duplicium.

^b Al., muniuntur.

^c Al., viri tam firmi.

^d Al., suos.

^e Al., in copula.

^f Al., Parii.

^g Al., ipsis.

^h Al., excelsio.

ⁱ Al., confundit.

ut nemo vocem proximi sui idem sapiendo cognoscat, et sibi nomen Babylonice, id est confusionis congruere probent, et visionem pacis in qua Ecclesia gloriatur, minus lædant. Constat enim quia quanto nequam doctores sive operarii mali ab invicem dissidente animo secernuntur, tanto magis Ecclesie colligendæ spatium tribuunt.

Hæ generationes Sem. Sem centum erat annorum quando genuit Arfaxat biennio post diluvium. Destructa fabrica Babylonice, festinat Scriptura, enumeratis generationibus secundæ mundi ætatis (prima enim usque ad Noe ac diluvium cuncurrerat) pervenire ad Abraham patriarcham tertie ætatis, imo omnium gentium; per cujus fidem et obedientiam nova denuo civitatis sanctæ fundamenta jacerentur, et in cujus semine dispersio gentium ad unam confessionem ac fidem divini cultus rediret. Quod vero numerus centenarius, qui de sinistra transfertur in dexteram, magnam perfectionem sive bonæ actionis seu spei aut vitæ cœlestis solet insinuare; apte Sem filius benedictionis centesimo vitæ anno genuit filium, cujus stirps ab Heber atque ad Abraham perveniret; qui et ipse Abraham ejusdem gratia sacramenti centesimo suæ ætatis anno genuit Isaac filium promissionis, in cujus exemplum nos filii promissionis facti, quasi ad dexteram judicis nostri interim perspeni positi, per bona opera benedictionem vitæ cœlestis exspectamus: nam duo filii, quos ante centesimum annum Sem genuit, Ælam et Assur, ut supra lectum est, extra semen^a sanctum positi, et quasi in læva adhuc manu retenti, terrenæ adhuc potius civitatis, id est, mundi hujus, ex se cives creaverunt. Unus quippe Ælamitarum id est, Persarum, alter progenitor Assyriorum existit. Sed magna nobis secundum litteram quæstio nascitur quomodo Sem biennio post diluvium centum esse annorum dicatur, cum supra quingentesimo anno Noe natus asseritur, et sexcentesimo ejusdem Noe anno diluvium venisse legitur. Si enim quingentesimo anno sui patris natus est, utique eo sexcentos annos habente quando diluvium venit, ipse centenarius fuit, ideoque biennio post diluvium duos et centum habebat annos ætatis. Ut ergo numerus temporum sibi in se non repugnet, intelligendum est aut Noe duo plus quam quingentos habuisse annos quando natus est Sem, aut duo minus ad sexcentos quando venit diluvium, aut Sem habuisse centum et duos quando natus est Arfaxat. Solet enim sic loqui Scriptura nonnunquam, ut etsi modicum supersit vel desit, plenarium tamen et perfectum in compute numerum sonet. Videtur^b autem verisimillimum, ut mea fert suspicio, quia cum natus esset Sem, duos super quingentos annos habuerit Noe: neque enim falsum dixit Scriptura, quod quingentos annos habuerit, etiamsi quingentos et duos habuit: quia nimirum minor numerus intra majorem continetur. Nam et ipsa Scriptura multum libere se locutam eo

A loci significavit, cum diceret Noe quingentos habentem annos genuisse filios tres, Sem, Cham, et Japhet; cum nulli sit dubium quod uno eodemque anno unus vir de una conjuge tres filios generare non possit: quod ideo forte sacræ scriptor historiae diligentius hoc loco curavit explicare, dicendo Sem biennio post diluvium centum fuisse annorum, quia se meminit annum nativitatis ejus quasi negligentius adnotasse.

Vixitque Sem postquam genuit Arfaxat quingentos annos, et genuit filios et filias. Nusquam in tota hac serie generationum additur, sicut in ea quæ diluvium præcessit ætate, et mortuus est; quia nemo erat in tota hac complexione nascentium, de quo a cæteris excepto dici posset, sicut ibi de Enoch *ambulavitque cum Deo, et non apparuit, quia tulit eum Deus* (Gen. v, 24).

Porro Arfaxat vixit triginta quinque annos et genuit Sale. In hoc loco Septuaginta Interpretes unam generationem plus quam Hæbraica veritas posuere, dicentes quod Arfaxat cum esset annorum centum triginta quinque genuit Cainan: qui cum centum triginta annorum fuerit, genuit ipse Sale: quorum translationem evangelista Lucas hoc in loco videtur esse secutus. Verum chronographi Græcorum hæc comperta distantia, generationum quidem seriem ad auctoritatem Hæbraicam, ablato Cainan, emendarunt: nec tamen numerum annorum in generationibus, quas cum Hæbræis Codicibus habuere communes, ad eorum auctoritatem emendare curarunt: sed propriam secuti auctoritatem, dederunt huic ætati quæ a diluvio tendit ad Abraham annorum summam; minorem quidem LXX Translatorum editione annis centum triginta, sed Hæbraica veritate annis sexcentis et quinquaginta majorem.

Sale quoque vixit triginta annis, et genuit Heber. Septuaginta interpretes habent centum triginta.

Vixit autem Heber triginta quatuor annis, et genuit Faleg. Septuaginta interpretes habent centum triginta quatuor.

Vixit vero Faleg triginta annis et genuit Reu. Septuaginta interpretes habent centum triginta.

Vixit autem Reu triginta duobus annis, et genuit Sarug. Septuaginta interpretes habent centum triginta duos.

Vixit vero Sarug triginta annis, et genuit Nachor. Septuaginta interpretes habent centum triginta.

Vixit autem Nachor xxviii annis, et genuit Thare. Septuaginta interpretes habent lxxviii.

Vixitque Thare septuaginta annis, et genuit Abram et Nachor et Aran. Septuaginta interpretes in hac sola generatione nihil a veritate differunt Hæbraica. Et huc usque secunda mundi ætas pertingit, habens juxta Hæbraicam veritatem annos cxcii, juxta Septuaginta interpretes mille septuaginta duos, juxta vero statuta chronographorum dcccclxii. Ita autem dicitur Thare cum annis septuaginta vixisset genuisse

^a Al., sancti.

^b Al., ad verisimillimum.

Abram et Nachor et Aran, sicut ante diluuium Noe tres filios, cum esset annorum quingentorum, genuisse narratur; cum unus vir de una conjugē uno anno tres filios ^a generasse non posset. Intelligitur enim, quia septuaginta annorum cum esset, genuit Abram, qui nunc Abraham, ac deinde fratres ejus tempore sequente; sed minus curavit Scriptura natiuitatis eorum tempus exprimere, cum sola adnotatio temporis quo natus est ^b Abraham ad ^c significandam ætatis illius ^d exprimeret et sufficere posset.

Hæ sunt generationes Thare. Thare genuit Abram et Nachor et Aran. Una Thare domus erat, de quo natus est ^e Abraham, in qua unius veri Dei cultus; et, quantum credibile est, in qua jam sola etiam Hebræa lingua remanserat, cum et ipse sicut jam manifestior Dei populus in Ægypto, ita in Mesopotamia seruire diis alienis, Jesu Nave narrante, referatur; cæteris ex progenie illius Heber in linguas paulatim alias et in nationes alias defluentibus proinde sicut per aquarum diluuium una domus Noe remanserat ad reparandum genus humanum, sic in diluuium multarum superstitionum per uniuersum mundum una remanserat domus Thare, in qua custodita est plantatio ciuitatis Dei. Denique sicut illic enumeratis supra generationibus usque ad Noe simul cum annorum numeris, et exposita diluuii causa, priusquam Deus inciperet de arca fabricanda loqui ad Noe, dicitur *hæ generationes Noe*: ita et hic enumeratis generationibus a Sem filio Noe usque ad ^f Abraham, deinde insignis articulus similiter ponitur, ut dicatur *hæ generationes Thare. Thare genuit Abram et Nachor et Aran.* Si quidem ibi secundæ mundi ætatis, hic tertie patriarcha nascebatur.

Porro Aran genuit Loth, mortuusque est Aran ante Thare patrem suum in terra natiuitatis suæ, in Ur Chaldæorum. Quod dicit ante Thare et præsentiam potest et tempus designare; tempus videlicet, quia ante moreretur quam pater suus; præsentiam vero, quia et coram illo, id est, præsentē illo, vita excederet. Denique quidam Codices habent quia *mortuus est ante conspectum Thare patris sui.* Quod vero dicitur in *Ur Chaldæorum*, nomen videtur esse loci, in quo sepultus est; cujus hodie, sicut Josephus refert ^g, tumultus ostenditur: ex quo videtur magnæ alicujus excellentiæ vel dignitatis idem Aran exstitisse. Quia ^D vero apud Hebræos, Ur dicitur ignis, ^h narrant quod igni Chaldæorum consumptus sit: quia videlicet Deum verum cum Abraham majore suo fratre cognoscens, ignem quem illi adorabant, adorare ipse respuerit; ideoque ambobus in ignem missis a Chaldæis, ipse flammis assumptus; Abraham vero sublimioris fidei merito sit liberatus a Domino: unde in sequentiis ad eum loquitur: *Ego Dominus, qui eduxi te de igne*

Chaldæorum; et hujus gratia dissensionis Abraham quamvis ignem euerit, apud Chaldæos tamen habitare nequiverit; sed cum sua cognatione sit a parente aliam translatus in terram: quibus concordant verba Achior ducis omnium Moabitærum et Ammonitarum, qui quasi vir inclytus, quæ in vicina et cognata sibi gente, imo de qua ipse ortus est, facta fuerant ignorare non potuit: ait enim loquens de populo Israel ad Holofernem principem militiæ Assyriorum: *Populus iste ex progenie Chaldæorum est: hic primum habitauit in Mesopotamia, quoniam noluerunt sequi Deos patrum suorum qui erant in terra Chaldæorum. Deserentes ⁱ itaque ceremonias patrum suorum, quæ in multitudine deorum erant, unum Deum cæli coluerunt, qui et præcepit eis ut exirent inde, et habitarent in Haram (Judith v, 6).*

Duxerunt autem Abram et Nachor uxores. Nomen uxoris Abram Sarai, et nomen uxoris Nachor Melcha, filia Aran patris Melchæ et patris Jeschæ. Dicunt majores nostri Jescham hanc ipsam esse ^j Saram uxorem Abraham, quia videlicet idem fratres germani Abraham et Nachor duas sorores filias Aran uxores habuerint. Quod si ita est, non potest Aran pater earundem idem intelligi qui fuit frater junior Abraham et Nachor, sed alter ejusdem nominis ^k homo. Constat enim quia Abraham decem solum annis Saram conjugem suam præcessit, dicente ipso coram Domino: *Putasne centenario nascetur filius, et Sara nonagenaria pariet filium (Genes. xvii, 37)?* Et quomodo frater ejus junior potuit habere filiam, quæ illo decem annis minor esset, se autem ipso septem aut non amplius quam octo?

Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos. Diuinae providentiæ consilio gestum est, ut sterilis esset in adolescentia, quatenus in senectute filium promissionis generans, Ecclesiæ sanctæ typum insinua- ret, cui dicitur *Lætare sterilis quæ non parit (Gal. iv, 27)*, et cætera. Decebat enim ut quæ in figuram unice fidei ac spei nostræ unum erat filium de promissione paritura, non hunc in Chaldæa, non in Mesopotamia, sed in terra promissionis generaret.

Tulit itaque Thare Abram filium suum et Loth filium Aran, filium filii sui, et Sarai naram suam uxorem Abram filii sui, et eduxit eos de Ur Chaldæorum, ut irent in terram Chanaan. Vetus translatio habet, quia *eduxit eos de regione Chaldæorum*, quod nullam omnino quæstionem habet. Quod vero juxta Hebraicam veritatem dicitur, quia *eduxit eos de Ur*, id est de igne vel incendio Chaldæorum, potest ita recte intelligi, quod ^l eduxerit eos de illa regione ubi ignis colabatur, pro eo ut diceretur, eduxit eos de idololatria Chaldæorum. Quod vero dicitur *ut irent in terram Chanaan*, statimque subjungitur *veneruntque us-*

in Quæstionibus super Genes.

^a Al., generare.

^b Al., Abram.

^c Al., significationem.

^d Al., expressa sufficere.

^e Al., Abram.

^f Al., Abram.

^g Hanc narrationem pro fabula habet Hieronymus

^h Al., deest itaque.

ⁱ Al., Sara.

^k Al., deest homo.

^l Al., deduxerit.

que Haran, et habitaverunt ibi, et facti sunt dies Thare A orituræ, Ismaelitarum videlicet, Idumæorum, et eorum qui de Chettura secunda ejus post Sarram^d conjugæ erant nascituræ populorum, dicit in sequentibus ad eum: *Faciamque te crecere vehementissime, et ponam in gentibus, atque in te benedicentur universæ cognationes terræ.* Hæc est major superiore ac longe præstantior promissio benedictionis. Illa enim terrena, hæc cœlestis est: quia nimirum illa propagationem carnalis Israel, ista spiritualis significat: illa populi ejus qui de eo secundum carnem natus est; hæc ejus qui de universis cognationibus terræ in Christo salvatur, in quibus sunt et illi quicumque ex eo secundum carnem nati, etiam pietatem fidei ejus imitari voluerunt: quibus omnibus dicit apostolus Paulus: *Si autem vos Christi, ergo Abraham semen estis (Gal. iii, 19).* Quod ergo ait: *atque in te benedicentur universæ cognationes terræ,* tale est ac si diceret, et in semine tuo benedicentur familiæ terræ: ut enim Apostoli verbis loquar, in lumbis Abraham erit Maria jam tunc, de qua nasciturus erat Christus, quando hæc dicebantur ad eum. Et mira supernæ dispensatio severitatis ac pietatis. Convenientes enim ad opus superbum homines, plurimi dividi ab invicem per diversas linguas et cognationes meruerunt: relinquens vero provinciam illam unus, et sponte ad imperium Domini exsulans, omnes in se gentes, quæ in variis erant provinciis ac linguis divisæ, communi benedictione recolligendas audivit. Notandum sane quod licet a nativitate Abraham tertia ætas mundi computari solet, hoc tamen oraculo Domini ad Abraham specialiter secundum ipsam sufficientiam rerum, tertiæ ætatis sunt^f consecrata primordia: siquidem tunc semen sanctum a nationibus secretum, et nasciturus ex eo Salvator omnium gentium prædictus est: usque ad hoc enim tempus fideles et justi omnes illa vitæ^g moralis scientia utebantur, hanc quam vel natura duce noverant, vel parentum doctrina originaliter traxerunt: nunc autem cognitionem per operam etiam venturi in carne Salvatoris, in quo esset benedictio et salus omnibus sanctis ventura, et his videlicet qui incarnationem ejus prius nascendo^h præcederet, et nobis qui posterius nati per nomen ejusdem Domini Jesu, ut Petrus ait, credimus salvari quemadmodum et illi.

Dixit autem Dominus ad Abram: Egreder de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui in terram quam monstravero tibi, faciamque te in gentem magnam, et benedicam tibi, et magnificabo nomen tuum, et erique benedictus. Quia distincte loquens Dominus, terram, cognationem et domum patris dicit, terra Abraham est intelligenda in regione Chaldæorum; unde jam recesserat: cognatio ejus, frater Nachor cum familia sua, quam jam reliquerat: Domus patris, in qua tunc manebat in Haran. Quomodo ergo tunc cum domo patris de terra quoque et cognatione, de qua jam egressus esse videbatur, nunc exire jubetur? Nisi forte intelligendum quod eo proposito, ut supra jam diximus, de terra et de cognatione sua cum parente exierat, ut ad hanc, reconciliatis Chaldæis, ævo sequente rediret: cui nunc a Domino præcipitur ut a repetenda Chaldæa propositum mentis avertat, nec non et ab inhabitatione Mesopotamiæ mentem simul et corpus auferat, relictaque terra in qua civitas superbiæ facta, ac Domino judicante confusa est, veniret in terram, in qua gratiam supernæ benedictionis acciperet, novamque ex se ac meliorem progeniem fidei et obedientiæ suæ merito procrearet. Quod enim ait, *faciamque te in gentem magnam,* ad populum Israel proprie pertinet. Nam de aliarum generatione nationum quæ de illo similiter erant

Egressus est itaque Abram sicut præceperat ei Dominus, et ivit cum eo Loth. Septuaginta quinque annorum erat Abram cum egrederetur de Haran. Claret ex hoc numero annorum Abraham, quia vivente adhuc patre, ut supra expositum est, de Haran exierat. Numerus autem ille septuaginta et quinque annorum mysticus esse non est dubitandum, dum in eo et ipse promissionem divinæ benedictionis accepit, et Isaac filium ejusdem benedictionis hæredem reliquit moriens: de quo ut breviter dicamus, septuaginta quia septies

^a Al., pertransit.

^b Al., LXXV.

^c Al., Carran.

^d Al., conjugem.

^e Al., dispensatione severitatis ac pietatis conve-

nienter.

^f Al., constituta.

^g Al., mortalis.

^h Al., quia.

ⁱ Al., præcesserunt.

Johā sunt, perfectionem bonæ designant actionis, A cum mandata decalogi per gratiam Spiritus sancti, quæ septiformis a propheta describitur, implemus : quibus quinque superadjiciuntur, ut in cunctis nostri corporis sensibus eadem divina præcepta, juvante Spiritus gratia, faciamus. Septuaginta et quinque annorum erat Abram quando ad præceptum sive ad promissa Domini exiens de Haran, terram repromissionis intravit ; ut ostenderetur quia et ipse per auxilium Spiritus, anathematizatis erroribus Babylonæ conversationis, Dei præcepta servaret ; et hoc in omni quod vel vivendo vel audiendo vel gustando vel tangendo gerebat, ne quid prorsus in suo corpore esset, quod non obedientiæ præceptorum coelestium dono Spiritus ipsius illustratus et adjutus impenderet, et omnibus quoque eisdem promissionis hæredibus simili ordine vitam ducendam esse signaret. Nam et hoc quod ille jussus exiit de terra et cognatione et de domo patris sui, universis promissionis ipsius filiis, in quibus et nos sumus, constat imitandum. Egre dimur quippe de terra nostra, cum carnis voluptates abdicamus ; de cognatione nostra, cum vitiis omnibus cum quibus nati sumus, in quantum hominibus possibile est, nos exuere studemus ; de domo patris nostri, cum ipsum mundum relinquere cum principe suo diabolo vitæ coelestis amore contendimus. Omnes enim propter reatum prævaricationis primæ filii diaboli nascimur in mundo ; sed per gratiam regenerationis quique ad semen Abrahamæ pertinemus, filii Dei efficiamur, dicente nobis, id est, Ecclesiæ suæ, Patre nostro qui est in cælis : *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum et domum patris tui (Psal. xlv, 11)* : unde bene Haran, de qua egressus est Abraham, Ira interpretatur. Chanaan, ad cujus terram invitatur, Mutatus sive Negotiator dicitur. Non ergo solus Abraham cum fratre Loth egressus est de Haran, ut veniret in terram Chanaan, sed et omnes electi qui nati sunt lavacro regenerationis, exeunt profecto de Haran veniuntque in terram Chanaan ; sed et omnes electi cum iram primi reatus in vitæ suæ statu, abdicata consuetudine vitiorum, virtutibus operam ^b dant, et felicissimo commercio temporalibus insistunt laboribus, ut æterna præmia consequantur ; terrenas divitias spernunt, ut possint accipere cœlestes ; humani gaudia regni contemnunt, ut in regno Dei partem habere mereantur. Hæc est enim terra quam se Dominus sequacibus suis monstraturum esse promissit : quia non humanæ ingenio sapientiæ, qua sit actionum bonarum via incendendum, potest investigari, sed illius est in omnibus ducatus expectendus, cui dicit Psalmista : *Tenuisti manum ^c dexteram ^d eam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria assumpsisti me (Psal. II, 24)*.

Tulit itaque Sarai uxorem suam, et Loth filium fratris sui, universamque substantiam quam possederant et

animas quas fecerant in Haran ; et egressi sunt ut irent in terram Chanaan. Quod dixit animas quas fecerunt pro eo positum est, ut diceret filios quos genuerant. Solet enim in Scripturis homo aliquando animæ solius, aliquando carnis nomine solius indicari. Animæ, sicut dictum est : anima quæ peccaverit, ipsa morietur (Ezech. xviii, 20) ; carnis, ut in Psalmo : at te omnis caro veniet (Psal. lxxv, 3), cum neque caro sine anima ad Deum venire, neque sine carne possit anima peccare, sed propter unam partem totus homo signetur. Neque ex hac sententia quidquam habent auxilii qui sicut carnem ex carne, ita ex anima animam æstimant procreari : cum vocabulo animæ, ut diximus, totus homo designetur. Animas autem fecisse, id est, animas procreasse in Haran non Abraham et Loth, sed familiæ eorum et vernaculi intelligendi sunt : nam ipsos patriarchas adhuc absque liberis permansisse sequentia sacræ historiæ testantur.

*Cumque ^d venissent in eam, pertransiit Abram terram usque ad locum Sychem, usque ad convallem illustrem. Chanaanæ autem tunc erat in terra : apparuitque Dominus Abram, et dixit ei : Semini tuo dabo terram hanc : qui ædificavit ibi altare Domino. Supra legitur quia commemorantem adhuc in Haran Abram Dominus allocutus est, eumque multiplici benedictione promissa, exinde abire, et in terram quam ipse monstraret, venire præcepit : quod ubi fecit, et divinis libenter obedivit præceptis, mox majore Dei gratia dignus efficitur ; ita ut non solum allocutione ejus, sicut prius, sed et visione frui mereretur. Qui cum eadem visione atque allocutione divina cognovisset hanc esse terram, quam sibi possidendam promiserat ; confestim eam quasi vir Deo devotus posito altari ei attulit, atque ad offerendas ei victimas consecrare curavit. Verum quia sacra historia mysteriis typicis est plena, notandum quod eadem Domini apparitio atque altaris erectio in loco Sychem et in convalle illustri facta esse memoratur, quæ convalis illustris figurate, nisi humilitas intelligenda est ? quam vocati a Domino a laboribus et oneribus sæculi hujus primam inter virtutes habere debemus, dicente ipso : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris : jugum enim meum suave est, et onus meum leve est (Matth. xi, 29)*. Cujus oneris ^e portationi congruit mystice locus Sychem, quia hic cum valle illustri pariter nominatur : Sychem quippe Latine in humeros transfertur, quia nimirum cum humilitate mentis bonorum nos operum oportet onera gestanda suscipere : quod cum agere sollicite curamus, mox dominicæ visitationis et consolationis accipere gratiam merebimur, ut paulatim ad sublimiores virtutum gradus valeamus ascendere. Unde recte de ^f processibus itinerum Abrahamæ quæ bonorum operum profectus designant, adjungitur :*

Et inde transgrediens ad montem qui erat contra

^a Al., nascuntur in mundum.

^b Al., dent.

^c Al., dexteræ meæ.

^d Al., renisset.

^e Al., portioni.

^f Al., processionibus.

orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum suum, ab occidente habens Bethel et ab oriente Ai. *Ædificavit quoque altare ibi Domino et invocavit nomen ejus.* Post convallēn quippe ad montana conscendit, quia per humilitatem propriæ despectionis ad sublimitatem debemus Deo devotæ actionis ascendere. Et ibi quoque, sicut et in convalle, ædificavit altare Domino, ac nomen ejus invocavit, quia et ut humiliemur in conspectu Domini, et ut sublimia virtutum opera faciamus, utrumque divinæ dignationis est donum: pro utroque illi gratiarum laudes debemus offerre. Et quia semper in virtutibus esse debet ad altiora progressus, apte subditur:

Perrexitque Abram vadens, et ultra progrediens ad meridiem. Meridiana quippe plaga, unde sol ardentior mundum illustrare consuevit, fervorem dilectionis mystice demonstrat, ^a qua corda electorum, ne in rerum infirmarum appetitū ac desideriis torpeant, Sole justitiæ desuper, videlicet Christo, ^b illucente, semper accenduntur. Itaque Abraham videre ac nosse desiderans terram quam accepturus erat in possessionem, humana quidem curiositate perrexit, vadens et ultra progrediens ad meridiem: mystica autem significatione docuit sese ascendentem de virtute in virtutem continuum divinæ dilectionis, sicut et omnes electos, semper agere profectum, donec ipsum videre donetur Deum deorum in Sion.

Facta est autem fames in terra, descenditque Abram in Ægyptum ut peregrinaretur ibi. Post accepta promissa benedictionis, post ingressam terram promissionis, post ædificatum in ea altare Domino, post invocatum nomen illius, fame tentatur Abraham, et tanta fame, cujus gratia eam quam in promissione acceperat, mox ut vidit et adiit, terram relinqueret; sed et Isaac, sed et Jacob, ac filii ejus, simili cogente necessitate, eandem promissionis terram relinquebant, et sicut Psalmista canit, *pertransierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum* (Psal. x, 13): quod non casu, sed ^c superna utique provisione factum esse credendum est, ut et ipsi videlicet, et omnes ejusdem promissionis hæredes intelligerent, ita se divinæ benedictionis dona suscepisse, ut in hac tamen vita labor sibi et afflictio sustinenda temporalis, sed in futuro sit requies ac beatitudo exspectanda perennis, ubi et hoc quoque daretur intelligi, quod ita terra Chanaan in possessionem sit promissa Abraham ac semini ejus, ut hæc magis hæreditatem patriæ cœlestis significet, de qua scriptum est: *Justi vero* ^d *hæreditate possidebunt terram, et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam* (Psal. xxxvi, 29). Quod de terra hujus sæculi quæ justis et injustis est communis dictum non esse constat, dum et in sæculum sæculi et ^e a justis possidenda narratur. Promittitur ergo terra Chanaan Abraham et semini ejus, ac post longum laborem Ægyptiæ servitutis Jesu duce reddi-

tur, ut insinuetur mystice quia promissa nobis olim patria cœlestis post afflictionem exsili præsentis sit reddenda per Jesum Christum Dominum nostrum. Sed et in eadem terra Chanaan filii promissionis nunquam a laborando sive contra hostes certando cessabant, ut intelligerent, sicut præfati sumus, aliam sibi magis patriam post hanc esse querendam, in qua veraciter benedictione cœlesti et requie fruuntur æterna: cui nimirum dispensationi divinæ providentiæ congruit etiam hoc quod peregrinans in Ægypto Abraham periclitatus est propter uxorem; sed periclitanti ne læderetur divina protectione subventum est, ut videlicet patesceret quia non solum generalia mundi mala, ut est fames, morbi, captivitas, justī cum reprobis in hac vita subituri, verum etiam speciales ab ipsis reprobis essent tribulationes passuri, pro quibus tantum omnibus ea quæ reprobi non norunt præmia in futuro perciperent. Sequitur.

Cumque prope esset ut ingrederetur Ægyptum, dixit Sarai uxori suæ: Novi quod pulchra sis mulier, et quod cum viderint te Ægyptii, dicturi sunt quod uxor ipsius est, et interficient me, et te reservabunt: dic ergo, obsecro, quod soror mea sis, ut bene sit mihi propter te, et cætera usque dum dictum est, flagellavit autem Dominus Pharaonem plagis maximis et domum ejus propter Sarai uxorem Abram; vocavitque Pharaon Abram, et dixit ei: Quidnam est quod fecisti mihi? quare non indicasti quod uxor tua esset? quam ob causam dixisti esse sororem tuam, ut tollorem eam mihi uxorem. Nihil mentitus est Abraham quia uxorem suam dixit sororem. Erat enim et hoc, quia propinqua sanguine, sicut etiam Loth eadem propinquitate, cum fratris ejus esset filius, frater ejus est dictus. Itaque uxorem tacuit, non negavit sororem, conjugii tuendam pudicitiam committens Deo, et humanas insidias cavens ut homo, quoniam si periculum, quantum caveri poterat, non caveret, magis tentaret Deum quam speraret in eum. Denique factum est quod de Domino præsumpsit Abraham, nam Pharaon rex Ægypti, qui eam sibi uxorem acceperat, graviter afflictus, marito reddidit: ubi absit ut eam credamus alieno concubitu fuisse pollutam, quia multo est credibilis hoc Pharaonem facere afflictionibus magnis non fuisse permissum. Potest et hoc dici, quod juxta librum Esther ubi quæcunque mulierum placuisset regi, sex mensibus oleo ungebatur myrtino, et aliis sex quibusdam pigmentis et aromatibus utebatur, et tunc demum ingrediebatur ad regem. ^f Poterat fieri ut Sarai postquam placuit regi, dum per annum ejus ad eum præparatur introitus, et Abraham Pharaon multa donaverat, et Pharaon postea sit percussus a Domino, illa adhuc intacta ab ejus concubitu permanente.

Ascendit ergo Abram de Ægypto. ipse et uxor ejus, et omnia quæ habebat, et Loth cum eo ad australem plagam. Australem plagam non Ægypti dicit, sed

^a Al., quia.

^b Al., inlucescente.

^c Al., divina.

^d Al., hæreditatem.

^e Al., justis solis.

^f Al., Abræ.

^g Al., poterit.

terrarum repromissionis : neque enim de Ægypto ad austrum fecit iter, quod quicumque fecerit, longius a terra repromissionis abscedit : sed Ægyptum totam deserens, cujus partem adierat, Australem terrarum repromissionis plagam, quæ ^a proxima erat, primum conscendit. Notandum quoque juxta litteram quod et supra in Ægyptum descendisse, et nunc de Ægypto ascendere memoratur Abraham, quia nimirum terra Ægypti non solum terrarum Chanaan, sed et cæteris mundi regionibus jacere perhibetur inferior, sicut econtra Scytharum (regio aliis terrarum partibus fertur eminere sublimior : quod ex fluminum cursibus in hanc aliunde defluentium, ex illa profluentium, facillime potest conjici. Congruit autem aptissime typicis sensibus ut terra Chanaan altior sit Ægypto, quia hæc nimirum promissionem patriæ celestis, illa designat pressuras ac labores vitæ præsentis. Nam hanc Dominus et promisit et dedit hæreditatem Israel populo suo : in illa vero et Abraham periclitatus, quamvis citissime a Domino tutatus, et progenies ejus gravissimo est diutius servitio pressa, quamvis et ipsa ad ultimum mirabiliter redempta, atque indeeducta est. Altior ergo est terra repromissionis finibus Ægypti, tametsi in proximo sita, quia etsi communem in hoc sæculo justis ^b ac reprobis vitam foris agere videntur, magna tamen sublimitate devotæ mentis cæli cives omnibus mundi hujus amatoribus antecellunt. Quod ergo dicitur de Abraham quia ascenderit de Ægypto, et cum suis omnibus venerit ad australem plagam, significat typice quod et ipse dum viveret in carne, et omnes electi, filii videlicet ejusdem promissionis, ita cogitationem pro tempore ad curanda corporis necessaria deflectunt in finibus, ut mox, expleta eadem corporis cura, ad contemplanda ea quæ sursum sunt totam mentis intentionem revocent, ac sese fervore dilectionis et luce gratiæ celestis a Sole justitiæ quærant innovari : hoc est enim mystice ascendentes de Ægypto ad australem plagam venire, expletis nos carnis necessariis, supernæ lucis et charitatis profectum ^c a Domino sedula intentione postulare. Tali namque voto ac proposito mentis ad celestem nos patriam iter facere non dubium est : unde apte subditur.

Reversusque est per iter quo venerat a meridie in Bethel. Per meridiem nos quippe ad Bethel tendere est per fumen scientiæ celestis, perque inspirationem intimi amoris ad ingressum domus Dei, quod Bethel significat, crebris bonorum operum gressibus properare ; illius videlicet domus quæ, sicut Apostolus ait, non manufacta, sed est æterna in cælis (II Cor. v, 1), quam videre desiderabat Propheta, cum dicebat : Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum ^d tabernaculi gloriæ tuæ (Psal. xxv, 8.)

Utsque ad locum ubi prius fixerat tabernaculum in Bethel et Ai : in loco altaris quod fecerat prius, et

invocavit nomen Domini. Notandum quod beatus Abraham profectus electorum itinere suo figurans, in Bethel quidem a meridie sive per meridiem reversus esse narratur, nec tamen eandem civitatem ingressus esse subjungitur ; sed inter hanc et Ai pervenisse, ibique Dominum ^e invocasse perhibetur. Qui locus orationis in monte esse positus supra memoratur, quia nimirum electi carnis adhuc vinculo retenti, et in profectu virtutum positi, tota quidem mentis intentione ad domum supernæ habitationis pervenire satagunt, continuis bonorum operum gressibus ad hanc properare contendunt ; sed necdum hanc intrare, necdum cives Regemque ejus in ^f decore suo cernere possunt : verum inter acceptionem fidei, qua Domino consecrati sunt, et ingressum regni in quo eum videre desiderant, altitudinem bonæ actionis quasi medium montis exiunii verticem conscendunt. Ai namque sive Aggai, ut antiqui translatores nomen urbis illius posuerunt, interpretatur Quæstio, sive Festivitas : quod videlicet nomen aptissime tempori congruit illo, quo quisque fidelium Domino consecratur sacramentis salutaribus : de quo admonens Apostolus ait : *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis (Ephes. iv, 30).* Quanta enim festivitas mentis est redimi a potestate tenebrarum, et illustratione Spiritus sancti signaculum veri Regis effici ? quæ civitas invictæ fidei etiam quæstio potest recte vocari : per hanc enim sive electi Dominum, a quo longius ^g aberraverunt, quærere dilicerunt, sive ipse Dominus eos quasi oves suas bonus pastor se quæsisse innotuit, juxta quod ipse ait : *Filius hominis venit quærere et salvum facere quod perierat (Luc. xix, 10).* *Ædificavit autem sancti in præfato monte bonæ conversationis altare Domino, non aliud utique quam suum corpus et animam, in quo et nomen ejus invocant, scientes se absque auxilio nominis ejus nec viam justitiæ cœpisse, neque cursum boni propositi consummare valere.* Hæc de loco altaris Abraham idcirco diligentius explanare curavimus, ne quis putaret beatum Moysen historiæ gratia diligentiam et non potius intuitu spiritalis intelligentiæ tam solerter locum tabernaculi et altaris vel orationis ejus iterata narratione voluisse describere. Ubi et hoc notandum quod Abraham non in Ægypto, sicut nec in Chaldæa, sive in Haran, sed tantum in terra Chanaan, quam in promissione accepit, vel fecisse altare vel Dominum invocasse describitur : quia nimirum non nisi in unitate fidei catholicæ, non nisi in spe supernæ promissionis, perfecta opera ^h facere, ac digna Deo vota offerre valeamus. Bethel autem ipsa est quæ prius Luza vocabatur, et a Jacob, cum ibi dormiens cælestia miracula atque agmina vidisset, Bethel nomen accepit ; civitas sicut et Ai duodecimo circiter milliario ab Hierusalem sita euntibus Neapolim.

^a Al., pro maxima.

^b Al., cum reprobis.

^c Al., ad Dominum.

^d Al., habitationis.

^e Al., invocare.

^f Al., corde.

^g Al., erraverant.

^h Al., deest facere.

Sed et Loth qui erat cum Abram fuerunt a greges ovium, et armenta, et tabernacula; nec poterat eos capere terra ut habitarent simul: erat quippe substantia eorum multa, et non quibant habitare communiter: unde et facta est rixa inter pastores gregum Abram et Loth, et cætera quibus ex ordine replicatur quomodo Loth ab Abraham salva charitate discessit, malente illo fratrem charissimum et sanctissimum a se corporaliter separari, quam cum scandalo et jurgiis infirmorum secum teneri: quem tamen a se corpore separatam nequaquam ab intimo suæ mentis amore separavit, sicut sequentia sacræ historiæ manifestissime probant: ubi eum ab hostibus captum strenuissime cum suis omnibus salvavit, et merito quia nec ipse Loth opus virtutis ac fidei, quod cum fratre majore consueverat exercere, etiam separatim conversatus ulla in parte mutavit.

Elevatis itaque Loth oculis, vidit omnem circa regionem Jordanis, quæ universa irrigabatur antequam subverteret Dominus Sodomam et Gomorrhæ, sicut paradisus Domini et sicut Ægyptus venientibus in Segor: elegitque sibi Loth regionem circa Jordanem, et recessit ab oriente; et cætera ut quæ dum ait: homines autem Sodomitæ pessimi erant et peccatores coram Domino nimis. Fertilitatem terræ laudat, simul et incolarum notat impietatem, ut eo majori damnatione digni esse intelligantur, quod maxima Dei munera non ad fructum pietatis, sed ad incrementum vertere luxuriæ: ubi etiam tacite laudibus beati Loth additur, quia in ipsa terra inter ipsos degens indigenas, neque ubertate soli divitis, neque exemplo cohabitantium potuit ullatenus a suæ puritatis integritate corrumpi. Quibus autem peccatis Sodomitæ fuerint subjugati, excepto illo infando quod in sequentibus Scriptura commemorat, Ezechiel propheta sufficienter exponit, loquens ad Hierusalem: Ecce hæc sunt iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, et abundantia, et otium ipsius et filiarum ejus; et manu egeno et pauperi non porrigebant, et elevatæ sunt, et jecerunt abominaciones coram me (Ezech. xvi, 49). A quibus omnibus immunem fuisse beatum Loth, et textus sacræ historiæ testatur, quem angelos hospitio recepisse, ac per eos a pereuntibus impiis ereptum esse declarat; et sententia beati Petri apostoli probat, qua dicitur: Et justum Loth oppressum a nefandorum injuria et conversatione eruit (II Petr. ii, 7). Aspectu enim et auditu justus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant. Quid enim boni meriti ei deesse poterat, qui justus apostolica voce astruitur? in quo præsentibus non nisi justitiæ famam audire valebant, cujus oculis et auribus mundis audita ac visa proximorum facinora non nisi cruciatus et afflictio erant? quod vero dicitur de eo quia recessit ab oriente ad Haran, significat et Mesopotamiam,

^a Al., tabernacula et armenta et oves.

^b Al. deest infirmorum.

^c Al., Gomurram.

^d Al., porrigebat.

^e Al., eripuit.

unde jam dudum corporaliter Abraham ducente discesserat; sed quia de proposito mentis ejus dubitare lector poterat utrumnam adhuc amore cognationis ac patriæ teneretur, an jam perfecte quomodo Abraham et ipse de terra et cognatione et de domo patris sui fuerit egressus, curavit Scriptura etiam de ipso specialiter intimare, quod ab illis locis atque incolis non solum corpore, sed et mente recesserit, atque ob fidem ac spem divinæ benedictionis perpetuus ubicunque Abrahæ placuisset hospes ac peregrinus manere consenserit. Nam quia Haran, civitas ad orientalem plagam a terra repromissionis sita sit, testatur Scriptura, quæ in sequentibus dicit: Profectus ergo Jacob venit ad terram orientalem, cum utique de Bethel ad Haran iter fecisset.

Dixitque Dominus ad Abram postquam divisus est Loth ab eo: Leva oculos tuos, et vide a loco in quo nunc es ad Aquilonem, et Meridiem, et ad Orientem et ad Occidentem: omnem terram quam conspicias tibi dabo et semini tuo usque in sempiternum. Quidam Codices habent usque in sæculum, quod utrumque ex uno Græco quod est Æonion, αἰών transfertur. Si ergo legatur usque in æternum, merito movet quomodo in sempiternum possidere valeat semen Abrahæ terram illam, cum humana conversatio in hac vita non possit esse sempiterna. Si vero legatur in sæculum, sicque accipiatur, quemadmodum fideliter tenemus, initium futuri sæculi a fine præsentis ordiri, nil quæstionis movebit: quia etsi expulsi sunt Israelitæ de Hierosolymis, manent tamen in aliis civitatibus terræ Chanaan, et usque in finem manebunt, et universa terra illa cum Christianis inhabitatur, et ipsum semen est Abrahæ. Potest autem etiam mystice dictum intelligi beato Abrahæ, omnem terram quam conspicias tibi dabo et semini tuo usque in sempiternum; quia regio patriæ cœlestis, quam terra illa repromissionis figurabat, ita ab electis omnibus, semine videlicet Abrahæ percipitur, ut in ea sine fine permanent, juxta illud quod de igne holocausti dicitur in Exodo: Ignis est iste perpetuus qui nunquam deficiet de altari. Neque enim ignis ille materialis quo hostiæ cremabantur in tabernaculo perpetuus esse poterat, cum et ipsum tabernaculum, et ipsum altare, et ipsum sacerdotium, etiam dudum ablata sint. Sed ignis dilectionis quo electi accenduntur ad offerenda Deo sacrificia orationum, sive actionum bonarum, nunquam deficit de altari, id est, de cordibus eorum, quæ illo Moysaico altari designabantur: quia in hac vita divino fervent amore, et in futuro Deum videntes perfectius, ex toto corde, tota anima, tota virtute diligunt, et multa hujusmodi in ceremoniis legis invenies, quæ cum perpetuo jure facienda sive mansura dicta sint, non tamen fuisse perpetua, nisi spiritaliter intellecta, probantur.

Movens igitur Abram tabernaculum suum, venit, et

^f Al., et Mesopotamia; al., et a Mesopotamia

^g Al., Orientalem plagam.

^h Al. deest Æonion.

ⁱ Imo in Levitico, c. vi, 13.

^j Al., men'e.

habitavit iuxta convallē Mambre quod est in Hebron. A Hebron civitas est distans ad meridianam plagam ab Hierusaleme millibus circiter viginti duobus, quæ temporibus Moyſi Arbe sive Chariatharbe, id est, civitas Quatuor vocabatur, eo quod ibi tres patriarchæ Abraham, Isaac et Jacob sepulti sunt, et Adam protoplastus, ut in Jesu libro scriptum est, postea vero Hebron ab uno filiorum Chaleb sortita vocabulum est, ut Verba dierum narrant. Si quem movet quomodo nunc et ante tempora filiorum hoc appellatur nomine, intelligat ab Ezra sacerdote cum renovaret Scripturam sacram, quæ a Chaldæis fuerat exusta, hoc in loco vocabulum Ebron aditi potuisse, qualia multa in Scripturis ab eo addita a periti litterarum sanctarum reperiunt.

Ædificavitque altare Domino. Tertiumque hoc altare Abraham ædificat: primum quippe iuxta locum Sychem, secundum inter Bethel et Ai ædificaverat. In quibus omnibus notandum quia nusquam ab eo sacrificium oblatum, sed tantum nomen Domini invocatum Scriptura commemorat; sed nec in Scripturis sequentibus ullam Deo victimam aut sacrificium obtulisse reperitur, excepto uno ariete, quem pro filio obtulit holocaustum Domino, in quo passio est Mediatoris Dei et hominum apertissime figurata. Sed nec Isaac filius ejus aliquam Deo hostiam obtulisse, sed tantum altare Domino ædificasse legitur. Similiter et Jacob cum jubente Domino altare fecerit, nullas tamen victimas mactasse reperitur, excepto cum, relicta terra repromissionis, Ægyptum propter Joseph erat ingressurus. Tunc etenim perveniens Bersabee, mactatis ibi victimis, Dei ad se oraculum accepisse perhibetur: quarum tamen ibi et species reticetur et numerus: neque ullam exinde usque ad tempus Paschæ quod in Ægypto in agni sanguine immolatum est, oblata Deo hostia a patribus per tot annorum curricula invenitur. Quid est ergo quod a tempore repromissionis factæ ad Abraham usque ad tempus datæ legis nullæ offerebantur victimæ, præter unam solummodo, quam pro filio pater immolavit in figuram Dei Patris, qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, et tanta postmodum in lege copia victimarum quotidie non cessabat offerri, nisi quia manifeste præ sagabatur quod gratia et veritas quæ Abraham et semini ejus erat promissa, non in oblationibus b hostiarum, sed in Christi erat passione mundo reddenda? per cujus fidem ac sacramenta passionis non solum nos, sed et illi qui ejusdem passionis tempora præcesserunt, salvi facti sunt iusti. Cui c figuræ astipulatur quod Melchisedech sacerdos Dei excelsi, qui temporibus patriarcharum fuit, non sanguinem victimarum, sed panem et vinum Domino legitur obtulisse, et non legalis sacerdotii, sed evangelici formam prætulisse: qui etiam ipsum Abraham, cui benedictio et in quo

A benedictio omnium gentium erat promissa, benedixit, ut per omnia patesceret quia promissio patribus data non per ceremonias legis Moysaicæ, sed per gratiam esset dominicæ passionis implenda.

Factum est autem in illo tempore ut Amraphel rex Sennaur, et Arioch rex Ponti, et Chodorlahomor rex Ælamitarum, et Thadal rex gentium inirent bellum contra d Basra regem Sodomorum et contra Bersa regem e Gomorrhæ, et cætera. Quibus refertur quomodo Chodorlahomor rex Ælamitarum, id est, Persarum, cum sociis sibi regibus contra Pentapolim bellum agens vicerit, quasque gentes, cum ad hoc certamen properarent, sibi itinere occurrentes peremerint: non est autem putandum hæc sacræ auctorem Scripturæ historici tantum studii gratia f memoriz mandasse, et non intuitu potius commendandæ nobis gratiæ cœlestis, docet namque nos per victoriam Abrahamæ, qua tantos reges cum paucis superavit; quæ sit virtus fidei, qua erat ipse munitus; quanta gratia benedictionis divinæ, qua erat præditus: quia modo per eandem fidem sancti postmodum nascituri, devicturi regna, operaturi justitiam, adepturi essent promissiones. Sed et alia per magna, neque ullatenus prætereunda causa est, quorum pugna regum, et Sodomorum primo fuga, ac post ereptio scriberetur, quos etiam in sequentibus cœlesti ira penitus constat esse subversos. Videns quippe eorum scelera Deus, primo hæc eadē hostili et captivitate corripuit: sed mox per fidelem suum s famulum ab eadem eos captivitate cum omnibus quæ erant capta eripuit: et hoc ob gratiam beati Loth, qui inter eos fideliter Deo servivit, ut tali dono divinæ protectionis adjuti, ac liberati de malis, discerent et ipsi relictis erroribus Deo servire, ejusque ad bona opera sequerentur exemplum a quo et per quem Dei sunt gratia salvati. Verum quia nec ipsi, nec correptionibus divinis, nec donis a sua iniquitate voluere corrigi; quin potius priscae scelera pravitate recentibus quotidie accumulaverunt flagitiis, restabat ut ira cœlesti perpetuo damnarentur, cujus correptionis ac punitionis ordo usque hodie, imo usque in finem sæculi erga impios et peccatores eodem modo agi non desinit, cum hi qui nec beneficiis, nec flagellis cœlestibus curant emendari, postmodum cœlesti h ultione damnantur.

D Taliter et ipse mundus statum suum sine fine consumet, dum homines per orbem universum et ad dona superna ingrati et ad flagella insensibiles perdurantes, subito novissimi examinis turbine ad æternum rapienter interitum. Quod vero dicitur, *omnes hi convenerunt in vallem silvestrem quæ nunc est mare salsum*, præoccupando perstringitur ubi sit pugna peracta. Nam subsequenter explicatur quæ sit causa duellii, quove itinere hostilis exercitus quanta strage patrata illo advenerit: ut quo major ostenditur virtus adversariorum, eo fortior appareat fides Abraham,

a Al., imperiti.

b Al., victimarum.

c Al., figurale.

d Al., Basra.

e Al., Gomorra.

f Al., memorare.

g Al., deest famulum.

h Al., damnatione multantur.

i Al., tali... statum suum fixe.

per quam horum robur omne facillime confregit. Val-
lis autem silvestris ipsa est regio in qua tunc Penta-
polis, id est, provincia Sodomorum et finitimarum
erat civitatum, nunc autem superfluis post incendium
de Jordane, in mare salis, sive mare Mortuum in Scri-
ptura sacra, ab historicis autem Græcorum lacus ^a
Asphalti, id est, bituminis appellatur, et est inter
Hiericho et Segor.

*Percusseruntque Raphaim in Astarothcarnaim, et
Zuzim cum eis, et Emim in Save, Cariathaim,* Raphaim
Hebraice, Græce ^b dicuntur Gigantes: singulari au-
tem numero Rapha Gigans vocatur. Terra vero eor-
um, quæ vocabatur Astarothcarnaim, in supercilio
erat Sodomorum. Denique usque hodie vicus trans
fluente Jordanis Carneæ dictus ostenditur. Interpre-
tatur autem Astarothcarnaim Ovilia cornuum, quia
nimirum fortium erant mansiones virorum. Sava au-
tem civitas Emiorum super regionem posita Sodo-
morum, quæ usque hodie sic vocatur. Quod vero ad-
ditur Cariathaim interpretatur Civitas eorum; et est
seusus, percusserunt et Emim in Save civitate eor-
um, sicut et Septuaginta Interpretes transulerunt.
Emim sane sicut et Zuzim gentem fuisse fortissimam
etiam ipso nomine probatur. Zuzim namque Terribi-
les, Emim dicuntur Horrendi.

Et Horreos in montibus Seir. Hos quidem montes
eum finitimis regionibus sequenti post hæc tempore
filii Esau, qui vocabatur et Seir, eo quod esset pilo-
sus, ejectis Horreis, possederunt: non tamen ipse,
ut verisimile videtur, sed alter erat Seir, a quo mon-
tes Seir vocabulum acceperunt: patriarcha videlicet
Horreorum, de cujus stirpe Esau accepit uxorem, di-
cente Scriptura in sequentibus: *Esau accepit uxores
de filiabus Chanaan, Ada filiam Helam Helthi, et Oo-
libama filiam Anæ filii Esebon Euhæi (Genes. xxxvi,
2).* Quæ autem vel unde hæc progenies fuerit paulo
post aperitur cum, enumerata stirpe Esau, ita conclu-
ditur: *hi duces ^c Oolibama filia Anæ uxoris Esau isti
filii Esau, et hi duces eorum ^d ipse est Edom;* statim-
que novus subjungitur titulus quod dicitur: *Isti filii
Seir Horrei ^e habitatores terræ Lotham et Sobal et Se-
beon.* Et post pauca: *Et hi filii Sebeon Achia et Anam.
Iste est Ana qui invenit aquas calidas in solitudine cum
pasceret ^f asinos Sebeon patris sui, habuitque filium
Disan, et filiam ^g Oolibama.* Cum ergo Esau uxorem
habuit de genere Horreorum, Oolibama filiam Ana fi-
lii Sebeon filii Seir, constat utique quia montes Seir,
in quibus Horrei ^b percussi sunt, non ab Esau qui
longe post natus, ea loca possidere cœpit, sed a Seir
patriarcha eorumdem ⁱ Horreorum nomen accepit.

*Reversique sunt, et venerunt ad fontem Mesphat. Ipsa
est Cades.* Mesphat interpretatur Judicium: unde vetus
translatio modo dicit apertius, *venerunt ad fontem ju-
dicii.* Dicitur autem et hoc per anticipationem, cum

- ^a Al., affati.
- ^b Al., dicitur.
- ^c Al., Oolibania.
- ^d Al., deest ipse est.
- ^e Al., habitatoris.
- ^f Al., agnas.

A longe post illud nomen locus acceperit, eo quod ibi
Dominus egressum ex Ægypto populum judicaverit

Et percusserunt omnem regionem Amalecitarum. Su-
periori versu jungendum est, ut intelligatur juxta Ca-
des Barne cæsum esse populum Amalech, ubi accu-
buit Maria, et Moyses rupe percussa aquas sitienti
populo de petra produxit.

Quod vero sequitur: *Et Amorrhæum qui habitabat
in Asason Thamar,* ad alium locum pertinet, hoc est
oppidum quod nunc vocatur Engaddi, balsami e-
palmarum fertile: unde Asason Thamar Urbs, pal-
marum interpretatur. Thamar quippe Palma dicitur.

Et direxerunt contra eos aciem in valle silvestri. Pro
valle silvestri in Hebræo habet in valle Seddim, quod si-
gnificat amœna et nemorosa loca. Talis enim erat Penta-
polis quæ propter malitiam inhabitantium non solum
ignibus assumi, sed et aquarum abyssum meruit a cum-
ctorum viventium intuitu in perpetuum abscondi.

Et ecce unus qui evaserat, nuntiavit Abram Hebræo.
Patet ex hoc loco quia errant nimium qui gentem
Hebræorum a nomine Abraham esse cognominatæ
quasi Ebream putant, cum et ipse Abraham Hebræus
appellatur; videlicet ab Heber filio Jectan, cujus tem-
poribus linguarum divisio facta est. Interpretatur au-
tem Hebræus Transitor, quod fidei ac meritis Abra-
ham manifeste congruit. Transcendebat namque de-
sideria temporalia, et de præsentis sæculo ad futura
gaudia transire festinabat. ^j Sanctus etenim habitator
terræ non est, sed viator et advena, dicens suo
Conditori, quoniam incola ego sum apud te in terra
et peregrinus sicut omnes patres mei. Non enim fru-
stra, cum ambo fratres Abraham videlicet et Loth
de Heber stirpe descenderint, non tamen ambo He-
bræi, sed Abraham solus vocatus est; et hoc quoque
nomen nascenti ex se Dei populo reliquit; sed quia
ipse perfectius mundum transeat, ejusdemque transitus
quasi hæreditarium jus suos ^k transmisit in posterum, de-
signatur ex cognomine quid amplius fratre percipisset
in munere. Et apte Abraham hoc loco primum He-
bræus, id est, Transitor appellatur, cum fratrem peri-
clitantes ab hostibus erat erepturus, ut Scriptura ta-
cite intimaret, quia illorum proprie est alios a peri-
culis tentationum sua vel doctrina vel intercessionibus
salvare, qui non ipsi tentantis vitiorum enerviter
succumbere, sed hæc alacri animo transcendere no-
runt. Liberavit autem Abraham Loth fratrem suum
virum Deo devotum ab hostibus, liberavit et Sodomitas
homines Deo multum odiosos, ut mystice præfi-
guraretur quia per merita et intercessionem ejus sæpe
et electi in populo Israel et reprobi de temporalibus
essent malis erudiendi: ^l cum non nisi electi
solummodo ab æterno possint interitu salvari. No-
tandumque quia manente adhuc, nec puuta provin-
cia Sodomorum, et propter reprobos Loth justus

- ^g Al., Oolibania.
- ^h Al., percusserunt.
- ⁱ Corb., Chorreorum, qui tamen supra legit Horreos.
- ^j Al., spiritus.
- ^k Al., transmitteret.
- ^l Al., quæ non nisi; al., quo non nisi.

temporalibus est a damnis afflictus, et propter Loth A se extollentes usque ad discrimen divini examinis justum reprobis sunt a temporalibus ærumnis, Deo miserante, subdueti. At ubi reprobis civibus iudicium ultimæ districtiōnis incubuit, tunc nec justus sceleratorum pœnis ultatenus attingi, neque mirabili ejus salvationi pravorum quispiam valuit participari, sed soli tunc boni salvati, soli sunt pravi perditī : in quo Bquido mundi totius et status est expressus et finis, quia nimirum in hac vita nonnunquam et propter malorum viciniam temporaliter affliguntur boni, et propter viciniam honorum eripiuntur ab adversitatibus temporaliter mali. At in articulo ultimi examinis soli æternaliter perduntur iniqui, soli sine fine liberantur justī.

Quod cum audisset Abram captum b videlicet Loth fratrem suum, numeravit expeditos vernaculos suos trecentos decem et octo, et cætera. Miraculum quidem est diviniæ potentiæ permaximum, quod cum cohorte tam modica tantam hostium stragem fecerit Abraham, sed altius sacramentum fidei, in qua nobis spiritalis est pugna superanda, continet numerus ille militum cum quibus superavit. Erant quippe trecenti decem et octo, quo nimirum numero signum victoriosissimæ crucis et nomen Salvatoris nostri Jesu Christi, per quem hoc in munimentum nostræ salutis consecratum est, designatur. Si quidem apud Græcos trecenti per T litteram notantur, quæ in crucis figuram aptatur. Nam si apicem in medio recepisset, non figura crucis, sed ipsum jam signum crucis manifeste cerneretur expressum. Decem vero et octo apud eos per I et H quæ in nomine Jesu primæ sunt litteræ notantur : et ideo cum trecenti decem et octo Græce notantur, non multum distat ab eo ut crux Jesu legi possit. Bene ergo in trecentis decem et octo sociis vicit hostes, ac fratrem liberavit Abraham, ut mystice figuraret nasciturum de suo semine eum qui per passionem crucis mundum a morte revocaret; et ipse quoque nomine Salvatoris, id est, Jesus, sublimis atque omni mundo colendus emerit : sed et omnes qui ad salutem pertinerent, non nisi per hoc signum venerabile, c perque nomen ejus terribile salutem esse consecuturos.

Et persecutus est eos usque Dan, et divisit sociis irruit super eos nocte, percussitque eos, et persecutus est usque Hobab, quæ est ad Lævam Damasci. Cuncta d sacri eloquii series mysticis est plena figuris, nec tantum dictis et factis, sed et ipsis in quibus agitur locis ac temporibus congruit illud apostolicum, quia omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos (I Cor. x, 11). Dan interpretatur iudicium, Hoba Condemnatio, Damascus Sanguinis poculum. Persequens ergo hostes Abraham invenit in Dan, et incautos securosque nocte percussit eos, qui usque ad id locorum sævisse gloriantes, quasi capta præda lætabantur; quia peccatores quique et in hujus vitæ divitiis atque in oppressione innocentium

se extollentes usque ad discrimen divini examinis de suis gloriari permittuntur operibus; sed cum cæcitate improvida, quasi in media nocte positi, dixerint pax et securitas; tunc repentinus eis supervenit interitus: unde bene dicitur percussisse, persecutosque eos esse usque Hoba, id est Condemnationem, quæ non alia condemnatio quam repentinus et æterni interitus debet intelligi. Quæ est, inquit, ad lævam Damasci. Damascus, ut diximus, interpretatur Sanguinis poculum; quo nomine delectatio vitiorum recte significatur. Quid enim delectatio peccati nisi sanguinis est poculum, cum quis ea quæ carnis sunt et sanguinis absque ulla retractatione complere studuerit? Et est Hoba ubi percussit adversarios Abraham ad lævam Damasci, quia damnatio quæ impios punitura est, in pœnam eos perpetuam cum diabolo et angelis ejus, quæ per lævam solet designari, retrudet. Est autem Damascus urbs nobilis Fœnicis et Syriæ quondam totius metropolis. Dan quoque Fœnicis oppidum erat terminus Judææ provinciæ contra Septentrionem ubi hodie Paneas, quæ quondam Cæsarea Philippi vocabatur: unde et Jordanis sortitus est vocabulum, qui fuit de Libano. Dan quippe unus est de fontibus ejus; alter vocatur Jor, quod interpretatur Rivus. Duobus ergo fontibus qui haud procul a se distant in unum rivulum fœderatis, Jordanis deinceps appellatur.

At vero Melchisedech rex Sa'iem proferens panem et vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi) benedixit ei, et ait: Benedictus Deus Abram Deo excelso qui creavit cælum et terram, et benedictus Deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt, et dedit ei decimas ex omnibus. Notandum primo in hac lectione quia præmonstraverant patriarchæ quod prædicant apostoli: Et si quid patitur, inquit Paulus, unum membrum, compatiuntur omnia membra: sive glorietur unum membrum, congaudent omnia membra (I Cor. xii, 25). Patiente quippe Loth adversa, compassus est Abraham; gaudentibus illis de ereptione ac victoria sua, congratulabatur Melchisedech, ac vincentem eum, qui pro fraternis ærumnis sese periculo dederat, cœlesti benedictione perfundit: nec solummodo hominem victorem, sed et largitorem victoriæ Dominum digna laude magnificat, juxta illud evangelicum: Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est (Matth. v, 16). Deinde intuemum quod post certamen et victoriam benedicitur Abraham; et hoc a rege ac sacerdote Dei altissimi: quia et nos omnes ad promissionem patriæ cœlestis pertinemus, post labores bonorum operum benedictionem exspectamus regni perennis, quod nobis paratum est ab origine mundi per regem et sacerdotem magnum, Mediatorem videlicet Dei et hominum Jesum Christum; de cujus regno quod habet coæquale et coæternum cum Patre dicit in psalmo: Dixit Dominus Domino meo,

a Al., malis.

b Al. add. esse.

c Al., per quod.

d Al., facta.

Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Psal. cix, 1), et cætera : de cuius sacerdotio in quo sese oblitit hostiam Patri pro nobis, subdidit in eodem psalmo dicens : *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (Ibid. 4). De cuius expositione versus et sacerdotio ac regno Domini Jesu Christi, quod in Melchisedech figuratum est, ideo nostram parvitatem hoc in loco brevissime loqui ac tractare oportet, quoniam Apostolus maximam partem epistolæ ad Hebræos de his sublimissime disputando atque explanando complevit, tantum vestigia ejus sectantes pauca de pluribus quæ ille posuit hic inserere commodum duximus.

Itaque Melchisedech Dominum Salvatorem significat : primum quidem, ut Apostolus ait, *qui interpretatur rex justitiæ, deinde autem rex Salem, quod est rex pacis* (Hebr. vii, 2) : quibus verbis beatus apostolus ita figuram Melchisedech qualiter sit intelligenda demonstrat, ut et nos aperitissime doceat in litteris Testamenti Veteris non solum rerum, sed et nominum significationes quærere. Sicut ergo Melchisedech vocabulo suo et persona sua Regem justitiæ Christum, ita etiam vocabulo suæ civitatis Ecclesiam sanctorum, civitatem videlicet magni Regis figurate denuntiat; de qua scriptum est : *Et factus est in Salem, id est in pace locus ejus* (Psal. lxxv, 3). Salem autem ipsa est quæ postea Hierusalem dicta a David rege, totius Judææ provinciæ metropolis facta est, eo quod ibi locum templi emerit, et impensas structuræ Salomoni filio dereliquerat, quæ videlicet cuncta et alia innumera quæ de eadem civitate facta vel dicta leguntur, ad Ecclesiam pertinere cunctis legentibus patet. Qui etiam genere suo sacrificii sui, cuius et Abraham dum benediceret participem fecit, oblationem Novi Testamenti præmonstravit, quam Dominus noster in sacramentum sui corporis ac sanguinis et ipse primus obtulit, et Ecclesiæ semper in remissionem peccatorum offerendam reliquit : in cuius participatione singulari omnes promissionis filios benedicendos esse perdocuit : adeo ut nemo absque hujus consortio vitæ consors possit esse perennis : *Nisi enim manducaveritis, inquit, carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis : qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam* (Joan. vi, 54). In magni ergo significatione sacramenti Melchisedech sacerdos benedixit Abraham, proferens ei partem sacrificii, quod Domino in pane et vino obtulerat : typice nimirum insinuans quia non solum nos qui post passionem dominicam in carne venimus, sed et ipse Abraham qui accepterat repositiones, et omne semen ejus æternam benedictionem esse dominicæ passionis æterna benedictione donandum. Et quidem idem Abraham audierat a Domino : *Et benedicam tibi, et magnificabo nomen tuum, erisque benedictus*. Audierat : *b atque in te*

^a Al., *elegerit*; al. *empserit*.

^b Al., *itaque*.

A benedicentur universæ cognationes terræ; sed priusquam ullus ei filius, qui ejusdem benedictionis esset cohæres, nasceretur; priusquam aliquam Deo hostiam pro donata benedictione gratias acturus offerret, occurrit Melchisedech rex Salem proferens panem et vinum quæ Deo obtulerat, et benedixit ei, ut patenter intelligeret quia promissam sibi benedictionem per Regem justitiæ et auctorem summæ pacis, per pontificem eximium, per sacrificium mysticum panis et vini, esset cum omni suo semine percepturus. Non ergo gloriantur Judæi de sacerdotio Levitico contra Christianos, cum illi victimas carniæ, nos panem et vinum Domino offeramus. Nostrum namque et tempore et dignitate sacrificium præstat : tempore videlicet, quia prius hoc obtulit Melchisedech, quam illud Abraham vel qui ex eo de stirpe Levi venere pontifices : dignitate autem, quia de hoc non de illo dictum est ad Dominum Christum a Patre : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (Psal. cix, 4). Quod et ipso opere esse completum, et nunc in toto orbe manifestum, non nisi stultus et impius negat. Constat ergo majorem fuisse Melchisedech sacerdotem Abraham patriarcha. *Sine ulla enim contradictione, ut Apostolus ait, quod minus est a meliore benedicitur* (Hebr. vii, 7). Majus sacrificium Melchisedech hostiis quæ in sequentibus obtulisse legitur Abraham : quia hoc Dominus Christus, illud Aaron : hoc Novi Testamenti sacerdotes, illud Veteris erant oblaturi. Unde et bene subditur : *Et dedit ei decimas ex omnibus*. Quod multum sublimiter intellexit atque exposuit Apostolus; ut decimas ei daret Abraham non solum pro se, verum etiam et pro omnibus eis qui ex se erant nascituri, in quibus fuerunt et ipsi sacerdotes qui decimas erant accepturi a populo : *Per Abraham, inquit, et Levi qui decimas accepit decimatus est : adhuc enim in lumbis patris erat quando obviavit ei Melchisedech* (Ibid., 9). Sicut ergo præcellat tribus Levi tica, id est sacerdotalis populus, a quo decimas accipiebat; sic et ipsis sacerdotibus ac levitis præcellat Melchisedech, quando ab eis in patre Abraham accepit : adhuc enim in lumbis erant. Abraham quippe hoc loco populum Israel cum suo sacerdotio designat, porro Melchisedech Mediatorem Dei et hominum cum sacerdotio quod et hæredibus Novi Testamenti reliquit, singulariter exprimit : *Et benedicitur, ac decimatur a Melchisedech Abraham, quia ipsi etiam qui in lege ac Levitico sacerdotio præcipui exstiterunt, non nisi a Domino Jesu Christo benedicerentur, non nisi ad eum cuncta quæ habere poterant virtutum referrent, et hæc ipsius fuisse gratiæ confiterentur, salvi esse potuerunt : unde et Petrus, clarescente jam gratia Evangelii, quasi sacerdotio quod secundum ordinem Melchisedech promittebatur futurum, ait æmulatoribus observantiæ legalis : Quid tentatis Deum imponere jugum servitutis super cervices discipulorum, quod*

^c Al., *suscepti*.

^d Al., *legis*.

neque patres nostri, neque nos portare potuimus? sed animas, cætera tolle tibi. Qui respondit ei: *Levo manum meam ad Dominum Deum excelsum possessorem cæli et terræ quod a filo subteginis usque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus quæ tua sunt, et cætera.* Diligenter notandum, et ad exemplum vitæ moralis trabendum, quod Abraham qui quasi necessitatibus proximorum ^b veraciter compatiens, pro liberando Loth se periculo obtulerat, quasi Deo devotus sacerdoti a quo benedicabatur decimas dederat: ipse quasi pecuniarum contemptor, aliquid de præda quam eripuerat, etiam cum rex cui vicerat obtulisset, accipere renuit. Quasi justitiæ amator militibus qui secum pugnaverant suas partes distribuere non neglexit. Merito talis conscientia ut ad arcem virtutum pervenire ociosus possit, novis semper gratiæ superuæ beneficiis adollitur. Unde recte his ita transactis ^c confestim dono cælestis oraculi ac divinæ benedictionis compos efficitur, quæ sequentis libri melius lectione consideranda et pertractanda servemus.

Dixit autem rex Sodomorum ad Abram: Da mihi

^a Al., *Evangelii.*

^b Al. deest *veraciter.*

^c Al. deest *confestim.*

LIBER QUARTUS.

His itaque transactis, factus est sermo Domini ad Abram per visionem, dicens: Noli timere, Abram, ego protector tuus sum et merces tua magna nimis. Benedictionem quam a sacerdote Melchisedech perceperat Abraham; hanc per se Dominus ipse confirmat. Dixerat quippe sacerdos: *Et benedictus Deus excelsus, quo protegentes hostes in manibus tuis sunt* (Gen. xiv, 20). Dicit Dominus: *Ego protector tuus sum.* Dixerat sacerdos: *Benedictus Deus excelsus.* Dicit ipse Deus: *Et merces tua magna nimis.* Mercedem autem dicit, non tantum dilectionis, quam fratri in angustiaposito exhibuerat; sed et totius ^b dilectionis, qua ipsi Domino ex quo patriam parentesque deseruerat, integro ex corde servierat.

Dixitque Abram: Domine Deus, quid dabis mihi, ego vadam absque liberis, et filius procuratoris domus mee, iste Damascus Elieser. Addiditque Abram: *Mihi autem non dedisti semen; et ecce ^c vernaculus meus hæres meus erit.* Non quasi dubius de promissis Dei, titubabat; sed simpliciter interrogat quam sit mercedem a Domino percepturus, qui filium non habens, in quo hæredem ac particeps divinæ promissionis exsultet, vernaculum suum potius sit habiturus hæredem. Vocabatur vernaculus ille duobus nominibus, id est, Damascus, Elieser, a quo Damascus civitatem et conditam aiunt et nuncupatam. Favens autem desideriis Abraham Dominus, et hanc illi quam quærebat mercedem promisit, cum protinus subjunxit:

Non erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de

^a Al., *Abram Deo excelso.*

^b Al., *devotionis qui ipse.*

^c Al., *unus vernaculus.*

utero tuo, ipsum huicis aëream. Quod de Isaac et semine ejus dictum ratio probat; de quo postmodum audivit: *Quia in Isaac vocabitur tibi semen.* Neque enim filii concubinarum, etsi Abraham semen sunt, ^d hæreditatis ejus participes esse potuerunt; et quoniam ad hanc hæreditatem Deo dilectam in qua protectio divina, et merces esset magna futura, cælestes solum animæ pertinent, apte subnectitur:

Eduxitque eum foras, et ait illi: Suspice cælum, et numera stellas, si potes, et dixit ei: Sic erit semen tuum. Stellis enim recte comparantur justi et electi; non solum quia sicut stellæ ab hominibus dinumerari nequeunt; verum etiam quia cælesti sunt felicitate sublimes, quia abjecta vitæ hujus et infima desideria magna mentis sublimitate transcendunt; quia inter reprobos lucent tanquam luminaria in mundo, verbum vitæ continent. De quibus et in fine recte dici ^e possit: *Stella autem a stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum* (I Cor. xv, 41). Quod autem ait: *Sic erit semen tuum, non de illis solum dicit electis qui de ejus stirpe corporaliter erant nascituri, sed etiam de nobis, quibus ab Apostolo dicitur: Si autem vos Christi, ergo Abraham semen estis* (Gal. iii, 29). Unde bene primum intropositus audivit: *Sed qui egredietur de utero tuo ipsum habebis hæredem.* Propter eos videlicet qui ex ejus semine prodeuntes, etiam promissæ benedictionis ac hæreditatis erant cohæredes futuri. Postmodum vero educens foras eum, numerare stellas, si possit, imperat; *Sic erit, inquit, semen tuum*

^d Al., *et hæreditatis.*

^e Al., *potest.*

propter eos nimirum qui non ex ejus utero procreandi, sed ad ejus tamen erant semen ex toto orbe colligendi; juxta quod in Evangelio credenti centurioni, qui non carnaliter, sed spiritualiter ad semen Abraham pertinebat, ait ipse Dominus: *Dico autem vobis quod multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob, in regno cœlorum* (Matth. viii, 11). Eduxit enim eum sôras ut in latitudine totius orbis semen se benedictionis accepturum esse disceret. Susplicere cœlum jubet, et numerare stellas, ut in cœlesti patria se hæc hæreditate locupletandum esse cognosceret.

Credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam. Hujus sententiæ meminit Apostolus (Rom. iv, 3), propter Dei gratiam ^a commendandam, ne circumcisio gloriaretur, gentesque incircumcisas ad fidem Christi nollet admitti: hoc enim quando factum est, ut credenti Abraham deputaretur fides ad justitiam, nondum fuerat circumciscus. Reputatur ergo fides ad justitiam, non otiosa et nuda, sed ea quæ per dilectionem operatur; reputatur et ea quæ etsi necdum operandi tempus habet, perfectam tamen operandi voluntatem habet. Reputata est namque fides latronis ad justitiam, quæ etsi instante mortis articulo, nullum operandi tempus habere potuit, adeo perfecta tamen ab inspectore cordis judicata est, ut ipso die in habitatione paradisi cum ipso remunerata sit. Reputata est fides Cornelii ac domus ejus ad justitiam, adeo ut etiam ante lavacrum regenerationis donum sancti Spiritus acciperet; quia nimirum mox concepta in corde, parata ad operandum per dilectionem erat. Sic et fides Abraham quantum sufficeret ^b reputari ad justitiam probavit, cum parata erat etiam unicum filium ad præceptum Domini, in holocaustum offerre. *Justus ergo ex fide vivit* (Rom. i, 17), illa nimirum fide quæ parata est per dilectionem operari, et si habet tempus, operatur.

Dixitque ad eum: Ego Dominus, qui eduxi te de Ur Chaldæorum, ut darem tibi terram istam, et possideres eam. Quidam Ur nomen loci esse autumant, sed quia Ur interpretatur Ignis, magis intelligendum est juxta traditionem Hebræorum, ut et supra diximus, de igne Chaldæorum ereptus sit, qui eum, dum ignem, quem ipsi pro Deo colebant, colere atque adorare respuisset, ignibus consumere ^c voluerint, sed Deo illum protegente hoc perficere ^d nequiverant.

At ille ait: Domine Deus, unde scire possum, quod possessurus sim eam? Non est putandus Abraham postquam credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam, in fide defecisse, ut diceret: *Domine Deus, unde scire possum quod possessurus sim eam?* Non enim quasi adhuc incredulus, signum cui cre-

^a Al., committendam.

^b Al. deest reputari.

^c Al., voluerunt.

^d Al., nequiverunt.

^e Al., faciam.

A dat inquit, sed obsecrat ut ei rei quam crederat aliqua similitudo adhiberetur, qua ejus inodus agnosceretur; unde significantius vetus habet translatio: *Dominator Domine, secundum quid e sciam quia hæres ejus ero*: sicut non est Virginis Mariæ diffidentia cum ait: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco* (Luc. i, 34)? quod enim futurum erat certa esse, modum quomodo fieret inquirebat. Et hoc cum quæsisset audivit. Denique et hic similitudo est data de animalibus, juvenca, et capra, et ariete, et duabus volucribus, turture et columba, ut secundum hæc futurum sciret quod futurum esse non ambigebat. Sequitur enim:

Respondens Dominus: Sume, inquit, ^f mihi vaccam triennem, et capram triam, et arietem annorum trium, turturem quoque et columbam. Qui tollens universa hæc divisit per medium, et utrasque partes contra se altrinec posuit, aves autem non divisit. Sive enim per juvenecam significata sit plebs sub jugo legis posita; per capram eadem plebs peccatrix futura, per arietem eadem plebs etiam regnatura. Propterea trina dicuntur hæc animalia, quia tertia aetate sæculi populus ille adolevit, ac terram repromissionis ^g intravit. Prima quippe ætas ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad ipsum Abraham, tertia ab Abraham usque ad David; in qua de Ægyptia servitute ^h salvatus, atque in terra promissionis populus ille ⁱ translatus est. Sive aliud aliquid convenientius ista significent, nullo modo tamen dubitaverim spiritales in eo præfiguratos additamento turturis et columbæ; et ideo dictum est: *aves autem non divisit*: quoniam carnales inter se dividuntur, spiritales autem nullo modo, sive a negotiosis conversationibus hominum se removeant sicut turtur, sive inter illas degant sicut columba; utraque tamen avis est simplex et innoxia, significans et in ipso Israelitico populo, cui terra illa danda erat, futuros individuos populos promissionis, et hæredes regni in æterna felicitate mansuri.

Descenderuntque volucres super cadavera, et abigebat eas Abram. Divisæ volucres hæc, quæ super ea quæ erant cadavera descenderunt, non boni aliquid, sed spiritus indicant aeris hujus pastum quemdam suum de carnalium divisione quærentes; vel certe carnales ejusdem populi adversarios, qui juxta consilium Balaan arioli, de sceleribus eorum occasionem sibi victoriæ aucupabantur, de quibus dicit propheta: *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilia cœli* (Thren. iv, 19).

Abigebat autem eas Abram, quia ejus meritis sæpe, et de angustia temporalium malorum, et de insidiis spirituum malignorum liberatus est Israel.

Quod vero subjungitur: *Cumque sol occumberet,*

^f Al. deest mihi.

^g Al., ingressus est.

^h Al., salvatus est.

ⁱ Al., salvatus.

saper irruit super Abram, et horror magnus et tenebrosus invasit eum, significat circa sæculi hujus finem magnam perturbationem atque tribulationem futuram fidelium. De qua Dominus in Evangelio: *Erit enim tunc tribulatio magna qualis non fuit ab initio* (Matth. xxiv, 21).

Dictumque est ad eum: *Scito prænosces, quia peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti, et afficient quadringentis annis, etc.* Hoc de populo Israel qui fuerat in Ægypto serviturus apertissime prophetatum est. Non quod in eadem servitute sub Ægyptiis affligentibus quadringentis ille populus annos fuerat peracturus, sed in ipsis quadringentis annis prænuntiatum est hoc futurum. Quadringenti sane dicuntur anni propter numeri plenitudinem, quamvis aliquanto amplius sint; sive ex hoc tempore computentur quo ista promittebantur Abraham, sive ex quo natus est Isaac propter semen Abraham de quo ista prædicuntur. Computantur enim ab anno septuagesimo et quinto Abraham quando ad eum facta est prima promissio, usque ad exitum Israel ex Ægypto, quadringenti et triginta anni, quorum Apostolus ita meminit: *Hoc autem dico, inquit, testamentum confirmatum a Deo: quæ post quadringentis et triginta annos facta est Lex, non infirmat ad evacuandam promissionem* (Gal. iii, 17). Jam ergo isti quadringenti et triginta, quadringenti poterant nuncupari, qui non sunt multo amplius; quanto magis cum aliquot jam ex isto numero præterirent, quando illa in visu demonstrata et dicta sunt Abraham, vel quando Isaac natus est, centenario patri suo, a prima promissione post viginti quinque annos; cum jam ex istis quadringentis triginta, quadringenti et quinque remanerent, quos Dominus quadringentos voluit nominare.

Generatione autem quarta revertentur huc. Caath cum patre suo Levi ingressus est Ægyptum, cujus filius Amram, cujus filius Aaron, cujus filius Eleasar, qui cum esset quartus a Caath, cum patre suo Aaron egressus est Ægypto; et illo in solitudine defuncto, ipse terram repromissionis intravit.

Cum ergo occubisset sol, facta est caligo tenebrosa, et apparuit clibanus fumigans, et lampas ignis transiens inter divisiones illas. Hæc caligo et clibanus ignis post occasum solis factus, significat jam in fine sæculi per ignem judicandos esse carnales. Sicut enim afflictio civitatis Dei, qualis antea nunquam fuit quæ sub Antichristo futura speratur, significatur tenebroso timore Abraham circa solis occasum, id est, propinquantem jam fine sæculi; sic ad solis occa-

sum, id est, ad ipsum jam finem, significatur isto igne dies judicii dirimens carnales per ignem salvandos et in igne damnandos.

In illo die pepigit Dominus fœdus cum Abram, dicens: *Semini tuo dabo terram hanc, a fluvio Ægypti usque ad fluvium magnum Euphraten.* Fluvium Ægypti, hoc est Nilum, non dicit magnum sed parvum, qui dividit inter Ægyptum et Palæstinam, ubi est civitas ¹ Rinocorura. Pepigit ergo Dominus fœdus cum Abram in die illo, quo et hostias animantium et avium obtulerat; illud nimirum fœdus, ut ipse ac semen ejus Domino vota orationum ac victimarum fidei semper corde offerret; et Dominus ipsi ac semini ejus terram Chanaan perpetuo possidendam donaret.

Igitur Sarai uxor Abram non genuerat liberos, sed habens ancillam Ægyptiam nomine Agar, dixit marito suo: *Ecce conclusit me Dominus ne parerem, ingrediens ad ancillam meam, si saltem ex illa suscipiam filios. Cumque ille acquiesceret deprecanti, tuit Agar Ægyptiam ancillam suam post annos decem, quando habitare cæperat in terra Chanaan, et dedit eam viro suo uxorem, qui ingressus est ad eam; at illa concepisse se videns, desepit dominam suam, etc.* De Agar et Ismael quomodo Synagogam et Vetus Testamentum designent, sicut Sara et Isaac filius ejus Ecclesiam ac Novum Testamentum, Apostolus ad Galatas plenissime disseruit. Quod autem ad rem pertinet gestam, nullo modo est inferendum, inurendum de hac concubina crimen Abraham, usus est ea quippe ad generandam prolem, non ad explendam libidinem; nec insultans, sed potius obediens conjugii, quæ suæ sterilitatis credidit esse solatium, si fecundum ancillæ uterum, quod natura non poterat, voluntate fecerat, suum; et eo jure, quo dicit Apostolus: *Similiter et vir non habet potestatem corporis, sed mulier* (IV Cor. vii, 4), uteretur mulier ex altera ad pariendum, quod non poterat ex seipsa. Denique cum ancilla gravida superbiret dominæ sterili, et hoc Sara suspitione muliebri, viro potius imputasset, etiam ibi demonstravit Abram non se amatorem, sed liberum fuisse genitorem, et in Agar Saræ conjugii pudicitiam custodisse, nec voluntatem suam, sed voluntatem illius implevisse. Ait enim: *Ecce ancilla tua in manu tua est, utere ea ut libet.*

Cumque invenisset eam angelus sedentem juxta fontem aquæ in solitudine quæ est in via Sur, dixit ad eam: *Agar, ancilla Sarai, unde venis et quo vadis?* Consequenter Ægyptia in via Sur, quæ per eremum ducit ad Ægyptum ire festinabat. Extenditur enim

^a Al., quod.

^b Al., revertuntur.

^c Al., Ægyptum.

^d Al., ipsam.

^e Al., non fuit.

^f Al., Rinocorura. Varie apud auctores legitur hujus civitatis nomen, Rinocorura, Rhinocorura; sed Ptolomæus et Josephus legunt Rhinocorura.

^g Al., significent.

^h Al., ignorandum. De hac concubina crimen Abraham orsus est.

ⁱ Al., secundæ.

^j Al., quo; al., quoniam.

^k Al., Sarai.

^l Al., imputaret.

^m Al., demonstraret.

ⁿ Al., Sarai conjuge.

desertum Sur usque ad mare Rubrum, quod ad Amerito; in testimonium videlicet fidei et confessionis ejus.

Ecce, ait, concepisti, et paries filium, et vocabis nomen ejus Ismael. Ismael interpretatur Exauditus Dei, causaque nominis exponitur, cum protinus subinfertur: eo quod audierit Dominus afflictionem tuam. Notandum autem quia hic primus antequam nasceretur, secundus Isaac a Domino nomen accepit, certi utique gratia mysterii, quia et Veteris Testamenti, quod significatur in Ismael; et Novi, quod in Isaac, hæredes ante sæcula fuerunt in divina electione præcogniti.

Hic erit ferus homo, manus ejus contra omnes, et manus omnium contra eum, et e regione universorum fratrum suorum figet tabernacula. Significat semen ejus habitaturum in eremo, id est, Saracenos vagos, incertisque sedibus, qui universas gentes quibus desertum ex latere jungitur incursant, et expugnantur ab omnibus: sed hæc antiquitas. Nunc autem in tantum manus ejus contra omnes, et manus sunt omnium contra eum; ut Africam totam in longitudine sua dititione premant, sed et a Asiæ maximam partem, et Europæ nonnullam omnibus exosi et contrarii teneant. Quod autem dicit: *Figet tabernacula*; morem gentis antiquum ostendit, quæ in tabernaculis semper, non in domibus, habitare solebat.

Vocavit autem nomen Domini qui loquebatur ad eam: Tu Deus qui vidisti me. Dixit enim: Profecto hic vidi posteriora videntis me, propterea appellavit puteum illum Puteum viventis et videntis me. Patet ex his verbis quod Agar non faciem angeli loquentis secum, sed posteriora tantum a se abeuntis videre potuit: quem tamen se miserando vidisse et hunc viventem, id est, verum esse Deum, vel in persona viventis Dei ad se venisse cognovit. Mira autem femine prudentia, vel potius non miranda, quoniam ad Abrahamæ familiam pertinebat, quod puteum, juxta quem oraculo divino confortata est, a vocabulo ejusdem Dei cognomen habere voluit; quasi palam intelligens quod puteus ille profunda divina dispositionis arcana designaret, quibus afflictioni ejus misereretur, eamque ad dominam redire præciperet; ac sobolem ejus magnam futuram esse prædiceret: et sicut in puteo sive fonte illo, ut supra nominatus est, vivam ac perennem videbat aquam; ita altitudinem divinæ substantiæ semper viventem ac sine fine atque principio manentem intellexit, atque ab ea puteum recte cognominandum credit. Cui figuræ congruens Psalmista, cum dixisset: *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus* (Psal. xli, 2); continuo subdidit: *Sitivit anima mea ad Deum vivum.* Ut colligeremus quia sicut fontes vivas et indeficientes aquas habent, ita Deus vitam habeat in se manentem. Notandum autem quod puteus Agar inter desertum Cades et Barad hodieque demonstratur, et

Postquam vero nonaginta et novem annorum esse cæperat, apparuit ei Dominus, dixitque ad eum: Ego Deus omnipotens, ambula coram me, et esto perfectus, ponamque sædus inter me et te, et multiplicabo te vehementer nimis. Unde centenario Abrahamæ nomen amplificatur, testamentum circumcisionis datur, Isaac nasciturus promittitur, ut in magno mysterio centenarius filium promissionis jam circumciscus accipiat. Ambulat autem coram Domino, ut possit esse perfectus, qui omnibus momentis in conspectu Divinitatis se consistere et quasi in obsequium ejus positum se esse meminit; quomodo Elias qui ait: *Vivit Dominus, in cujus conspectu sto* (III Reg. xvii, 1); semper se ad divinum promptum obsequium, præsentiam sui Conditoris in mente habere signavit; et quia primus perfectionis gradus humilitas est, recte subjungitur:

Cecidit Abram pronus in faciem. Legimus autem in prioribus sacræ historiæ locis viros sanctos Dominum invocasse, ei hostias laudis obtulisse, innocentes in conspectu ejus vixisse, nullum vero ante Abram pronum in faciem coram Domino corruisse. Verum ille quo altiora prioribus dona percepit, eo majores largitori donorum gratias sese humiliando reddidit; et quia suæ fragilitatis cadens in terram humiliter meminit, mox divinæ potestatis eminentiam sublimiter agnoscere meruit. Nam sequitur:

Dixitque ei Deus: Ego sum, et pactum meum tecum. Quid est enim Domino dicere: *Ego sum*, nisi statum æternitatis suæ, qua semper idem est, manifesto denuntiare? De qua dicit et Psalmus: *Tu autem idem ipse es* (Psal. ci, 28). Huic autem loco concinit illud Evangelii ubi dixit Dominus Judæis: *Antequam fieret Abraham ego sum* (Joan. viii, 58). Apparens enim in carne docuit se ipsum esse qui in spiritu quondam apparuerat Abrahamæ, cum idem testimonium essentiæ suæ, quod perhibuerat Abrahamæ, repetit perhibendo Judæis; sed Judæi, quia audierant: *Antequam fieret Abraham ego sum*, turbabantur; Abraham quoniam audivit: *Ego sum*, lætabatur, nec dubitabat quod antequam ipse fieret, Deus erat; unde et ipse quia verbum divinæ æternitatis fideliter audivit; accepit in augmentum præmii, ut pater multarum gentium et vocaretur et esset. Porro Judæi, quia audita divinitatis arcana capere non poterant, ejecti de stirpe Abrahamæ, et inter genimina aut viperarum computati: *Denique tulerunt lapides ut jacerent in eum; at ille abscondit se ab eis, et exiit de templo* (Joan. viii, 59), ut videlicet a lapideis cordibus eorum absconsus, et exiens ad revelandam gentibus suæ majestatis agnitionem veniret. Nam et tunc egressus de templo cæco nato lumen reddidit. In figuram videlicet gratiæ, qua illustraturus erat corda gentilium. Sequitur:

^a Al., Assyriæ.

^b Al., nomen ejus.

^c Al., deest divina; forte legi debet divina.

^d Al., ad te Deum: vivum.

^e Al., congruit.

Erisque pater multarum gentium, nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te. Quia beatus Abraham cognationem ac domum patris sui ad imperium Domini deseruit, merito et hoc in munere retributionis accepit, ut pater multarum gentium existat; adeo utique multarum, ut non solum earum quæ ex ejus semine secundum carnem prodirent; sed et earum quæ aliunde originem carnis ducentes, fidei et obedientiæ ejus vestigia sequerantur, sicut Apostolus ad Romanos scribens plenissime exponit. Sciendum autem quod Abram Pater excelsus, Abraham vero Pater multarum dicitur, ut subintelligatur, gentium.

Et statuum pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno; ut sim Deus tuus et seminis tui post te. Vetus translatio habet: *Et statuum testamentum meum.* Notandum autem quod ubicunque in Græco legimus testamentum, ibi in Hebræo sermone sit fœdus, sive pactum, id est, berith. Non est autem mirandum quare testamentum sive pactum Dei sit cum Abraham et semine ejus fœdera sempiterno, ut sit Deus eorum: quia nimirum hoc fœdus, et toto tempore vitæ hujus sine ulla intermissione in generationibus electorum sese ex ordine sequentium servabitur, et in futuro sæculo sine ullo fine celebrabitur. Quod vero sequitur:

Daboque tibi et semini tuo terram peregrinationis tuæ omnem terram Chanaan in possessionem^a æternam. Operosior expositione indiget quomodo accipiamur impletum, sive adhuc^b expectetur implendum, cum possessio quæcunque terrena, æterna cuilibet genti esse non possit. Sed sciendum est æternam a nostris interpretari quod Græci appellant *Æonion*, quod a sæculo derivatum est. *Æon* quippe Græce seculum nuncupatur. Sed non ausi Latini hoc dicere sæculare, ne longe in aliud mitterent sensum. Sæcularia quippe dicuntur multa quæ in hoc sæculo sic aguntur, sicut brevi etiam tempore transeant. *Æonion* autem quod dicitur, aut non habet finem, aut usque in hujus sæculi tenditur finem. Et ideo, sicut et supra diximus, terra Chanaan in possessionem æternam semini datur Abraham, quoniam in ea Christiani usque ad finem sæculi hujus, sive de Judæis, sive de gentibus, semen videlicet Abraham nunquam defuturi esse creduntur.

Dixit iterum Deus ad Abraham: Et tu ergo custodias pactum meum, et semen tuum post te in generationibus suis; hoc est pactum quod observabitur inter me et vos et semen tuum post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum; et circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis inter me et vos. benignæ provisione Dominus primo pactum gratiæ suæ statuit beato Abraham et semini ejus; ac deinde ab illis pactum obedientiæ requirit: ut minus videlicet terreat labor certaminis, audito prius præmio perpe-

tuæ remunerationis. Circumcidi ergo præcipitur caro præputii, in signum fœderis inter Deum et homines, ut hoc signo admonerentur fideles illius temporis, mundandos se ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficiendam sanctificationem in timore Dei; sed et altiore mysterio fiebat circumcisio illa carnalis in signum fœderis inter Deum et semen Abraham, quia nimirum in illius fœderis signum data est, de quo supra dictum est eidem Abraham: *Atque in te benedicentur universæ cognationes terræ*; quod ad gratiam novi testamenti pertinere nemo fidelium dubitat. In hujus ergo fœderis signum nemo fidelium dubitat, quod circumcissus est Abraham et semen ejus in carne præputii sui, ut præfiguraretur typice nasciturus de illius semine, qui electos suos ab omni macula peccatorum expurgaret, ac perpetua benedictione donaret; cujus expurgationis sacramento congruit apte quod sequitur:

Infans octo dierum circumcidetur in vobis. Octava etenim die Dominus, id est, post sabbatum resurrexit a mortuis, in cujus passionis ac resurrectionis exemplum baptizamur a vetustate vitiorum absoluti, quasi spiritali circumcisio renovemur; exponente Apostolo ad Galatas: *Quicumque enim baptizamus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus, consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos novitate vitæ ambulemus* (Rom. vi, 5); qui etiam numerus temporis nostræ resurrectionis potest aptissime congruere, quando immortalitate carnis quam per mortem deposuimus universaliter induti, nec peccati aliquid ultra in carne, nec corruptionis sumus^c aliquid passuri. Nam et nostra resurrectio octavi diei numero non incongrue figuratur; quia post sex sæculi hujus ætates et^d septimam sabbatismi, id est, requiei animarum, quæ nunc in alia vita celebratur, futura est. Octava ergo die circumcidi præcipiebantur infantes in signum fœderis divini ut indicaretur mystice quia omnes electi per gratiam Dei in hoc numero essent a cunctis iniquitatibus absolvendi, a cuncta corruptione carnis emundandi, ab ipsa^e morte etiam quam per reatum primæ prævaricationis incurrerunt liberandi.

Omne masculinum in generationibus vestris, tam vernaculus quam emptitius circumcidetur, et quicumque non fuerit de stirpe vestra. Significat gratiam regenerationis et immortalitatis ad omnes pertinere fideles, sive ex stirpe Abraham, seu aliunde carnis originem ducant.

Eritque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum. Quo fœdore utique significatur quod carnem vestram et animam simul perpetua sim innovatiōis atque immortalitatis vestiturus.

Masculus cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit. Hac sententia majus ejusdem circumcisionis arcanum proditur, qui non solum futuræ in Christo innovatiōis signam est, sed et factam in

^a Al., sempiternam.

^b Al., expectet.

^c Al. deest aliquid.

^d Al., Septimum Sabbatismum.

^e Al., æterna morte.

Adam transgressionis abolitio; quod enim nunc facit baptismum in fide Christi, hoc fecit ex illo tempore circumcisio in die octava, qua resurrectio Christi designata est; excepto quod circumcisis necdum regni cœlestis parebat ingressus, priusquam resurgens a morte Dominus omnibus electis ejusdem regni januam ad cœlos ascendendo reseraret. Propter quod maxime die circumcidebantur octava; ut significaretur eos non nisi per effectum dominicæ resurrectionis veraciter ab omni vitiorum labe purgandos. Potest autem movere quomodo dicatur, ^a *delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit, cum hæc nulla culpa sit parvuli, cujus dixit animam perituram, nec ipse irritum fecerit pactum Dei, sed majores qui eum circumcidere non curarunt; nisi quia etiam parvuli non secundum suæ vitæ proprietatem, sed secundum communem generis humani originem, omnes in illo uno pactum Dei irritum fecerunt, in quo omnes peccaverunt. Quia ergo circumcisio signum regenerationis fuit, et non immerito parvulum propter originale peccatum, quo primum Dei dissipatum est pactum, generatio disperdet nisi liberatio liberet; sic intelligenda sunt hæc verba divina tanquam dictum sit: Qui non fuerit regeneratus, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum Dei irritum fecit; quando in Adam cum omnibus etiam ipse peccavit.*

Dixitque Dominus ad Abraham: Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram, et benedicam ei, et ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus sum, eritque in nationes, et reges populorum orientur ex eo. Hic aperta promissa sunt de vocatione gentium in Isaac, id est, in filio promissionis, quo significatur gratia non natura, quia de sene et anu sterili promittitur filius. Quamvis enim et naturalem procreationis excursus Deus operetur, ubi tamen evidens opus Dei est, vitata et cessante natura, ibi evidentius intelligitur gratia; et quia hoc non per generationem, sed per regenerationem futurum est, ideo nunc imperata circumcisio est. Quando de Sara promissus est filius, parentum mutantur et nomina, omnia resonant novitatem, et in Testamento veteri obumbratur Novum. Interpretatur autem Sarai Princeps mea, Sara autem Princeps causaque nominis immutata hæc est quod antea dicebatur Princeps mea, id est, unius tantummodo domus materfamilias, postea vero dicitur absolute Princeps; sequitur enim:

Et ex illa dabo tibi filium cui benedicturus sum, eritque in nationes, et reges b populorum orientur ex eo. Signanterque non ut in Græco legimus: dixit Deus ad Abraham, Sarai uxor tua non vocabitur Sarai; in Hebræo habetur non vocabis nomen ejus Sarai; id est, non dices ei Princeps mea es: satura quippe omnium gentium jam princeps esse, unde et Apostolus Petrus mulierum vitam instituens ait: Sic enim aliquando et sanctæ mulieres, sperantes in Domino, ornabant se subjectæ propriis viris, sicut Sara obediebat Abraham dominum eum vocans; cujus estis filia bene-

^a Al., peribit.

facientes, et non perturbationem timentes ullam (1 Petr. III, 5).

Cecidit Abraham in faciem, et risit dicens in corde suo: Putasne centenario nasceretur filius, et Sara nonagenaria pariet? Risus Abraham exultatio est gratulantis, non invisio diffidentis: verba quoque illa quæ dicebat in corde suo non sunt dubitantis, sed admirantis; attestante etiam Apostolo qui de ipso loquens ait: In repromissione etiam Dei non hæsitavit diffidentia, sed confirmatus est in fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens quia quæcumque promisit potens est et facere (Rom. IV, 20).

Et ait Dominus ad Abraham: Sara uxor tua pariet tibi filium, vocabisque nomen ejus Isaac. Isaac interpretatur Risus, nec dubitandum est eum ita vocatum ab eo, quod, audita ejus nativitate, Abraham riserit in corde suo. Risus autem ille decenter significat gaudium Novi Testamenti, in quo filii promissionis, inhabitante in eis Domino, in æternum exultabunt.

Quod enim sequitur: Et constituam pactum illi in sædus sempiternum, et semini ejus post eum, etc. Semen ejus dicit in eis qui, fidem imitando Abraham, merentur audire a Domino: Beati qui nunc fectis, quia ridebitis (Luc. VI, 21); qualibus se jungens Apostolus ait: Nos autem secundum Isaac promissionis filii sumus (Gal. III, 28). Specialiter autem nomen Isaac, id est risus, qui ex promissione nascitur, congruit Mediatori Dei et hominum, de cujus nativitate dixit angelus pastoribus: Nolite timere, ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum quod erit omni populo (Luc. II, 10).

Nonaginta novem erat annorum quando circumcidit carnem suæ præputii, et Ismael filius ejus tredecim annos impleverat tempore circumcisionis suæ. Unde centenarius erat Abraham, et Ismael tredecim annorum quando circumcisi sunt: ut post annum nato Isaac Abraham centum annorum ætate, et Ismael quatuordecim, id est, bis septem, annorum perfecte compleret? in magno utique mysterio: quia videlicet Isaac Novi Testamenti, et Ismael Veteris tenuere figuram. Isaac namque cum natus est, centenarius erat pater ejus, ut insinuetur gratia Novi Testamenti ad hæreditatem regni cœlestis filios suæ promissionis adducere. Centenarius quippe numerus, ut sæpe dictum est, in computo articulari de sinistra transit in dexteram, et superna Hierusalem mater nostra cœlestis merito per dexteram signatur; nam et quibuscumque hæc intrare conceditur, ad dexteram sunt Judicis in novissimo examine staturi. In qua nativitate ejusdem Isaac duas annorum hebdomadas impleverat Ismael; propter videlicet sacramentum sabbati, quod in Veteri Testamento servabatur; ut incipiente anno quintodecimo, quasi in signum resurrectionis, verè videlicet circumcisionis, nasceretur Isaac; ubi typice claresceret quia transiret legali observantiæ, quæ per Moysen data est succederet gratia et veritas quæ per Jesum Christum facta est. Nato ergo Isaac, quæ gratiam Novi Testamenti præfigurabat, Ismael frater ejus major, qui Testamentum Vetus designabat, septena-

^b Al., add. populorum.

rium in sua ætate numerum complèverat; quoniam observantiam legis, in qua maximum locum sabbatam tenebat; usque ad tempus gratiæ decebat extendi; quod autem geminatus est idem numerus septenarius ad perfectionem ejusdem sacramenti pertinet; quod lex Dei nos et a servilibus, id est, a malis operibus in corpore, et a noxiis cogitationibus in mente, seriatos esse desiderat. Geminatur numerus septenarius, quia lex et in hac vita suis sequacibus requiem a corporibus præcipit, et in futura vita requiem habendam promittit animarum; nato Isaac et primum suæ ætatis annum inchoante, Ismael inchoat quintum decimum, quia apparente gratia Evangelii, et ipsa quoque lex spiritaliter intellecta, cœlestibus sacramentis plena fuisse, et gloriam resurrectionis prædicasse reperta est; quod autem postmodum adulto Isaac, ad præceptum Sarræ ejectus est cum matre sua Ismael, nequaquam debet putari qui Vetus Testamentum significet abolendum per successionem Novi Testamenti; sed potius quod carnalis observantia legis cum his qui eam carnaliter, etiam coruscante gratia Evangelii observandam contendunt, sit ab Ecclesiæ finibus expellenda; ipsa autem spiritali sensu intellecta nec unum iota, neque unum sit apicem perditura, donec omnia fiant.

Apparuit autem ei Dominus in convalle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui in ipso fervore diei, etc. Hæc apparitio Domini cunctis superioribus, quibus beato Abraham toties visus est, constat esse sacratior. Et recte post acceptum circumcisionis sacramentum, post amplificatum nomen quo futurus pater omnium gentium signabatur, secretiora Dei arcana cognoscit, quorum videlicet arcanorum quia non solum circumcisio, sed et præputium particeps esse debuit, recte apparitio in convalle Mambre facta esse memoratur, Mambre namque, ut supra legimus, genere quidem Amorrhæus, sed cum fratribus suis fœderatus erat Abraham; unde apte convalle Mambre nostram designat humilitatem, qui de gentibus originem carnalis habentes, patrem in spiritu ac fide habemus Abraham, quibus dicit Apostolus trahens ex Abraham et carnis et virtutis originem: *Annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis; quod vidimus et audivimus annuntiamus vobis, ut et vos societatem habeatis nobiscum (1 Joan. 1, 2).* Et quidem in hac lectione, excepto spiritali intellectu, multum ædificat legentes, quod Abraham ignotos viros aspiciens, statim cucurrit in occursum eorum quasi peregrinis hospitalitatis gratiam præbiturus; quod appropians eis humiliter adoravit in terra, quod ministerium suum eos exspectare atque accipere rogavit, quod consentientibus festinus exhibuit; neque hoc per servos et ancillas, sed per seipsum et Saram complevit. Mirum namque, si non homines, eos cum primo vidisset, credidit, cur ac lavandum pedes eis afferre voluerit aquam; quomodo requiescere sub arbore

A quasi in ambulando fessos; quare corpus ^b correficiendo confortare, quasi jejunio laborantes, rogaverit. Si quis vero hanc lectionem altius discutere quærit, totam spiritales redolere sensus inveniet. Nam quod Abraham sedenti in ostio tabernaculi sui Dominus apparuit, multum congruit devotioni ipsius Abraham, simul et omnium ejusdem promissionis hæredum, qui peregrinos se hujus sæculi et incolas, cives vero alterius vitæ, hoc est patriæ cœlestis, esse testantur. Tabernaculis vero in itinere vel in bello, domo autem in patria uti solemus, in quo mysterio etiam Isaac et Jacob in tabernaculis habitasse leguntur. Manet autem in medio tabernaculi sui quicumque et peregrinum se, nec semper victurum in hoc sæculo novit, et nihilominus quantum valet

B sæculi negotiis atque illecebris sese implicare non erubescit. Abraham vero et ejus sequaces qui necessitate tantum, non autem et voluptate, quæ mundi sunt agunt, quasi in ostio tabernaculi sui sedent, ^c quia jam jamque exire de mundo parati, Ingressum vitæ sequentis lætanti semper animo atque ad futura præmia extento præstolantur. Et bene additur, *in ipso fervore diei; fervor quippe diei, in quo Abraham in ostio tabernaculi sui sedebat, virtutem designat dilectionis, qua ipse in mente respectu Solis justitiæ ardebat, talisque status et loci et temporis decebat eum qui Dominum erat visurus, et ejus colloquio fruiturus, in quo et advena mundi hujus figuraretur, et veræ ^d cœlestis gratiæ luce irradiatus, et amore divinæ contemplationis inhiante accensus.*

C *Cumque elevasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes prope eum, quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi, et adoravit in terra et dixit: Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum, etc.* Quod tres viri ei apparuerunt, mysterium est sanctæ Trinitatis; denique cum tres vidisset, unum adoravit, et precatus est Dominum, quia etsi in personis est Trinitas, in divinitate est tamen una et coadoranda Dominantis æqualitas, sicut etiam in Isafa cum angelicæ virtutes gloriam sanctæ Trinitatis canerent dicentes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, mox unitatem dominationis ac deitatis subjungunt addentes: Dominus Deus omnipotens, plena est omnis terra gloria ejus.* Et bene dicitur quia visurus angelos elevaverit oculos Abraham, quia nimirum necesse est ut qui cives cœli videre, qui divinæ Majestatis gloriam et arcana nosse concupiscit, omnem mentis intuitum ab infamis desiderii erigat, ac sedula intentione ad lucem veri Solis aperiat. Bene subinfertur quia cum vidisset angelos, cucurrit in occursum eorum, adorans, eosque ne se transirent rogavit, quia necesse est ut quotiescunque gustum aliquem internæ dulcedinis animo concipimus, mox omnibus votis ac promptis honorum operum gressibus satagamus, ne nos citius eadem dulcedo relinquat; sed quæ ad tempus gustata est, memoria supernæ suavitalis montes nostras ali-

^a Al., corporis.

^b Al., reficiendo.

^c Al., ut jamque.

^d Al. addit id est.

quanto diutius reficiat, atque ab hujus mundi delectationibus et curis abstractas in æternorum contemplatione suspendat. Movet forte aliquos quomodo vel in hac lectione Abraham, vel in sequente Loth angelos videns, hospitio quidem quasi homines susceperit, et quasi mortales cibus humanis, refecerit, eum quibus tamen quasi cum Deo loquebantur, eorumque verba non aliter quam oracula cœlestia susceperunt. « Sed credibile est, » ut sanctus Augustinus ait, « quod et Abraham in tribus, et Loth in duobus viris Dominum agnoscebant; cui per singularem numerum loquebantur, etiam cum eos homines esse arbitrarentur. Neque enim aliam ob causam sic eos susceperunt, ut tanquam mortalibus, et humana refectione indigentibus, ministrarent; sed erat profecto aliquid quo ita excelebant, licet tanquam homines, ut in eis esse Dominum sicut esse assolet in prophetia, hi qui hospitalitatem illis exhibebant dubitare non possent; atque ideo et ipsos aliquando pluraliter, et in eis Dominum aliquando singulariter, appellabant. Angelos autem fuisse Scriptura testatur, non solum in hoc Genesis libro, ubi hæc gesta narrantur, verum etiam in Epistola ad Hebræos, ubi cum hospitalitas laudaretur: *Per hanc, inquit, etiam quidam nescientes hospitio angelos receperunt* (Hebr. xiii, 2). » Verum in hac susceptione et hoc sentire congrue potest, quia divinitus sit procuratum ut angelos videntes patriarchæ velut homines quidem susciperent, sed tanquam Deum venerarentur, quatenus per distinctionem ^b talis obsequii ac devotionis præfiguraretur quandoque futurum, ut ipse Dominus in carne apparens cibus ^c satiaretur carnalibus et hospitio reciperetur humano. In quo tamen hospitio magis evangelizandi et infirmos sanandi quam manducandi ac bibendi operam daret, sicut sæpissime factum evangelica testatur historia. Denique expositores sacrarum litterarum hoc in loco intellexere completum quod ait Dominus Judæis: *Abraham pater vester exsultavit ut videret diem meum; et vidit, et gavisus est* (Joan. viii, 56). Diem quippe Domini vidit, cum tres angelos videns, unum adoravit, et allocutus est Dominum, quia in trium distinctione personarum unius cognovit essentiali majestatis.

Refecit eos epulis apposis, quia intellexit eum de suo semine nasciturum, qui cum sit Deus ante sæcula, Patri consubstantialis, homo in fine sæculorum verus, veraciter inter homines conversaturus appareret; cibi autem quibus eos refecit, et ipsi spiritalibus sunt pleni ^d sacramentis, de quibus ita memoratur:

Festnavit e Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei: Accelera, tria sata similæ commisce, et fac subcineritios panes. Ipse vero ad armentum cucurrit, et tulit inde vitulum tenerimum et optimum, deditque vtero, qui festnavit et coxit illum. Ubi primo

^a S. Aug., lib. xvi de Civit. Dei, c. 20.

^b Al. deest talis.

^c Al., sustentaretur.

A notandum quia cuncta velociter aguntur velut vere in ministerium divinæ susceptionis; festinat Abraham, accelerare jubet. Saram, properanter famulus injunctum complet officium, ut patenter innotescat quia beatus Abraham veraciter, juxta vocem Domini, *exsultavit ut videret diem ejus, et vidit et gavisus est* (Joan. viii, 56). Sed et omnes qui respectu divinæ gratiæ tanguntur in animo, confestim in obsequium supernæ voluntatis lætis honorum operum et cogitationum passibus exsiliunt, seque ac suos auditores ad accelerandam observationem mandatorum cœlestium sedula exhortatione provocant.

Simila ergo quam commiscuit Sara ut reficeret angelos, interna est dulcedo sermonis Dei, quam cœlesti Jerusalem, sanctæ videlicet Ecclesiæ, pollicetur propheta, dicens de Domino: *Qui posuit fines tuos pacem, et adipe frumenti satians te* (Psal. cxlvii, 14). Statimque qui esset adeps frumenti, manifestius exponens, adjecit: *Qui emittit eloquium suum terræ.* Tria sunt autem sata ejusdem similæ, quia in Scriptura sacra triplex est sensus intelligentiæ, historicus videlicet, allegoricus et anagogicus; verbi gratia: *Domine, dilexi decorem domus tuæ* (Ps. xxv, 8); juxta historiam decorem domus, quam fecit Salomon Domino, inviolabilem permanere desiderabat; laudante eum in illa populo ejus. Juxta allegoriam, decorem sanctæ Ecclesiæ per orbem universum fulgere desiderabat, cui dicit Apostolus: *Vos enim estis templum Dei* (II Cor. vi, 16). Juxta anagogen, id est, sensum ad superiora ducentem, cupiebat videre decorem patriæ cœlestis domus, scilicet non manufactæ, sed æternæ in cœlis. Hujus mensuræ triformis et in evangelica parabola facit Dominus mentionem: Simile est, inquit, regnum cœlorum fermento quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. Fermentum namque evangelicum mulier in farinæ satis tribus abscondit ut totum fermentetur, cum sancta Ecclesia, quam hoc in loco Sara significat, sive historiam in Scripturis prædicet, sive allegoriam revelet, seu ad superna contemplanda oculum suæ expositionis attollat, semper ut dictis suis virtutem sive Dominicæ seu fraternæ charitatis instituit. Neque ullatenus se Scripturam recte intellexisse quisquam putet, in qua institutionem charitatis invenire non potuit. Satum est autem genus mensuræ apud Palæstinos, unum et dimidium modium capiens:

Quod autem Sara subcineritios facit panes, multum ad rem pertinet. Subcineritii panes dum coquantur, ipsi quidem ^f cum igni coquantur, latent in abdito, sed solus qui super aggregatur cinis intuentium oculis patet, at ubi cocti fuerint, removetur cinis, ac mundi ante ora vescentium panes transferuntur, quia nimirum *eloquia Domini igne sunt examinata* (Ps. xvii, 31), videlicet Spiritus sancti, per quem Scriptura ipsa confecta est; sed aliquoties vilitate ac simplicitate

^d Al., mysteriis.

^e Al. addit autem.

^f Al., cum igni quo coquantur.

styli ipso in se scientiam in tantum ^a obtineat, ut quid in se fervoris spiritualis, quantum alimonix cœlestis habeat, non ^b facile luceat; at dum, ablato velamine litteræ, per ministerium prædicatoris suavitas sensus spiritualis auditorum ^c cordibus reseratur, quasi excusso cinere, panes dulcissimi reficiendis fidelibus offeruntur.

Vitulus quoque tenerrimus et optimus quem de armento tulit Abraham, ipsum Mediatorem Dei et hominum significat, quem pro revertente a se filio juniore, id est populo gentium, juxta parabolam Evangelii, pater clementissimus mactavit. Ipse namque est vitulus de armento tenerrimus et optimus, ad occidendum cœquendumque singulariter cœli civibus assumptus, quia de omni humanogenere solus est specialiter electus, cujus sanguine mundus redimeretur, et per quem instaurarentur non solum quæ in terra, sed etiam quæ in cœlis sunt in ipso, ut Apostolus ait. Qui videlicet vitulus recte tenerrimus et optimus dicitur. Quid enim tam tenerum tamque optimum, quam est ille qui humiliavit se pro nobis erigendis: *Factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis* (Psal. II, 8)?

Tulit quoque butyrum, et lac, et vitulum quem coxerat, et posuit coram eis. Per lac primordia et velut elementa legis Mosaicæ, per butyrum evangelicæ perfectio doctrinæ; per lac simplicitas litteræ in Scripturis, per butyrum virtus sensus mystici qui de littera generari solet exprimitur. Vel certe lac initium fidei, butyrum perfectionem operis quæ ex fide creator insinuat. Quæ cuncta Abraham posuit coram viris quos susceperat, ut significaret filios promissionis epulas spirituales Domino semper oblaturus, panes videlicet lectionum sanctarum, vitulum dominicæ Incarnationis, lac fidei sive historicæ perfectionis; butyrum sensuum sive operum bonorum, ubi bene adjungitur:

Ipse vero stabat juxta eos sub arbore, quia nimirum ita epulis fidei et virtutum Dominum bene vivendo pascere, id est delectare, debemus, ut semper nos in conspectu ejus assistere meminerimus, juxta illud beati Eliæ: *Vivit Dominus, in cujus conspectu sto* (III Reg. XVII, 1). Et sicut Psalmista: *In conspectu, inquit, angelorum psallam tibi* (Ps. CXXXVII, 1). Et hoc sub arbore dominicæ passionis, dicentes cum Apostolo: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (Gal. VI, 14).

Cumque comedissent, dixerunt ad eum: Ubi est Sara uxor tua? Ille respondit: Ecce in tabernaculo est, cui dixit: ^d Revertar ad te tempore isto, vita comite, et habebis filium Sara uxor tua. Ambo quidem domini domus, et Abraham videlicet et Sara cum summa festinantia refectionem præparant; sed quasi in domo bene disposita Abraham cum paratis epulis

A audentior ad Dominum accedit; Sara timore ac verecundia muliebri sese in tabernaculo, imo post ostium tabernaculi cohibet, nec jam appropriare audet, sed de abditis quæ vir suus cum Domino loquatur auscultat. Ideoque quoniam et devota Deo, et suo bene subdita erat marito, gaudium partus quod multum desiderabat audivit; nec quidem cujuslibet partus, sed illius in quo benedictionem et ipsa in futuro et omnes acciperent nationes. Bene autem postquam comederant angeli, filium suis hospitibus promittunt nasciturum, quia cum epulas bonæ nostræ operationis et fidei Dominus susceperit, gratia nos suæ benedictionis remunerat. Comederunt autem angeli, vel potius comedisse videbantur, ut sanctus Raphael exponebat Tobix, ut sacramentum dominicæ Incarnationis, in qua ipse magni consilii Angelus tanquam homo erat manducaturus, non solum visibiliter apparendo, sed etiam ad mensam hominum residendo ac manducando, figurarent; sed illi, sicut idem Raphael ait, cibo invisibili, id est qui ab hominibus in carne degentibus videri non potest, utebantur, videlicet gaudio contemplationis; de qua et Dominus in Evangelio: *Quia angeli, inquit, eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est* (Matth. XVIII, 10); semper etenim vident, hoc est etiam cum ad nos aliqua ministraturi foris veniunt; credibile est autem quod esca quam manducabant, statim ut spiritale vel ^e ætherium corpus eorum ^f contigit, velut aqua ardenti flammæ injecta, consumpta fuerit, et non sicut aqua arenti terræ infusa ad reficiendum corpus eorum profecerit, quomodo in nobis, cum manducamus, fieri solet.

Erant ^g autem ambo senes protractæque ætatis, et desiderant Saræ fieri muliebria. Ad faciendam auxesin potentix cœlestis, ambos dicit esse seniores, et insuper Saram, cum fuisset sterilis, tum etiam cruore menstruo jam destitutam, propter quod jam parere non posset, etiamsi sterilis non fuisset. Porro si femina ita sit provectoris ætatis, ut ei solita mulierum adhuc fluant, de juvene parere potest, de seniore non potest; quamvis adhuc possit ille senior, sed de adolescentula gignere, sicut Abraham post mortem Saræ de Cethura potuit, quia vividam ejus invenit ætatem; hoc ergo est quod nimirum commendat Apostolus cum ait: *Qui præter spem in spe credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum; et non infirmatus in fide non consideravit corpus suum jam emortuum, cum fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ, in promissione etiam Dei non hæsitavit* (Rom. IV, 18). Ad hoc enim dicit Abraham jam corpus fuisse emortuum, quoniam non ex omni femina, cui adhuc esset aliquod pariendi tempus extremum, generare ^h ipse in illa ætate adhuc posset; ad aliquid enim emortuum corpus intelligere debemus, non ad

^a Al., obtinet.

^b Al. deest. facile.

^c Al., ad corda reparatur.

^d Al., revertens veniam ad te.

^e Al., aereum.

^f Al., contigit.

^g Al. deest autem.

^h Al., ipsa.

omnia; nam si ad omnia, non jam senectus vivi, sed **A** *cænabo cum illo, et ipse mecum* (Apoc. III, 20). Ille, id est, protoplastus, qui vitium comedit, et eas

quas in præsentia Domini angelorumque ejus habere perpetuas poterat delicias amisit, foris etiã a ligno vitæ visibiliter exclusus, ut patenter ostenderetur quod sapientiæ fructum incorruptibilem, quo invisibiliter frui solebat, perdidit. Et quia beatus Abraham merito piæ devotionis jam fructum sapientiæ et vitæ, quæ Christus est, aliquantisper gustaverat, recte sub arbore consistens Dominum vidisse ac suscepisse narratur. Illic Eva, relicto timore divino, neglecto viri consilio, accessit temeraria ad serpentem, in quo diabolus loquebatur, a quo seducta ad comedendum vitæ, virum quoque suæ prævaricationis complicem fecit; propter quod et justæ damnationis cum

virò accepta sententia audivit inter alia: *In aviore paries filios* (Genes. III, 16); primumque Cain filium maledictionis et fratricidam genuit. Illic Sara ^d subdita timori divino, simul et religiosam viri fidem atque operationem secuta, apparente Domino, expectabat ipsa domi donec vir occurreret, et quæ essent agenda disceret; sed et epulis in susceptionem Domini præparatis, nihilominus ipsa se domi verecundata retinuit, ac virum suum cum eis præire ad Dominum eique munera suæ devotionis simul et ipsius offerre gaudebat. Quapropter ambo remunerationem sui beneficii promissa sobole perceperunt; nec quilibet sobole, sed illa utique in qua benedicerentur omnes gentes. Et merito, ibi enim reatus prævaricationis in primo Adam debita ultione plectebatur; hic tempus redemptionis per secundum Adam et præ sagabatur futurum et parabatur. Sequitur:

In aviore paries filios (Genes. III, 16); primumque Cain filium maledictionis et fratricidam genuit. Illic Sara ^d subdita timori divino, simul et religiosam viri fidem atque operationem secuta, apparente Domino, expectabat ipsa domi donec vir occurreret, et quæ essent agenda disceret; sed et epulis in susceptionem Domini præparatis, nihilominus ipsa se domi verecundata retinuit, ac virum suum cum eis præire ad Dominum eique munera suæ devotionis simul et ipsius offerre gaudebat. Quapropter ambo remunerationem sui beneficii promissa sobole perceperunt; nec quilibet sobole, sed illa utique in qua benedicerentur omnes gentes. Et merito, ibi enim reatus prævaricationis in primo Adam debita ultione plectebatur; hic tempus redemptionis per secundum Adam et præ sagabatur futurum et parabatur. Sequitur:

Cum surrexissent ergo inde viri, direxerunt oculos contra Sodomam, et Abraham simul gradiebatur deducens eos. Cum surrexisse dicantur inde viri, ostenditur quod ^f sedentibus eis astans ministrabat Abraham, quamvis primo stantes viderit. Direxerunt autem oculos contra Sodomam, ut sicut fidem beati Abraham lætis promissionibus remunerarent, ita perfidiam impiæ civitatis flammis ultricibus perderent, juxta illud Psalmistæ, qui cum de sanctis pietatem Domini ^g præmisisset: *Oculi Domini super justos, et aures ejus ad preces eorum* (Psal. XXXIII, 16), protinus severitatem ejus in reproborum ultione subjunxit: *Vultus autem Domini, inquit, super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum* (Ibid., 17). Quod autem cum angelis gradiebatur Abraham deducens eos, ex consuetudine devotæ hospitalitatis fecisse credendus est; sed felices illi gressus, quibus homo cum angelis ingredi meruit in terra, ^h eosque cum ad se venissent visitandum ad cælum redituros deducere; felix autem nunc eorum vita qui angelicam in ⁱ terris conversationem sequuntur, videlicet sobrie, et juste, et pie, et caste, vivendo, ac divinis laudibus semper, quantum mortali possibile est,

Quæ risit occulte dicens: Postquam sensui et dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? Hujus sententiæ meminit apostolus Petrus, cum mulieres viris suis obtemperare admonens adjecit: *Sicut Sara obediebat Abraham, dominum eum vocans.* Videtur autem simile huic loco quod supra de Abraham legitur, quia audito Saræ partu, ceciderit in faciem, et riserit in corde suo dicens: *Putasne centenario nascetur filius, et Sara nonagenaria pariet?* addiditque dicens ad Deum: *Utinam Ismael vivat coram te!* verum quia Apostolus dicit quod Abraham non hæsitaverit diffidentia, Saram vero hæsitasse, sequens Domini sermo manifestat, dicentis ad Abraham:

Quare risit Sara dicens: Num vere paritura sum anus? Restat intelligi quod audito quia Sara paritura easset filium, et Abraham prius riserit admirans in gaudio, et ipsa Sara postmodum dubitans in gaudio; cujus tamen dubietas, continuo, data ratione divinæ potentiæ, ablata est, dicente ad eum angelo:

Nunquid Deo est quidquam difficile? Juxta conditum revertar ad te, hoc est eodem tempore, vita comite, ^b *et habebit Sara filium.* Qua audita sententia, adeo dubietate omni remota, in fide confirmata est, ut merito de illa dicat Apostolus: *Fide et ipsa Sara virtutem accepit ad emissionem seminis.* Quod autem dicit revertar ad te, et adjunxit vita comite, humano quidem more loquitur, quasi diceret: Si vita comes fuerit. Sed altius intelligendum quod angeli semper vita comite sive in cælis conversentur, seu ad terras **C** descendant, illa utique vita quæ dicit: *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso;* cujus videlicet vitæ visione atque illustratione et angeli et homines sancti sunt perpetuo beati. Comparandus sane videtur hic locus a contrario factis protoplasti; ille etenim post reatum prævaricationis non vidisse Dominum Deum, sed vocem tunc deambulantis in paradiso perhibetur audisse; hic futuræ benedictionis fide, spe ac dilectione, accensus vidit stantem Dominum, quia nimirum cum hoc mansura erat, ab illo contemplatio divinæ claritatis abscesserat. Ille audita voce Domini Dei abscondit se tremebundus, quia profecto se errasse erubescerat. Hic viso Domino statim lætabundus accurrit, cui se complacuisse obedientiæ merito credebatur. Ille ad auram post meridiem, iste in ipso fervore diei; quia hic divini amoris igne flagrabat, ille divinæ protectionis et dilectionis a se lucem peccando fugaverat. Hic hospitem Dominum recipit ac reficit, ut appositis epulis carnalibus insinuet quod eum epulis spiritalibus in corde pie vivendo refeceret, juxta quod ipse Dominus de suis amatoribus promissit: *Ecce sto ad ostium et pulso; si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi,* ^c *intrabo ad illum, et*

^a Al., sic et Sara.

^b Al. deest et.

^c Al., introibo.

^d Al., subjecta.

^e Al. cumque.

^f Al., redeuntibus.

^g Al., promississet.

^h Al., eos cum; al., eos qui cum.

ⁱ Al., terra.

vacando. Verum beatus Abraham, quia Dominum A apud ipsum pro aliis quasi apud unanimum amicum adeo a gaudenter venientem excepit, ut etiam ab un-
tes quasi b domesticis deducere curaret, meretur
altiora divinorum operum secreta cognoscere; qui
et ipse distractionem supernæ animadversionis ven-
ditram mundo intelligens, sicut prius se Deo devotum
in hospitibus suscipiendis ostenderat, ita erga proxi-
mos sollicitam pro eis postmodum supplicando mon-
stravit.

Dixit itaque Dominus: Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis. Clamorem Sodomorum scelorum famam vel potius infamiam dicit, a quo nos prohibens Apostolus dicit: *Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia, tollatur a vobis cum omni malitia (Ephes. iv, 31)*; cui nimirum clamori contrarius est clamor electorum, de quo confidenter suo Creatori supplicantes, aiunt dicentes singuli: *Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te d perueniat (Psal. ci, 2)*. Magnus quippe illorum clamor est meritum sublime et intentio fidei cœlestia sola quærens, ubi Christus est in dextera Dei sedens; qui quoniam non terrenas opes, non gloriam inanem caducamque, non moritura carnis gaudia, sed superna tantum bona, desiderant, altum profecto et quasi clamore personum est omne quod agunt. Verum multiplicato clamore peccatorum, id est enormi illorum scelere, videamus quid sequitur.

Descendam, inquit, et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint, an non est ita, ut sciam. C Quod ergo se descendere Dominus ad videndum an idem clamor verus esset, aiebat, non suam ostendit ignorantiam, qui omnium habet scientiam, sed nostram instruit temeritatem, ne antequam perfecte discamus, proximorum reprehendere facta præsumamus; quod ipsum nos et in constructione turris docet, ubi scriptum est quia descendit Dominus videre civitatem et turrem quam ædificabant filii Adam; quid enim de cœlo in terram non a videret, de quo scriptum est quia nudus est infernus coram illo, et nullum est operimentum perditioni.

Convertenturque se inde, et abierunt Sodomam; Abraham vero adhuc stabat coram Domino, et appropinquans ait: Nunquid perdes justum cum impio? Si fuerint quinquaginta justi in civitate peribunt simul, et cætera, usque, dum ait: Quod si inventi fuerint ibi decem; et dixit Dominus: Non delebo propter decem. D Legitur in sequentibus quod duo angeli Sodomam venerint et suscepti sint a Lot; unde verisimile videtur quod hoc in loco duo angeli discesserint ab Abraham, et ille cum uno qui secum remansisset locutus pro civitate peritura intercesserit. In qua intercessione præcipue beati Abraham perpendenda est humilitas, qui cum tanti sit habitus apud Deum, ut et eum hospitio quasi familiarem susciperet, et

intercederet, nihilominus in sua æstimatione vilis ipse permansit ac despectus; unde in secunda sua oratione dicit ad eum:

Quia semel cepti, loquar ad Dominum meum cum sim pulvis et cinis. Quo verbo manifeste nostram redarguit superbiam, qui longe ab altitudine meritorum ejus distantes, longe a colloctione divina pro nostra tarditate atque inertia remoti, nihilominus typo elationis inflati, cinerem nos ac pulverem futuros minime recolimus; nam beatus Abraham quo divinæ visionis puritati altius appropinquavit, eo certius suæ fragilitatis infirma dispersit et abjecta. At nos, s qui a contuitu internæ claritatis nubilo nostræ pravitatis excludimur, tanto minus insitæ nobis miseræ tenebras desilemus, quanto nil præter has intueri solemus.

Veneruntque duo angeli Sodomam vespere, sedente Lot in foribus civitatis. Non sine causa angeli qui ad meridiem ad Abraham venerant, vespere Sodomam venire perhibentur, quia nimirum illi prospera ac læta nuntiare, huic adversa inferre venerunt; ille fructu lucis ad cœlestia flagrabat, hæc vitiorum tenebris obessa perditioni æternæ propinquabat.

Qui cum vidisset, surrexit, et ivit obviam eis; adoravitque pronus in terra, et dixit: Obsecro, Domine, declinate in domum pueri vestri, et manete ibi, et cætera. Magnum perfectumque in beato Lot exemplum Deo devotæ hospitalitatis ostenditur, qui ingredientiæ urbem hospites non solum occurrens excipere paratus fuit, verum etiam ut ad se divertirent secumque requiescerent obnoxius postulabat. Renebant autem primo domum ejus intrare, quod tamen postmodum eo compellente facere consenserunt, ut sic industriam hospitalitatis ejus diligentius probarent; probatam dignius remanerent, dum eum a peccantium interitu cum sua domo eriperent.

Prius autem quam irent cubitum, viri civitatis vallaverunt domum, a puero usque ad senem, omnis populus simul; vocaveruntque Lot, et dixerunt ei: Ubi sunt viri qui introierunt ad te nocte; educ illos huc, ut cognoscamus eos, etc. Hoc est quod propheta Isaias de populo Israel supra modum peccante ait: *Peccatum suum sicut Sodoma prædicaverunt nec absconderunt (Isai. iii, 9)*. Peccatum quippe suum sicut Sodomitæ prædicaverunt, nec absconderunt, cum absque respectu pudoris alicujus omnes a puerili ætate usque ad ultimam senectutem masculi in masculos turpitudinem operari solebant, adeo ut ne hospitibus quidem ac peregrinis sua scelera abscondere, sed et hos, vim inferendo, suis similes facere sceleribus atque suis facinoribus implicare contenderent.

Quod vero furentibus eis in tale flagitium patrandum dicit inter alia Lot: *Habeo duas filias quæ nec dum cognoverunt virum, educam eas ad vos, et abisti*

a Al., gaudens.

b Al., domesticum.

c Al., Gomorrhæcorum.

d Al., veniat.

e Al., viderit.

f Al., cum eo.

g Al., quia.

mini eis, sicut placuerit vobis, dummodo viris istis nihil faciatis mali. Quoniam prostituere volebat filias suas hæc compensatione, ut viri hospites ejus nihil a Sodomitis tale paterentur, utrum admittenda sit compensatio flagitiorum vel quorumque peccatorum, ut vos faciamus mali aliquid, ne alius gravius malum faciat, an potius perturbationi Lot non consilio tribuendum sit quia hoc dixerit, merito quæritur; et nimirum periculosissime admittitur hæc compensatio; si autem perturbationi humanæ tribuitur, et menti tanto malo permotæ, nullomodo imitanda est.

Et ecce miserunt manum viri, et introduxerunt ad se Lot, clausuruntque ostium, et eos qui erant foris percusserunt cæcitate, a minimo usque ad maximum, ita ut ostium invenire non possent, et cætera usque ad id quod dixit Lot ad generes suos: Surgite, egredimini de loco isto, quia delebit Dominus civitatem hanc, et visus est quasi ludens loqui. Quod ostium Lot obcluserunt angeli, ne vel ipsum, vel aliquem de domo ipsius possent ad perdendum rapere Sodomitæ, patenter insinuat quia nullum de electis Dei perditura sit impietas et persecutio reproborum, dicente Domino de ovibus suis: *Et ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea* (Joan. x, 28). Quod item Lot, facultate ab angelis data, nullum de civibus perfidis, ne de suis quidem cognatis sive amicis, tametsi multum conatus, potuit ad salutem revocare, significat quia nullius labor hominis ad numerum prædestinatorum, qui ante constitutionem mundi electi sunt a Domino, vel unam possit animam adjicere: *Novit enim Dominus qui sunt ejus*. Verum etsi nostram fragilitatem qui ad electorum sortem pertinent latet, non tamen ab agenda cura nostræ salutis cessandum, non ab instruendis proximis lingua est continenda, sed ad exemplum beati Lot, et nobis caste vivendum, et errantium quoque correctioni officium pietatis impendendum, constat enim quia etsi prædestinatos ad interitum salvare nequivimus, nostræ tamen benignitatis quam erga illorum salutem impendimus mercedem non perdimus.

Et eduxerunt eum posueruntque extra civitatem. Ibi locutus est ad eum: *Salva animam tuam, noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione, sed in monte salvum te fac, ne et tu simul pereas*. Generaliter quidem incendium et perditio Sodomorum, de qua ereptus est Lot, pœnam ultimæ districtiōnis designat; quando, completa in fine sæculi summa electorum, omnes impii æternum rapiuntur in ignem, Domino exponente, qui ait: *Similiter sicut factum est in diebus Lot, ebebant et bibebant, emebant et vendebant, plantabant et ædificabant, qua die autem exivit Lot a Sodomis, pluit ignem et sulphur de cælo, et omnes perdidit. Secundum hæc erit qua die Filius hominis revelabitur* (Luc. xvii, 28). Cui attestatur etiam apostolus Judas dicens: *Sicut Sodoma et Go-*

A morrha et finitimæ civitates, simili modo et hæc fornicatæ sunt, abeuntes post carnem alteram; factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes (Jud. vii). Potest autem idem ignis Sodomiticus etiam flammam vitiorum quibus in hac vita reprobis uruntur, atque ad sempiternum præparantur incendium, non inconvenienter insinuare, qui cum nunc in concupiscentiis terrenis carnisque illecebris ardere non cessant, tunc igne ultionis ardere nunquam desistent. Hunc quoque sensum Domino affirmante, imo etiam docente, qui ait: *In illa hora qui fuerit in tecto et vasa ejus in domo, ne descendat tollere illa; et qui in agro, similiter non redeat retro; memores estote uxoris Lot* (Luc. xvii, 51). Neque enim docemur ne instante articulo ultimi examinis, culmen rectæ conversationis deserentes, ad ima concupiscentiæ mundialis animum deflectamus; vel ne, relicto aratro agriculturæ spiritualis, retro respiciamus, quando non ultra nobis operum aliqua correctio restat, sed eorum quæ operati sumus reddenda ratio instat; verum potius, imminente judicio, fidelibus hæc exhortatio datur, ut cæptis bonis ac salubribus insistant, ne, vitiorum quæ reliquere contagia repentes, Lot imitentur uxorem, quæ ardentem sulphure Sodomam dum incauta respiceret, versa est in statuam salis. Dum ergo nos Dominus uxorem Lot imitari prohibet, ostendit profecto quod incendium civitatis, ad quod oculos reduxerat, flammam vitiorum, quas vitare et valemus et debemus, exprimit. Unde nunc exhortatio angelorum, qua eductum de Sodomis Lot admonuerant ne retro respiceret, neque in omni circa regione consisteret, sed montem salvandum peteret, et spiritualiter intelligenda, et maxima est nobis intentione sequenda; ne videlicet ardores et incentiva vitiorum quæ parumper evasisse videmur incauti repetamus, neque omnimodis in vicinia peccantium, quantum possibile est, manere consentiamus, ne illorum exemplo a nostræ via rectitudinis aberremus, juxta illud Psalmistæ de beato viro: *Et in via peccatorum non stetit* (Psalm. i, 1), sed ad fastigium arduæ conversationis conscendere ocius curemus.

Dixitque Lot ad eos: Quæso, domine mi, quia invenit servus tuus gratiam coram te, et magnificasti misericordiam tuam quam fecisti mecum, ut salvares animam meam, nec possum in monte salvari ne forte apprehendat me malum. Est civitas hæc juxta ad quam possum fugere parva, et salvabor in ea. Non ita præsidium viciniæ civitatis petiit beatus Lot, quasi malum sibi alicujus plage superventurum timeret, si ad montem pervenire potuisset; sed ea potius intentione ad civitatem juxta positam divertere cupiebat, ne dum montis altitudinem qui longius aberat peteret, in ipso itinere positum flamma quæ impiis proxima imminebat absumeret.

Dixitque ad eum: Ecce etiam in hoc suscepi preces tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es, etc.

^a Al., est.

^b Al., desistunt; al., assistunt.

^c Al., ratio.

^d Al. deest *versa est in statuam salis*.

^e Al., incaute.

^f Al., petiit.

O quanta viscera divinæ pietatis! non solum justum a perditione sceleratorum liberat, sed et plurimis eorum propter salutem ejusdem justī vitam quam non merere concedit, ut et in eis qui perirent quid impietas mereretur ostenderet, et in his qui remanerent quantum intercessio piorum apud Deum valeret indicaret.

Idcirco vocatum est nomen urbis illius Segor. Segor interpretatur Parva, quæ idcirco sic vocata est, quia dixerat Lot, *Nunquid non modica est.* Prius autem Bale vocabatur, ut in superioribus legitur: *Contraque regem Bale, ipsa est Segor.* Interpretatur autem Bale *devoratio*, quam ita dictam aiunt Hebræi, quod tertio terræ motu absorpta sit. Sicut autem Sodoma ardens flammis viticrum, et mons ad quem ascendere Lot jubetur virtutum culmen insinuat, ita Segor quemdam bonæ conversationis modum minus perfectum designat; qui etsi a celsitudine perfectorum adhuc longe abest, jam tamen a contagio sceleratorum secretus est. Verbi gratia qui conjugalem recte servat vitam, a fornicationis quidem flamma sulphurea evasit, nec tamen montem continentis conscendit, qui a rapinis atque avaritia manum mentemque avertit, ac de rebus habitis pauperibus dare consuevit, necdum tamen omnia relinquere potuit; de incendio quidem Sodomorum effugit, mœnia parvæ civitatis in qua periculum interitus evaderet intravit, sed necdum arcem virtutis in qua jam perfortis emineret ascendit, et cætera hujusmodi.

Sol egressus est super terram, et Lot ingressus est Segor; igitur Dominus pluit super Sodomam et Gomorrhā sulphur et ignem a Domino de cælo; et subvertit civitates has et omnem circa regionem. Solis egressio super terram, cum qua subversæ sunt Sodoma et Gomorra, manifestationem ultimi designat examinis, quando, justis omnibus ereptis, impios repetitus opprimit interitus. Et recte utique Dei judicio factum est ut qui beatum Lot in tenebris noctis multum laborantem ac renitentem suis flagitiis irretiri tentaverunt, adveniente subito die, hunc ereptam cernentes, ipsi prorsus interirent, quique ipsi fœdis voluptatibus carnis in tenebris arserant, apparente subito mane, sulphure consumerentur et igne, quia et omnes qui in cæcitate mentis occulte vitii inserviunt, in cognitione sui sceleris palam a districto judice feriuntur. Item notandum quod una eademque nocte et Lot hospite Domino gaudebat et defendebatur ab hostibus; et Sodomitæ sua scelera accumulare, etiam ipso Lot cum hospitibus suis fœdato, laborabant; orto autem sole, hic liberatus pro sua justitia, illi pro sua impietate damnati, quia nimiam in nocte hujus sæculi et sancti gaudent in cubilibus suorum cordium recipere illum qui dixit: *Ecce ego veniam et habitabo in medio tui (Zach. x, 11)*; et in Apocalypsi: *Ecce sto ad ostium, et pulso; si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi januam,*

A introibo ad illum, et cœnabo cum illo, et ipse mecum (Apoc. iii, 20). Et impii suis tentationibus vel opera fidelium, vel ipsam corrumpere fidem quærunt; apparente autem mane futuri sæculi, hi coronam vitæ accipiunt, illi pœnam perpetuæ mortis incurrunt. Condigna autem suis sceleribus pœna Sodomitæ pereunt. Nam quia in putredine luxuriæ et ardore libidinis vitam duxerunt impiam, merito cum flammis ignium etiam fetore sulphuris puniuntur. Nec dubitandum quia tali pœna non solum ad præsens damnati, sed etiam sunt perpetuo damnandi, dicente apostolo Joanne: *Timidis autem, et incredulis, et execratis, et homicidis, et fornicatoribus, et veneficis, et idololatris, et omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardente igne et sulphure (Apoc. xxi, 2).*

B Æquatur ergo pœna et ultio generibus peccatorum, juxta illud quod vir sapiens plagas Ægyptiorum interpretans ait: *Ut scirent quia per quæ peccat quis, per hæc et torquetur (Sap. xi, 17)*, sicut contra beatus Lot juxta modum vitæ quam ducebat meruit liberari; quia enim hospitalis exstiterat, contigit eam susceptis bonis hospitibus ab interitu salvari. Nec dubitandum quin ab eisdem hospitibus post mortem sit in æterna tabernacula receptus, ut qui cœli cives in suum introduxit hospitium, suisque refecit epulis, ab eis ipse in habitacula cœlestia induceretur; ubi pane angelorum perpetuo, hoc est, conspectu divinæ claritatis gloria reficeretur; quod vero dicitur quia *Dominus pluit a Domino sulphur et ignem de cælo*, manifeste distincta est Patris et Filii persona, et Sabellii hæresis repudiata, quæ ipsum Patrem dicit esse quem Filium. Pluit autem Dominus a Domino, Filius a Patre, unde et alibi dicitur Patri: *Omnia in sapientia fecisti (Ps. ciii, 24)*, hoc est, in Filio. Cui simile est illud Psalmistæ, ubi ita duas Patris et Filii describit personas, ut tamen unam in duabus personis deitatem insinuet: *Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi; virga æquitatis, virga regni tui; dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus (Ps. xlii, 7).* Sedes enim tua Deus, Deo filio dicitur; unxit te Deus, Deus tuus, de Deo Patre subjungit.

Respiciensque uxor ejus post se versa est in statuam salis. Hoc vere juxta litteram factum esse credendum est. Denique Josephus refert usque ad sua tempora eandem salis statuam in portis ejusdem civitatis perdurasse. Et quidem uxor metu femineæ fragilitatis ad clamorem pereuntium repentinum, et fragorem flammarum cælo delapsarum, retro respexit; sed eorum tamen tenet in hac infirmitate figuram, qui semel mundo renuntiantes, ac virtutum iter arduum inchoantes, repente ad ea quæ reliquerant mundi desideria, instabili et velut muliehri corde recurrunt; de quibus apostolus Petrus: *Melius, inquit, eis fuerat non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis*

^a Al., contagis.

^b Al., continuo conscendit

^c Al., subversa est Sodoma, omisso et Gomorra.

^d Al., tabernacula.

^e Joseph., Antiq. Jud., lib. i, c. 22

^f Al., erat.

^g Al., cognitionem.

traditum est, sancto mandato (II Petr. II, 20); sicut **A** impiorum exterminii oblitus, vino tantum indoluerit, ut quid erga se ageretur experiri non posset. Excusabiles videntur et filiae, quia non causa luxuriae patrem incestaverint; sed quia nullum virorum in terra remanere, verum omnes eadem poena flammarum consumptos esse putassent; et suspicatae sint quia sicut post diluvium per tres filios Noe et totidem nurus genus humanum restauratum est, ita nunc per se et patrem suum qui soli ignibus superessent denuo foret reparandum; ideoque hoc per somnum magis agendum ratae sint, ne pater sciens tale connubium aspernatus ^o respueret et sprevisset. Possunt excusabiles ergo videri, quod se in hujusmodi facto obsequium divinae dispositioni praestare credebant; sed non excusantur in eo quod non vel sui patris in tali negotio voluntatem sive consilium quaeerebant, vel temporis moram expectabant, donec certius quid de genere humano per orbem esset actum cognoscerent. Juxta sensum vero moralem possumus in hoc facto intelligere quod nulles terrenae adhuc inhabitationis status, quamvis sublimis esse videatur, a culpae tentantis possit liber esse contagio. Ecce enim beatus Lot putidas quidem Sodomorum flammam evasit, Segor aequae peccatrix civitatis ruinam vitavit, montis verticem ascendit; sed ubi eum in sublimi virtutum arce positum rebaris, ibi nocte inebriatum, et a filiabus suis repente foedatum conspicis, quia saepe contingit ut qui per illustrationem gratiae caelestis alia vitiorum tentamenta devicerant, denuo per inertiam propriae infirmitatis aliis enerviter succumbant. Ducatus quippe angelicus auxilium caeleste quo ^d a peccatorum periculis liberamur indicat; filiae vero beati Lot ^e carnales etiam sublimium virorum cogitationes expriment, quarum incuria ita nonnunquam eis suberigitur; ut etiam ex pio corde verbum factum minus probum, quasi filii aequam, concipiantur. Neque enim dubitandum est quia filii Lot ex filiabus nati, qui gentiles populos et a fide sui patris alienos procreaverunt, illa sanctorum opera designent, quae non ad regulam sanctitatis, sed ad malorum potius pravitatem pertineant; quale fuit adulterium David, qualis elatio regis Ezechiae, qualis incauta processio Josiae regis ad pugnam in qua occideretur, et regnum Davidicum deinceps hostibus proderet; qualis ^f deinde negatio beatissimi apostolorum principis. Conveniunt autem sicut saepe ^g rebus tempora; nam ^h Lot qui mane illucescente a Sodomis ereptus fuerat, nocte instante inebriatus ac deceptus est, quia nimirum quod salvamur a periculis, illustrantis est gratiae Dei; quod relabimur ad vitia, nostrae est caecitatis et infirmitatis. Generantur de filiabus Lot Moab et Ammon, quos peccata designare testatur etiam illud legis praecipuum quo dicitur: *Moabites et Ammonites non intrabunt in Ecclesiam Domini usque*

Ascenditque Lot de Segor, mansitque in monte, duae quoque filiae ejus cum eo. Timuerat enim manere in Segor. Festinavit ad montem ascendere de Segor, quia hoc magis placuisse angelis per quos ereptus est cognovit, timens ne quae et articulo temporis illius sua intercessione periculum mortis evasit, postea tamen, ob scelera civium, ^a eadem urbs posset simili cum vicinis urbibus perditione consumi; ^b pertimuit maxime, cum nosset eam tempore superiori crebro terrae motu fuisse consumptam; unde et Bale, id est, praecipitans sive devorans vocata est. Sed et juxta intelligentiam spiritalem, quia Sodoma flammam vitiorum, Segor modicam adhuc inchoationem honorum operum, mons altitudinem virtutum designat, necesse est ut cum ab incendio vitiorum quisque ad initium virtutis accesserit, non jam in ipso initio segniter perseveret, sed ad altiorem bonae actionis profectum semper alacri gressu tendere ac properare contendat.

Dixitque major ad minorem: Pater noster senex est, et nullus virorum remansit in terra, qui possit ingredi ad nos juxta morem universae terrae; veni, inebriemus eum vino, dormiamusque cum eo, ut servare possimus ex patre nobis semen, etc. Quibus refertur quomodo filiae Lot ipsum vino inebriantes dormierunt cum eo, et concipientes pepererint Moab et Ammon patriarchas Moabitarum et Ammonitarum. Et quidem historia haec contra naturalem humanae conceptionis morem facta videtur, sed non potest factum dubitari, quod tanta auctoritas factum esse refert. Potest autem excusabilis videri Lot, quod tale scelus incesti nesciens pertulit magis, quam fecit; sed non excusatur in eo quod, tam recentis

^a Al., deest eadem.

^b Al., deest pertimuit.

^c Al., respicere sprevisset.

^d Al., peccato liberamur.

^e Al., carnales vitiorum cogitationes.

^f Al., denique.

^g Al., cum rebus et tempora.

^h Al., beatus Lot.

in tertiam et quartam generationem, et usque in æternam, quia errores et vitia, ut diximus, electorum nequaquam ^a in numerum virtutum quibus Ecclesia perficitur atque ornatur adnumerantur, sed bonorum potius operum superpositione ne appareant obteguntur; sed et nomina filiorum Lot, quorum prior de patre, secundus interpretatur Populus meus, consuetudini vitiorum decenter aptantur; ^b quæ non a Deo conditore nobis insitæ, sed nostra ex primæ conditionis origine divinitus mihi insertum esse comperio. Cognomino et Ammon, id est populum meum, quia et mihi hoc applicandum, et non naturarum conditori ascribendum cognosco. Sane notandum quod proprie populus merosus interpretatur. Populus autem meus ^c Ammon dicitur, quod ipsum quoque a peccatorum significatione non discrepat. Sicut enim de virtutum proventu, quæ a Domino nobis donantur, latari debemus, ita necesse est ut de vitiorum exortu, quæ de nostre corruptione naturæ prodire constat, salubri mœrore compungamur. Et hæc quidem filius Lot de incestu conceptus. Porro Isaac qui de promissione natus est, et interpretatur Gaudium, virtutum gratiam designat.

Profectus inde Abraham in terram Australem, habitavit inter Cades et Sur, et peregrinatus est in Geraris. Quod Abraham venit in terram Australem, terrestri suo itinere cœlestem mentis profectum insinuat, quo semper ad perfectiora virtutum opera, sicut et cæteri sancti solebat ascendere. Terra quippe Australis, quæ luci et ardori solis vicinior est, illam sæpe vitam fidelium juxta morales sensus indicat, quæ, discusso torpore concupiscentiæ mundialis, interna luce supernæ dilectionis magis magisque quotidie solebat innovari. Et Abraham, deletis Sodomis, terram petit Australem, cum electus quisque pravorum cernens interitum ^d devotius sese in obsequium Conditoris sui accingit, ut cui interius donatum est perditioni malorum superesse, mereatur in æternum gaudiis interesse bonorum. Pestilente enim flagellato, astutior erit parvulus. Ubi sequentia quoque verba quibus dicitur quod Abraham habitaverit inter Cades et Sur, et peregrinatus sit in Geraris, spiritualibus electorum profectibus apte conveniunt. Cades namque Sancta, sive Commutata, Sur Fortis, Gerara interpretatur Incolatus. *Profectus ergo Abraham in terram Australem, habitavit inter Cades et Sur,* quia nimirum electi omnes cum agnitione veritatis intus illustrantur, cum amore flagrant divinæ visionis, opera quoque sanctitatis simul exercere contendunt; commutatam inter homines, id est cœlestem pro terrestri, pro humana angelicam ducere vitam curant, et fortitudine fidei invictæ ei qui singulariter fortis est adhærere non cessant, dicentes singuli, ^e dicentes omnes: *Mihi autem adhærere Deo bonum est (Ps. LXXII, 28).* Notandum namque quod Sur apud

^A Hebræos unum est ex decem nominibus Dei, quo ^f omnipotentis solet virtus significari. Habitat ergo inter Cades et Sur, qui per opera virtutum ad visionem quotidie sui Conditoris anhelat; et quoniam hæc esse visio in futuro solet, in præsentem autem sæculo peregrinos se esse profitentur, qui æternam in cœlis patriam sperare didicerunt, recte sequitur:

Et peregrinatus est in Geraris. Nam et verbo peregrinationis et nomine Geraræ, id est incolatus, decenter sanctorum vita figuratur, quæ, quantum divinis mancipata præceptis, tantum a temporalibus est alienata gaudiis; unde et Apostolus eorundem patriarcharum vitam glorificans siebat: *Fide moratus est Abraham in terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac et Jacob coheredibus promissionis ejusdem; expectabat enim fundamenta habentem civitatem, cujus artifex et conditor Deus (Heb. xi, 9).* Et paulo post: *Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes et salutantes, et confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram (Ibid., 13).* Qui enim hæc dicunt significant se patriam inquirere; erat autem Geraris olim terminus Chananæorum ad meridiem, et civitas metropolis Palæstinæ, posita inter Cades et Sur, hoc est inter duas solitudines, quarum una Ægypto jungitur, ad quam populus transfretum Rubri maris pervenit, altera vero Cades usque ad Sarracenorum eremum ^g extenditur. Sequitur:

Dixitque de Sara uxore sua: Soror mea est. Misit ergo Abimelech rex Geraræ, et tulit eam. Quare hoc dixerit Abraham de Sara, et unde credendum sit eam, tametsi ablatam in domum regis, nequaquam regis concubitu fuisse contactam, supra jam dictum est, ubi simili modo a Pharaone sublata, sed Domino imperante suo conjugii reddita est. Cum vero sequitur:

Venit autem Deus ad Abimelech per somnium noctis, et ait illi: En morieris propter mulierem quam tulisti, habet enim virum; Abimelech vero non tetigerat eam, et ait: Domine num gentem ignorantem et justam interficies? Et cætera hujus lectionis. Videtur Abimelech cultum veræ religionis et nosse et cum suis omnibus sedulus exercuisse; quomodo enim homo alienus a cognitione et timore Dei, vel Deo alloquente mereretur corripri cum peccasset, vel verba Dei corripientis tanta humilitate susciperet; nam et suæ gentis innocentiam demonstravit, cum ait: *Num gentem ignorantem et justam interficies? Et sui puritatem cordis simul atque operis ostendit, cum adjunxit: In simplicitate cordis mei et munditia manuum feci hoc.* Unde etiam quia prudenter atque humiliter Domino respondit, mox secunda ejus meruit voce laudari simul et consolari dicentis:

Et ego scio quod simplici corde feceris; ideo custodivi te, ne peccares in me. Sed et hoc quod statim de nocte consurgens omnes servos suos vocavit, et quæ

^a Al., in numero.

^b Al., quia.

^c Al., Ammi.†

^d Al., devotus.

^e Al., deest dicentes omnes.

^f Al., omnipotens illius solet virtus.

Al., tenditur.

sibi acciderant narravit; quodque illi, audito periculo culpæ quod rex inciderat, omnes valde timuerunt, utrorumque animum, hoc est et ipsius regis et servorum ejus, quam fuerit justitiæ deditus edocet: Nam et rex ipse cum dixit ad Abraham: *Quid fecisti nobis? quid peccavimus in te, quia induxisti super me et super regnum meum peccatum grande?* manifeste insinuat quia non leve duxerit ignorantia peccatum, quod non sibi tantanmodo, verum etiam regno suo confitebatur esse nocivum. Unde nec sibi sufficere credidit, quod a Deo veniam reatus meruisset, imo quod Deo propitio ne peccaret custodiri meruerit, si non etiam homini in quem nescius peccaverat, cum uxore reddita, pecuniam simul copiosam, ut sibi placari posset, tribueret, ut in sequentibus legitur. Non autem mirandum homines incircumcisos eo tempore veritatis esse cultores potuisse, cum beatus quoque Job et reges amici ejus credantur post tempora data circumcisionis absque sacramento circumcisionis fideliter Domino cum suis omnibus servisse: sed et Sem patriarcham cum Arphaxad, Sale, Heber, filiis sive nepotibus suis constat eo adhuc tempore supervixisse in carne, ac Deo placitam vitam sine circumcisionis lege duxisse. Unde verisimile videtur signaculum in circumcissione Abraham tantum et semini ac familiae ejus esse datum, in cæteris vero gentibus potuisse adhuc esse nonnullos, qui ^a pro naturali scientia legis Deo devote servirent; vel hostiarum videlicet oblationibus, vel certe sola veræ fidei professione a primæ prævaricationis labe purgatos, maxime superstitionibus adhuc illis qui vel abolitionem humani generis in diluvio, vel constructionem turris ac divisionem linguarum, vel perditionem Sodomorum in memoriam tenerent. Namque ipsum Sem usque ad quinquagesimum annum nativitate Jacob perdurasse in corpore consulta Genesis historia testatur; cui sententiæ congruit beatus papa Gregorius dicens nequaquam esse credendum tam brevem hominum summam illis temporibus ad vitam pervenisse perpetuam quam legifer Moyses paucissimis scriptorum suorum videtur comprehendere monumentis. Quod autem Abraham regi sedulo instanti ac nimirum perquirenti quare uxorem suam dixerit esse sororem, satisfaciens ait inter cætera: *Alia autem vere soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meæ*; vetus translatio aptius habet, *Etenim vere soror mea est de patre, sed non de matre*; id est fratris ejus filia, non sororis; fratres namque sive sorores nonnunquam in Scripturis cognatione vocantur, qui sunt de una familia, id est patria, quas Latini paternitates interpretantur, cum ex una radice multa generis turba diffunditur; alioquin quale est ut Abraham vir justus patris sui filiam conjugem sumpserit, cum in primis hominibus propter aurum sanitatem id ipsum Scriptura non nominet, malens intelligi quam proferri. Quodque Saræ dixit rex:

Ecce mille argenteos dedi fratri tuo; hoc erit tibi in velamentum oculorum ad omnes qui tecum sunt, quocumque perrexeris; mementoque te deprehensam. Quando jocando loquitur, eo quod ipsa dixerit eum fratrem suum esse, deprehensamque dicit cum simulando texerit veritatem, dicendo fratrem suum esse eum qui fuit maritus, hortaturque ut hoc in posterum meminerit, ne deinceps simili simulatione idem opprobrium deprehensa incurreret. Quod si in hac lectione ubi Sara, Abraham permittente, amata a regibus rapitur, sed Domino procurante intemerata viro redditur, allegoricum quid sentire delectat, significatur ^c Ecclesia tentationibus potestatum mundanarum sæpius esse pulsanda, permittente utique Domino, qui vir ejus ob donum supernæ protectionis et gratiæ vocari dignatus est, ut examinata adversis, manifestius quam sit fide firma, qua castitate Deo devota, quanta denique sui Conditoris custodia ab omnibus semper sit hostium insidiis tutanda, clarescat, neque unquam a suæ fidei simplicitate corrumpenda. Quod autem redditurus Saram Abraham rex donavit simul oves et boves, servos et ancillas, et pecuniam plurimam, illud significat tempus, quo regnum hujus mundi Christianæ fidei erat colla submissurum, eamque religionem, quam olim expugnare nitebatur, venerationi habiturum. Quod Sara bis a regibus concupita et rapta, nec tamen polluta est, quondam quidem juvencula a Pharaone, et nunc provector ætate ab Abimelech, significabat Ecclesiam, quamvis semper in hac vita laboribus exercendam, duas tamen majores cæteris persecutiones experturam; unam Romani imperii, quam velut in juventute sua perpressa, fortissime ac gloriosissime Domino adjuvante superavit; alteram Antichristi, quam velut in senectute, hoc est imminente termino temporalis suæ vitæ, passura est, atque eodem miserante Domino devictura. Nam quod Sara tantæ erat pulchritudinis, ut etiam grandæva ob gratiam formæ potuisset amari, significat Ecclesiam ultimo illo tempore tanta virtutum gloria decorandam, cui hostis acer cum suis satellitibus non minimum invidet, ideoque eam cunctis insidiarum ac virium suarum artibus expugnare contendat; impleta prophetia qua de filiis ejus dicitur: *Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi, et bene patientes erunt ut annuntient* (Psal. xv, 19): id est, ut fidem qua gloriantur constanter inter mala quæ patiuntur prædicent. Quod uterque rex ne Saram violaret, Deo procurante, servatus est, significat ita persecutorum rabiem, Domino miserante, cohibendam, ut nemo ex his qui vere ad Ecclesiam pertinent, possit a fidei et charitatis, quæ est in Christo, castitate seduci. Quod uterque plagiis, ut Saram viro suo redderet compulsus est, raptumque temerarium pecunia simul data correxit, significabat persecutores sæpius ab injuria fidelium adversitate ac damnis rerum temporalium

^a Al., per naturalis scientiam legis.

^b Al., velamento.

^c Al., Ecclesiam..... pulsandam.

esse compeccandos; sed et ad reverentiam sive consortium eorumdem fidelium esse commutandos, quod et aliquoties in persecutionibus factum scimus, et in ultima illa cæteris majore credimus esse futurum; et hoc per orationes præsulorum spiritualium, atque indulgentiam et miserationem Domini Salvatoris, qui sanctam Ecclesiam sponsæ sibi fœdere conjungere dignatus est. Utrumque enim beatus Abraham pro Abimelech orans congrue designat et ipsum Dominum Salvatorem qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis, et pastores ac rectores ejusdem Ecclesiæ, qui, quoniam castitatis illius curam gerunt, pro adversariis quoque ejus ne eam fœdere valeant, verum a cœptis noxiis ocius desistant, Domino supplicare non negligunt. Neque ab re debet videri per Abimelech hominem bonum et timentem Deum, bonorum persecutores posse figurari. Solitum namque est in Scripturis, et per bonos mala, et per malos aliquoties bona designari; nam et beatus papa Gregorius a reges impiissimos Saullem et Jechoniam in figura Domini Salvatoris ponere non dubitavit, et e contrario per factum Uriæ fidelissimum perfidiam Judæorum dicit esse designatam.

Visitavit autem Dominus Saram sicut promiserat ei, et implevit quæ locutus est ei, concepitque et peperit filium in senectute sua tempore quo prædixerat ei Deus. Visitare dicitur Saram Deus quasi languentem et ab omni sobolis fructu jam desperatam, ut quod natura negare videbatur, divinæ præsentia gratiæ conferret: quod verbum apte congruit cunctis filiis promissionis, qui non per arbitrium propriæ libertatis, sed per electionem gratiæ salvi fiunt, non ex coactu sui laboris, sed Domino visitante cor eorum et implente donum gratiæ quod promisit.

Vocavitque Abraham nomen filii sui quem genuit ei Sara Isaac. Isaac interpretatur Risus sive Gaudium, quod ipsum nomen cunctis fidelibus convenit, quibus inter cætera supernæ hæreditatis bona Redemptor suos promittit dicens: *Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis (Joan. xvi, 1).*

Et circumcidit eum octava die, sicut præceperat ei Deus cum centum esset annorum. Sicut Isaac in tempore quidem veteris testamenti natus est, sed ipsa sua nativitate hæredes novi testamenti designat, ita et circumcisio qua consecratus est veteris quidem testamenti sacramentum est, sed in figuram gratiæ novi testamenti præmissum, qua mundus erat in Christo ab omni peccati et mortis et mortalitatis sorde purgandus. Namque eo tempore circumcisio fideles ab originalis noxæ nodo solvebat; attamen in altioris typum gratiæ data est, qua regnum omni peccati et mortis dominica erat passione ac resurrectione destruendum; in cujus exemplum nos et in baptismo ab omnibus peccatis absolvimur, et in novissimo die ab omni carnis et animæ corruptione

ac mortalitate renovati ad vitam æternam pervenimus; ubi, sicut Dominus ait, filii resurrectionis non nubent neque nubentur, sed sunt sicut angeli in cælo; neque enim ultra mori poterunt (Marc. xii, 25). Et quia Dominus octava die, id est post Sabbatum resurrexit a mortuis, quia nos quoque octava ætate resurrecturos esse speramus; sex quippe sunt ætates hujus mundi, septima sabbatismi animarum in alia vita, octava ipsa resurrectionis nostræ et universalis judicii; recte circumcisio octava die fieri præcepta est. Quod autem Abraham centum erat annorum cum natus esset Isaac et circumcisis filius promissionis, perfectionis ejusdem promissionis aptissime concinit. Nam quia centenarius perfectus est numerus, quod eo maxime astruitur quia de læva transfertur in dexteram; ideoque cœlestibus ac perpetuis bonis mystice competit, recte in hoc nascitur Isaac, qui sua nativitate mirabiliter senibus natus parentibus, hæredes non temporalis et infimi, sed æterni in cœlis regni designaretur, in quo nimirum sacramento et arca Noë centum annis fabricata est, et Abraham in terra repromissionis centum annos moratus, et Isaac in Geraris serens invenit ipso anno centuplum, et atrium tabernaculi centum cubitis est longum; et in parabola seminis evangelici, terra bona centuplum fructum fecit, et Dominus relinquentibus propria centuplum in hoc tempore et insuper vitam promittit æternam: in quibus omnibus numerus centenarius aut gaudia vitæ perennis, aut ea quibus ad hæc pervenitur bona opera designat.

Crevit igitur puer et ablactatus est, fecitque Abraham grande convivium in die ablactationis ejus. Lacte nutritur Isaac cum electus quisque, filius videlicet promissionis, nuper in Christo genitus, prima fidei rudimenta suscipit, et quamvis necdum summa divinitatis arcana scrutari sufficit, dulcedine tamen præmiorum cœlestium delectatus, bonis insistere operibus contendit, per quæ Deo adjuvante largienteque potiora capere mereatur, juxta illud apostoli Petri: *Deponentes igitur omnem malitiam, et omnem dolum, et simulationes, et invidias, et omnes detractiones, sicut modo geniti infantes, rationabile et sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem, si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus.* Sed ablactatus Isaac atque ad panis edulium pervenit, cum electi proficientibus fidei incrementis non solum Jesum Christum, et hunc crucifixum confiteri discunt, verum etiam addere quia *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.*

Fecitque Abraham grande convivium in die ablactationis Isaac, quia magna nimirum solemnitas est mentis summis doctoribus, cum eos quos educaverant ad arcem viderint sapientiæ virtutisque conscendere.

Cumque vidisset Sara filium Agar Ægyptiæ ludentem, dixit ad Abraham: Ejice ancillam hanc, et filium ejus, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo

^a Greg., l. iv. Moral., c. 4.

^b Al., peccato.

^c Al., sæculi.

^d Al., donata parentibus.

Isaac. Quidam codices habent: *Filium Agar Ægyptiæ ludentem cum Isaac filio suo*, quod in Hebraico non habetur; sed sive cum Isaac, sive præsentem Isaac luserit, nolebat Sara filium ancillæ filio suo ludi existere magistrum; nolebat ^a eum quem in promissione vetula acceperat indignum promissionibus et cœlesti benedictione per ignobilis nothi exempla vel consortia fieri; unde et Apostolus hunc ludum persecutionem vocare non dubitavit. Persequitur enim fratrem non solum qui gladiis, sive odiis, sive contumeliis insequitur, sed etiam ille qui ludis aut ineptis colloquiis eum a rectitudine suæ puritatis blandiens avertere quærit; hinc etiam Psalmista: *Narraverunt mihi, inquit, iniqui fabulationes, sed non ita ut lex tua, Domine; omnia mandata tua veritas; iniqui persecuti sunt me, adjuva me* (Psal. cxviii, 85). ^B Et ipse enim quia legem Domini et mandata veritatis amabat, narratores fabularum quasi persecutores tolerabat; ideoque ad hos superandos divinum implorabat auxilium; Apostolus autem manifeste quid uterque filius Abrahæ typice demonstraret ostendit scribens ad Galatas: *Scriptum est ^b quod Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera; sed qui de ancilla secundum carnem natus est; qui autem de libera per reprobationem, quæ sunt in allegoria dicta. Hæc enim sunt duo testamenta; unum quidem a monte Sinai in servitutem generans, quod est Agar. Sina enim mons est in Arabia, qui comparatur ei quæ nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis; quæ autem sursum est Jerusalem, libera est quæ est mater omnium nostrum* (Gal. iv, 22). Quod autem dicit ancillæ quidem filium secundum carnem natum, liberæ vero per reprobationem, patenter insinuat quia illum genuit demonstrans consuetudo naturam; illum vero dedit promissio significans gratiam. Natus est enim Ismael sicut nascuntur homines permissione sexus utriusque usitata lege naturæ; ideo dictum est secundum carnem; non quia ista beneficia Dei non sint, sed ubi significandam fuerat Dei donum, quia indebitum hominibus gratia Dei largiretur; sic oportuit dari filium quemadmodum naturæ non debebatur excusibus. Non ergo secundum carnem natus est Isaac Abrahæ, sed ex promissione, non quia eum carne non erat ^c operatus, sed quia de summa desperatione susceperat, et nisi adesset promittens Deus, nihil jam senex de visceribus aniculæ conjugis sperare audebat posteritatis. Quam exponens legem Apostolus adjungit: *Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filii sumus; sed sicut tunc is qui secundum carnem natus est, persequabatur eum qui secundum spiritum ita et nunc* (Gal. iv, 28); non Vetus Testamentum quasi contrarium Novo condemnat, ne vesanum dogma Manichæi, quod absit, sua auctoritate confirmet; neque enim apostolos et evangelistas Moysi ac prophetis, qui Vetus Testa-

mentum condiderunt, ulla ratione præferret, de quorum communi gratia spiritus virtutis et fidei alibi dicit: *Habentes autem eundem Spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi propter quod locutus sum, et nos credimus, propter quod et loquimur* (I Cor. iv, 13); sed eos nimirum vituperat, ac ^d domos regni pellendos judicat, qui legem quæ spiritualis est carnaliter intelligunt; qui de observatione legis temporalia a Domino beneficia et regnum temporale, non autem æterna in cœlis bona requirunt; reprehendit qui sufficere sibi ad salutem litteram legis absque gratia juvante confidunt, quod est Judæorum proprium, de quibus item dicit: *Ignorantes enim Dei justitiam et suam volentes constituere, justitiæ Dei sunt subjecti* (Rom. x, 13): reprobatores esse fidelium decernit, qui, coruscante Evangelio, et gratia Novi Testamenti per Incarnationem Domini toto jam orbe clarescente, nihilominus circumcisionem, et hostias, cærimoniasque legales baptizatis in Christo necessarias esse contendunt contra quos, maxime cum hæc scriberet, vigilabat intentio, sicut totus aperte hujus Epistolæ textus bene consideratus edocet, denique verbis suis quæ posuimus subsequenter adnectit.

Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus; non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque, fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ, qua libertate nos Christus liberavit. State, et nolite iterum jugo servitutis contineri. Ecce ego Paulus, dico vobis quoniam si circumdamini, Christus vobis nihil proderit (Gal. iv, 30). Quibus verbis patenter ostendit quia non Scripturas neque scriptores Testamenti Veteris quasi ancillam et filium ejus de finibus Ecclesiæ pellendos esse docet; sed carnalem ejusdem Testamenti observantiam, postquam per Christum gratia et libertas Evangelii illuxit, dicit esse cessaturam, atque in spiritalem sensum immutatam ab hæredibus Novi Testamenti fideliter implendam. Sic enim intelligendum est quod ait in Evangelio Dominus: *Quia iota unum, aut unus apex non præteribit a lege donec omnia fiant* (Math. v, 18); quod ea quæ lex et prophetæ manifeste de fide veritatis, aut operum justitiæ, cordisque purificatione, ad videndum Deum ^e loquuntur, semper debeant ad litteram suscipi; quæcunque vero carnali adhuc populo carnaliter observanda præcipiebantur, ut est ipsa circumcisio, hostiarum oblatio, quotidiana emundatio sedulæ lepræ, non hominum tantum, sed et domorum et vestium, et innumera ejusmodi, hæc usque ad tempora dominicæ Incarnationis juxta litteram observari debuerint. Ex quo autem resurgens a mortuis Dominus aperuit discipulis sensum ut intelligerent Scripturas, et enigmata prophetiæ manifesta luce dignoscerent, legi quidem hæc in Ecclesia propter auctoritatem prophetiæ decebat; sed propter illustrationem gratiæ spiritualiter et non carnaliter

^a Al., enim.

^b Al., quoniam.

^c Al., deest operatus.

^d F., dono.

^e Al., loquitur.

observari, quamvis primitiva in Jerosolymis Ecclesia multas legis caeremonias, etiam juxta litteram, observabat, Judaizantibus quoque eis qui ex gentibus vocati ad fidem fuerant, donec dilatata longe lateque per orbem, etiam sacerdotes ac doctores cœperat habere de gentibus, qui nullam Judaicæ observationis curam haberent, sed tantum simplicitate Christiana apostolicis et evangelicis gauderent auscultare decretis; cui videlicet ecclesiasticæ dispositioni pulcherrime figura filiorum concinit Abraham; prius namque quam natus esset Isaac, Abraham et Sara ad Ismael quasi ad unicum filium adgaudebant, ut pote qui nihil adhuc superbiæ vel levitatis in mente aut moribus ostendebat, quia ante incarnationem Dominicam ac revelationem gratiæ, etiam spirituales quique in lege lætabantur ipsam legem a populo devotione cordis sincera juxta litteram custodiri. Et merito; neque enim populus idem contra gratiam repugnabat, aut legem Evangelio præferbat; sed ea quæ sola acceperat præcepta justitiæ fidei mente sectabatur. Sed et nato Isaac ac necdum ablactato, vilescere quidem cœpit amor Ismael, ut pote congratulantibus parentibus ad natiuitatem Isaac, quasi proprii amborum filii, qui non tamen aliquid adhuc de expulsionem Ismael, sive matris ejus tractabant, quia, revelata jam gratia Evangelii, et prædicantibus Christum apostolis, lætabatur Ecclesia credentium, lætabantur ipsi doctores de collata sibi promissione regni Dei, nec tamen observantiam circumcisionis et hostiarum feriarumque legalium quasi supervacuum confestim respuere certabant. Neque enim valebant ea quæ a Deo esse constituta moverant, repente quasi noxia repellere, maxime cum inter hujusmodi consuetudines tenera adhuc et quasi lactans sanctæ Ecclesiæ nutrireetur infantia. Ablactato autem Isaac, vidit Sara ludentem ancillæ filium, et ejiciendum esse cum matre decrevit, quia postquam convaluit in fide Christi Ecclesia de gentibus, venerunt quidem de Judæa carnales sensu, quasi vere ancillæ filii, et necdum spiritu gratiæ liberi facti Christo, docentes fratres ac dicentes: *Quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, salvi fieri non potestis* (Act. xv, 1), quod Iudi

A magis et vanitatis quam evangelicæ erat veritatis; imo persecutio erat non minima eos qui manifestatæ jam lucis dono fruebantur, in umbras figurarum voluisse reducere; unde mox gratia mater per apostolorum concilium hoc dogma cum suis auctoribus ejiciendum esse decernebat.

Non enim hæres erit, inquit, filius ancillæ cum filio meo Isaac. Quod Apostolus posuit cum filio liberæ, quia nulla ratione cum præconibus veritatis, qui nos per gratiam Domini Jesu salvari debere prædicant, suscipiendi sunt falsi doctores, qui ita demum nobis hanc gratiam prodesse confirmant, si etiam circumcissione juxta legis ritum consecremur; quin potius ab hæreditate gratiæ, quæ est in Christo, in æternum permanebunt exsortes, qui ejusdem gratiæ virtutem negant, aut se sine gratia de operibus extollunt. Sunt et hodie nonnulli in Ecclesia novi quidem testamenti sacramentis imbuti, sed per intentionem animi carnalis ad vetus testamentum atque ad figuram Agar et Ismael pertinentes; non quod vere veteris testamenti mandata sectentur, ex quibus Dominus ait: *Si vis venire ad vitam, serva mandata* (Matth. xix, 17), sed quia temporalia a Domino beneficia neglectis æternis requirunt, quæ vetus Scriptura juxta litteram intellecta nunquam sonare videtur magis amplectentes, quod ait per Prophetam Dominus: *Si volueritis et audieritis me, bona terræ comedetis* (Isai. ii, 19), quam quod ait per seipsum: *Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei* (Matth. v); de quibus dicit Apostolus: *Omnes enim sua quærunt, non quæ sunt Jesu Christi* (Phil. ii, 21), qui sive in actibus nequam inter bonos catholicos ad mortem usque perdurent, sive propter hæreses et aperta schismata sacerdotali judicio de Ecclesia tanquam ancillæ filii per Saram liberam expellantur, nihilominus omnes in judicio futuro, qui non antea se correxerunt, ab hæreditate benedictionis alieni redduntur et extorres: *Omnia enim qui facit peccatum, servus est peccati; servus autem non manet in domo in æternum; filius manet in æternum. Si ergo filius, inquit, vos liberaverit, vere liberi eritis* (Joan. viii, 34).

^a Al., *amator.*

^b Al., *quidam.*

^c Al. *deest meo.*

^d Al. *deest sunt.*

IN PENTATEUCHUM COMMENTARII.

EXPOSITIO IN PRIMUM LIBRUM MOSIS,

Qui dicitur Hebraice BERESITH, Græce autem GENESIS.

CAPUT PRIMUM.

In principio creavit Deus cælum et terram. Utique non in principio temporis, Deus enim fecit tempora. Et ideo antequam Deus faceret tempora, non erant

D tempora. Non ergo possumus dicere quomodo Deus nondum aliquid fecerat. Principium igitur Christus est, qui in Evangelio dicit: *Ego sum principium, qui et loquar vobis.* Propterea autem commemoratio